Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Libri de peccatorum meritis et remissione et de baptismo paruulorum ad Marcellinum, de spiritu et littera, epistula sad comitem Bonifatium, de cura pro mortius gerenda, de immortalitate animae, de ...

Augustinus, Aurelius

[S.l.], [10. Jahrh.]

urn:nbn:de:bsz:31-67057

Visual Library

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Aug. XCV

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

a

a p

us p

ogmaten

OTMAIEH

nipi an

pirian.

a

ma

Dum nu

Dei fuim

M

G. B. HOFBIBLIOTHEK KARLSRUHE

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

IN NOMINE DNI IN HOC CODICE CONTINEN
TUR LIBRI III AD MARCELLINŪ BEATI AUGUS
TINI DE BABTISMO PARUULORUM ET DE PER
FECTIONE IUSTITIAE ET ITERŪ DE BABTISMO
BARUULORŪ AD EUNDEM QUARTUS DE SPŪ ET
ET LITTERA QUINTUS EIUSDĒ AD PAULINŪ EPM̄
DE CURA AGENDA PRO MORTUIS · ITĒ EIUSDĒ
ui tus
QUINTUS DE INMORTALITATE ANIMAE
ITEM EIUSDĒ DE QUANTITATE ANIMAE SEPTI
MUS · ITEM EIUSDEM AD DARDANUM OCTAUUS
ITEM EIUSDĒ AD FULGENTIUM DONATISTĀ
NONUS

lib mon augie maioris

Quamuis in mediis & magnis curarū aestibus atq; te
diorū quae nos detinent a peccatorib; relinquentib;
legem di lic& ea quoq; ipsa nostrorū & aliorū peccatorū me
ritis imputemus· studio tamen tuo marcelline carissime
quo nobis es gratior atq; iocundior diutius ee de
bitor nolui atq; ut uerū audias n̄ potui sic enim me
compulit & ipsa caritas qua in uno incōmutabili unū sumus ut in meli
us cōmutandi & timor ne in te offenderē dm̄ qui tibi desiderium
tale donauit cui seruiendo illi seruiā qui donauit sic inquā me
compulit sic duxit & traxit ad dissoluendas p tantis uirib; questi
ones quas mihi scribendo indixisti ut ... ea causa in animo meo pau
lisp uicer& alias donec aliquid efficerē quo me bonae tuae uolun
tati & eorū quibus haec curae sunt & si non sufficienter tamen oboedi
enter seruisse constar&. qui dicunt adam si etiam ut alia sine
peccati merito morer&ur n̄ poena culpae sed necessitate naturae.
pfecto illud quod in lege dictū ē qua die ederitis morte moriemi
ni n̄ ad mortē corporis sed ad mortē animae quae in peccato fit re
ferre conantur. qua morte mortuos significauit dn̄s de quibus
ait sine mortuos sepelire mortuos suos. quid ergo respondebunt
cum legūt hoc dm̄ primo homini & iā p peccatū increpando &
dāmnando dixisse. terra es & in terrā ibis. neq; enī secundū animā
sed quod manifestū ē secundū corpus terra erat. & morte eiusdem
corporis erat iturus in terrā. quāuis enī secundū corpus terra eēt
& corpus in quo creatus ē animale gestar&. tam̄ si non peccass& in
corpus fuerat spiritale mutandus & in illā incorruptionē quae fi
delib; & scīs pmittitur ē sine mortis supplicio transiturus. cui rei deside
riū nos habere non solū ipsi sentim̄ in nob. uerū & āmonente aposto
lo agnoscim̄ ubi ait. & enī in hoc ingemescimus habitaculū nrm̄ qd
de caelo ē sup indui cupientes si tam̄ & induti n̄ nudi inueniamur. &
enī qui sum̄ in hac habitatione ingemescim̄ grauati in quo nolumus
spoliari sed sup uestiri ut absorbeatur mortale a uita. ergo inde si non
peccass& adā non erat spoliandus corpore sed sup uestiendus inmor
talitate & incorruptione ut absorber&ur mortale a uita. id est
ab animali in spiritale transir&. neq; enī m&uendū fuit ne forte

si diutius hic uiuer& in corpore animali senectute grauar& & paula
tim ueterescendo peruenir& ad morte. Sicut ds israhelitaru uestimentis & cal
ciamentis prestitit qd per tot annos n sunt obtrita. quid miru si oboedienti ho
mini eide potentia pstar& ut animale hoc e mortale habens corpus habe
r& in eo quenda statu quo sine defectu ee& annosus tempore quo ds uell&
a mortalitate ad inmortalitate sine media morte uenturus. Sic haec ipsa
caro qua nunc habem n ideo n e uulnerabilis quia n e necesse ut uulner&ur; sic illa
non ideo n fuit mortalis quia n erat necesse ut mor&ur; tale puto habitudine
adhuc in corpore animali atq mortali &ia illis qui sine morte hinc translatis
fuisse concessa. neq eni enoc & helias pta longa aetate senectute artuer. nec
tam eos credo ia in illa spiritale qualitate corporis comutatos qualis in resur
rectione pmittitur quae in dno prima praecessit. nisi quia isti fortasse
nec his cibis egent qui sui consumptione reficiunt sed ex quo translati sunt
ita uiuunt ut simile habeant sati&ate illis quadraginta dieb; quib; helias
ex calice aquae & collirida panis sine cibo uix. aut si & his sustentaculis opus e
ita in paradiso fortasse pascunt. sicut ada priusqua pp peccatu inde ex
ire meruiss&. habebat eni quantu existimo & de lignorum fructib; refec
tione & de lignorum fructib; refectione contra defectione & de ligno uitae sta
bilitate contra uetustate. pter hoc aut qd puniens ds dix terra es & in terra
ibis qd nisi de morte corporis quomodo intellegi possit ignoro. Sunt & alia
testimonia quib; euidentissime appareat n tantu sps sed &ia corporis
morte pp peccatu meruisse gen humanu. Ad romanos apostolus dic.
Si aut xps in uob e corpus quide mortuu e pp peccatu sps aut uita e pp
iustitia. si ergo sps ei qui suscitauit ihm a mortuis habitabit in uob qui susci
tauit xpm a mortuis ihm uiuificauit & mortalia corpora ura p inhabitan
te spm ei in uob. Puto qd n expositore sed tantu lectore opus hab& ta cla
ra & apta sententia; corpus inquit mortuu e. n ppt fragilitate terrae
n quia de terra e puluere factu e. sed pp peccatu. quid quaerim am
plius. & uigilantissime n ait mortale sed mortuu. naq ante qua inmuta
r& in illa incorruptione qua in scorum resurrectione pmittit. poterat ee
mortale quamuis n moriturum. sic hoc nrm potest ut ita dica ee egrotabi
le quamuis n aegrotaturu. cui eni caro e quae n aegrotare possit & ia si aliquo
casu priusqua aegrot& occumbat. sic & illud corpus ia erat mortale.
qua mortalitate fuerat absuptura mutatio in aeterna in corruptio

ne. Si in homine iustitia id est oboedientia permaneret sed ipsum mortale non esset factum mortuum nisi propter peccatum. quia uero illa in resurrectione futura mutatio non solum nullam mortem quae facta est propter peccatum sed nec mortalitatem habitura est quam corpus animale habuit ante peccatum. Non ait qui suscitauit xpm ihm a mortuis uiuificabit et mortua corpora uestra cum supra dixisset corpus mortuum sed uiuificabit inquit et mortalia corpora uestra ut scilicet iam non solum non sint mortua sed nec mortalia cum animale resurget in spiritale et mortale hoc induerit inmortalitatem et absorbebitur mortale a uita. mirum si aliquid quaeritur hac manifestatione liquidius nisi forte audiendum est quod huic perspicuitati contradicitur. ut mortuum corpus secundum illum modum hic intellegamus quo dictum est mortificate membra uestra quae sunt super terram. Sed hoc modo corpus propter iustitiam mortificatur non propter peccatum. ut enim operemur iustitiam mortificamus membra nostra quae sunt super terram. Aut si putant ideo additum propter peccatum ut intellegamus quia peccatum factum est sed ut peccatum non fiat. tamquam diceret corpus quidem mortuum est propter non faciendum peccatum. quid sibi ergo uult quod cum adiunxisset spiritus autem uita est addidit propter iustitiam. sufficeret enim sic adiungere uita spiritus ut etiam hic subaudiret propter non faciendum peccatum ut sic utrumque propter unam rem intellegeremus et mortuum esse corpus et uitam esse spiritum propter non faciendum peccatum. ita quippe etiam si tantum modo uellet dicere propter iustitiam hoc est propter faciendam iustitiam utrumque ad hoc posset referri et mortuum esse corpus et uitam esse spiritum propter faciendam iustitiam.

Nunc uero et mortuum corpus dixit esse propter peccatum et spiritum esse uitam propter iustitiam. diuersa merita diuersis rebus attribuens mortui quidem corporis meritum peccati uitae autem spiritus meritum iustitiae. quo circa sicut dubitari non potest spiritum uitam esse propter iustitiam hoc est merito iustitiae. profecto corpus mortuum propter peccatum quid aliud quam merito peccati intellegere debemus aut possumus si apertissimum scripturae sensum non pro arbitrio peruertere ac detorquere conamur. huc etiam uerborum consequentium lumen accedit. cum enim praesentis temporis gratiam determinans diceret mortuum quidem esse corpus propter peccatum quia in eo nondum per resurrectionem renouato peccati meritum manet hoc est necessitas mortis spiritum autem uitam esse propter iustitiam quia licet adhuc corpore mortis huius oneremur iam secundum interiorem hominem coepta renouatione in fidei iustitiam respiramus. tamen ne humana ignorantia de corporis resurrectione nil speraret. etiam ipsum quod propter meritum peccati in praesenti seculo dixerat mortuum in futuro propter iustitiae meritum dicit uiuificandum. nec sicut tantum ex mortuo ui

+ habitat in uobis qui suscitauit christum a mortuis

uum fiat uerum etiam ex mortali inmortale. quamquam itaque uerear ne res manifesta
exponendo potius obscuret. apostolicae tamen sententiae lumen adtende. Si autem christus
inquit in uobis corpus quidem mortuum est propter peccatum. spiritus autem uita est propter iustitiam. hoc
dictum est. ne ideo putarent homines uel nullum uel paruum se habere beneficium de gra
tia christi quia necessario moritura corpora. attendere quippe debent cor
pus quidem adhuc peccati meritum gerere quod condicioni mortis obstrictum est.
sed iam spiritum coepisse uiuere propter iustitiam fidei qui et ipse in homine fuerat quadam
morte infidelitatis extinctus. Non igitur inquit paruum uobis muneris putetis
esse conlatum per id quod christus in uobis est quod in corpore propter peccatum mortuo iam propter ius
titiam uester spiritus uiuit. nec ideo de uita quoque ipsius corporis desperetis. Si enim spiritus eius
qui suscitauit christum a mortuis + uiuificabit et mortalia corpora uestra per inhabitantem
spiritum eius in uobis. Quid adhuc tantae lucis fumum contentionis offunditur. Clamat
apostolus corpus quidem mortuum est in uobis propter peccatum sed uiuificabuntur etiam mor
talia corpora uestra propter iustitiam propter quam nunc spiritus iam uita est. quod totum perfici
et per gratiam christi hoc est per inhabitantem spiritum eius in nobis et adhuc reclamatis. dicit etiam
quemadmodum fiat ut uita in se mortem mortificando conuertat. Ergo inquit fra
tres debitores sumus non carni ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem
uixeritis moriemini. si autem spiritu facta carnis mortificaueritis uiuetis. Quid
est aliud quam hoc si secundum mortem uixeritis totum morietur. Si autem secundum uitam
uiuendo mortem mortificaueritis totum uiuet. Item quod ait per hominem mors et
per hominem resurrectio mortuorum. quid aliud quam de morte corporis intellegi
potest. quando ut hoc diceret de resurrectione corporis loquebatur eamque in
stantissima et acerrima intentione suadebat. quid est ergo quod hic ait ad co
rinthios per hominem mors et per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in a
dam omnes moriuntur sic et in christo omnes uiuificabuntur. nisi quod ait etiam ad romanos.
per unum hominem peccatum intrauit in mundum et per peccatum mors. hanc illi mor
tem non corporis sed animae intellegi uolunt. quasi aliud dictum sit ad corinthios.
per hominem mors ubi omnino animae mortem accipere non sinuntur quia de re
surrectione corporis agebatur quae morti corporis est contraria. ideo etiam
sola mors ibi per hominem facta commemorata est non etiam peccatum quia non age
batur de iustitia quae contraria est peccato sed de corporis resurrectione
quae contraria est corporis morti. hoc autem apostolicum testimonium in quo ait
per unum hominem peccatum intrauit in mundum et per peccatum mors. conari eos
quidem in aliam nouam detorquere opinionem tuis litteris intimasti. sed quid

nam illud sit quod in his verbis opinentur tacuisti. Quantum autem ex aliis comperi hoc ibi sentiunt, quod et mors ista quae illic commemorata est non sit corporis quam nolunt Adam peccando meruisse, sed animae quae in ipso peccato fit; et ipsum peccatum non propagatione in alios homines ex primo homine, sed imitatione transisse. Hinc enim etiam in parvulis nolunt credere per baptismum solvi originale peccatum, quod in nascentibus nullum esse omnino contendunt. Sed si peccatum apostolus illud commemorare voluisset quod in hunc mundum non propagatione sed imitatione intraverit, eius principem non Adam sed diabolum diceret, de quo scriptum est: Ab initio diabolus peccat; de quo etiam legimus in libro Sapientiae: Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum. Nam quoniam ita mors sic a diabolo venit in homines, non quod ab illo fuerint propagati, sed quod eum fuerint imitati, continuo subiunxit: Imitantur autem eum qui sunt ex parte ipsius. Proinde apostolus cum illud peccatum ac mortem commemoraret quae ab uno in omnes propagatione transisset, eum principem posuit a quo propagatio generis humani sumpsit exordium. Imitantur quidem Adam quotquot per inoboedientiam transgrediuntur mandatum Dei, sed aliud est quod exemplum est voluntate peccantibus, aliud quod origo est cum peccato nascentibus. Nam et Christum imitantur sancti eius ad sequendam iustitiam; unde et idem apostolus dicit: Imitatores mei estote sicut et ego Christi. Sed praeter hanc imitationem gratia eius inluminationem iustificationemque nostram etiam intrinsecus operatur illo opere de quo idem praedicator eius dicit: Neque qui plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Hac enim gratia baptizatos quoque parvulos suo inserit corpori, qui certe imitari aliquem nondum valent. Sicut ergo ille in quo omnes vivificabuntur, praeter quod se ad iustitiam exemplum imitantibus praebuit, dat etiam suis spiritus occultissimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit et parvulis; sic et ille in quo omnes moriuntur, praeter quod eis qui praeceptum Domini voluntate transgrediuntur imitationis exemplum est, occulta etiam tabe carnalis concupiscentiae suae tabificavit in se omnes de sua stirpe venturos. Hinc omnino nec aliunde apostolus dicit: Per unum hominem peccatum intravit in mundum et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccaverunt. Hoc si ego dicere, resisterent isti meque nec recte dicere nec recte sentire clamarent. Nullam quippe in his verbis intellegerent sententiam cuilibet hominis qui haec diceret, nisi istam quam in apostolo intellegere nolunt. Sed quia eius verba sunt cuius auctoritati doctrinaeque subcumbunt, nos intellegendi obtuntur tarditate, cum ea quae tam perspicue dicta sunt nescio quid aliud detorquere conantur.

per unum inquit hominem peccatum intrauit in mundum et per peccatum mors. hoc propagatio
nis esse non imitationis. nam per diabolum diceret. Quod autem nemo ambigit istum primum hominem
dicit qui est appellatus adam. Et ita inquit in omnes homines pertransiit. deinde quod se
quitur in quo omnes peccauerunt quam circumspecte quam proprie quam sine ambiguitate dictum est.
Si enim peccatum intellexeris quod per unum hominem intrauit in mundum in quo peccato omnes
peccauerunt. Certe manifestum est alia esse propria cuique peccata in quibus hi tantum peccant
quorum peccata sunt. aliud hoc unum in quo omnes peccauerunt quando omnes ille unus homo fuerunt.
Si autem non peccatum sed ipse unus homo intellegatur in quo uno homine omnes peccauerunt. quid
etiam ista manifestatione manifestius. Nempe legimus iustificari in christo qui cre
dunt in eum propter occultam communicationem et inspirationem gratiae spiritalis
qua quisquis heret domino unus spiritus est. quamuis eum et imitentur sancti eius legat mihi tale aliquid
de his qui sanctos eius imitati fuerunt quisquam dictus sit iustificatus in paulo aut in
petro aut in quolibet eorum quorum in populo dei magna excellit auctoritas. nisi
quod in abraham dicimur benedici sicut ei dictum benedicentur in te omnes gentes
propter christum qui semen eius dictus est secundum carnem. cum manifestius dicitur cum hoc idem
ita dicitur. benedicentur in semine tuo omnes gentes. dictum autem quemquam diuinis elo
quiis peccasse uel peccare in diabolo cum eum iniqui et impii omnes imitentur nescio
utrum quisquam reperiat. quod tamen cum apostolus de primo homine dixerit in quo
omnes peccauerunt adhuc de peccati propagine disceptatur et nescio quae nebula imi
tationis opponitur. Attende etiam quae sequuntur. cum enim dixisset in quo omnes pecca
uerunt. secutus adiunxit usque enim ad legem peccatum in mundo fuit. hoc est quia nec lex
potuit auferre peccatum quae subintrauit ut magis habundaret peccatum.
siue naturalis lex in qua quisque iam ratione utens incipit peccato originali
addere et propria. siue ipsa quae scripta per moysen data est. si enim data esset lex
quae possit uiuificare omnino ex lege esset iustitia. sed conclusit scriptura
omnia sub peccato ut promissio ex fide ihesu christi daretur credentibus. peccatum autem
non deputabatur cum lex non esset. Quid est non deputabatur. nisi ignorabatur et peccatum esse
non putabatur. neque enim ab ipso domino deo tamquam non esset habebatur cum scriptum sit.
quicumque sine lege peccauerunt sine lege peribunt. sed regnauit inquit
mors ab adam usque ad moysen id est a primo homine usque ad ipsam etiam legem
quae diuinitus promulgata est quia nec ipsa potuit regnum mortis aufer
re. Regnum enim mortis uult intellegere quando ita dominatur in hominibus
reatus peccati ut eos ad uitam aeternam quae uita est uera uenire non sinat. sed
ad secundam etiam quae poenaliter aeterna est mortem trahat. hoc regnum mor

tis sola in quolibet homine gratia destruit saluatoris. quae operata est etiam in
antiquis sanctis quicumque antequam in carne Christus ueniret et ad eius tamen adiuuantem
gratiam non ad legis litteram quae iubere tantum non adiuuare poterat pertinebant.
hoc namque occultabatur in uetere testamento pro temporum dispensatione iustissima quod
nunc reuelatur in nouo. Ergo in omnibus regnauit mors ab adam usque ad moysen
qui Christi gratia non adiuti sunt ut in eis regnum mortis destrueret. Ergo et in eis
qui non peccauerunt in similitudine praeuaricationis adae id est qui nondum sua et propria
uoluntate sicut illi peccauerunt. sed ab illo peccatum originale traxerunt qui est forma
futuri quia in illo constituta est forma condemnationis futuris posteris qui eius
propagine crearentur ut ex uno omnes in condemnationem nascerentur ex qua non liberat
nisi gratia saluatoris. Scio quidem plerosque latinos codices sic habere, regnauit
mors ab adam usque ad moysen in eos qui peccauerunt in similitudinem praeuaricati
onis adae. quod etiam ipsum qui ita legunt ad eundem referunt intellectum ut in simili
tudinem praeuaricationis adae peccasse accipiant qui in illo peccauerunt ut ei similes
crearentur. sic ex homine homines ita ex peccatore peccatores ex morituro
morituri damnatoque damnati. Graeci autem codices unde in latinam linguam
interpretatio facta est aut omnes aut paene omnes id quod a me primo positum est ha
bent. Sed non inquit sicut delictum ita et donatio. si enim ob unius delictum multi mor
tui sunt multo magis gratia dei et donum in gratia unius hominis iesu christi in mul
tos abundauit. non magis multos id est multo plures homines. neque enim plures
iustificantur quam condemnantur. sed multo magis abundauit; adam quippe ex uno
suo delicto reos genuit. Christus autem etiam quae homines delicta propriae uoluntatis
ad originale in quo nati sunt addiderunt gratia sua soluit atque donauit. quod euiden
tius in consequentibus dicit. uerum illud diligentius intuere. quod ait ob unius
delictum multos mortuos. Cur enim ob unius illius et non potius ob delicta sua propria
si hoc loco intellegenda est imitatio non propagatio. Sed attende quid sequitur.
Et non sicut per unum peccantem ita est et donum. nam iudicium quidem ex uno in con
demnationem. gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Nunc dicant
ubi locum habeat in his uerbis illa imitatio. Ex uno inquit in condemnatio
nem. quo uno nisi delicto. hoc enim explanat cum adiungit. gratia autem multis
ex delictis in iustificationem. cur ergo iudicium ex uno delicto in condemna
tionem gratia uero ex multis delictis in iustificationem. Nonne si nullum est ori
ginale delictum non solum ad iustificationem gratia sed etiam iudicium ad condemna
tionem ex multis delictis homines ducit. neque enim gratia multa delicta

+ gratia uero ex multis delictis in iustificationem. Immo uero nos intellegamus apostolum et uideamus ideo dictum iudicium ex uno delicto in condemnationem

donat. et non etiam iudicium multa delicta condemnat; aut si propter ea ex uno delicto in condemnationem ducunt quia omnia delicta quae condemnantur ex illius unius imitatione commissa sunt, eadem causa est cur ex uno delicto etiam ad iustificationem duci intellegantur. quia omnia delicta quae iustificatis remittuntur ex illius unius imitatione commissa sunt. sed hoc uidelicet non intellegebat apostolus cum dicebat iudicium quidem ex uno delicto in condemnationem quia sufficeret ad condemnationem etiam si non esset in hominibus nisi originale peccatum. quamuis enim condemnatio grauior sit eorum qui originali peccato etiam propria coniunxerunt et tanto singulis grauior quanto grauius quisque peccauit. tamen etiam illud solum quod originaliter tractum est non tantum a regno dei separat quo paruulos sine accepta christi gratia defunctos intrare non posse ipsi etiam confitentur uerum et a salute ac uita aeterna facit alienos quae nulla esse alia potest praeter regnum dei quo sola christi societas introducit. ac per hoc ab adam in quo omnes peccauimus non omnia nostra peccata sed tantum originale traduximus. a christo uero in quo omnes iustificamur non illius tantum originalis sed etiam ceterorum quae ipsi addidimus peccatorum remissionem consequimur. Ideo non sicut per unum peccantem ita est et donum. nam iudicium quidem ex uno delicto si non remittitur id est originali in condemnationem iam potest ducere. gratia uero ex multis delictis remissis hoc est non solum illo originali uerum etiam omnibus ceteris ad iustificationem perducit. Si enim ob unius delictum mors regnauit per unum multo magis qui abundantiam gratiae et iustitiae accipiunt in uita regnabunt per unum ihesum christum. Cur ob unius delictum mors regnauit per unum? Nisi quia mortis uinculo tenebantur in illo uno in quo omnes peccauerunt etiam si propria peccata non adderent. Alioquin non ob unius delictum mors per unum regnauit. sed ob delicta multa multorum per unumquemque peccantem.

Nam si propter ea ceteri ob alterius hominis delictum mortui quia illum in delinquendo praecedentem subsequentes imitati sunt. ille quoque et multo magis ob alterius delictum mortuus est quem diabolus delinquendo ita praecesserat ut ei delictum etiam ipse suaderet. adam uero nihil suasit imitatoribus suis. et multi qui ei imitatores dicuntur eum fuisse et tale aliquid commisisse uel non audierunt uel omnino non credunt. quanto ergo rectius sicut iam dixi diabolum principem constituisset apostolus a quo uno peccatum et mortem per omnes transisse diceret si hoc loco non propagationem sed imitationem docere uoluisset. Multo enim rationabilius adam dicitur imitator diaboli quem suasorem peccati habuit. si potest quisque imitari etiam illum qui nihil ei tale suasit uel omnino quem nescit. quid est autem quod abundantiam gratiae et iustitiae accipiunt? Nisi quod non ei tantum

+ ad condemnationem. ita et per unius iustificationem in omnes homines

peccato in quo omnes peccaverunt. Sed etiam illa quae addiderunt gratia remissionis datur
eisque hominibus tanta iustitia donatur ut cum adam consenserit ad peccatum suadenti
non cedant isti etiam cogenti. Et quidem multo magis regnabunt in vita cum mor
tis regnum multo plures in aeternas paenas trahat nisi intellegamus eos ipsos
in utroque dici qui transeunt ab adam usque ad christum id est a morte ad vitam quia in vita
aeterna sine fine regnabunt magis quam in eis mors temporaliter et cum fine
regnavit. itaque sicut per unius delictum in omnes homines ad iustificationem vitae. hoc
unius delictum si imitationem adtendamus non erit nisi diaboli. sed quia manifestum est
de adam non de diabolo dici restat intellegenda non imitatio sed propago peccati. Nam
et quod ait de christo per unius iustificationem magis hoc expressit quam si per unius ius
titiam diceret. eam quippe iustificationem dicit qua christus iustificat impium quam non
imitandam proposuit. sed solus hoc potest. nam potuit apostolus recte dicere imita
tores mei estote sicut et ego christi numquam autem diceret iustificamini a me sic
et ego sum iustificatus a christo. quoniam possunt esse et sunt et fuerunt multi iusti homines
et imitandi. iustus autem et iustificans nemo nisi christus. unde dicitur credenti in eum
qui iustificat impium deputatur fides ad iustitiam. quisquis ergo ausus fuerit
dicere iustifico te. consequens est ut dicat etiam crede in me. quod nemo sanctorum rec
te dicere potuit nisi sanctus sanctorum. credite in deum et in me credite. ut quia ipse
iustificat impium credenti in eum qui iustificat impium deputetur fides
ad iustitiam. Nam si sola imitatio facit peccatores per adam cur non etiam per christum so
la imitatio iustos facit. sic enim inquit per unius delictum in omnes homines
ad condemnationem. sic et per unius iustificationem in omnes homines ad iusti
ficationem vitae. proinde isti unus et unus non adam et christus sed adam et abel consti
tui debuerunt. quoniam cum multi nos in huius vitae tempore praecesserint peccato
res eosque imitati fuerint qui posteriore tempore peccaverunt. ideo tamen
volunt isti non nisi adam dictum in quo omnes imitatione peccaverunt quia pri
mus hominum ipse peccavit. ac per hoc abel dici debuit in quo uno similiter homi
nes imitatione iustificentur quia ipse primus hominum iuste vixit. aut si propter
quendam articulum temporis ad novum testamentum pertinentem christus
est positus propter imitationem caput iustorum. iudas ei traditor caput poni
debuit peccatorum. porro si propterea christus unus est in quo omnes iustificentur quia non
sola eius imitatio iustos facit sed per spiritum regenerans gratia. propterea et adam
unus est in quo omnes peccaverunt. quia non sola eius imitatio peccatores facit sed per car
nem generans poena. ab hoc et illa dictum est omnes et omnes. neque enim qui generantur per

adam. ita et ipsi omnes per christum regenerantur. Sed hoc recte dictum est quia sicut nullius carna
lis generatio nisi per adam. sic spiritalis nullius nisi per christum. Nam si aliqui possent carne
generari non per adam et aliqui regenerari spiritu non per christum. non liquide omnes sive hic sive ibi
dicerentur. Eosdem autem omnes postea multos dicit. Possunt quippe in aliqua re omnes esse
qui pauci sunt. sed multos habet generatio carnalis multos et spiritalis. quamvis non tam
multos haec spiritalis quam illa carnalis. verumtamen quemadmodum omnes illa habet
homines sic ista omnes iustos homines. Quia sicut nemo praeter illam homo. sic nemo
praeter istam iustus homo. et in utraque multi. Sicut enim per inobedientiam unius hominis
peccatores constituti sunt multi ita per inobedientiam unius hominis peccatores (iusti) consti
tuti sunt multi. iusti. lex autem subintravit ut abundaret delictum. hoc ad originale
homines addiderunt iam propria voluntate non per adam. sed hoc quoque solvitur sanaturque per
christum. quia ubi abundavit peccatum superabundavit gratia ut quemadmodum regnavit
peccatum in mortem et iam quod non ex adam traxerunt homines sed sua voluntate addi
derunt. sic et gratia regnet per iustitiam in vitam aeternam. non tamen aliqua iustitia praeter
christum. sicut aliqua peccata praeter adam. Ideo cum dixisset quemadmodum regnavit pecca
tum in mortem. hic non addidit per unum aut per adam. quia supra dixerat et iam de peccato
illo quod subintrante lege abundavit. et hoc utique non est originis sed iam propriae volun
tatis. Cum autem dixisset sic et gratia regnet per iustitiam in vitam aeternam addidit per ihesum
christum dominum nostrum quia generante carne illud tantummodo trahitur quod est originale
peccatum. regenerante autem spiritu non solum originalis sed et iam voluntariorum fit re
missio peccatorum. potest proinde recte dici parvulos sine baptismo de corpore
exeuntes in damnatione omnium mitissima futuros. multum autem fallit et fallitur
qui eos in damnatione praedicat non futuros dicente apostolo iudicium ex uno delicto in
condemnationem. et paulo post. per unius delictum in omnes homines ad condemnationem.
quando ergo peccavit adam non obediens deo. Tunc eius corpus quamvis esset animale
atque mortale gratiam perdidit qua eius animae omni ex parte obediebat. tunc
ille extitit bestialis motus pudendus hominibus quem in sua erubuit nuditate.
Tunc et iam morbo quodam ex repentina et pestifera corruptione concepto fac
tum in illis est. ut illa in qua creati sunt stabilitate aetatis amissa per mutabilitates ae
tatum irent in mortem. Quamvis ergo annos multos postea vixerint illo tamen
die mori coeperunt quo mortis legem qua in senium veterescerent acceperunt. Non enim
stat vel temporis puncto sed sine intermissione labitur quicquid continua
mutatione sensim currit in finem non perficientem sed consumentem. Sicut itaque
impletum est quod dixerat deus qua die ederitis morte moriemini. ex hac igitur

in oboedientia carnis ex hac lege peccati & mortis quisquis carnalit generat rege-
nerari spiritaliter opus hab& ut non solu ad regnu di pducat uerum & a peccati
damnatione liberat. Simul itaq peccato & morti primi hominis obnoxii nascunt
in carne. & simul iustitiae uitaeq aeternae secundi hominis sociati renascunt in
baptismo. sic & in ecclesiastico scriptu e. A muliere initiu factu e peccati & p illa
om morimur. Siue aut a muliere siue ab adã dicat utrumq ad primu homine
ptin&. quo sic nouim mulier ex uiro e utriusq una caro e. unde & illud qd scriptu
e & er duo in carne una. itaq ia non duo inquit dns sed una caro. quapp qui dicunt
paruulos ideo baptizari ut hoc eis remittat quod in hac uita pprium contraxer n qd
ex adã traduxer n magno molimine refellendi s. quando eni secu ipsi paulolum
sine certandi studio cogitauer quã sit absurdu nec dignu disputatione quod dicunt
continuo sententia comutabunt. quod si noluerint nusq adeo de humanis sensib;
desperandu ut metuam ne hoc etiam ipsi psuadeant. ipsi quippe ut hoc dicerent
alicui alterius sententiae suae praeiudicio ni fallor inpulsi s. A ppter ea cum
remitti baptizato peccata necessario faterent nec fateri uellent ex adã ductu ee
peccatu qd remitti fatebant. in infantib; ipsa infantiã coacti s accusare. quasi acu-
sator infantiae hoc securior fier& quo accusatus ei respondere n poss&. Sed istos
ut dixi omittam. neq eni sermone t documtis opus e quib; innocentia pb& ur
infantiu quantu ad eor ptin& uita quã recentior tu in se ipsis agunt. si ea n ag-
noscit sensus human nullis adminiculis cuiusquã disputationis adiutus. sed illi
mouent & aliquid consideratione ac discussione dignu uident afferre.
qui dicunt paruulos recenti uita editos uisceribus matru n ppter remittendu
peccatu percipere baptismu sed ut spiritale percreatione habentes creent in xpo
& ipsius regni caelor participes fiant eo modo filii & heredes di coheredes aut
xpi. a quib; tam quaerit utru n baptizati & n effecti coheredes xpi regniq cae-
lor participes. habeat saltim beneficium salutis aeternae in resurrectione
mortuor. laborant uehementer nec exitu inueniunt. Quis eni xpianor ferat
cu dicit ad aeterna salute posse quenquã puenire si n renascat in xpo. qd p bap-
tismu fieri uoluit eo iã tempore quo tale sacramtu constituendu fuit rege-
nerandis in spem salutis aetnae. unde dic apostolus. n ex operib; iustitiae quae
fecim nos sed secundu sua misericordia saluos nos fec p lauacru regeneratio-
nis. quã tam salute in spe dic ee cu hic uiuim ubi ait. spe eni salui facti sumus.
spes aut quae uid& n e spes. quod eni uid& quis quid & sperat. Si au qd n
uidem speram p patientia exspectam. sine ista ergo regeneratione saluos

in aeternum posse parvulos fieri quis audeat affirmare tamquam non pro eis mortuus sit Christus. Si enim Christus pro impiis mortuus est. Isti autem qui ut manifestum est nihil in sua propria vita impie commiserunt si nec originali ullo impietatis vinculo detinentur quomodo pro eis mortuus est. Si nulla originalis peccati aegritudine sauciati sunt quomodo ad medicum Christum hoc est ad percipiendum sacramentum salutis aeternae suorum currentium pio timore portantur et non eis in ecclesia dicitur auferte hinc innocentes istos. Non est opus sanis medicus sed male habentibus non venit Christus vocare iustos sed peccatores. Numquam dictum est numquam dicitur numquam omnino dicetur in ecclesia Christi tale commentum. Ac ne quis existimet ideo parvulos ad baptismum afferri oportere quia sicut peccatores non sunt ita nec iusti sunt quomodo ergo quidam meritum huius aetatis a domino laudatum esse commemorant quando ait sinite parvulos venire ad me talium est enim regnum caelorum. Si enim hoc non propter humilitatis similitudinem quod humilitas parvulos faciat sed propter puerorum vitam laudabilem dictum est profecto et iusti sunt. Non enim recte aliter dici potuit talium est enim regnum caelorum cum esse non possit nisi iustorum. Sed forte hoc quidem non congruenter dicitur quod parvulorum vitam laudaverit dominus dicens talium esse regnum caelorum cum verax ille sit intellectus quod humilitatis similitudinem in parva aetate posuerit verumtamen forsitan hoc tenendum est quod dixi propter ea parvulos baptizari debere quia sicut peccatores non sunt ita nec iusti sunt. Sed cum dictum esset non veni vocare iustos quasi ei responderetur et quos ergo vocare venisti. Continuo subiunxit sed peccatores in paenitentiam. Ac per hoc quomodo si iusti sunt ita etiam si peccatores non sunt non eos venit vocare qui dixit non veni vocare iustos sed peccatores. Et ideo baptismo eius qui eos non vocat non tantum frustra verum etiam inprobe videntur inruere quod absit ut sentiamus. Vocat eos igitur medicus qui non est opus sanis sed aegrotantibus nec venit vocare iustos sed peccatores in paenitentiam. Et ideo quia suae vitae propriae peccatis nullis adhuc tenentur obnoxii originalis in eis aegritudo sanatur in eius gratia qui salvos facit per lavacrum regenerationis. Dicet aliquis quomodo ergo et ipsi vocantur in paenitentiam numquid tantillos potest aliquid paenitere. Huic respondetur si propterea paenitentes dicendi non sunt quia sensum paenitendi nondum habent nec fideles dicendi sunt quia similiter sensum credendi nondum habent. Si autem propterea recte fideles dicuntur quoniam fidem per verba gestantium quodammodo profitentur cur non prius etiam paenitentes habeantur cum per eorundem verba gestantium diabolo et huic seculo renuntiare monstrantur. Totum hoc in spe fit vi sacramenti et divinae gratiae quam dominus donavit ecclesiae. Ceterum quis ignorat quod baptizatus parvulus si ad rationales annos veniens non crediderit nec

se ab inlicitis concupiscentiis abstinuerit nihil expenderit quod paruus accepit. uerumtamen si percepto baptismate de hac uita emigrauerit. soluto reatu cui originaliter erat obnoxius perficietur in illo lumine ueritatis quod incommutabiliter manens in aeternum iustificatos praesentia creatoris inluminat. peccata enim sola separant inter homines et deum quae soluuntur Christi gratia per quem mediatorem reconciliamur cum iustificat impium. Terrentur autem isti sententia domini dicentis. nisi quis natus fuerit denuo non uidebit regnum dei quod cum exponeret ait. nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu non intrabit in regnum caelorum. Et propterea conantur paruulis non baptizatis innocentiae merito salutem ac uitam aeternam tribuere. sed quia baptizati non sunt eos a regno caelorum facere alienos. noua quadam et mirabili praesumptione. quasi salus aeternae uitae aeterna possit esse praeter Christi hereditatem praeter regnum caelorum. Habent enim uidelicet quo confugiant atque ubi delitescant. quia non ait dominus si quis non renatus fuerit ex aqua et spiritu non habebit uitam. sed ait non intrabit in regnum caelorum. Nam si illud dixisset nulla hinc dubitatio posset oboriri. auferatur ergo iam dubitatio. dominum audiamus non suspiciones coniecturasque mortalium. dominum audiamus inquam non quidem hoc de sacramento sancti lauacri dicentem sed de sacramento sanctae mensae suae. quo nemo rite nisi baptizatus accedit. nisi manducaueritis carnem meam et biberitis sanguinem meum non habebitis uitam in uobis. quid ultra quaerimus. quid ad hoc responderi potest.

Nisi pertinacia pugnaces neruos aduersus constantiam perspicuae ueritatis intendat. an uero quisquam etiam hoc dicere audebit quod ad paruulos haec sententia non pertineat. possintque sine participatione corporis huius et sanguinis in se habere uitam quia non ait qui non manducauerit sicut de baptismo qui non renatus fuerit sed ait si non manducaueritis. uelut eos alloquens qui audire et intellegere poterant. quod utique non ualent paruuli. sed qui hoc dicit non attendit quia nisi omnes ista sententia teneat ut sine corpore et sanguine filii hominis uitam habere non possint. frustra etiam aetas maior id curat. potest enim si non uoluntatem sed uerba loquentis attendas eis solis uideri dictum quibus tunc dominus loquebatur. quia non ait qui non manducauerit sed si non manducaueritis. et ubi est quod eodem loco de hac ipsa re ait panis quem ego dedero caro mea est pro saeculi uita. secundum hoc enim etiam ad nos pertinere illud sacramentum intellegimus qui tunc nondum fuimus quando ista dicebat. quia non possumus dicere ad seculum nos non pertinere pro cuius uita Christus suam carnem dedit. Quis autem ambigat seculi nomine homines significasse qui nascendo in hoc seculum ueniunt. Nam

sic alibi ait filii saeculi huius generant et generantur. Ac per hoc etiam pro parvulorum vita ca-
ro data est quae data est pro saeculi vita et si non manducaverint carnem filii hominis nec ipsi
habebunt vitam. Hinc est et etiam illud. pater diligit filium et omnia dedit in manu eius qui credit
in filium habet vitam aeternam qui autem incredulus est filio non habebit vitam sed ira dei manet
super eum. In quo igitur horum genere ponemus infantes. In eorum qui credunt in filium dei
an in eorum qui sunt increduli filio. In neutro ait aliquis quia cum adhuc credere non possunt
nec increduli deputandi sunt. Non hoc indicat ecclesiastica regula. quae baptizatos infantes
fidelium numero adiungit. porro si isti qui baptizantur propter virtutem celebrationemque
tanti sacramenti quamvis suo corde atque ore non agant quod ad credendum confitendumque
pertineat. tamen in numero credentium computantur. profecto illi quibus sacramentum defuerit in
eis habendi sunt qui non credunt filio atque ideo si huius inanes gratiae de corpore exierint
sequetur eos quod dictum est non habebunt vitam sed ira dei manet super eos. Et unde hoc quando
eos clarum est peccata propria non habere si nec originali peccato teneantur obnoxii. Bene
autem non ait ira dei veniet super eum sed manet super eum. ab hac quippe ira qua omnes sub peccato
sunt de qua dicit apostolus fuimus et nos aliquando naturaliter filii irae sicut et ceteri.
Nulla res liberat nisi gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Haec gratia cur ad illum ve-
niat ad illum non veniat. occulta esse causa potest. iniusta non potest. Numquid enim
iniquitas apud deum. absit. sed prius sanctarum scripturarum auctoritatibus colla subden-
da sunt ut ad intellectum per fidem quisque perveniat. neque enim frustra dictum est. iudicia tua
sicut multa abyssus. cuius abyssi altitudinem veluti expavescens exclamat apostolus.
O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae dei. praemiserat quippe sententiam mirae
profunditatis dicens. conclusit enim deus omnes in incredulitate ut omnium misereatur.
cuius profunditatis veluti horrore percussus. O altitudo inquit divitiarum sapientiae
et scientiae dei quam inscrutabilia sunt iudicia eius et investigabiles viae eius. quis
enim cognovit sensum domini aut quis consiliarius illi fuit aut quis prior dedit illi
et retribuetur ei. quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia ipsi gloria in secula seculorum
amen. Valde ergo parvum sensum habemus ad discutiendam iustitiam iudiciorum dei. ad
discutiendam gratiam gratuitam nullis meritis praecedentibus non iniquam quae non tam mo-
vet cum praestatur indignis quam cum aeque indignis aliis denegatur. nam et hi quibus vi-
detur iniustum ut parvuli sine gratia Christi de corpore exeuntes non solum regno dei
quo et ipsi fatentur nisi per baptismum renatos intrare non posse verum etiam vita aeterna
et salute priventur quaerentes quomodo iustum sit ut alius originali impietate
solvatur alius non solvatur cum eadem sit utriusque condicio. ipsi respondeant secundum
sententiam suam quomodo identidem iustum sit ut huic praestetur baptismum quo in-

intret in regnum dei, ille non potest, cum sit utriusque par causa. Si enim movet cur ex his duo
bus originaliter innocentibus alius accepit baptismum quo in regnum dei possit intrare,
alius non accepit ne ad regnum dei possit accedere? Nempe in utraque causa ad illam ex
clamationem redit. O altitudo divitiarum. Ex ipsis deinde baptizatis parvulis
dicat mihi cur alius rapitur ne malitia mutet intellectum eius, et alius vivit impius fu
turus. Nonne si ambo raperentur ambo in regnum caelorum ingredi mererentur? Et tamen
non est iniquitas apud deum. Quid illud quem non moveat, quem non in tanta altitudine exclamare
conpellat, quod alii parvuli spiritu inmundo vexantur, alii nihil tale patiuntur, alii etiam in uteris
matrum sicut Hieremias sanctificantur, cum omnes si originale peccatum est pariter rei sint, si non est pariter
innocentes sint. Unde ista tanta diversitas? Nisi quia inscrutabilia sunt iudicia eius et inves
tigabiles viae eius. An forte illud iam explosum repudiatumque sentiendum est quod animae
prius in caelesti habitatione peccantes gradatim atque paulatim ad suorum meritorum corpo
ra veniant, ac pro ante gesta vita magis minusve corporeis pestibus affligantur? Cui opinio
ni quamvis apertissime sancta scriptura contradicat, quae cum gratiam commendaret, nondum natis
inquit, nec qui aliquid egerint boni aut mali ut secundum electionem propositum dei maneret,
non ex operibus sed ex vocante dictum est quod maior serviet minori, nec ipsi tamen qui hoc
sentiunt evadunt huius quaestionis angustias, sed in eis coartati et herentes simi
liter O altitudo exclamare coguntur. Unde enim fit ut homo ab ineunte pueritia
modestior, ingeniosior, temperantior, ex magna parte libidinum victor, qui oderit
avaritiam, luxuriam detestetur, atque ad virtutes ceteras provectior aptiorque consurgat,
et tamen eo loco sit ubi ei praedicari gratia christiana non possit. Quomodo enim invocabunt
in quem non crediderunt? aut quomodo credent quem non audierunt? quomodo autem audi
ent sine praedicante? Alius autem tardus ingenio, libidinibus deditus, flagitiis et
facinoribus coopertus ita gubernatur ut audiat, credat, baptizetur, rapiatur, aut si
detentus hic fuerit laudabiliter vivat. Ubi duo isti tam diversa merita con
traxerunt, non dico ut iste credat, ille non credat, quod est propriae voluntatis, sed ut
iste audiat quod credat, ille non audiat? Hoc enim non est in hominis potestate. Ubi
in qua hae tam diversa merita contraxerunt? Si in caelo egerunt aliquam vitam ut pro suis
actibus propellerentur vel laberentur in terras congruisque sibi ante vitae corporeis
receptaculis tenerentur, ille utique melius ante hoc mortale corpus vixisse cre
dendus est qui non multum meruit praegravari, ut et bonum haberet ingenium
et concupiscentiis eius mitioribus urgueretur, quas posset facile superare, et tamen
eam sibi gratiam praedicari non meruit qua sola posset secundae mortis pernicie
liberari. Ille autem pro meritis deterioribus, sicut putatur, graviori corpori inplicatus et

ob hoc cordis obtusi cum carnis in lecebris ardentissima cupidine uincerentur & per ne
quissimam uitam peccatis pristinis quibus ad hoc uenire meruerat adderet & peiora
terrena aut in cruce tam audiuit hodie mecum eris in paradiso aut alicui cohesit
apostolo cuius praedicatione mutatus & per lauacrum regenerationis saluus effectus est ut
ubi abundauit peccatum superabundaret gratia. Quid hinc respondeant om
nino non uideo qui humanis coniecturis uolentes iustitiam dei defendere & igno
rantes altitudinem gratiae fabulas improbabiles texuerunt. Multa enim dici possunt de
miris uocationibus hominum siue quas legimus siue quas experti sumus quibus eorum opi
nio subuertatur qui credunt ante ista corpora sua quasdam proprias uitas gessisse ani
mas hominum quibus ad haec uenirent pro diuersitate meritorum diuersa hic experturae
uel bona uel mala. sed terminandi huius operis cura non sinit in his diutius immorari. Unum
tamen quod inter multa mirabile comperi non tacebo. quis non secundum istos qui ob me
ritis prioris uitae ante hoc corpus in caelestibus gestae animas terrenis corporibus
magis minusue grauari opinantur affirmet eos ante istam uitam sceleratius im
maniusque peccasse qui mentis lumen sic ammittere meruerunt sensu uicino peco
ribus nascerentur non dico tardissimi ingenio nam hoc de aliis dici solet sed ita
excordes sit etiam cirrati ammonendum risu exibeant cordatis delicias fatuitatis quorum no
men ex greco diriuatum moriones uulgus apellat. Talium tamen quidam fuit ita christianus
ut cum esset omnium iniuriarum suarum mira fatuitate patientissimus iniuriam tamen nomi
nis christi uel in se ipso religionis qua imbutus erat sic ferre non posset ut blaspheman
tes fidelis & cordatos a quibus haec ut prouocaret audiebat insectari lapidibus non
desisteret nec in ea causa uel dominis parceret. tales ergo praedestinari & creari ar
bitror ut qui possunt intellegant dei gratiam & spiritum qui ubi uult spirat ob hoc om
ne ingenii genus in filiis misericordiae non praeterire itemque omne ingenii genus in
gehennae filiis praeterire ut qui gloriatur in domino glorietur. Illi autem qui per meritis
uitae superioris accipere quasque animas diuersa terrena corpora affirmant
quibus aliae magis aliae minus grauentur & per easdem meritis humana ingenia
uariari ut acutiora sint quaedam & alia obtunsiora per quae ipsius uitae superioris
meritis diuinam quoque gratiam liberandis hominibus dispensari. quid de isto poterunt
respondere quomodo ei tribuent & teterrimam superiorem uitam ut ex hoc fa
tuus nasceretur & ex hoc tam bene meritam ut in christi gratia multis acutissimis
praeferretur. Cedamus igitur & consentiamus auctoritati sanctae scripturae quae nes
cit falli nec fallere. & sicut necdum natos ad discernenda merita eorum aliquid
boni uel mali egisse non credimus. ita omnes sub peccato esse quod per unum hominem in

traxit in mundum & per omnes homines pertransiit a quo non liberat nisi gratia dei per dominum
ihesum christum minime dubitemus. Cuius medicinalis aduentus non est opus sanis sed egro
tantibus quia non conuenit uocare iustos sed peccatores. In eius regnum non intrabit ni
si quis renatus fuerit ex aqua & spiritu nec preter regnum eius salutem ac uitam possidebit aeter
nam quo quo qui non manducauerit carnem eius & qui incredulus est filio non habebit uitam sed ira b.
dei manet super eum. Ab hoc peccato ab hac egritudine ab hac ira dei cui naturaliter filii sunt
qui etiam si per aetatem non habent proprium trahunt tamen originale peccatum non liberat ni
si agnus qui tollit peccata mundi. Non nisi medicus qui non uenit propter sanos sed propter aegro
tos. Non nisi saluator de quo dictum est generi humano natus est uobis hodie saluator. Non nisi
saluator cuius sanguine deletum est debitum nostrum. Nam quis audeat dicere non esse christum infan
tium saluatorem nec redemptorem. Unde autem saluos facit si nulla in eis est originalis aegri
tudo peccati. Unde redimit si non sunt per originem primi hominis uenundati sub
peccato? Nulla igitur ex nostro arbitrio preter baptismum christi salus aeterna promittatur
infantibus quam non promittit scriptura diuina humanis omnibus ingeniis prae
ferenda. Optime punici christiani baptismum ipsum nihil aliud quam salutem & sacramentum c
corporis christi nihil aliud quam uitam uocant. Unde nisi ex antiqua ut existimo & apos
tolica traditione qua ecclesiae christi insitum tenent praeter baptismum & participa
tionem mensae dominicae non solum ad regnum dei sed nec ad salutem & uitam aeternam
posse quemquam hominum peruenire. hoc enim & scriptura testatur secundum ea quae su
pra diximus. Nam quid aliud tenent qui baptismum nomine salutis appellant nisi quod
dictum est. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & quod petrus ait sic & uos simili
forma saluos facit baptisma. Quid aliud & illi qui sacramentum mensae dominicae
uitam uocant. Nisi quod dictum est ego sum panis uiuus qui de caelo descendi & panis
quem ego dedero caro mea est pro saeculi uita & si non manducaueritis carnem filii ho
minis & sanguinem biberitis non habebitis uitam in uobis. Si ergo ut tot & tanta
diuina testimonia concinunt nec salus nec uita aeterna sine baptismo & cor
pore & sanguine domini cuiquam speranda est frustra sine his promittitur paruulis.
porro si a salute ac uita aeterna hominem nisi peccata non separant per haec sacra
menta non nisi peccati reatus in paruulis soluitur. De quo reatu scriptum est neminem
esse mundum nec si unius diei fuerit uita eius. Unde est & illud in psalmis. Ego enim in
iniquitatibus conceptus sum & in peccatis mater mea me in utero aluit. Dicit enim
ex persona generali ipsius hominis dicitur. Aut si proprie dauid hoc de se dicit non utique
de fornicatione sed de legitimo conubio natus fuit. Non itaque dubitemus & illum pro in
fantibus baptizandis sanguinem fusum qui priusquam funderetur sic in sacramento
datus & commendatus est ut diceretur. hic est sanguis meus qui pro multis effundetur.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

in remissione peccatorum. Negant enim illos liberari qui sub peccato esse nolunt fateri. nam unde liberantur si nulla seruitute peccati tenentur obstricti? Ego enim inquit lux in seculum ueni ut omnis qui crediderit in me non maneat in tenebris. hoc dicto quid ostendit nisi in tenebris esse omnem qui non credit in eum & credendo efficere ne maneat in tenebris. has enim tenebras quid nisi peccata intellegimus. sed quodlibet aliud intellegamus hae tenebrae, profecto qui non credit in xpm manebit in eis. & utique poenales sunt non quasi nocturnae adque& etiam animantium necessariae. proinde paruuli si per sacramentum quod ad hoc diuinitus institutum est in credentium numerum non transeant profecto in his tenebris remanebunt. quamuis eos nonnulli mox natos inluminari credant sic intellegentes quod scriptum est erat lumen uerum quod inluminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. quod si ita est multum mirandum est quomodo inluminati ab unico filio quod erat in principio uerbum deus apud deum non admittantur ad regnum dei nec sint heredes dei coheredes autem xpi. hoc enim eis per baptismum praestari & iam qui hoc sentiunt confitentur. deinde si iam inluminati si ad consequendum regnum dei nondum sunt idonei saltim ipsum baptismum quo ad hoc idonei fiunt laeti suscipere debuerunt. Cum tamen eos uidemus cum magnis fletibus reluctari. et hanc ignorantiam in illa aetate contemnimus ut sacramenta quae illis prodesse nouimus in eis & iam reluctantibus compleamus. cur enim & apostolus dicit nolite pueri esse mentibus. si iam lumine illo uero quod uerbum dei est eorum mentes inluminatae sunt. Itaque illud quod in euangelio positum est erat lumen uerum quod inluminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ideo dictum est quia nullus hominum inluminatur nisi illo lumine ueritatis quod deus est. ne quisquam putaret ab eo se inluminari a quo aliquid audit ut discat. non dico si quemquam magnum hominem sed nec si angelum ei contingat habere doctorem. adhibetur enim sermo ueritatis extrinsecus uocis ministerio corporalis. Uerumtamen neque qui plantat est aliquid neque qui rigat sed qui incrementum dat deus. Audit quippe homo dicentem uel hominem uel angelum sed ut sentiat & cognoscat uerum esse quod dicitur illo lumine intus mens eius aspergitur quod aeternum manet quod & iam in tenebris luce&. sed sicut sol iste a caecis quamuis eos quodammodo suis radiis uestiat sic a stultitiae tenebris non conprehenditur. Cur autem cum dixisset quod inluminat omnem hominem addiderit uenientem in hunc mundum unde haec opinio nata est quod in exortu corporali ab utero matris recentissimo inluminet mentes nascentium paruulorum. quamuis in greco ita sit positum ut possit intellegi & iam ipsum lumen ueniens in hunc mundum. tamen si hominem uenientem in hunc mundum necesse est accipi aut simpliciter dictum arbitror sicut multa in scripturis reperiuntur quibus & si detrahantur nihil sententiae minuatur aut si propter aliquam distinctionem additum esse credendum est. fortasse hoc dictum est ad discernendi spiri

∴ si distinctionis alicuius gratia dictum est

talem inluminationem ab ista corporali quae sive per caeli luminaria sive quibusque igni
bus inluminat oculos carnis sed hominem interiorem dixerit venientem in hunc mundum
quia exterior corporeus est sicut hic mundus. tamquam diceret inluminat omnem hominem
venientem in corpus secundum illud quod scriptum est. sortitus sum animam bonam et veni in corpus
incoinquinatum. Aut ergo sic dictum est inluminat omnem hominem venientem in hunc
mundum tamquam dictum esset inluminat omnem interiorem hominem quia homo interior cum
veraciter fit sapiens non nisi ab illo inluminatur quod est lumen verum. Aut si rationem
ipsam qua humana anima rationalis appellatur quae ratio adhuc quieta et quasi sopita
tamen insita et quodammodo inseminata in parvulis latet inluminationem voluit appel
lare tamquam interioris oculi creationem. non resistendum est tunc eam fieri cum anima crea
tur. et non absurde hoc intellegi. Cum homo venit in mundum. verumtamen etiam ipse
quamvis iam creatus oculus necesse est in tenebris maneat si non credat in eum qui dixit.
ego lux in saeculum veni ut omnis qui credit in me non maneat in tenebris. quod per sacra
mentum non dubitat in parvulis fieri mater ecclesia quae cor et os maternum eis praestat
ut sacris mysteriis inbuantur. quia nondum possunt corde proprio credere ad ius
titiam nec ore proprio confiteri ad salutem. Nec ideo tamen eos quisquam filium fideles
appellare cunctatur quod a credendo utique nomen est. quamvis hoc non ipsi sed alii per eos inter
sacramenta responderint. nimis longum fit et si ad singula testimonia similiter dis
putem. Unde commodius esse arbitror acervatim multa congerere quae occur
rere potuerint vel quae sufficere videbuntur. quibus appareat dominum Iesum Christum non ali
am ob causam in carne venisse ac forma servi accepta factum oboedientem usque ad
mortem crucis. nisi ut hac dispensatione misericordissimae gratiae omnes quibus tam
quam membris in suo corpore constitutis caput est ad capessendum regnum caelorum
vivificaret. salvos faceret. liberaret. redimeret. inluminaret. qui prius fuis
sent in peccatorum morte languoribus servitute captivitate tenebris constituti sub
potestate diaboli principis peccatorum. ac sic fieret mediator dei et hominum per quem
post inimicitias impietatis nostrae illius gratia et pace finitas reconciliaremur
deo in aeternam vitam ab aeterna morte quae talibus impendebat erepti. hoc enim cum
abundantius apparuerit. consequens erit ut ad istam Christi dispensationem quae per hanc
eius humilitatem facta est pertinere non possint qui vita salute liberatione redemp
tione inluminatione non indigent. Et quoniam ad hanc pertinet baptismum quo Christo conse
peliuntur ut incorporentur illi membra eius hoc est fideles eius profecto nec baptismus est ne
cessarius qui illo remissionis et reconciliationis beneficio quae fit per mediatorem
non opus habent. Porro qui parvulos baptizandos esse concedunt qui contra auctori

tatem universae ecclesiae, procul dubio per dominum et apostolos traditam venire non possunt.
concedant oportet eos egere illis beneficiis mediatoris, ut abluti per sacramentum carita
temque fidelium ac sic incorporati Christi corpori quod est ecclesia reconcilientur deo, ut in illo vi
vi, ut salvi, ut liberati, ut redempti, ut inluminati fiant. unde nisi a morte, vitiis, rea
tu, subiectione, tenebris peccatorum? quae quoniam nulla in ea aetate per suam vitam propriam
commiserunt, restat originale peccatum. haec ratiocinatio tunc erit fortior, cum ea
quae promisi testimonia multa congessero, quae supra posuimus: Non veni vocare iustos
sed peccatores. Item cum ad Zacheum esset ingressus: hodie inquit salus domui huic
facta est, quoniam et iste filius est Abrahae; venit enim filius hominis quaerere et salvum facere
quod perierat. hoc et de ove perdita et relictis nonaginta novem quaesita et inventa.
hoc et de dragma quae perierat ex decem. unde oportebat, ut dicit, praedicari
in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus
ab Hierusalem. Marcus etiam in fine evangelii sui dominum dixisse testatur: euntes
in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae; qui crediderit
et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, damnabitur. Quis enim nes
ciat credere esse infantibus baptizari, non credere autem non baptizari? Ex Iohannis
autem evangelio quaedam iam nonnulla posuerimus. Attende etiam ista: Iohannes bap
tista de illo: ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. et ipse de se ipso: quae de
ovibus meis vocem meam audiunt et ego novi illas et sequuntur me, et ego vitam ae
ternam do illis et non peribunt in aeternum. Quia ergo de ovibus eius non esse incipi
unt parvuli nisi baptismate, profecto si hoc non accipiunt peribunt, vitam aeter
nam quam suis dabit ovibus non habebunt. Item alio loco: Ego sum via et veritas et vita;
nemo venit ad patrem nisi per me. hanc doctrinam suscipientes apostoli vide quan
ta contestatione declarent. Petrus in prima epistola: benedictus est inquit deus
pater domini nostri Iesu Christi secundum multitudinem misericordiae suae, qui regene
ravit nos per spem vitae aeternae per resurrectionem Iesu Christi in hereditatem in
mortalem et intaminatam, florentem, servatam in caelis vobis, qui in veritate dei conver
samini per fidem in salutem paratam palam fieri in tempore novissimo. et paulo post:
inveniamini inquit in laudem et honorem Iesu Christi, quem ignorabatis, in quem modo
non videntes creditis, quem cum videritis, exultabitis gaudio inenarrabili et hono
rato, gaudio percipientes testamentum fidei, salutem animarum vestrarum. Item alio loco:
vos autem inquit genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus adquisitio
nis in adoptione, ut virtutes adnuntietis eius, qui nos de tenebris vocavit in
illud admirabile lumen suum. Et iterum inquit: Christus pro peccatis nostris passus est iustus

per iniustis ut nos adducat ad deum. Item cum commemorasset in archa noe octo homines
saluos factos sic et uos inquit simili forma saluos facit baptisma. Ab hac ergo salute
et lumine alieni sunt paruuli et in perditione ac tenebris remanebunt nisi per adop
tionem populo dei fuerint sociati tenentes Christum passum iustum pro iniustis ut eos addu
cat ad deum. Ex epistola etiam iohannis haec mihi occurrerunt quae huic quaestioni neces
saria uisa sunt. Quod si in lumine inquit ambulauerimus sicut et ipse in lumine est
societatem habemus in inuicem et sanguis Iesu filii eius purgat nos ab omni delicto. Item
alio loco. si testimonium inquit hominum accipimus testimonium dei maius est. quia hoc
est testimonium dei qui crediderit in filium dei habet testimonium dei in se et ipso. qui
non crediderit deo mendacem facit eum quia non credidit in testimonium quod testificatus est
de filio suo. Et hoc est testimonium quia uitam aeternam nobis dedit deus et haec uita in filio
eius est. Qui habet filium habet uitam qui non habet filium uitam non habet. Non solum igitur regnum
caelorum sed nec uitam paruuli habebunt si filium non habebunt quem nisi per baptismum H
eius habere non possunt. Item alio loco. In hoc inquit manifestatus est filius dei ut soluat
opera diaboli. Non ergo pertinebunt paruuli ad gratiam manifestationis filii dei si non
in eis soluat opera diaboli. Iam nunc attende in hanc rem pauli apostoli testimonia
tanto utique plura quanto plures epistolas scripsit et quanto diligentius curauit
commendare gratiam dei aduersus eos qui operibus gloriabantur atque ignorantes dei
iustitiam et suam iustitiam uolentes constituere iustitiae dei non erant subditi. In episto
la ad romanos. iustitia inquit dei in omnes qui credunt. non enim est distinctio. Omnes enim pec
cauerunt et egent gloria dei iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quae est
in Christo Iesu quem proposuit deus propitiatorium per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem
iustitiae eius propter propositum praecedentium peccatorum in dei patientia ad osten
dendam iustitiam ipsius in hoc tempore ut sit iustus et iustificans eum qui ex fide
est Iesu. Item alio loco. ei qui operatur inquit merces non imputatur secundum gratiam sed secundum
debitum. ei uero qui non operatur credit autem in eum qui iustificat impium deputatur fides
eius ad iustitiam. Sicut et dauid dicit beatitudinem hominis cui deus accepto fert iustitiam
sine operibus. Beati quorum remissae sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. beatus
uir cui non imputabit dominus peccatum. Item paulo post. non est autem scriptum inquit propter il
lum tantum quia deputatum est illi sed et propter nos quibus deputabitur credentibus
in eum qui excitauit Iesum Christum dominum nostrum a mortuis qui traditus est propter delic
ta nostra et resurrexit propter iustificationem nostram. Et paulo post. Si enim Christus
inquit cum infirmi essemus adhuc secundum tempus pro impiis mortuus est. Et alibi.
Scimus inquit quia lex spiritalis est ego autem carnalis sum uenundatus sub pec

eam; quod enī operor ignoro; non enī quod uolo hoc ago sed quod odi illud facio; si aūt
quod nolo hoc facio consentio legi quō bona. nunc aūt iā (non) ego operor illud sed id quod
in me habitat peccatū; scio enī quia non habitat in me hoc ē in carne mea bonū; uelle
enī adiacet mihi pficere aūt bonū non inuenio; (n̄ enim) quod uolo facio bonū sed qđ nolo ma
lū hoc ago; si aūt qđ nolo ego hoc facio iā non ego operor illud sed quod habitat
in me peccatum; inuenio ergo legē mihi uolenti facere bonū quō mihi malū adiacet;
condelector enī legi dī secundum interiorē hominē; uideo aūt aliā legē in membris
meis repugnantē legi mentis meae & captiuantē me in lege peccati quae ē in mem
bris meis; miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis hui9 gratia dī p ihm
xpm dnm nrm. Dicant qui possunt hominē nasci nisi in corpore mortis huius,
ut possint & iā dicere non ei necessariā gratiā dī p ihm xpm qua liber&ur de cor
pore mortis hui9; itē paulo p9; qđ enī inpossibile erat legis in quo infirmabatur
p carnē. Ds filiū suū misit in similitudine carnis peccati & de peccato damna
uit peccatum in carne; Dicant qui audient oportuisse nasci xpm in similitudine
carnis peccati nisi nos nati essem9 in carne peccati. itē ad corinthios. Tradidi enī
uobis in primis inquit quod & accepi quia xps mortuus ē p peccatis nrīs secundū
scripturas. itē ad eosdem corinthios in secunda. Caritas enī xpi compellit nos
iudicantes hoc quō unus p omnibus mortuus ē. ergo om̄ mortui sunt & p omnib;
mortuus ē, ut qui uiuunt iā non sibi uiuant sed ei qui p ipsis mortuus ē & resurrex
itaq nos amodo neminē nouim9 secundū carnē & si nouerām9 secundū carnē xpm
sed nunc iā non nouim9. Si qua igit in xpo noua creatura uetera transier. ec
ce facta sunt noua; om̄a aūt ex dō qui reconciliauit nos sibi p xpm & dedit nobis
ministeriū reconciliationis; quē admodū quia ds erat in xpo mundū reconcilians
sibi non reputans illis delicta eorū & ponens in nobis uerbū reconciliationis; p
xpo. Ergo legatione fungimur tamquā dō exortante p nos obsecram9 p xpo recon
ciliari dō; eum qui non nouerat peccatū p nob peccatū fec ut nos sim9 iustitia dī
in ipso. Cooperantes aūt & rogam9 ne in uacuū gratiā dī suscipiatis. Dic enī; tem
pore acceptabili exaudiuite & in die salutis adiuuite; ecce nunc tempus accep
tabile (ecce) en nunc dies salutis. Ad hanc reconciliationē & salutē si non ptinent
paruuli quisquis (eos) qurrit ad baptismū xpi. Si aūt ptinent. inter om̄ mortuos sunt
p quib; ille mortuus ē. nec ab eo reconciliari & saluari possunt nisi dimissa
n̄ reput& delicta eox; itē ad galatas. Gratia uob & pax a dō patre & dnō ihū
xpo qui dedit sem & ipsum p peccatis nrīs ut eximer& nos de p̄senti seculo ma
ligno. Et alio loco; (lex) transgressionis gratia pposita ē donec ueniret sem cui p

missum est dispositum per angelos in manu mediatoris. mediator autem unius non est. deus autem unus
est. lex ergo adversus promissa dei? absit. si enim data esset lex quae possit vivificare omnino
ex lege esset iustitia. sed conclusit scriptura omnia sub peccato ut promissio ex fide
Iesu Christi daretur credentibus. Ad Ephesios etiam. Et vos cum essetis mortui delictis et pecca
tis vestris in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius secundum principem
potestatis aeris spiritus eius qui nunc operatur in filios diffidentiae. in quibus nos omnes aliquando
conversati sumus in desideriis carnis nostrae facientes voluntatem carnis et affectionem
et eramus naturaliter filii irae sicut et ceteri. Deus autem dives est in misericordia propter
multam dilectionem qua dilexit nos et cum essemus mortui peccatis convivificavit nos Christo
cuius gratia sumus salvi facti. et paulo post. Gratia inquit salvi facti estis per fidem
et hoc non ex vobis sed dei donum est non ex operibus ne forte quis extollatur. ipsius enim sumus fig
mentum creati in Christo Iesu in operibus bonis quae praeparavit deus ut in illis ambulemus. et pau
lo post. qui eratis inquit illo in tempore sine Christo alienati a societate Israhel et pere
grini testamentorum et promissionis spem non habentes et sine deo in hoc mundo. nunc
autem in Christo Iesu qui aliquando eratis longe facti estis prope in sanguine Christi. ipse est enim
pax nostra qui fecit utraque unum et medium parietem maceriae solvens inimicitias in car
ne sua legem mandatorum in decretis evacuans ut duos condat in se in unum novum
hominem faciens pacem et commutaret utrosque in uno corpore deo per crucem. interfi
ciens inimicitias in semet ipso. et veniens evangelizavit pacem vobis qui eratis longe
et pacem his qui prope. quia per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. Item alibi. sicut
est veritas in Iesu deponere vos secundum priorem conversationem veterem hominem
eum qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis. Renovamini autem spiritu
mentis vestrae et induite novum hominem eum qui secundum deum creatus est in iustitia
et sanctitate veritatis. Et alibi. nolite contristare spiritum sanctum dei in quo signati estis
in die redemptionis. Ad Colosenses etiam ita nobis loquitur. Gratias agentes patri
idoneos facienti nos in parte sortis sanctorum in lumine qui eruit nos de potestate
tenebrarum et transtulit in regnum filii caritatis suae. in quo habemus redemp
tionem in remissionem peccatorum. Et alio loco. Et estis inquit in illo repleti qui est
caput omnis principatus et potestatis in quo et circumcisi estis circumcisione non ma
nu facta in expoliatione corporis carnis in circumcisione Christi consepulti ei in bap
tismo in quo et consurrexistis per fidem operationis dei qui suscitavit illum a mor
tuis. et vos cum essetis mortui delictis et praeputio carnis vestrae vivificavit cum illo.
Donans nobis omnia delicta delens quod adversus nos erat chirographum in de
cretis. quod erat contrarium nobis. tollens illud de medio et affigens illud cruci

exuens se carnē principatus & potestates exemplauit fiducialiter triumphans
eos in semet ipso. Et ad timotheum humanus inquit sermo & omni acceptione dig
nus quia xp̄s ih̄s uenit in hunc mundū peccatores saluos facere quoꝝ prim̄ sū ego. sed
ideo misericordiam consecutus sum ut in me primo ostenderet ih̄s xp̄s omnē longa
nimitatē ad informationē eorum qui credituri s illi in uitā aeternā. Itē dicit. unus enī
d̄s unus & mediator dī & hominū homo xp̄s ih̄s qui dedit semet ipsū redemptionem
ꝑ omnibus. In secunda & iā ad eundē. Noli ergo inquit erubescere testimoniū dn̄i
nr̄i neq; me uinctū ei sed conlabora euangelio secundū uirtutē dī saluos nos faci
entis & uocantis uocatione sua scā. Non secundū opera nr̄a sed secundū suū ꝓpositū
& gratiā quae data ē nobis in xp̄o ih̄u ante secula aeterna. Manifestata aūt nunc
ꝑ aduentū dn̄i nr̄i xp̄i ih̄u euacuantis quidem mortē inluminantis aūt uitā & incor
ruptionē ꝑ euangeliū. Ad titū & iā. expectantes inquit illā beatā spem & manifes
tationē gloriae magni dī & saluatoris nr̄i xp̄i ih̄u qui dedit semet ipsū ꝓ nob
ut nos redimeret ab omni iniquitate & mundaret nos sibi populū abundantem
emulatorē bonorū operū. Et alio loco. Cū aūt benignitas & humanitas inluxit
saluatoris dī nr̄i non ex operib; iustitiae quae nos fecim̄ sed secundū suā misericor
diā saluos nos fecit ꝑ lauacrū regenerationis & renouationis sp̄s scī quē ditis
sime effudit sup nos ꝑ ih̄m xp̄m saluatorē nr̄m ut iustificati ipsius gratia he
redes efficiamur secundū spem uitae aeternae. Ad hebreos quoq; epistola
quāquā non nullis incerta sit tam̄ quō legi quosdā huic nr̄ae baptismo paruu
lorū sententiae contraria sentientes & iā ipsā quibusdā opinionibus suis tes
tē adhibere uoluisse magisq; me mouet auctoritas ecclesiarū orientalium
quae hanc & iā in canonicis habent. quanta ꝓ nob testimonia contineat ad
uertendū ē. In ipso ei exordio legitur. Multis partib; & multis modis olim
d̄s locutus patribus in ꝓphetis. postremo in his diebus locutus ē nobis in filio
quē constituit heredē uniuersorū ꝑ quē & fecit secula. qui cū sit splendor
gloriae & figura substantiae ei gerens quoq; omnia uerbo uirtutis suae.
purgationē peccatoꝝ a se facta sedet ad dexterā maiestatis in excelsis. Et
post pauca. si enī qui ꝑ angelos dictus sermo factus ē firm̄ & omnis praeua
ricatio & inoboedientia iustā accepit mercedis retributionē. quomodo nos
effugiemus tantā neglegentes salutē. Et alio loco. ꝓpter ea ergo pueri com
municauerint sanguini & carni & ipse ꝓpe modū eorū participauit ut ꝑ
mortē euacuaret eū qui potestatē habebat mortis id ē diabolū & libe
raret eos qui timore mortis ꝑ totā uitā rei erant seruituti. Et paulo post

unde debuit inquit secundum omnia fratribus similis esse per hib. & ut misericors esset & fide
lis princeps sacerdotum eorum quae sunt ad dominum propitiandum pro delictis populi. & alibi. tene
amus inquit confessionem. non enim habemus sacerdotem qui non possit compati infirmita
tibus nostris. & enim expertus est omnia secundum similitudinem sine peccato. & alio loco. Intrans
gressibile inquit habet sacerdotium. unde & saluos potest perficere eos qui adueniunt
per ipsum ad deum semper uiuens ad interpellandum pro ipsis. talem enim decebat habere nos prin
cipem sacerdotum iustum sine malitia incontaminatum separatum a peccatoribus altiorem
caelis factum non habentem cotidianam necessitatem sic principes sacerdotum primum pro suis
peccatis sacrificium offerre dehinc pro populo. hoc enim semel fecit offerens se. Et a
lio loco. non enim in manufabricata sancta introiuit christus quae sunt similia ueterum sed
in ipsum caelum apparere ante faciem dei pro nobis. non ut saepius offerat semet ipsum sicut prin
ceps sacerdotum intrat in sancta in anno semel cum sanguine alieno. ceterum oporte
bat eum saepius pati a mundi constitutione. nunc autem semel in extremitate saeculorum
ad remissionem peccatorum per sacrificium suum manifestatus est. sic constitutum est homini
bus. semel tantum mori & post hoc iudicium. sic & christus semel oblatus est ut multorum
peccata portaret. secundo sine peccatis apparebit eis qui eum sustinent ad salutem.
Apocalipsis sancti iohannis has laudes christo per canticum nouum testatur offerri. Dignus
es accipere librum & apperire signacula eius quoniam occisus es & redemisti nos deo
in sanguine tuo de omni gente & lingua & populo & natione. Item in actibus
apostolorum inceptorem uitae petrus apostolus dixit esse dominum ihesum increpans
iudeos quod occidissent eum ita loquens. uos autem sanctum & iustum onerastis & negastis
& postulastis hominem homicidam uiuere & donari uobis. nam inceptorem uitae
occidistis. Et alio loco. hic est lapis reprobatus a uobis aedificantibus qui factus est
in caput anguli. Non est enim aliud nomen sub caelo datum hominibus in quo oporteat
saluos fieri nos. Et alibi. deus patrum suscitauit ihesum quem uos interfecistis suspen
dentes in ligno. hunc deus principem & saluatorem exaltauit gloria sua dare
paenitentiam israhel & remissionem peccatorum in illo. Item alio loco. huic om
nes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per manum
illius omnem credentem in eum. Item in eodem libro apostolus paulus. Notum ergo sit
uobis inquit uiri fratres quoniam per hunc uobis remissio peccatorum adnuntiatur ab om
nibus quibus non potuistis in lege moysi iustificari. In hoc omnis credens iusti
ficatur. Hoc tanto aggere testimoniorum cui aduersus ueritatem dei elatio non prema
tur. Et multa quidem alia repperiri possunt. sed & finiendi huius operis cura non
neglegenter habenda est de libris quoque ueteris testamenti multas contestationes

diuinorum eloquiorum adhibere in hanc sententiam superuacaneum putaui quando quidem illic quod occultatur sub uelamento uelut terrenarum promissionum hoc in noui testamenti praedicatione reuelatur. Et ipse dominus librorum ueterum utilitatem breuiter demonstrauit & definiuit dicens oportuisse impleri quae de illo scripta essent in lege & prophetis & psalmis. & haec ipsa esse quod oportebat christum pati & resurgere a mortuis tertia die & praedicari in nomine eius paenitentiam & remissionem peccatorum per omnes incipientibus gentes ab hierusalem. Et petrus dicit quod paulo ante commemoraui huic omnes prophetae & testimonium perhibere remissionem peccatorum accipere per manum eius omnem credentem in eum. Uerumtamen commodius est & ita ex ipso ueteri testamento testimonia pauca depromere quae et ad supplementum uel potius ad cumulum ualere debebunt. Ipse dominus per prophetam & item in psalmo loquens ait. Sanctis qui in terra sunt eius mirificauit omnes uoluntates meas in illis. non eorum sed uoluntates meas. nam illorum quid nisi quod sequitur multiplicatae sunt infirmitates eorum. Supra quod infirmi erant ad hoc & lex subintrauit ut abundaret delictum. sed quid adiungit postea accelerauerunt. Multiplicatis infirmitatibus hoc est abundante delicto alacrius medicum quaesierunt. ut ubi abundauit peccatum superabundaret & gratia. Denique non congregabo inquit conuenticula eorum de sanguinibus; quoniam multis sacrificiorum sanguinibus cum prius in tabernaculum uel in templum congregarentur conuincebantur potius peccatores quam mundabantur. Non ergo iam inquit de sanguinibus congregabo conuenticula eorum. unius enim sanguis pro multis datus est quo ueraciter mundarentur. denique sequitur.
Nec memor ero nominum illorum per labia mea tamquam mundatorum tamquam innouatorum. nam nomina eorum erant prius filii carnis filii saeculi filii diaboli immundi peccatores impii postea uero filii dei homini nouo canticum nouum canticum nouum testamentum nouum. Non sint ingrati homines gratiae dei pusilli cum magnis a minore usque ad maiorem. totius ecclesiae uox est erraui sicut ouis perdita. Omnium membrorum christi uox est. omnes ut oues errauimus & ipse traditus est pro peccatis nostris. qui totus prophetae locus apud esaiam quo philippum sibi exposito spado ille candacis reginae in eum credidit uide quotiens hoc ipsum commendat & tamquam superbis nescio quibus uel contentiosis idem idem concul[ca]t. homo inquit in plaga & qui sciat ferre infirmitates propter quod & auertit se facies eius iniuriata est nec magna estimata est. hic infirmitates nostras portat & pro nobis in doloribus est. & nos existimauimus illum in doloribus esse & in plaga & in poena. ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras. eruditio pacis nostrae in eum liuore eius sanati sumus. omnes ut oues errauimus & dominus tradidit illum pro peccatis nostris & ipse quoniam male tractatus est non aperuit os. ut ouis ad immolandum ductus est. & ut agnus ante eum qui se tonderet fuit sine uoce sic non aperuit os suum. In humilitate sublatum est iudicium eius generationem eius

hic pro peccata nostra. & infirmatus est

quis enarrabit quoniam tolletur de terra vita eius. ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. dabo ergo malos pro sepultura eius et divites propter mortem eius. ob hoc quod iniquitatem non fecerit nec dolum ore suo. dominus vult purgare illum de plaga. si dederitis suos ob delicta vestra anima vestra videbit semen longae vitae vestrae. et vult dominus auferre a doloribus animam eius ostendere illi lucem et figurare per sensum. iustificare iustum bene servientem pluribus. et peccata illorum ipse sustinebit. propterea ipse hereditabit complures. et fortium partietur spolia. propter quod tradita est ad mortem anima eius et inter iniquos estimata est. et ipse peccata multorum sustinuit. et propter iniquitates eorum traditus est. Attende etiam illud eiusdem prophetae quod de se completum lectoris etiam functus officio in sinagoga ipse recitavit. Spiritus domini super me. propter quod unxit me. evangelizare humilibus misit me. ut refrigerentur hi qui in pressura cordis sunt. predicare captivis remissionem et caecis visum. Omnes ego agnoscam nec ullus exceptus sit eorum qui volunt corpori eius haerere. per quem in ovile eius intrare ad vitam et salutem quam suis promisit perpetuam pertinere. omnes in quem agnoscam eum qui peccatum non fecit et peccata nostra pertulit corpore suo super lignum. ut a peccatis separati cum iustitia vivamus. cuius cicatricibus sanati sumus. Infirmi cum essemus tamquam pecora errantia. Quae cum ita sint. neminem umquam eorum qui ad Christum accesserunt per baptismum sana fides et sana doctrina putavit exceptum a gratia remissionis peccatorum. nec esse posse aliter praeter regnum eius aeternam salutem. Haec enim parata est revelari in tempore novissimo hoc est in resurrectione mortuorum pertinentium non ad mortem aeternam quae secunda mors appellatur sed ad vitam aeternam quam promisit non mendax deus sanctis et fidelibus suis. cuius vitae participes omnes non vivificabuntur nisi in Christo. sicut in Adam omnes moriuntur. quemadmodum enim omnes omnino pertinentes ad generationem voluntatis carnis non moriuntur nisi in Adam in quo omnes peccaverunt. sic ex his omnes omnino pertinentes ad regenerationem voluntatis spiritus non vivificantur nisi in Christo in quo omnes iustificantur.

Quia sicut per unum omnes ad condemnationem sic per unum omnes ad iustificationem. Nec est ullus ulli medius locus ut possit esse nisi cum diabolo qui non est cum Christo. hinc et ipse dominus volens auferre de cordibus male credentium istam nescio quam medietatem quam conantur quidam parvulis non baptizatis tribuere ut quasi merito innocentiae sint in vita eterna sed quia non sunt baptizati non sint cum Christo in regno eius. Definitivam protulit ad haec ora obstruenda sententiam ubi ait. qui mecum non est adversum me est. constitue igitur quemlibet parvulum. si iam cum Christo est ut quid baptizatur. si autem quod habet veritas ideo baptizatur ut sit cum Christo. profecto non baptizatus non est cum Christo. et quia non est cum Christo. adversus Christum est. Neque enim eius tam manifestam debemus aut possumus infirmare et inmutare sententiam. unde igitur adversus Christum nisi ex peccato. neque enim ex cor-

pore & anima quae utraq· di̅ creatura ē. porro si ex peccato. qui d in illa aetate nisi ori
ginale & antiquu̅. Una ē quippe caro peccati in qua om̅ ad damnatione̅ nascuntur.
& una ē caro in similitudine carnis peccati p qua̅ om̅ damnatione liberantur. Nec
ita dictu̅ est om̅ uelut quicumq· nascunt̅ in carne peccati idem ipsi om̅ mundari in
tellegant̅ p carne̅ simile̅ carni peccati. non eni̅ om̅ niu̅ ē fides. sed om̅ ptinentes ad
generatione̅ conubii carnalis n̅ nascunt̅ nisi in carne peccati & om̅ ptinentes ad
generatione̅ conubii spiritalis non mundant̅ nisi p carne̅ simile̅ carni peccati.
hoc ē illi p ada̅ ad condemnatione̅. isti p xp̅m ad iustificatione̅. tamqua̅ si dicam
uerbi gratia. una ē obstetrix in hac ciuitate quae om̅ excipit. & unu̅ ē hic littera
magister qui om̅ doc&. Neq· ibi possunt intellegi om̅ nisi qui nascunt̅. neq· hic om̅
nisi qui discunt. Non tam̅ omnes qui nascunt̅ litteras discunt. sed cui uis clar&
q̅d & illic recte dictu̅ ē om̅ excipit pter cui manus nemo nascitur. & hic recte dic
tu̅ ē om̅ doc& pter cui magisteriu̅ nemo discit. considerans aut̅ omnib; diuinis tes
timoniis quae co̅memoraui siue sigillatim de uno quoq· disputans siue aceruatim
multa congestans ł quaecumq· similia non co̅memoraui nihil inuenit̅ nisi quod
uniuersa ecclesia ten& quae aduersus om̅ pfanas nouitates uigilare deb& omne̅
homine̅ seperari a dō nisi qui p mediatore̅ xp̅m reconciliat̅ dō. nec separari quemqua̅
nisi peccatis intercludentib; posse. non ergo reconciliari nisi peccator remissio
ne p una̅ gratia̅ misericordissimi saluatoris. p una̅ uictima̅ uerissima̅ sacerdo
tis. ac si c om̅ filios mulieris quae serpenti credidit ut libidine corrumperetur
non liberari a corpore mortis huius nisi p filium uirginis quae angelo credidit
ut sine libidine fetar&. bonu̅ ergo coniugii non ē feruor concupiscentiae. sed
quidā licitus & honestus illo feruore utendi modus. ppagandae pli n̅ explendae
libidini acco̅modatus. uoluntas ista non uoluptas illa nuptialis ē. quod igit̅ in mem
bris corporis mortis hui inoboedient̅ mou&ur totumq· animu̅ in se deiectu̅ cona
tur attrahere & neq· cu̅ mens uoluerit exsurgit neq· cu̅ mens uoluerit adqui
escit. hoc ē malu̅ peccati cu̅ quo nascit̅ omnis homo. cu̅ aut̅ ab inlicitis corruptionib;
No refrenat̅ & ad sola generis humani subplementa ordinate ppaganda pmit
titur. hoc ē bonu̅ coniugii p quod ordinata societate nascit̅ homo. Sed nemo
renascit̅ in xp̅i corpore nisi prius nascatur in peccati corpore. Sic̅ aut̅ bono
male uti malu̅ ē. sic malo bene uti bonu̅ ē. Duo igit̅ haec bonu̅ & malum. &
alia duo usus bonus & usus malus sibimet adiuncta quattuor differentias
faciunt. Bene utitur bono continentia̅ dedicans dō. male utitur bono conti
nentia̅ dedicans idolo. male utit̅ malo concupiscentia̅ relaxans adulterio.

Bene utitur malo concupiscentiae restringens conubio. Sic ergo melius est bene uti
bono quam bene uti malo cum sit utrumque bonum. Itaque qui dat virginem suam bene facit
et qui non dat nuptum melius facit. De qua quaestione multo uberius et multo suffi
cientius in duobus libris uno de bono coniugali altero de sancta virginitate quantum dominus
dedit pro meae virium exiguitate disserui. Non itaque per nuptiarum bonum defendant
concupiscentiae malum qui carnem et sanguinem praevaricatoris adversus carnem et
sanguinem redemptoris extollunt. Non erigant in superbiam erroris alieni de quorum
parvula aetate nobis dedit dominus humilitatis exemplum. Solus sine peccato natus est quem 110
sine virili complexu non concupiscentia carnis sed oboedientia mentis virgo con
cepit. Sola nostro vulneri medicinam parere potuit quae non ex peccati vulnere germen
piae prolis emisit. Iam nunc scrutemur diligentius quantum adiuvat dominus etiam ipsum
evangelii capitulum ubi ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu non intrabit in
regnum dei. Qua ista sententia nisi moverentur omnino parvulos nec baptizandos esse
censerent. Sed quia non ait inquiunt nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu non ha
bebit salutem vitam aeternam tantummodo autem dixit non intrabit in regnum caelorum. Ad hoc ·C·
parvuli baptizandi sunt ut sint etiam cum Christo in regno dei ubi non erunt si baptizati non
fuerint. Quamvis et sine baptismo si parvuli moriantur salutem vitamque aeternam ha
bituri sunt quoniam nullo peccati vinculo obstricti. Haec dicentes primo numquam
explicant isti qua iustitia nullum peccatum habens imago dei separatur a regno dei.
Deinde videamus utrum dominus Iesus unus et solus magister bonus in hac ipsa evangelica
lectione non significaverit et ostenderit non nisi per remissionem peccatorum fieri ut
ad regnum dei perveniant baptizati. Quamvis recte intellegentibus sufficere debuerit
quod dictum est: Nisi quis natus fuerit denuo non potest videre regnum dei. Et nisi quis
renatus fuerit ex aqua et spiritu non potest introire in regnum dei. Cur enim nascatur
denuo nisi renovandus. Unde renovandus nisi a vetustate. Qua vetustate nisi in
qua vetus homo noster simul crucifixus est cum illo ut evacuetur corpus peccati.
Aut unde imago non intrat in regnum dei nisi impedimento prohibente peccati. Verum
tamen ut proposuimus totam ipsam substantiam evangelicae lectionis ad rem qua de agitur
pertinentem intente quantum possumus diligenterque videamus. Erat autem homo in
quit ex Pharisaeis Nicodemus nomine princeps Iudaeorum. Hic venit ad eum nocte et
dixit ei: Rabbi scimus quia a deo venisti magister. Nemo enim potest haec signa
facere quae tu facis nisi fuerit deus cum eo. Respondit Iesus et dixit ei: Amen amen dico
tibi nisi quis natus fuerit denuo non potest videre regnum dei. Dicit ad eum
Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Numquid potest in uterum ma

tris suae iterum introire & renasci? Respondit Iesus: Amen amen dico tibi nisi quis renatus fuerit
ex aqua & spiritu non potest introire in regnum dei. quod natum est de carne caro est. & quod natum est
de spiritu spiritus est. Non mireris quia dixi tibi oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat & vocem
eius audis. sed non scis unde veniat aut quo vadat. sic est omnis qui natus ex spiritu est. Respondit
Nicodemus & dixit ei: quomodo possunt haec fieri. Respondit Iesus & dixit ei: tu es magister
in Israhel & haec ignoras? Amen dico tibi quia quod scimus loquimur & quod vidimus
testificamur. & testimonium nostrum non accipitis. si terrena dixi vobis & non creditis quomo
do si dixero vobis caelestia credetis? Nemo ascendit in caelum nisi qui de caelo descendit
filius hominis. ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam aeternam. Sic enim dilexit
deus mundum ut filium suum unigenitum daret ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat
vitam aeternam. Non enim misit deus filium suum in mundum ut iudicet mundum sed ut salvetur
mundus per ipsum. qui credit in eum non iudicatur. qui autem non credit iam iudicatus est quia
non credidit in nomine unigeniti filii dei. hoc est autem iudicium quia lux venit in mun
dum. & dilexerunt homines tenebras magis quam lucem. erant eorum enim mala opera. Omnis
enim qui male agit odit lucem. & non venit ad lucem ne arguantur opera eius. qui autem facit veri
tatem venit ad lucem ut manifestentur eius opera quia in deo sunt facta. Hucusque est ad rem
de qua quaerimus pertinet totus sermonis ille contextus. deinceps in aliud narrator
abscedit. Cum ergo Nicodemus quae dicebantur non intellegeret & quaereret a domino quomodo
possint ista fieri. Videamus quid dominus ad hoc respondeat. profecto enim si ad interrogata
respondere dignabitur quomodo possunt ista fieri hoc dicturus est quomodo possit
fieri regeneratio spiritalis venientis hominis & generatione carnali. Notata itaque
paululum eius inperitia qui se ceteris de magisterio praeferebat & omnium talium increduli
tate reprehensa quod testimonium non acciperent veritatis. addidit & iam se illis terrena
dixisse. tamquam mirans quomodo essent caelestia credituri. Sequitur tamen & respondet quod
alii credant si illi non credunt ad aliud quod interrogatus est quomodo possunt ista
fieri. Nemo inquit ascendit in caelum nisi qui de caelo descendit filius hominis qui est
in caelo. Sic inquit fit generatio spiritalis ut sint caelestes homines ex terrenis. quod
adipisci non poterunt nisi membra mea efficiantur. ut ipse ascendat qui descendit. quia
nemo ascendit nisi qui descendit. Nisi ergo in unitatem Christi omnes mutandi levandique
concurrant ut Christus qui descendit ipse est qui ascendat non aliud deputans corpus suum
id est ecclesiam suam quam se ipsum quia de Christo et ecclesia verius intellegitur. Erunt duo in car
ne una de qua re ipse dixit. Igitur iam non duo sed una caro. Ascendere omnino
non poterunt quia nemo ascendit in caelum nisi qui de caelo descendit filius ho
minis qui est in caelo. Quamvis enim in terra factus sit filius hominis divinitatem

Et sic Moyses exaltavit serpentem in deserto ita exaltari oportet filium hominis.

[...] qui in caelo manens descendit ad terram non indig
tam suam [...] nomine filii hominis sicut carnem suam dignatus est
na censur[...] filii dei ne quasi duo christi accipiantur unus deus et alter homo.
nomine [...]
sed unus [...] atque idem deus et homo deus. quia in principio erat uer
bum et deus erat [...] uerbum homo quia uerbum caro factum est et habitauit in
nobis. ac per hoc per distantiam diuinitatis et infirmitatis filius dei manebat in caelo
filius hominis ambulabat in terra. per unitatem uero personae quia utraque substantia
unus christus est et filius dei ambulabat in terra et idem ipse filius hominis manebat
in caelo. fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim diuina sub
stantia longe distantior atque incomparabili diuersitate sublimior potuit
propter nos ita suscipere humanam substantiam ut una persona fieret ac sic filius
hominis qui erat in terra per carnis infirmitatem idem ipse esset in caelo per participa
tam carni diuinitatem. quanto credibilius alii homines sancti et fideles ei fiunt cum homine
christo unus christus ut omnibus per eius hanc gratiam societatemque ascendentibus ipse unus christus
ascendat in caelum qui de caelo descendit. Sic et apostolus ait. sicut in uno corpore
multa membra habemus omnia autem membra corporis cum sint multa unum est cor
pus ita et christus. non dixit ita et christi id est corpus christi uel membra christi. Sed ita et
christus unum christum appellans caput et corpus. magna haec et mira dignatio. quae quoniam
fieri non potest nisi per remissionem peccatorum sequitur et dicit. Et sicut moyses exaltauit
serpentem in deserto ita exaltari oportet filium hominis ut omnis qui crediderit in eum
non pereat sed habeat uitam aeternam. quid tunc in deserto factum sit nouimus. serpen
tium morsibus multi moriebantur. tunc populus peccata sua confitens per moysen depre
catus est dominum ut hoc ab eis uirus auferret. ac sic moyses ex praecepto domini exaltauit in de
serto aeneum serpentem. ammonuitque populum ut illum exaltatum quisquis a serpen
te morderetur attenderet. hoc facientes sanabantur continuo. Quid est exaltatus
serpens nisi mors christi eo significandi modo quo per efficientem id quod efficitur
significatur. A serpente quippe mors uenit. qui peccatum quo mori mereretur
homini persuasit. Dominus autem in carnem suam non peccatum transtulit tamquam uene
num serpentis. sed tamen transtulit mortem ut esset in similitudine carnis peccati
poena sine culpa unde in carne peccati et culpa solueretur et poena. Sicut
ergo tunc qui conspiciebat exaltatum serpentem et a ueneno sanabatur et
a morte liberabatur. sic nunc qui conformatur similitudini mortis christi per fidem
baptismumque eius et a peccato per iustitiam et a morte per resurrectionem liberatur.
Hoc est enim quod ait ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat uitam ae-

terna. Quid igitur opus est ut xpi morte per bap
tismum conformet parvulus si morsu serpentis non est om
nino uenenatus. Deinde si quod consequenter dicit ds
sic dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret ut omnis
qui credit in eum non pereat sed habeat vitam aeternam. periturus
erat parvulus nec habiturus vitam aeternam si per sacramentum baptismi non crederet
in unigenitum filium dei dum interim sic venit ut non iudicet mundum sed ut sal
uetur mundus per ipsum. presertim quia sequitur et dicit. qui credit in eum non iudicatur.
qui autem non credit iam iudicatus est quia non credidit in nomine unigeniti filii dei. Ubi
ergo parvulos ponimus baptizatos nisi inter fideles. sicut universae ubique ecclesiae
clamat auctoritas. ergo inter eos qui crediderunt. hoc enim eis adquiritur per virtutem sacra
menti et offerentium responsionem. ac per hoc eos qui baptizati non sunt inter eos qui non
crediderunt. porro si illi qui baptizati sunt non iudicantur. isti quia carent baptismo
iudicantur. quod vero adiungit hoc est autem iudicium quia lux venit in mundum et di
lexerunt homines tenebras magis quam lucem. Unde lux venit in mundum nisi de suo
dicit adventu. sine cuius adventus sacramento quomodo parvuli esse dicuntur in luce.
aut quomodo non et hoc in dilectione tenebrarum habent. qui quemadmodum
ipsi non credunt sic nec baptizandos suos parvulos arbitrantur. quando eis mortem
corporis timent. In deo autem facta dicit opera eius qui venit ad lucem. quia intellegit
iustificationem suam non ad sua merita sed ad dei gratiam pertinere. Deus est inquit apos
tolus qui operatur in nobis et velle et operari pro bona voluntate. hoc modo ergo fit
omnium ex carnali generatione ad xpm venientium regeneratio spiritalis. Ipse
hoc aperuit ipse monstravit cum ab eo quaereretur quomodo possint ista fieri. ne
mini humana argumentatione in hac causa libera fecit. Non alienentur parvuli a gra
tia remissionis peccatorum. non aliter transitur ad xpm. nemo aliter potest deo recon
ciliari et ad deum venire nisi per xpm. Quid de ipsa forma sacramenti loquar. vellem ali
quis istorum qui contraria sapiunt mihi baptizandum parvulum afferret. Quid in illo
agit exorcismus meus si in familia diaboli non tenetur. ipse certe mihi fuerat respon
surus pro eodem parvulo quem gestaret. quia ille pro se respondere non posset. quomo
do ergo dicturus erat eum renuntiare diabolo cuius in eo nihil esset. Quomodo conver
ti ad deum a quo non esset aversus. credere inter cetera in remissionem peccatorum quae
illi nulla tribueretur. ego quidem si contra haec eum sentire existimarem. nec ad sacra
menta cum parvulo intrare permitterem. ipse autem in hoc qua fronte ad homines qua
mente ad deum se ferret ignoro. nec volo aliquid gravius dicere. Falsa igitur vel falla

esse paruulis tradi baptismatis formam in qua sonaret atque agi uideretur et tamen nulla fieret remissio peccatorum, uiderunt aliqui eorum nihil execrabilius ac detestabilius posse dici atque sentiri. Proinde quod attinet ad baptismum paruulorum ut eis sit necessarius redemptionem etiam ipsis opus esse concedunt, sicut cuiusdam eorum libello breuissimo continetur; qui tamen ibi remissionem alicuius peccati apertius exprimere noluit.

Sicut autem mihi ipse litteris intimasti, fatentur iam ut dicis etiam in paruulis per baptismum remissionem fieri peccatorum. Nec mirum, non enim redemptio alio modo possit intellegi. Non tamen originaliter inquiunt, sed in uita iam propria postea quam nati sunt peccatum habere coeperunt. Quamobrem uides quantum iam distat inter eos contra quos in hoc opere diu iam multumque disserui, quorum etiam unius legi librum ea continentem quae ut potui refutaui. Inter istos ergo ut coeperam qui omnino paruulos ab omni peccato et originali et proprio puros et liberos esse defendunt, et istos qui eos iam natos propria putant contraxisse peccata a quibus eos credunt per baptismum oportere purgari, quantum intersit uides. Proinde isti posteriores intuendo scripturas et auctoritatem totius ecclesiae et formam ipsius sacramenti bene uident per baptismum in paruulis peccatorum fieri remissionem, sed originale esse quidquid illud in eis est uel nolunt dicere uel uidere non possunt. Illi autem priores in ipsa natura humana quae ab omnibus ut consideretur in promptu est bene uiderunt quod facile fuit aetatem illam in sua iam uita propria nihil peccati potuisse contrahere, sed ne peccatum originale fateantur nullum esse omnino peccatum in paruulis dicunt. In his ergo quae singula uera dicunt prius inter se ipsi consentiant, et consequenter fiet ut a nobis nulla ex parte dissentiant. Nam si paruulis baptizatis remissionem fieri peccatorum concedunt illi istis, paruulos autem ut ipsa natura in tacitis infantibus clamat suae uitae propriae nullum adhuc contraxisse peccatum concedant isti illis, concedent utrique nobis nullum nisi originale restare quod per baptismum soluatur in paruulis. An uero et hoc quaesituri et de hoc disputaturi et tempus ad hoc inpensuri sumus ut probemus atque doceamus quomodo per propriam uoluntatem, si qua nullum uitae propriae potest esse peccatum, nihil mali commiserint infantes, qui propter hoc uocantur ab omnibus innocentes? Nonne tanta infirmitas animi et corporis, tanta rerum ignorantia, tam nulla omnino praecepti capacitas, nullus uel naturalis uel conscriptae legis sensus aut motus, nullus in alterutram partem rationis usus hoc multo testatiore silentio quam sermo noster proclamat atque indicat? Valeat aliquid ad se ipsam persuadendam ipsa euidentia, nam nusquam sic non inuenio quod dicam, quam ubi res de qua dicitur manifestior est quam omne quod dicitur. Vellem tamen quisquis hoc sapit diceret quod peccatum uiderit uel putarit infantis recentis ab utero

ro cui redimendo fatetur iam baptismum necessarium. quid mali in hac propria sua uita
per animum proprium corpusue commiserit, si forte quod plorat tedioque est maioribus mi-
rum si hoc iniquitati non infelicitati potius deputandum est. An quod ab ipso fletu
nulla sua ratione nulla cuiusquam prohibitione conpescitur at hoc ignorantiae est
in qua profundissima iacet. Qua etiam matrem cum post exiguum tempus ualuerit percutit et
iratus et saepe ipsas ei mammas quas dum esurit exigit, haec non modo feruntur uerum
etiam diliguntur in paruulis, et hoc quo affectu nisi carnali quo etiam risus iocusque delectat
acutorum quoque hominum ipsa quasi absurditate conditus qui si eo modo sentiretur
ut diceretur non iam illi tamquam faceti sed tamquam fatui riderent, ipsos quosque fatuos iti-
dem quos uulgo moriones uocant ad cordatorum delicias adhiberi et in mancipiorum
aestimatione pretiosiores esse cordatis tantum ualet carnalis affectus etiam minime
fatuorum in delectatione alieni mali. nam cum homini iocunda sit aliena fatuitas, nec
ipse tamen talis esse uoluisset, et si suum paruulum filium a quo garriente talia pater
laetus exspectat et prouocat talem praesciret futurum esse cum creuerit, nullo modo
dubitaret miserabilius lugendum esse quam mortuum. Sed dum spes subest incrementorum
et ingenii lumen accessurum creditur aetatis accessu fit ut conuitia paruulorum etiam
in parentes non solum iniuriosa non sint uerum etiam grata atque iocunda sint, quod quidem
prudentium nemo probauerit, ut a dictis uel factis huiusmodi non tantum non prohibeant cum prohibe-
ri iam possint, uerum in haec etiam concitent studio ridendi et uanitate maiorum, nam plerumque
illa aetas iam patrem matremque agnoscens neutri eorum audet maledicere nisi ab altero eorum
aut ab utroque uel permissa uel iussa. Verum haec eorum sunt paruulorum qui iam in uerba prorum-
punt et animi sui motus qualibuscumque linguae signis permutare iam possunt. Illam potius
recentium natorum profundissimam ignorantiam uideamus ex qua ad istam non permansuram
balbutientem fatuitatem tamquam ad scientiam locutionemque tendentes proficiendo uene-
runt. Illas inquam consideremus tenebras mentis utique rationalis in quibus et deum prorsus ignorant
cuius sacramentis etiam cum baptizantur obsistunt, in has quaero unde et quando summersi sint,
itane uero eas contraxerunt hic et in hac uita sua iam propria prae nimia neglegentia oblitus
dei. Prudentes uero et religiosi uixerunt uel in uteris matrum. Dicant ista qui ausi fuerint.
audiant qui uoluerint. credant qui potuerint. Ego autem puto quod omnes quorum mentem
non obnubilat defendendae suae sententiae peruicatia haec sentire non possunt, an
nullum est ignorantiae malum et ideo nec purgandum. Et quid agit illa uox delicta
iuuentutis et ignorantiae meae ne memineris. Etsi enim damnabiliora peccata
sunt quae a scientibus committuntur, tamen si ignorantiae peccata nulla essent hoc
non legerem quod commemoraui delicta iuuentutis et ignorantiae meae ne me-

mineris. In illas igitur ignorantiae densissimas tenebras ubi anima in infantis recentes
ab utero utique anima hominis utique anima rationalis non solum indocta uerum etiam
indocilis iacet. quare aut quando aut unde contrusa est, si natura est hominis sic incipe
re et non iam uitiosa est ista natura. Cur non talis creatus est adam. cur ille capax praecepti
et ualens uxori et omnibus animalibus nomina inponere. nam et de illa dixit. haec
uocabitur mulier et quodcumque uocauit adam animam uiuam hoc est nomen eius. Iste autem
nesciens ubi sit quid sit a quo creatus ex quibus genitus sit. Iam reus delicti necdum
capax praecepti tam profunda ignorantiae caligine inuolutus et pressus ut neque tam
quam de somno excitari possit ut haec saltim demonstrata cognoscat. sed expectetur
tempus quo hanc nescio quam uelut ebrietatem non per unam noctem sicut quaelibet gra
uissima solet. sed per aliquot menses atque annos paulatim digerat, quod donec fiat. tam
multa quae in maioribus punimus toleramus in paruulis ut numerari omnino non
possint. hoc tam magnum ignorantiae atque infirmitatis malum ut si in hac uita iam nati
paruuli contraxerunt. ubi quando quomodo magna aliqua impietate commissa repente
tantis tenebris inuoluti sunt. Dicet aliquis, si haec naturae pura non sunt sed uitiosa
primordia quia talis non est creatus adam. cur christus longe excellentior et certe sine
ullo peccato natus ex uirgine in hac tamen infirmitate atque aetate creatus apparuit.
huic propositioni respondemus adam propterea non talem creatum quia nullius parentis pre
cedente peccato non est creatus in carne peccati, nos ideo tales quia illius praecedente pec
cato nati sumus in carne peccati. Christus ideo talis quia ut de peccato condemnaret pecca
tum natus est in similitudine carnis peccati. Non enim hoc agitur de adam quod pertinet
ad corporis quantitatem. quia non paruulus factus est sed perfecta mole membrorum.
potest enim dici et iam pecora sic creata nec tamen eorum peccato factum esse ut ex eis
pulli paruuli nascerentur, quod quale sit nunc non quaerimus. sed agitur de illius mentis
quadam ualentia usuque rationis quo praeceptum dei legemque mandati et docilis adam caperet
et facile posset custodire et si uellet. Nunc autem homo sic nascitur. ut hoc omnino non pos
sit propter horrendam ignorantiam atque infirmitatem non carnis sed mentis, cum omnes fa
teamur in paruulo non alterius sed eiusdem substantiae cui in primo homine fuit
hoc est rationalem animam degere. quamquam et iam ipsa tanta carnis infirmitas nes
cio quid quantum arbitror poenale demonstrat. Mouet enim si illi primi homi
nes non peccassent utrum tales essent filios habituri qui nec lingua nec manibus nec
pedibus uterentur. Nam propter uteri capacitatem fortasse necesse fuerit paruulos nas
ci. quamuis exigua sit pars corporis costa non tamen propter hoc deus paruulam uiro con
iugem fecit quam aedificauit in mulierem, unde et eius filios poterat omnipotentia

creatoris mox editos grandes primus facere. Sed ut hoc omittam. poterat certe quod
mulis et iam pecoribus praestitit, quorum pulli quamuis sint paruuli neque accedentibus corporis
incrementis et iam mente perficiant quoniam rationalem animam non habent. tamen et iam minutissimi
et currunt et matres agnoscunt. nec sugendis uberibus cura et ope admouentur aliena.
sed ea ipsi in materni corporis loco abdito posita mirabili facilitate nouerunt. Contra ho
mini nato nec ad incessum pedes idonei nec manus saltim ad scalpendum habiles. Et
nisi opere nutrientis immotis labris papilla uberis ingeratur nec ubi sint sentiunt.
et iuxta se iacentibus mammis magis possunt esurientes flere quam sugere. Proinde
infirmitati mentis congruit haec omnino infirmitas corporis. nec fuisset caro Christi
in similitudine carnis peccati nisi caro esset ista peccati cui pondere rationalis anima
sic grauatur. siue et ipsa ex parentibus tracta sit siue ibidem creata siue desuper inspirata.
quod nunc quaerere differo. In paruulis certe gratia dei per baptismum eius qui uenit in simili
tudine carnis peccati id agitur ut euacuetur caro peccati. Euacuatur autem non ut in ipsa ui
uente carne concupiscentia conspersa et innata repente absumatur et non sit. sed ne ob
sit mortuo quae inerat nato. Nam si post baptismum uixerit atque ad aetatem capacem
praecepti peruenire potuerit. ibi habet cum qua pugnet eamque adiuuante deo superet.
si non inuacuum gratiam eius susceperit. si reprobus esse noluerit. Nam nec grandibus hoc praestatur
in baptismo nisi forte miraculo ineffabili omnipotentissimi creatoris. ut lex pecca
ti quae inest in membris repugnans legi mentis penitus extinguatur et non sit. sed ut
quicquid mali ab homine factum dictum cogitatum est cum eidem concupiscentiae subiecta men
te seruiret totum aboleatur ac ueluti factum non fuerit habeatur. ipsa uero soluto reatus uincu
lo quo per illam diabolus animam retinebat et interclusione destructa qua hominem a suo cre
atore seperabat maneat in certamine quo corpus nostrum castigamus et seruituti subicimus.
uel ad usus licitos et necessarios relaxanda uel continentia cohibenda. Sed quoniam diuino
spiritu qui multo melius quam nos omnia generis humani nouit uel praeterita uel praesentia
uel futura talis uita humana praecognita atque praedicta est ut non iustificetur in conspectu
dei omnis uiuens. fit ut per ignorantiam uel infirmitatem non exertis aduersus eam totis uiribus
uoluntatis eidem ad inlicita et iam nonnulla cedamus. tanto magis et crebrius quanto de
teriores. tanto minus et rarius quanto meliores sumus. Sed quoniam de hac quaestione
in qua quaeritur utrum possit uel utrum sit fuerit futurus ue sit homo sine peccato in hac
uita excepto illo qui dixit. Ecce uenit princeps mundi et in me nihil habet. ali
quanto diligentius differendum est. iste sit huius uoluminis modus ut illud ab alio
quaeramus exordio. EXPLICIT LIBER PRIMUS DE BAPTISMO PARUULI LOC
INCIPIT LIBER SECUNDUS DE PERFECTIONE IUSTITIAE

De baptismo paruulorum marcelline carissime quod non solum eis ad regnum dei uerum
etiam ad salutem uitamque aeternam adipiscendam detur quam sine dei regno et sine
christi saluatoris societate in qua nos suo sanguine redemit habere nullus po
test priore libro satis ut arbitror disputauimus. In hoc autem utrum ne aliquis in hoc se
culo uixerit uicturusue sit sine ullo omnino peccato excepto uno mediatore dei
et hominum homine christo iesu qui dedit semet ipsum redemptionem pro omnibus quanta
ipse donat diligentia uel facultate disserendum enodandumque suscepi, cui disputa
tioni si se deinde eadem aliqua necessitate uel oportunitate inseruerit quaestio de pec
cato uel baptismo paruulorum mirandum non erit nec defugiendum ut eis locis ad om
nia quae responsionem nostram flagitant. Sicut ualemus respondeamus. Huius autem quaestio
nis solutio de hominis uita sine ulla subreptione uel preoccupatione peccati propter co
tidianas etiam nostras orationes maxime necessaria est. Sunt enim quidam tantum presumen
tes de libero humanae uoluntatis arbitrio ut ad non peccandum nec adiuuandos nos
diuinitus opinentur. semel ipsi naturae nostrae concesso liberae uoluntatis arbitrio. Un
de fit consequens ut nec orare debeamus ne intremus in temptationem. hoc est ne temp
tatione uincamur. uel cum fallit et preoccupat nescientes uel cum premit atque
urget infirmos. Quam sit autem noxium et saluti nostrae quae in christo est perniciosum
atque contrarium ipsique religioni qua inbuti sumus et pietati qua dominum colimus quam uehe
menter aduersum ut pro tali accipiendo beneficio dominum non rogemus atque in ipsa
oratione dominica ne nos inferas in temptationem frustra positum existimemus uer
bis explicare non possumus. Dicunt autem sibi uidentur dicere quasi nostrum hoc ullus ignoret
quod si nolumus non peccamus nec preciperet deus homini quod esset humanae inpos
sibile uoluntati. Sed hoc non uident quod ad non nulla superanda uel quae male
cupiuntur uel quae male metuuntur magnis aliquando et totis uiribus opus est uolunta
tis. quas nos non perfecte in omnibus adhibituros praeuidit qui per prophetam etiam ueridicae
dici uoluit. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Tales itaque nos fu
turos dominus praesciens quaedam salubria remedia reatum contra et uincula pecca
torum etiam post baptismum dare ac ualere dignatus est opera scilicet misericordiae
eum ait. Dimittite et dimittetur uobis date et dabitur uobis. Quis enim cum aliqua spe
adipiscendae salutis aeternae de hac uita emigraret manente illa senten
tia quod quicumque totam legem seruauerit offendit autem in uno factus est omnium
reus. Nisi post paululum sequeretur sic loquimini et sic facite tamquam per legem
libertatis incipientes iudicari. Iudicium enim sine misericordia illi qui non fe
cit misericordiam superexaltat autem misericordia iudicio. Concupiscentia igitur

tamquam lex peccati manens in membris corporis mortis huius cum paruulis nascitur. In
+ baptizatis paruulis a reatu soluitur. ad agonem relinquitur. ante agonem mortuos nulla damnatione
persequitur. Paruulos non baptizatos reos innectit. et tamquam irae filios et iam si paruu
li moriantur ad condemnationem trahit. In grandibus autem baptizatis in quibus iam
ratione utentibus quicquid eidem concupiscentiae mens ad peccandum consensit
propriae uoluntatis est delet is peccatis omnibus soluto et iam reatu quo uinctos originaliter
detinebat ad agonem interim manet non sibi ad inlicita consentientibus nihil omnino
noctura: donec absorbeatur mors in uictoriam et pace perfecta nihil quod uincatur
exsistat. Consentientes autem sibi ad inlicita reos tenet et nisi per medicinam paenitentiae
et opera misericordiae per caelestem sacerdotem pro nobis interpellantem sanentur.
ad secundam mortem damnationemque perducit. Propter hoc et dominus orare nos docens
Inter cetera monuit ut dicamus. Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus
debitoribus nostris. ne nos inferas in temptationem. sed libera nos a malo. Manet enim
malum in carne nostra non natura in qua diuinitus creatus est homo. sed uitio quo uo
luntate prolapsus est. ubi amissis uiribus non ea qua uulneratus est uoluntatis facilita
te sanatur. De hoc malo dicit apostolus. Scio quia non habitat in carne mea bo
num. Cui malo nos non oboedire praecepit cum dicit. non ergo regnet peccatum
in uestro mortali corpore ad oboediendum desideriis eius. Si ergo his desideriis
concupiscentiae carnis inlicita uoluntatis inclinatione consensimus. ad hoc sanan
dum dicimus dimitte nobis debita nostra adhibentes remedium ex opere mise
ricordiae in eo quod addimus sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Ut autem
non ei consentiamus deprecamur adiutorium dicentes. Et ne nos inferas in temp
tationem. uel sicut nonnulli codices habent ne nos inducas in temptationem. non quod ipse
deus tali temptatione aliquem temptet nam deus intemptator malorum est ipse autem
neminem temptat. sed ut si forte temptari coeperimus a concupiscentia nostra adiuto
rio eius non deseramur. ut in eo possimus uincere ne abstrahamur inlecti. Deinde
addimus quod perficietur in fine cum absorbebitur mortale a uita. sed libera
nos a malo. Tunc enim nulla erit talis concupiscentia cum qua certare et cui non
consentire iubeamur. Sic ergo totum hoc in tribus beneficiis positum breuiter
peti potest. ignosce nobis ea in quibus sumus abstracti a concupiscentia adiuua ne abstra
hamur a concupiscentia. aufer a nobis concupiscentiam. ad peccandum namque non
adiuuamur a deo. iuste autem agere et iustitiae praeceptum omni ex parte implere
non possumus nisi adiuuemur a deo. Sicut enim corporis oculus non adiuuatur a luce
ut ab eadem luce clausus auersusue discedat ut autem uideat adiuuatur ab ea

neque hoc omnino nisi illa adiuuerit potestas deus qui lux est hominis interioris adiuuat
nostrae mentis obtutum ut non secundum nostram sed secundum eius iustitiam boni aliquid ope-
remur. Sicut autem ab illo auertimur nostrum est. et tunc secundum carnem sapimus. tunc con-
cupiscentiae carnis ad inlicita consentimus. Conuersos ergo deus adiuuat. auersos de-
serit. Sed etiam ut conuertamur ipse adiuuat quod certe oculis corporis lux ista non
praestat. cum ergo nobis iubet dicens conuertimini ad me et conuertar ad uos nosque
illi dicimus conuerte nos deus sanitatium nostrarum et deus uirtutum conuerte nos. quid aliud
dicimus quam da quod iubes. cum iubet dicendo intellegite ergo qui insipientes estis
in populo nosque illi dicimus. Da mihi intellectum ut discam mandata tua. quid aliud dicimus
quam da quod iubes. cum iubet dicendo post concupiscentias tuas non eas. Nosque dicimus
scimus quoniam nemo esse potest continens nisi deus det. quid aliud dicimus quam da quod iu-
bes. cum iubet dicendo facite iustitiam. itemque dicit. Beati qui esuriunt et sitiunt ius-
titiam quoniam ipsi saturabuntur. a quo debemus petere cibum potumque iustitiae nisi ab illo
qui esurientibus eam et sitientibus promittit eis saturitatem. Repellamus itaque ab auribus et
mentibus nostris eos qui dicunt accepto semel liberae uoluntatis arbitrio nec orare
nos debere ut deus nos adiuuet ne peccemus. Talibus enim tenebris nec phariseus ille
caecabatur qui quamuis in hoc erraret quod sibi addendum ad iustitiam nihil puta-
bat seque arbitrabatur eius plenitudine saturatum deo tamen gratias agebat quod non
esset sicut ceteri homines iniusti raptores adulteri sicut ille publicanus. quod bis
in sabbato ieiunaret quod omnium quae possidebat decimas daret. nihil sibi addi ad
iustitiam iam petebat sed tamen ex his quae habebat gratias deo agendo ab illo se acce-
pisse omnia fatebatur et tamen inprobatus est et quia uelut saturatus nihil de alimentis
iustitiae iam rogabat accipere. et quod eam publicano esurienti ac sitienti se uelut
insultans praeferre gestiebat. quid ergo illis fiet qui etsi fatentur se non habere
aut non plenam habere iustitiam tamen a seipsis habendam non a suo creatore ubi horre-
um eius et fons eius est deprecandam esse praesumunt. Nec ideo tamen de hac re solis uotis
agendum est ut non subinferatur. Ad bene uiuendum etiam nostrae efficacia uoluntatis.
Adiutor enim noster deus dicitur nec adiuuari potest nisi qui aliquid etiam sponte conatur. quia
non sicut in lapidibus insensatis aut sicut in eis in quorum natura rationem uoluntatemque
non condidit salutem nostram deus operatur in nobis. Cur autem illum adiuuet illum non
adiuuet illum tantum illum autem non tantum istum illo illum isto modo penes ipsum est et aequi-
tatis tam secretae ratio et excellentia potestatis. Nam qui dicunt esse posse in hac
uita hominem sine peccato non est eis continuo incauta temeritate obsistendum.
Si enim esse posse negauerimus et hominis libero arbitrio qui hoc uolendo appetit

et dei uirtuti uel misericordiae qui hoc adiuuando efficit derogabimus. Sed alia quaes
tio est utrum esse possit, alia utrum sit, alia si non est cum possit esse cur non sit, alia utrum qui omni
no numquam ullum peccatum habuerit non solum quisquam sit uerum etiam potuerit aliquan
do esse uel possit. In hac quadripertita propositione quaestionum si a me quaeratur utrum homo
sine peccato possit esse in hac uita confitebor posse per dei gratiam et liberum eius arbitri
um. Ipsum quoque liberum arbitrium ad dei gratiam hoc est ad dei dona pertinere non ambi
gens. Nec tantum ut sit uerum etiam et bonum sit idem ad facienda mandata domini conuertatur.
atque ita dei gratia non solum ostendat quod faciendum sit sed adiuuet etiam ut possit fieri
quod ostenderit. quid enim habemus quod non accepimus. Unde et hieremias dicit. Scio
domine quia non est in homine uia eius nec uiri est ut ambulet et dirigat gressus suos. hinc
et in psalmis cum quidam dixisset deo. Tu praecepisti mandata tua custodire nimis continuo
non de se praesumpsit sed optauit ut faceret. Utinam inquit dirigantur uiae meae ad
custodiendas iustificationes tuas. tunc non confundar dum inspicio in omnia mandata
tua. Quis autem optat quod in potestate sic habet ut ad faciendum nullo indigeat adiumen
to. A quo autem id optet quia non a fortuna uel a fato uel a quolibet alio praeter deum inconse
quentibus satis ostendens. Itinera inquit mea dirige secundum uerbum tuum et ne domi
netur mihi omnis iniquitas. ab hui execrandae dominae seruitute liberantur quibus
dominus ihesus eum recipientibus dedit potestatem filios dei fieri. ab ista orrenda dominatione
liberandi fuerant quibus dicit. Si uos filius liberauerit tunc uere liberi eritis. his atque
huiusmodi aliis innumerabilibus testimoniis dubitare non possum nec deum aliquid impos
sibile homini praecepisse nec deo ad opitulandum et adiuuandum quo fiat quod iubet impos
sibile aliquid esse. ac per hoc potest homo si uelit esse sine peccato adiutus a deo. Si autem quod
secundo loco posueram quaeratur utrum sit esse non credo. magis enim scripturae cre
do dicenti. non intres in iudicium cum seruo tuo quia non iustificabitur in conspec
tu tuo omnis uiuens. ideo misericordia dei opus est quae superexaltat iudicio. quae illi
non erit qui non facit misericordiam. et quod propheta cum diceret. Dixi pronuntiabo
aduersum me delictum meum domino et tu remisisti impietatem cordis mei. continuo subiunx
it pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore oportuno. Non ergo omnis peccator sed
omnis sanctus. uox enim sanctorum est. Si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos decipimus
et ueritas in nobis non est. Unde in eiusdem apostoli apocalipsi illa centum quadraginta
et quatuor milia sanctorum qui etiam cum mulieribus se non coinquinauerunt uirgines
enim permanserunt et non est inuentum in ore eorum mendacium quia inreprehensibiles sunt
profecto ideo sunt inreprehensibiles quia se ipsos ueraciter reprehenderunt. Et ideo
non est inuentum in ore eorum mendacium. quia si dicerent se peccatum non habere se

ipsos deciperent et veritas in eis non esset. Et utique mendacium esset ubi veritas non esset.
quo iustus cum in sermonis exordio accusator sui est non utique mentitur. Ac per hoc in eo quod
scriptum est qui natus est ex deo non peccat et non potest peccare quia semen eius in ipso manet
et si quid aliud eo modo dictum est multum falluntur minus considerando scriptu-
ras. Non enim advertunt eo quosque fieri filios dei quo esse incipiunt in novitate spiritus
et renovari in interiore homine secundum imaginem eius qui creavit eos. Non enim ex
qua hora quisque baptizatur omnis infirmitas vetus eius absumitur. Sed renovatio
incipit a remissione omnium peccatorum et in quantum quisque spiritalia sapit qui iam sa-
pit. cetera vero in spe facta sunt donec et iam in re fiant usque ad ipsius corporis re-
novationem in meliorem statum inmortalitatis et incorruptionis qua induemur
in resurrectione mortuorum. Nam et ipsam dominus regenerationem vocat non utique talem qualis
fit per baptismum sed in qua etiam corpore perficietur quod nunc spiritu inchoatur. In rege-
neratione inquit cum venerit filius hominis in regnum suum sedebitis super XII sedes
iudicantes duodecim tribus israhel. Nam in baptismo quamvis tota et plena fiat
remissio peccatorum tamen si continuo tota et plena etiam hominis in aeternam novi-
tatem mutatio fieret non dico et in corpore quod certe manifestum est adhuc in ve-
tere corruptione atque in morte tendere in fine postea renovandum quando vere
tota novitas erit. sed excepto corpore si in ipso animo qui est homo interior perfecta in baptismo
novitas fieret non diceret apostolus. Et si exterior noster homo corrumpitur sed in-
terior renovatur nondum totus est renovatus. Et in quantum nondum est renovatus in tan-
tum adhuc in vetustate est. Proinde ex hoc quod adhuc in vetustate sunt quamvis iam bap-
tizati ex hoc etiam adhuc sunt filii seculi. ex hoc autem quo in novitate sunt hoc est ex ple-
na et perfecta remissione peccatorum et quantumcumque illud est quod spiritaliter sapiunt
eique congruos mores agunt filii dei sunt. Intrinsecus enim exuimus veterem hominem
et induimus novum quoniam ibi deponimus mendacium et loquimur veritatem et cetera quibus
apostolus explicat quid sit exui veterem hominem et indui novo qui secundum deum creatus est
in iustitia et sanctitate veritatis. Et hoc ut faciant iam baptizatos fidelesque adortatur.
quod adhuc monendi non essent si hoc in baptismo iam perfecte factum esset. Et tamen factum est sicut
et salvi facti sumus. salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. sed alio loco dicit quem-
admodum hoc factum sit. non solum inquit sed etiam nos ipsi primitias habentes spiritus
et ipsi in nobismet ipsis ingemescimus adoptionem expectantes redemptionem
corporis nostri. spe enim salvi facti sumus. spes autem quae videtur non est spes. quod autem
videt quis quid et sperat. si autem quod non videmus speramus per patientiam exspectamus.
Adoptio ergo plena filiorum in redemptione fiet etiam corporis nostri. primitias

÷ de die in diem. profecto enim qui de die in die adhuc renovatur.

itaque spiritus nunc habemus unde iam filii dei re ipsa facti sumus. in ceteris uero spe sicut
salui sicut innouati. ita et filii dei. re autem ipsa quia nondum salui ideo nondum plene in
nouati nondum etiam filii dei sed filii saeculi. proficimus ergo in renouationem iustamque
uitam per quod filii dei sumus. et per hoc peccare omnino non possumus. donec totum in hoc trans
mutetur etiam illud quo adhuc filii saeculi sumus. per hoc enim et peccare adhuc possumus;
ita fit ut et qui natus est ex deo non peccet. et si dixerimus quia peccatum non habemus
nos ipsos decipiamus et ueritas non sit in nobis. consumetur ergo quod filii carnis
et saeculi sumus et perficietur quod filii dei et spiritu renati sumus. unde idem iohannes.
dilectissimi inquit filii dei sumus. et nondum apparuit quod erimus. quid est hoc sumus
et erimus. nisi quia sumus in spe. erimus in re. nam sequitur et dicit. scimus quia cum apparue
rit similes ei erimus. quoniam uidebimus eum sicuti est. nunc ergo et similes ei esse iam coepimus
primitias habentes spiritus. et adhuc dissimiles sumus per reliquias uetustatis. proinde
in quantum similes in tantum regenerante spiritu filii dei. in quantum autem dissimiles in tantum
filii carnis et saeculi. illinc ergo peccare non possumus. hinc uero si dixerimus pecca
tum non habemus nos ipsos decipimus donec totum transeat in adoptionem et non sit pec
cator. et quaeras locum eius et non inuenies. frustra itaque nonnulli etiam illud argumen
tantur ut dicant. si peccator genuit peccatorem ut paruulo eius reatus originalis pecca
ti in baptismi acceptione soluatur. etiam iustus iustum gignere debuit. quasi ex hoc
quisque carnaliter gignat quod iustus est. et non ex hoc potius quod in membris eius concu
piscentia liter mouetur. et ad usum propagandi lex peccati mentis lege conuertitur.
ex hoc ergo gignit quod adhuc uetustum trahit inter filios saeculi. non ex hoc
quod in nouitatem promouit inter filios dei. filii enim saeculi huius generant et generantur.
inde et quod nascitur tale est. quia quod nascitur de carne caro est. iusti autem non sunt
nisi filii dei. in quantum autem sunt filii dei carne non gignunt. quia spiritu et ipsi non carne
nati sunt. sed ex hoc carne gignunt quicumque eorum gignunt. ex quo nondum in nouita
tem perfectam totas uetustatis reliquias commutarunt. unde quisquis filius de hac parte
nascitur uetusta et infirma. necesse est ut etiam ipse uetustus sit et infirmus. ider
co oportet ut etiam ipse in aliam generationem per remissionem peccati spiritu renouetur.
quod si in eo non fit. nihil ei proderit pater iustus. spiritu enim iustus est quo eum non genuit.
si autem fit nihil ei oberit etiam pater iniustus. iste enim gratia spiritali in spem nouita
tis aeternae transitum fecit. ille autem mente carnali totus in uetustate permansit.
non igitur contrarium testimonium est illud quod dictum est qui natus est ex deo non peccat.
ei testimonio quo iam natis ex deo dicitur. Si dixerimus quia peccatum non habemus nos
ipsos decipimus et ueritas in nobis non est. quamdiu enim homo quamuis totus in spe

iam et iam in re ex parte regeneratione spiritali renouatus adhuc tamen portat corpus quod
corrumpitur et aggrauat animam; quid quo pertineat, et quid unde dicatur, etiam in uno
homine distinguendum est. Nam ut ego arbitror non facile cuiquam scriptura dei tam mag
num iustitiae perhibet testimonium quam tribus famulis eius noe daniheli et iob. quos per eze
chihel propheta dicit ab imminente quadam iracundia dei solos posse liberari. in tri
bus utique illis uiris tria quaedam hominum liberanda genera praefigurans. in noe
quantum arbitror iustos plebium prepositos propter archae tamquam ecclesiae guberna
tionem. in danihele iustos continentes. in iob iustos coniugatos. et si quis est forte alius intel
lectus de quo nunc non est necesse disquirere. uerumtamen quanta isti iustitia praeminu
erint et hoc prophetico et aliis diuinis testimoniis satis apparet. nec ideo quisquam so
brius dixerit aebrietatem non esse peccatum quae tamen subrepserit tanto uiro. nam noe
sic legimus fuit aliquando ebrius quamuis absit ut fuerit ebriosus. Danihel uero
post orationem quam fudit deo de se ipse dicit: cum orarem et confiterer peccata mea et pecca
ta populi mei domino deo meo. propter quod eum nisi fallor per supra memoratum hezechielem
cuidam superbissimo dicitur: numquid tu sapientior quam danihel? Neque hic dici po
test quod quidam contra orationem dominicam argumentantur. quia et si orabant inquiunt
sancti et perfecti iam apostoli nullum habentes omnino peccatum non tamen pro se ipsis sed pro inp
fectis et adhuc peccatoribus dicebant: dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus
debitoribus nostris. Ut hoc inquiunt quod dicerent nostra in uno esse corpore demons
trarent et illos adhuc habentes peccata et se ipsos qui iam carebant omni ex parte
peccato. In danihele certe hoc non potest dici qui ut credo tamquam propheta prae
uidens hanc aliquando praesumptionem futuram cum in orationes saepe dixisset peccaui
mus non ita nobis exposuit cur hoc dixerit ut ab illo audiremus: cum orarem et confite
rer peccata mea et populi mei domino deo meo. nec adhuc distinctione confusa ut
esset incertum propter unius corporis societatem si diceret cum peccata nostra confiterer
domino deo meo sed omnino tam distincte tamquam de ipsa distinctione satagens eamque
maxime uehementerque commendens peccata inquit mea et peccata populi mei.
defensare quod sentit quam quid sentiendum sit inuenire. iob autem post tam magnum
dei de illo testimonium quid dicat ipse uideamus: in ueritate inquit scio quia ita est
quemadmodum enim iustus erit ante dominum? si enim uelit contendere cum eo non poterit
oboedire ei. et paulo post inquit: quis iudicio eius aduersabitur? quod si fuero iustus
os meum impie loquetur. iterum paulo post scio inquit quia inpunitum me non dimittit
quia sum impius quare non sum mortuus? Quod si purificatus niue et mundatus
fuero mundis manibus sufficienter in sordibus me tinxisti. item in alio suo sermo

quis huic euidentiae contradicit nisi quem plus delectat

ne· quia conscripsisti inquit aduersus me mala & induisti me iuuentutis meę peccata
& posuisti pedẽ meum in phibitionẽ· seruasti omĩa opera mea & in radices pedũ meor
conspexisti· qui ueterescunt sicut uter· t sicut uestimentum a tinea comestũ· homo na
tus ex muliere paucì ẽ temporis & plenus iracundia· & sicut flos cũ floruit & decidit
discessit· sicut umbra non man& · nonne & huius curã fecisti uenire in iudiciũ
tuũ? Quis enĩ mundus erit a sordibus nemo· nec si unius diei fuerit uita eius. Et
paulo post· dinumerasti inquit necessitudines meas· & nihil te latuit de peccatis
meis signasti peccata mea in folliculo· & adnotasti siquid inuitus comisi. Ecce
& iob confitetur peccata sua· & in ueritate se dicit scire quia non ẽ iustus quisquã
ante dnm· & ideo hoc in ueritate scit quia si nos dixerimus non habere peccatũ
ipsa ueritas in nob non ẽ· pinde secundũ modũ conuersationis humanae phib&
ei ds tam magnũ iustitiae testimoniũ· ipse autẽ se metiens ex regula illa iustitiae
quam sic potest conspicit apud dñm· in ueritate scit quia ita ẽ· & adiungit· quẽ
admodũ enĩ iustus erit ante dnm· si enĩ uelit contendere cũ eo non poterit oboe
dire ei· deest si iudicandus ostendere uoluerit non se inueniri posse quod di
n& non poterit oboedire ei· amittit enĩ & iã illã oboedientiã qua oboedire
possit praecipientẽ confitenda ẽẽ peccata· unde unde quosdã increpat di
cens· quid uultis mecũ iudicio contendere. Quod ille praeuidens· ne intres inquit
in iudiciũ cũ seruo tuo quõ iustificabit in conspectu tuo omnis uiuens. Ideo & iã
dic̃ iob· quis enĩ iudicio ei aduersabitur? quod si fuero iustus· os meũ impie lo
quetur· hoc ẽ enĩ· si me iustũ dixero contra iudiciũ ei· ubi pfecta illa iustitiae re
gula me conuincit iniustũ pfecto ipie loqu& os meũ quia contra dĩ uerita
tẽ loqu&· fragilitatẽ quoq· ipsã uel potius dãnationẽ carnalis generationis
ostendens ex originalis transgressione peccati cum de peccatis suis ager&
uelut eorũ causas reddens dixit· hominẽ natũ ex muliere parui ẽẽ temporis
at plenũ & plenũ ẽ iracundia· qua iracundia nisi qua sõm sic dicit apostolus naturaliter
115 hoc ẽ originaliter irae filii· quõ filii sunt concupiscentiae carnis & saeculi·
ad ipsã irã ptinere & iã mortẽ hominis consequentẽ ostendit· cũ enĩ dixis
s& parui ẽ temporis & plenus iracundia addidit & iã· & sicut flos cũ floruit
& decidit discessit· sic umbra non man&· cũ autẽ subiungit· nonne & hui
curã fecisti uenire in iudiciũ tuũ· quis enĩ erit mundus a sordibus nemo nec
si unius diei fuerit uita ei· hoc utiq· dicit· corã hominib; breuis uitae fecisti
uenire in iudicium tuũ· quantũlib& enĩ breuis fuerit uita ei· & iã si unius
diei ẽẽt· mundus a sordib; ẽẽ non poss&· & ideo iustissime in iudiciũ tuum

uenit & illud uero quod ait dinumerasti omnes necessitudines meas. & nihil te la-
tuit de peccatis meis. signasti peccata mea in folliculo. & annotasti si quid inuitus
commisi. nonne satis aperuit etiam illa peccata iuste imputari quae non delectationis
inlecebra committuntur. sed causa deuitandae molestiae alicuius aut doloris aut
mortis. Nam & haec dicuntur quadam necessitate committi cum omnia superanda sint
amore & delectatione iustitiae. potest etiam quod dixit pertinere quod dictum est.
non enim quod uolo ago sed quod odi hoc facio. quid quod ipse dominus qui ei pluribus testi-
monium cum etiam scriptura hoc est dei spiritus dixerit. in omnibus quae contigerunt ei
non eum peccasse labiis suis ante dominum. postea tamen cum ei loqueretur increpans locutus est.
sic ipse iob testis est dicens. nemo autem iuste increpatur nisi in quo est aliquid quod in-
crepatione sit dignum. & ipsa increpatio qualis est quae ex domini Christi persona intellegitur.
enumerat illi diuina opera potestatis suae. sub hac sententia increpans ut eum
dicere appareat. numquid potes haec tanta quae possum. quo autem pertinet nisi
ut intellegat iob etiam hoc ei diuinitus credimus inspiratum ut praesciret Christum ad pas-
sionem esse uenturum. intellegat ergo quam debeat aequo animo tolerare quae pati-
tur. si Christus in quo peccatum cum propter nos homo factus esset omnino nullum fuit. & in
quo deo tanta potentia est. nequaquam tamen passionis oboedientiam recusauit. quod
puriore cordis intentione iob intellegens responsioni suae addidit. auris
auditu audiebam te prius & nunc ecce oculus meus uidet te. ideo uituperaui
me ipsum & distabui & aestimaui me ipsum terram & cinerem. quare sibi ita in hoc
tam magno intellectu displicuit. neque enim opus dei quo erat homo recte illi poterat
displicere cum etiam ipsi deo dicatur. Opera manuum tuarum ne dispexeris. sed profecto
secundum illam iustitiam quam se nouerat iustum se uituperauit atque distabuit. aesti-
mauitque se terram & cinerem. mente conspiciens Christi iustitiam in cuius non tantum
diuinitate sed nec in anima nec in carne ullum potuit esse peccatum. secundum quam
iustitiam quae ex deo est. etiam paulus apostolus illud suum quod secundum iustitiam quae
ex lege est fuit sine querela. non solum damna uerum etiam stercora existimauit. non
igitur praeclarum illud testimonium dei quo laudatus est iob contrarium est ei testimonio
quod dictum est non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. quia non id persuadet
prorsus in illo fuisse. quod uel ab ipso ueraciter uel a domino deo recte reprehenderetur.
quamuis iam iustus & uerax dei cultor ab omni malo opere se abstinens non immerito
diceretur. haec enim de illo uerba sunt dei. animaduertisti in puerum meum iob. non
enim est illi homo similis super terram. sine querela iustus dei cultor abstinens ab om-
ni opere malo. primis uerbis ex hominum qui sunt in terra comparatione lau-

& annotasti si quid inuitus commisi ad illam uocem uidetur.

qui ad huc ego loquitur motus & increpationes domini audiens.

dat perinde omnibus qui tunc in terra iusti esse poterant excellebat. Non ergo ipse propter
ea nullum peccatum omnino habebat quia in profectu iustitiae ceteros anteibat. Deinde
adiungitur sine querela de cuius vita nemo iuste quereretur. Et iustus qui tanta morum
probitate profecerat ut nullus ei esset aequandus. Verus dei cultor: quippe etiam suorum pec
catorum verax humilisque confessor. Abstinens se ab omni opere malo; mirum si ab omni
etiam verbo et cogitatu malo. Quantus quidem Iob fuerit ignoramus, sed novimus iustum
novimus etiam in perferendis horrendis tribulationum temptationibus magnum, novimus
non propter peccata sed propter ei demonstrandam iustitiam illa omnia fuisse perpessum.
Verumtamen haec verba quibus a domino laudatur possent etiam de illo dici qui condelectatur
legi dei secundum interiorem hominem, videt autem aliam legem in membris suis repugnantem
legi mentis suae, praesertim quia dicit: non quod volo facio bonum, sed quod odi malum
hoc facio iam non ego. hoc ago. Si autem quod odi malum operor illud sed quod habitat in me peccatum. Ecce
et iste secundum ordinem interiorem hominem alienus est ab omni opere malo quia illud
non operatur ipse, sed quod in carne eius habitat malum. Et tamen illud etiam ipsum quo
condelectatur legi dei non habet nisi ex gratia dei adhuc liberationis indigens
clamat: Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per
Iesum Christum dominum nostrum. Sunt ergo in terra iusti, sunt magni, fortes, prudentes,
continentes, patientes, pii, misericordes, temporalia mala omnia propter iustitiam
aequo animo tolerantes. Sed si verum est, quia et verum est: si dixerimus quia peccatum
non habemus nos ipsos decipimus. Et non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens.
Non sunt sine peccato nec quisquam eorum tam arroganter insanit ut non sibi pro suis qua
libuscumque peccatis dominica operatione opus esse arbitretur. Nam de Zacharia et he
lisabeth qui nobis saepe in huius quaestionis disputationibus obiciuntur, quid dicam nisi
quod evidenter scriptura testatur eminentis iustitiae fuisse Zachariam in princi
pibus sacerdotum ad offerenda veteris testamenti sacrificia pertinentium. Legimus
autem in epistola quae ad hebreos inscribitur, quod testimonium in libro priore iam
posui, solum Christum esse principem sacerdotum qui non haberet necessitatem sicut illi
qui sacerdotum principes dicebantur sacrificium pro suis primum offerre peccatis cot
tidie, deinde pro populo. Talem enim decebat inquit habere nos principem sacer
dotum iustum, sine malitia, incontaminatum, separatum a peccatoribus, altiorem a caelis
factum, non habentem cottidianam necessitatem sicut principes sacerdotum primum pro
suis peccatis sacrificium offerre. In hoc sacerdotum numero Zacharias, in hoc
Finees, in hoc ipse Aaron a quo iste ordo exorsus est fuit, et quicumque alii in il
lo sacerdotio laudabiliter iusteque vixerunt, qui tamen habebant necessitatem sa

crificium primitus pro suis offerre peccatis solo xpo existente cuius eorum figuram gere
bant qui hanc necessitatem sacerdos incontaminabilis non haberet. Quid autem de Zacha
ria et helisabeth laudabile dictum est quod non in eo comprehendatur quod de se apostolus
cum in xpo nondum credidisset professus est. Dixit enim se secundum iustitiam quae in lege est
fuisse sine querela; hoc et de illis ita legitur: Erant autem ambo iusti ante dominum incedentes
in omnibus mandatis et iustificationibus domini sine querela. quia ergo quicquid in eis erat
iustitiae non erat ad homines simulatum ideo dictum est ante dominum. quod autem de Zacha
ria et ei coniuge scriptum est in omnibus mandatis et iustificationibus domini. hoc ille bre
uiter dixit in lege; non enim alia lex illis alia isti fuit ante euangelium. sed una atque
eadem quam legimus per moysen datam patribus eorum secundum quam etiam sacerdos erat Zacha
rias et uice sua sacrificabat et tamen apostolus qui simili tunc iustitia praeditus fuit.
sequitur et dicit; quae mihi lucra fuerunt haec propter xpm damna esse duxi uerumtamen
et arbitror omnia damnum esse propter eminentem scientiam domini nostri ihu xpi propter quem
omnia non solum detrimenta credidi uerum etiam stercora existimaui esse ut xpm lu
crifaciam et inueniar in illo non habens meam iustitiam quae ex lege est sed eam quae
est per fidem xpi quae est ex deo iustitia in fide ad agnoscendum eum et uirtutem resurrectionis
eius et communicationem passionis eius conformatus morti ipsius. si quomodo occurram in re
surrectionem mortuorum. Tantum ergo longe est ut propter illa uerba Zachariam et Elisa
beth credamus sine ullo peccato perfectam habuisse iustitiam ut nec ipsum apostolum eiusdem
regulae summitate arbitremur fuisse perfectum non solum in illa legis iustitia quam simi
lem istis habuit quam inter damna et stercora deputat in conparatione eminentissimae
iustitiae quae in fide xpi est uerum etiam in ipso quoque euangelio ubi et tanti apostola
tus meruit principatum; quod dicere non auderem nisi ei non credere nefas
ducerem; ibi enim sequitur et adiungit; non quia iam acceperim aut iam perfectus sim; se
quor autem si conprehendam in quo et adprehensus sum a xpo ihu; fratres ego me ipsum
non arbitror adprehendisse; unum autem quae retro oblitus in ea quae ante sunt
extentus secundum intentionem sequor ad palmam supernae uocationis dei in xpo
ihu; ipse se confitetur nondum accepisse nondum perfectum in plenitudine iustitiae.
quam adipisci dilexit in xpo sed adhuc secundum intentionem sequi et praeterita
obliuiscentem in ea quae ante sunt extendi ut nouerimus etiam ad ipsum pertinere
illud quod ait. et si exterior homo noster corrumpitur. sed interior renouatur
de die in diem quamuis iam esset perfectus uiator. et si nondum erat ipsius itineris
perfectione peruentor. Denique tales uult secum in isto cursu comites rape
re quibus continuo subiungit et dicit; quotquot ergo perfecti hoc sapiamus. et

si quid aliter sapitis, hoc quoque deus vobis revelabit; verumtamen in quod pervenimus in eo am-
bulemus. Ambulatio ista non corporis pedibus sed mentis affectibus et vitae moribus
geritur, ut possint esse perfecti iustitiae possessores qui recto itinere fidei de die in
diem sua renovatione proficientes iam perfecti facti sunt eiusdem iustitiae viatores.
Sic itaque omnes quicumque in hac vita divinarum scripturarum testimoniis in bona vo-
luntate atque actibus iustitiae praedicati sunt et quicumque tales vel post eos fuerunt quamvis
non eisdem testimoniis praedicati atque laudati vel nunc usque et iam sunt vel postea quoque
futuri sunt. Omnes magni omnes iusti omnes veraciter laudabiles sunt, sed sine peccato ali-
quo non sunt, quoniam scripturarum testimoniis quibus de illorum laudibus credimus hoc etiam
credimus non iustificari in conspectu dei omnem viventem. Et ideo rogari ne intret
in iudicium cum servis suis, et non tantum universaliter fidelibus omnibus verum etiam singu-
lis esse orationem dominicam necessariam quam tradidit discipulis suis. At enim ait
dominus: Estote perfecti sicut pater vester caelestis perfectus est, quod non praeciperet, inquiunt,
si sciret fieri non posse quod praecepit. Non nunc quaeritur utrum fieri possit si istam
perfectionem ad hoc accipiunt ut sine ullo sit quisque peccato cum hanc agit vitam. Iam enim
supra respondimus posse fieri, sed utrum aliquis faciat hoc nunc quaerimus. Neminem
autem esse qui tantum velit quantum res exigit ante praecognitum est, sicut supra scripturarum
quae supra commemoravi testimonia tanta declarant. Et tamen cum dicitur cuique
perfectio qua in re dicatur videndum est. Nam ex apostolo testimonium paulo ante po-
sui ubi se fatetur in acceptione iustitiae quam desiderat nondum esse perfectum, et tamen
continuo dicit: Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus. Quod utrumque non diceret nisi
in alia re perfectus esset, in alia non esset. Velut si iam sit quisquam sapientiae perfectus
auditor, quod nondum erant illi quibus dicebat: Lac vobis potum dedi non escam, non enim pote-
ratis sed nec adhuc potestis. Eis quippe et illud ait: Sapientiam loquimur inter per-
fectos, utique perfectos auditores volens intellegi. Potest ergo fieri sicut dixi ut iam
sit aliquis sapientiae perfectus auditor cui nondum sit perfectus et doctor. Potest perfec-
tus esse iustitiae cognitor, nondum perfectus effector. Potest perfectus esse ut diligat
inimicos, qui nondum est perfectus ut sufferat. Et qui perfectus est in eo quod omnes homines
diligit, quippe qui etiam ad inimicorum dilectionem pervenerit, quaeritur utrum iam sit
in ipsa quoque dilectione perfectus, id est utrum quos diligit tantum diligat quantum illa
incommutabilis regula veritatis diligendos esse praescripsit. Cum ergo legitur in scrip-
turis cuique perfectio, qua in re dicatur non neglegenter intuendum est, quoniam non ideo
quisque sine peccato esse intellegitur quia in aliqua re dicitur esse perfectus, quamquam
et in hoc possit ita dici, non quia iam non est quo proficiat, sed quia ex maxima

parte perficit hoc nomine dignus habeatur. sicut in doctrina legis dici potest quisque
perfectus etiam si aliquid adhuc latet. sicut perfectos dicebat apostolus quibus tamen ait:
et si quid aliter sapitis id quoque vobis deus revelabit. verumtamen in quod pervenimus.
in eo ambulemus. neque negandum est hoc deum iubere ita nos in facienda iustitia esse debere
perfectos ut nullum omnino habeamus peccatum. nam neque peccatum erit si quid erit.
si non divinitus iubeatur ut non sit. Cur ergo iubet inquiunt quod scit nullum ho
minum esse facturum. Hoc modo etiam dici potest cur primis illis hominibus iusserit
qui duo soli erant quod sciebat eos non esse facturos. neque enim dicendum est ideo iussisse
ut nostrum aliqui id facerent si illi non facerent. hoc enim ne de illa sola et arbore
cibum sumerent non nisi illis solis deus iussit. quia sicut. ~~sicut~~ sciebat quid iustitiae [facturi non erant. ita etiam sciebat quid iustitiae]
de illis erat ipse facturus. eo modo ergo iubet omnibus hominibus ut non faciant
ullum peccatum quamvis sit praescius neminem hoc impleturum. ut quicumque impie
ac damnabiliter eius praecepta contempserint. ipse faciat eorum damnationem quod
iustum est. quicumque autem in eius praeceptis oboedienter et pie proficientes nec tamen omnia
quae praecepit implentes. sicut sibi dimitti volunt. sic aliis peccata dimiserint. ipse
faciat in eorum mundationem quod bonum est. quomodo enim dimittenti dimittit
per dei misericordiam si peccatum non est. aut quomodo non vetat per dei iustitiam si pecca
tum est. Sed ecce inquiunt apostolus dicit. bonum certamen certavi. cursum consummavi. fi
dem servavi. super est mihi corona iustitiae. quod non diceret si haberet ullum pecca
tum. Immo vero respondeant. quomodo potuit haec dicere. cui adhuc restabat
ipsius passionis quam sibi iam inpendere dixerat tam magna conflictio. tam molestum
et grande certamen. an vero ad consummandum cursum parum adhuc deerat quando
illud deerat ubi erat futurus acrior et crudelior inimicus. Quod si ideo talibus
verbis certus securusque gaudebat. quia de victoria futuri tanti certaminis.
certum eum securumque iam fecerat qui eandem passionem iam illi revelaverat inminere.
non re plenissima. sed spe firmissima haec dixit et quod futurum esse praesump
sit tamquam factum fuerit indicavit. Si ergo his verbis etiam hoc adderet ut dice
ret nullum habeo [iam peccatum] ~~hoc peccatum~~ [hoc] quoque illum intellegeremus non de rei factae.
sed de rei futurae perfectione dixisse. Sic enim ad ipsius cursus consummationem
pertinebat nullum habere peccatum quod isti putant cum haec diceret iam in illo
fuisse completum. quemadmodum ad ipsius cursus consummationem pertinebat. etiam
in certamine passionis adversarium superare. quod etiam ipsi necesse est fate
antur cum haec diceret adhuc in illo fuisse [x] adhuc perficiendum quando iam de di
vina promissione praefidens totum ita dicebat tamquam fuisset effectum. ad ipsius

x. complendum; hoc quoque totum nos dicamus tunc fuisse

quippe cursus sui consummationem pertinebat et tamen quod peccata dimittebat debitoribus
suis atque ita sibi ut dimitterentur orabat, qua domini pollicitatione certissimus erat in illo
fine quem adhuc futurum iam fiden do dicebat impletum, nullum se habiturum
esse peccatum. Nam ut alia omittam miror si verba illa dicebat per quae ipsis visus est
nullum habuisse peccatum iam fuerat ab illo ablatus ille stimulus carnis de quo a se
auferendo dominum ter rogaverat responsumque acceperat. Sufficit tibi gratia mea nam
virtus in infirmitate perficitur. Huic tanto viro perficiendo necessarium fuit ut ab illo
angelus satanae non auferretur a quo propter ea colaphizabatur ne magnitudine
revelationum extolleretur. Et audet quisquam quemquam vel putare vel dicere positum sub
onere vitae huius ab omni omnino mundum esse peccato? Sint licet homines tanta excel
lentes iustitia ut ad eos de columna nubis loqueretur deus qualis Moyses sanctus et Aaron in sacerdo
tibus eius et Samuhel in his qui invocant nomen eius cui magnae laudes pietatis et in
nocentiae scriptura veridica praedicant ab ineunte pueritia ex quo eum mater
votum solvens in templo dei constituit et servum domino dedicavit, et tamen de talibus tamen scrip
tum est. Tu propitius eras illis et vindicans in omnes affectiones eorum. In filios quippe dam
nationis vindicat iratus in filios autem gratiae vindicat propitius deus. Quem diligit
corripit et flagellat omnem filium quem recipit. Nulla autem vindicta nulla cor
reptio nullum dei flagellum debetur nisi peccato excepto illo qui in flagella pa
ratus est ut experiretur omnia secundum similitudinem sine peccato ut esset sanctus sanctorum
sacerdos interpellans etiam pro eis qui non mendaciter et tamen quotidie dicunt dimitte
nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Unde et ipsi qui contra haec
disputant cum sint casta vita moribusque laudabiles, nec dubitent facere quod illi diviti
pro consequenda vita aeterna consilium requirenti cum se respondisset iam omnia
legis implevisse mandata praecepit dominus si vellet esse perfectus ut venderet omnia quae
haberet et daret pauperibus thesaurumque transferret in caelum, nemo tamen eorum
audet dicere esse se sine peccato. Quod sicut credimus non fallaci animo dicunt.
Si autem mentiuntur eo ipso incipiunt vel augere vel habere peccatum. Iam ergo quod
loco tertio posui videamus. Cum voluntate humana gratia adiuvante divina
sine peccato in hac vita possit homo esse cur non sit? Possem facillime ac veracis
sime respondere quia homines nolunt. Sed si ex me quaeritur quare nolint imus
in longum. Verumtamen et hoc sine praeiudicio diligentioris inquisitionis
breviter dicam. Nolunt homines facere quod iustum est sive quia latet an iustum sit
sive quia non delectat. Tanto enim quidque vehementius volumus quanto certius quam
bonum sit novimus eoque delectamur ardentius. Ignorantia igitur et infirmitas vitia

sunt quae impediunt uoluntatem ne moueatur ad faciendum opus bonum uel ab opere
malo abstinendum. Ut autem innotescat quod latebat et suaue fiat quod non delectabat
Gratiae dei est qua hominum adiuuat uoluntates. qua ut non adiuuentur in ipsis itidem
causa est non in deo. Siue damnandi praedestinati sunt propter iniquitatem superbiae. siue con
tra ipsam suam superbiam iudicandi et erudiendi si filii sunt misericordiae. Unde hieremias
cum dixisset. Scio domine quia non est in homine uia ei nec uiri est ut ambulet et dirigat
gressus suos. Continuo subiunxit corripe me domine uerumtamen in iudicio et non
in furore tuo. Tamquam diceret; scio ad correptionem meam pertinere quod minus
abs te adiuuor ut perfecte dirigantur gressus mei uerumtamen hoc ipsum noli sic mecum
agere tamquam in furore quo iniquos damnare statuisti sed tamquam in iudicio quo
doces tuos non superbire. unde alibi dicitur et iudicia tua adiuuabunt me. nullius proin
de culpae humanae in deum referas causam. uitiorum namque omnium humanorum causa
superbia est. ad hanc conuincendam atque auferendam talis medicina caelitus uenit ad ela
tum hominem per superbiam deus humilis descendit per misericordiam gratiam claram manifestamque
commendans in ipso homine quem tanta prae participibus suis caritate suscepit. neque enim
et ipse ita uerbo dei coniunctus ut ea coniunctione unus filius dei et idem ipse unus filius
hominis fieret praecedentibus suae uoluntatis meritis fecit. unum quippe illum esse
oportebat. Essent autem et duo et tres et plures si hoc fieri posset non per dei proprium
donum sed per hominis liberum arbitrium. hoc ergo praecipue commendatur. hoc in sapien
tiae atque scientiae thesauris in christo absconditis quantum existimare audeo praeci
pue docetur et discitur. ideo quisque nostrum bonum opus suscipere agere implere nunc scit
nunc nescit nunc delectatur nunc non delectatur ut nouerit non suae facultatis
sed diuini muneris esse uel quod scit uel quod delectatur ac sic ab elationis uanitate sanetur
et sciat quam uere non de terra ista sed spiritaliter dictum sit. Dominus dabit suauitatem
et terra nostra dabit fructum suum. Tanto autem magis delectat opus bonum quanto magis
diligitur deus summum atque incommutabile bonum et auctor qualiumcumque bonorum omnium.
Ut autem diligatur deus caritas eius diffusa est in cordibus nostris non per nos sed per spiritum sanctum qui datus est
nobis. sed laborant homines inuenire in nostra uoluntate quid boni sit nostrum quod non
sit ex deo et quomodo inueniri possit ignoro. excepto enim quod apostolus
ait cum de bonis hominibus loqueretur quid enim habes quod non accepisti. si autem et acce
pisti quid gloriaris quasi non acceperis. Ipsa etiam ratio quae de his rebus a talibus
quales sumus iniri potest quemlibet nostrum quaerentem uehementer angustat ne sic
defendamus gratiam ut liberum arbitrium auferre uideamur rursus ne liberum sic as
seramus arbitrium ut superba impietate ingrati dei gratiae iudicemur. namque

illud apostoli quod commemoravi, sic etiam bonae voluntatis habet homo deo tribuen
dum esse, quia et hoc in illo esse non posset, si homo ipse non esset; cum vero ut sit aliquid
atque homo sit non habeat nisi a deo. Cur non auctori deo tribuat etiam quicquid in illo
est bonae voluntatis, quod non esset nisi esset in quo esset. sed hoc modo etiam illud dici po
test malam quoque voluntatem deo auctori esse tribuendam, quia nec ipsa esse posset in ho
mine, nisi homo esset in quo esset. Ut autem homo sit deus auctor est. ita et ei malae volun
tatis, quae nisi hominem haberet in quo esset, esse omnino non posset, ad auctorem
deum esse referendum, quod nefas est dicere. quapropter nisi optineamus non solum volunta
tis arbitrium quod huc atque illuc liberum flectitur atque in eis naturalibus bonis est
quibus et male uti malus potest, sed etiam voluntatem bonam quae iam in eis bonis est
quorum esse usus non potest malus, nisi ex deo nobis esse non posse, nescio quemadmodum
defendamus quod dictum est. Quid enim habes quod non accepisti. nam si nobis libera
quidem voluntas ex deo est, quae adhuc potest esse vel bona vel mala, bona vero
voluntas ex nobis, et melius est id quod a nobis quam quod ab illo est. quod si absurdissime
dicitur, oportet fateamur etiam bonam voluntatem nos divinitus adipisci. quamquam
voluntas mirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona nec mala
sit. aut enim iustitiam diligimus et bona est, et si magis diligimus, magis bona, si minus
bona est. aut si omnino non diligimus non est bona. quis vero dubitet dicens volun
tatem nullo modo iustitiam diligentem non modo esse malam, sed etiam pessimam volunta
tem. Si ergo voluntas aut bona est aut mala, et utique malam non habemus ex deo, restat
ut bonam voluntatem habeamus ex deo, alioquin nescio cum ab eo iustificamur quo alio
munere ipsius gaudere debeamus. et hinc scriptum arbitror: paratur voluntas
a domino. et in psalmis: a domino gressus hominis dirigentur, et viam eius volet. et aposto
lus ait: Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate. quo
circa quod a deo nos avertimus nostrum est, et haec est voluntas mala. quod vero
Nō ad deum nos convertimus nisi ipso excitante atque adiuvante non possumus, et
haec est voluntas bona. quid habemus quod non accepimus. Si autem accepimus quid
gloriamur quasi non acceperimus. Ac per hoc ut qui gloriatur in domino glorietur,
quibus hoc dominus donare voluerit eius misericordiae est non merito illorum. quibus
autem noluerit veritatis est. Iusta namque peccatoribus poena debetur, quoniam misericordiam
et veritatem diligit dominus deus, et misericordia et veritas occurrerunt sibi, et univer
sae viae domini misericordia et veritas. et quis explicet quam crebro haec duo con
iuncta divina scriptura commemoret, aliquando etiam mutatis nominibus ut
gratia pro misericordia ponatur, unde est: et vidimus gloriam eius gloriam tamquam unigeniti

Sic defendere quidam voluerunt, ut dicerent ideo quicquid

et in uindicta exerenda nemo iuste repraehendat

a patre plenum gratia et ueritate. Aliquando pueritate iudicium. sic est misericordiam
et iudicium cantabo tibi domine. Quare autem illos uelit conuertere illos per auersionem
punire cum et in beneficio tribuendo nemo iuste reprehendat misericordem et
ueracem. sic in illis euangelicis operariis. aliis placitam mercedem reddentem. aliis
etiam non placitam largientem. nullus iuste culpauerit consilium tam occultioris ius
titiae penes ipsum est. nos quantum concessum est sapiamus et intellegamus si possumus.
dominum deum bonum ideo etiam sanctis suis alicui operis iusti aliquando non tribuere. uel certam
scientiam. uel uictricem delectationem. ut cognoscant non a se ipsis sed ab illo sibi esse lucem
qua inluminentur tenebrae eorum. et suauitatem qua det fructum suum terra eorum. Cum autem
ab illo illius adiutorium deprecamur ad faciendam perficiendamque iustitiam. quid ali
ud deprecamur. quam ut aperiat quod latebat et suaue faciat quod non delectabat quia
et hoc ab illo esse deprecandum. eius gratia didicimus dum antea lateret. eius gratia
dileximus dum antea non delectaret. ut qui gloriatur non in se sed in domino glorie
tur. Extollit quippe in superbiam propriae uoluntatis est hominum non operis dei. Neque
enim ad hoc eos compellit aut adiuuat deus. praecedit ergo in uoluntate hominis ap
petitus quidam propriae potestatis ut fiat inoboediens per superbiam. hic autem appetitus
etiam si non esset nihil molestum esset. et cum hoc uoluit homo sine difficultate noluis
set. secutum est autem ex debita iusta poena tale uitium ut iam molestum esset oboedire
iustitiae. quod uitium nisi adiuuante gratia superetur. ad iustitiam nemo conuertitur.
Nisi operante gratia sanetur iustitiae pace nemo perfruitur. cuius autem gratia uincitur
et sanatur nisi illius cui dicitur. conuerte nos deus salutaris noster et auerte iram tuam
a nobis. quod et si facit misericordia facit ut dicatur non secundum peccata nostra fe
cit nobis. nec secundum iniquitates nostras retribuit nobis. et quibus non facit iudicio
non facit. et quis dicet illi quid fecisti. cum misericordiam et iudicium pia sanctorum mente
cantantem. Idcirco etiam sanctos et fideles suos in aliquibus uitiis tardius sanat. ut in
his eos minus quam implendae ex omni parte iustitiae sufficit delectat bo
num. siue cum latet. siue cum etiam manifestum est ut quantum pertinet ad integer
rimam regulam ueritatis eius. non iustificetur in conspectu eius omnis uiuens. Nec
in eo ipso uult nos damnabiles esse. sed humiles commendans nobis eandem gra
tiam suam. ne felicitatem in omnibus assecuti nostrum putemus esse quod eius est. Qui er
ror multum est religioni pietatique contrarius. nec ideo tamen in eisdem uitiis nobis
permanendum esse existimemus. sed aduersus ipsam maxime superbiam propter quam
in eis humiliamur. et nos uigilanter conemur et ipsum deprecemur
ardenter. simul intellegentes. et quod sic conamur. et quod sic precamur

dono illius nos habere ut in omnibus non ad nos respicientes sed sursum cor ha
bentes domino deo nostro gratias agamus et cum gloriamur in illo gloriemur. Quartum
iam illud restat quo explicato quarti adiuuat dominus sermo quoque iste tam prolixus tan
dem terminum sumat utrum qui omnino numquam ullum peccatum habuerit habitu
rusue sit non solum quisquam natorum hominum sit uerum etiam potuerit aliquando esse
uel possit. Hunc prorsus praeter unum mediatorem dei et hominum hominem Christum Iesum nullum
esse uel fuisse uel futurum esse certissimum est. Unde iam multum diximus de baptismo paruu
lorum qui si nullum peccatum habent non solum sunt homines innumerabiles sine pec
cato uerum etiam fuerunt et erunt. Porro si uerum est illud constiterit unde secundo loco
egimus neminem esse sine peccato profecto paruuli sine peccato non sunt. Ex quo conficitur ut si quisquam
in hac uita esse potuisset qui uirtute ita proficeret ut ad tantam plenitudinem iustitiae
perueniret qua nullum haberet omnino peccatum fuisse tamen eum antea peccatorem
unde in istam nouitatem uitae conuerteretur non esse dubitandum. Etenim in secundo
illo loco aliud quaerebatur aliud in hoc quarto propositum est. Nam in illo utrum aliquis in
hac uita ad perfectam quae prorsus sine ullo peccato est uitam perueniret per gratiam dei studio uo
luntatis hoc requirebatur. In hoc autem quarto utrum esset in filiis hominum uel esse potuisset
aut posset qui non ex peccato ad iustitiam perfectissimam perueniret sed nullo omnino
umquam peccato esset obstrictus hoc quaeritur. Ideo si illa uera sunt quae tam multa de par
uulis diximus nec est iste in filiis hominum quisquam nec fuit nec erit excepto uno medi
atore in quo nobis propitiatio et iustificatio posita est per quem finitis inimicitiis peccatorum
reconciliemur deo. Non itaque ab re est quantum praesenti causae sufficere uidetur
ab ipso exordio generis humani pauca repetere quibus aduersus quaedam quae
mouere possint legentis animus informetur. Postea quam illi primi homines uir
unus Adam et ex illo Eua uxor eius accepto dei praecepto seruare oboedientiam nolue
runt iusta eos poena ac debita consecuta est. Sic enim comminatus fuerat dominus quod ea
die qua illum cibum ederent morte morerentur. Proinde qui utendi ad escam
omni ligno quod in paradiso erat acceperant potestatem in quo etiam lignum uitae
plantauerat deus ab illo autem solo eos prohibuerat quod appellauit scientiae boni et
mali quo nomine significaretur experientiae consequentia et quid boni custo
dita et quid mali essent transgressa prohibitione sensuri recte profecto intelle
guntur ante malignam diaboli persuasionem abstinuisse cibo uetito atque usi fuisse
concessis ac per hoc et ceteris et praecipue ligno uitae. Quid enim absurdius quam ut cre
dantur ex aliis arboribus alimenta sumpsisse non autem etiam ex illo quod et simi
liter permissum fuerit et utilitate praecipue per aetatum labem mutari qua

uis animalia corpora atque in mortem ueterescere non sinebat. Tribuens hoc corpori
humano de suo corpore beneficium et mystica significatione demonstrans quid per
sapientiam cuius figuram gestabat conferret animae rationali. ut alimento eius uiuifica
ta nequaquam in labem mortemque nequitiae uerteretur. merito enim de illa dicitur.
lignum uitae est amplectentibus eam. Sicut haec arbor in corporali. sic illa in spiritali
paradiso. ista exterioris. illa interioris hominis sensibus praebens uigorem. sine ulla
in deterius temporis commutatione uitalem. Seruiebant igitur deo uehementer sibi
commendata pietate oboedientiae. qua una colitur deus. quae per se ipsam quanta sit. quaeque
sola sufficiat ad tuendam rationalem sub creatore creaturam non potuit excellentius
intimari. quam ut a ligno prohiberentur non malo. Absit enim ut bonorum creator quae
fecit omnia et ecce bona ualde mali aliquid in illius etiam corporalis paradisi fer
tilitate plantaret. Sed ut ostenderet homini cui esset sub tali domino utilissima
seruitus. quantum esset solius oboedientiae bonum quam solam de famulo exigeret. cui oboe
dire non propter ipsius dominatum sed propter seruientis utilitatem potius expediret.
Ab eo ligno sunt prohibiti quo si uterentur non prohibiti nihil mali omnino paterentur. ut
ut quod illo post prohibitionem utentes passi sunt satis ostenderet. quod eis hoc non intu
lerit arbor cibo noxio perniciosa. sed tantum oboedientia uiolata; hanc ergo prius
quam uiolassent placebant deo et placebat eis deus. et quamuis corpus animale gestarent
nihil inoboediens in illo aduersum se moueri sentiebant; Faciebat quippe hoc
ordo iustitiae ut quia eorum anima famulum corpus a domino acceperat. sic ipse eidem
domino suo. ita illi corpus eius oboediret. atque exhiberet uitae illi congruum sine
ulla resistentia famulatum; hinc et nudi erant et non confundebantur; Animam quip
pe rationalem naturali uerecundia nunc pudet quod in carne in cuius seruitutem
ius potestatis accepit. nescio qua infirmitate perficere non potest. ut se nolen
te non moueantur membra et se uolente moueantur. quae propter hoc in quouis casto
merito appellantur pudenda. quod aduersus dominam mentem quasi suae sua
sint potestatis. sic libitum est excitantur. idque solum iuris in his habent frena uir
tutis ut ad inmundas et inlicitas corruptiones ea peruenire non sinant. Haec igitur
carnis inoboedientia quae in ipso motu est etiamsi habere non permittatur effectum.
non erat in illis tunc primis hominibus quando nudi erant et non confunde
bantur; nondum quippe anima rationalis domina carnis inoboediens extiterat
domino suo. ut poena reciproca inoboedientem experiretur carnem famuli suam
cum sensu quodam confusionis et molestiae suae; quem sensum certe ipsa per inoboe
dientiam suam non intulit deo; neque enim deo pudendum est aut molestum. si nos ei non

obœdirem. cui in nos summam potestatem nullomodo minuere ualemi. Sed nobis pudendum
est quod imperio nostro caro non seruit. quia hoc fit per infirmitatem quam peccando me-
ruimus uocaturque peccatum habitans in membris nostris. Sic est autem hoc peccatum ut sit poe-
na peccati. Denique postea quam est illa facta transgressio et anima inobœdiens
a lege sui domini auersa est habere coepit contra eam seruus ei hoc est corpus ei legem
inobœdientiae. et puduit illos homines nuditatis suae animaduerso in se motu
quem ante non senserunt. quae animaduersio apertio dicta est oculorum. neque enim oculis clau-
sis inter illas arbores oberrabant. Sic et de agar scriptum est. aperti sunt oculi eius et uidit
puteum. Tunc illi homines pudenda texerunt. quae deus illis membra ipsi uero pudenda
fecerunt. de hac lege peccati nascitur caro peccati expianda per illius sacramentum qui uenit
in similitudine carnis peccati ut euacuetur corpus peccati. quod et corpus mortis huius
appellat. unde miserum hominem non liberat nisi gratia dei per ihesum christum dominum nostrum.
Sic enim ab eis transitum fecit in posteros ista lex initium mortis. quemadmodum labor
quo cuncti homines laborant in terra. quemadmodum in feminas parturitio cum dolo-
ribus. Haec enim cum de peccato arguerentur dei sententia meruerunt quae non in eis
solis sed etiam in successoribus eorum in aliis magis. in aliis minus. tamen in omnibus
uidemus impleri. Cum itaque priorum illorum hominum fuerit prima iustitia obœdire
deo et hanc in membris aduersus legem concupiscentiae non habere. nunc posteris [mentis suae legem]
peccatum nata ex eis nostra carne peccati per magno optinetur ab his qui obœdiunt deo
desideriis eiusdem concupiscentiae non obœdire. et crucifigere in se carnem cum
passionibus et concupiscentiis ut sint ihesu christi qui hoc in sua cruce figurauit quibus
per gratiam suam dedit potestatem filios dei fieri. non enim omnibus hominibus dedit.
sed quotquot receperunt eum deo renascerentur spiritu qui saeculo nati erant carne. sic enim
de his dictum est quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios dei fieri.
qui non ex carne non ex sanguine non ex uoluntate uiri sed ex deo nati sunt. [nec ex uoluntate carnis]
Secutus autem addidit. et uerbum caro factum est et habitabit in nobis. tamquam dicens.
magnum quidem hoc in his factum est ut deo nascerentur ex deo qui prius nati fuerant
ex carne saeculo. quamuis creati ab ipso deo. sed longe mirabilius factum est.
quod cum istis naturae fuerit nasci de carne. beneficii uero nasci ex deo. propter
hoc inpertiendum beneficium ille qui de deo naturaliter natus est. nasci etiam
misericorditer de carne dignatus est. hoc est enim et uerbum caro factum est et ha-
bitabit in nobis. per hoc inquit factum est ut nati de carne caro postea nascendo de
spiritu spiritus essemus. et habitaremus in deo quia et deus natus de deo postea de carne
nascendo caro factus est et habitabit in nobis. Uerbum enim quod caro factum est

/. in principio erat. & apud dm̄ ds̄ erat, uerumtamē ipsa participatio illius in inferiora nr̄a . /.
ut nr̄a eēt in superiora illius. tenuit quandā & in carnis natiuitate medietatē. ut nos quidem
nati essemus in carne peccati. ille aūt in similitudine carnis peccati. nos non solum ex car
ne & sanguine uerum & iā ex uoluntate uiri. & uoluntate carnis. ille aūt tantū ex car
ne & sanguine. non ex uoluntate uiri neq; ex uoluntate carnis. & ideo nos in mortem
ppter peccatū. ille ppter nos in mortē sine peccato. sicut aūt in inferiora ei quibus ad
nos descendit non omni modo coequata s̄ inferioribus nr̄is in quibus nos hic inuenit.
sic & superiora nr̄a quibus ad eum ascendimus non coequabunt' superiorib; ei in qui
bus eum illic inuenturi sumus. nos eni ipsius gratia facti erimus filii dī. ille semp
natura erat filius dī. nos aliquando conuersi adherebimus impares dō. ille numquā
auersus man& aequalis dō. nos participes uitae aeternae. ille uita aeterna. Solus
ergo ille & iā homo factus manens ds̄ peccatū nullum umquā habuit. nec sumpsit
carnē peccati. quāuis de materna carne peccati. quod eni carnis inde suscepit. id pfecto
aut suscipiendum mundauit. aut suscipiendo mundauit. Ideo uirginē matrē non
lege carnis peccati idē non concupiscentiae carnalis motu concipientē. sed pia
fide sem germen in se fieri pmerentē. quā eliger& creauit. de qua crear& elegit.
quanto magis ergo caro peccati baptizanda ē caro sine peccato ppter imitationis
exemplum. quod aūt supra respondimus aduersus eos qui dicunt si peccator genuit
peccatorē iustus quoq; iustum gignere debuit hoc & iā his respondem̄ qui dicunt
de homine baptizato natum iā uelut baptizatum haberi debuisse. cur eni non in
quiunt in lumbis patris sui potuit baptizari. si secundum epistolā quae ad hebreos
scripta ē in lumbis habrahae leui potuit decimari. hoc qui dicunt adtendant non
ppterea leui postea non fuisse decimatum quia iā fuerat decimatus in lumbis abra
hae. sed quia sic ordinatus ē honore sacerdotii ut acciper& decimas non preber&.
alioquin nec ceteri fratres ei qui ei pbebant decimarent. quia & ipsi in lumbis abra
hae a melchisedech iā fuerāt decimati. sed ne quis dicat ppterea recte potuisse abra
hae filios decimari quāuis iā fuissent in lumbis patris sui decimati. quia decimatio
talis res erat quae in unoquoq; homine sepe fuerat facienda. sicut israhelitae
annis omnibus immo ex fructib; omnib; decimas tota uita sua crebras solent prae
bere leuitis. baptismū aūt tale sacramentū eē quod semel datur. & si iā hoc acce
perat quisq; cum in patre suo eēt non nisi baptizatū fuisse deputandū eum de illo
qui baptizatus fuerat gigner&. qui hoc dicit nec diu dispute circumcisionē respi
ciat quae semel fiebat. & tamē in singulis singillatim fiebat. Sicut ergo tempore
illius sacramenti decircūciso qui nascer& circūcidendus fuit. sic nunc de baptiza

/. propt̄ euadendū iudicium si baptizata est

to qui natus fuerit baptizandus est. At enim ait apostolus filii vestri immundi essent nunc autem
sancti sunt. Et ideo inquiunt fidelium filii iam baptizari minime deberent. Miror hoc dicere
qui negant peccatum ex Adam originaliter trahi. Si enim hanc apostoli sententiam
sic accipiunt ut credant de fidelibus sanctificatos filios nasci cur eos et ipsi baptizari
oportere non dubitabant. Cur denique nolunt fateri de parente peccatore aliquod pec
catum originaliter trahi si de sancto aliqua sanctitas trahitur. Et contra nostram quidem non est
assertionem etiam si ex fidelibus sancti propagantur quod eos dicimus si non baptizantur
pergere in damnationem quibus et ipsi regnum caelorum intercludunt quamvis eos
dicant non habere ullum vel proprium vel originale peccatum. Aut si eis indignum videtur
ut sancti damnentur quomodo erit dignum ut a regno Dei sancti separentur. Illud potius attendant
quomodo non de peccatoribus parentibus trahatur aliquod peccatum si de sanctis aliqua
sanctitas trahitur et inmunditia de inmundis utrumque enim dixit qui dixit alioquin
filii vestri inmundi essent nunc autem sancti sunt. Explicent etiam quomodo iustum sit ut sancti
ex fidelibus et inmundi ex infidelibus nati pariter tamen si baptizati non fuerint
regnum Dei non permittantur intrare. Quid ergo illis ista sanctitas prodest. Nam si damnari
faterentur inmundos ex infidelibus natos sanctos autem filios fidelium in Dei quidem reg
num intrare non posse nisi fuerint baptizati non tamen damnari quia sancti sunt
esset qualiscumque distinctio. Nunc vero natos et de sanctis sanctos et de inmundis inmundos
Aequaliter dicunt et quia peccatum non habent non damnari et quia baptismum
non habent non damnari et quia baptismum non habent a Dei regno separari.
Hanc absurditatem talia ingenia non videre quis credat. Nostrae autem immo ipsi
us apostoli sententiae qui dixit ex uno omnes ad condemnationem et ex uno
omnes ad iustificationem vitae. Quam non sit contrarium quod ait cum de alia re age
ret alioquin filii vestri inmundi essent nunc autem sancti sunt. Paulisper attende. Non
unius modi est sanctificatio. Nam et catechuminos secundum quendam modum suum per signum
Christi et orationem manus inpositionis puto sanctificari. Et quod accipiunt quamvis
non sit corpus Christi sanctum est tamen et sanctius quam cibi quibus alimur quoniam sacramentum
est. Verum et ipsos cibos quibus ad necessitatem sustentandae vitae huius utimur
sanctificari idem apostolus dixit per verbum Dei et orationem qua oramus utique nostra
corpuscula refecturi. Sicut ergo ista ciborum sanctificatio non efficit ut quod in os
intraverit non in ventrem vadat et in secessum emittatur per corruptionem qua omnia ter
rena solvuntur unde ad aliam escam quae non corrumpitur nos Dominus exortatur
ita sanctificatio catechumini si non fuerit baptizatus non ei valet ad intrandum
regnum caelorum aut ad peccatorum remissionem. Ac per hoc et illa sanctificatio cuius

cuiusque modi sit quam in filiis fidelium esse dixit apostolus ad istam de baptismo et de pecca-
ti origine et remissione quaestionem omnino non pertinet. Nam et coniuges infide-
les in coniugibus fidelibus sanctificari dicit eo ipso loco ita loquens. Sanctificatus est enim vir in-
fidelis in uxore. et sanctificata mulier infidelis in fratre. alioquin filii vestri inmundi
essent. nunc autem sancti sunt. non opinor quisquam tam infideliter intellegit quodlibet
in his verbis intellegat. ut ob hoc existimet etiam maritum non christianum quia christiana
fuerit uxor eius neque iam baptizari oportere. et ad peccatorum remissionem iam pervenis-
se. et in regnum caelorum esse intraturum quia sanctificatus dictus est in uxore. Quisquis vero
adhuc movetur quare baptizentur qui iam de baptizatis nascuntur. hoc breviter accipiat.
sicut generatio carnis peccati per unum adam ad condemnationem trahit omnes qui eo
modo generantur. sic regeneratio spiritus gratiae per unum ihesum christum ad iustificationem
vitae aeternae ducit omnes qui eo modo praedestinati regenerantur. sacramentum
autem baptismi profecto sacramentum regenerationis est. quocirca sicut homo qui non
vixerit mori non potest. et qui mortuus non fuerit resurgere non potest. Ita
qui natus non fuerit renasci non potest. ex quo conficitur neminem in suo parente
renasci ~~non~~ potuisse non natum. Oportet autem ut si natus fuerit renascatur. quia
nisi quis natus fuerit denuo non potest videre regnum dei. Oportet igitur ut sacra-
mento regenerationis ne sine illo male de hac vita exeat etiam parvulus inbuatur.
quod non fit nisi in remissione peccatorum. quod et hic ipso loco christus ostendit. cum in-
terrogatus quomodo possent ista fieri. commemoravit quid moyses fecerit
in exaltatione serpentis. Cum itaque per baptismi sacramentum morti christi confor-
mantur infantes. eos a serpentis morsu fatendum est liberari. si a christianae fidei
regula nolumus aberrare. Quem tamen morsum non in sua vita propria. sed
in illo cui primitus inflictus est acceperunt. neque illud fallat quod nec parenti post
confessionem obsunt propria peccata. Quanto enim magis inquiunt filio eius
obesse non possunt. sed qui hoc sentiunt non attendunt quia sicut parenti per
hoc quod spiritu renatus est ^ nisi eo modo renascatur quae a parente tracta sunt
oberunt. Quia et innovati parentes non ex primitiis novitatis. sed ex reliquiis
vetustatis carnaliter gignunt. et filii ex parentum reliqua vetustate toti ve-
tusti (propagati) in peccati carne per peccati damnationem veteri homini debitam sacra-
mento spiritalis regenerationis et renovationis evadunt. illud namque
praecipue propter quaestiones quae de hac re motae sunt et moveri adhuc poss-
attendere ac meminisse debemus. Tantummodo peccatorum omnium plenam
perfectamque remissionem baptismo fieri. hominis vero ipsius qualitatem non totam

^ propria peccata non obsunt. Ita qui de illo natus est

rt

continuo cōmutirē: sed spiritales primitias in bene pficientibus de die in diem
nouitate crescente cōmutare in se quod carnaliter uetus ē. donec totum ita
renouet̃ ut animalis etiā infirmitas corporis ad firmitatem spiritalem. incor
ruptionē q; perueniat. haec autē lex peccati quod etiā peccatum appellat aposto
lus cum dicit. non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore ad oboedi
endum desideriis eius. non sic manet in membris eorū qui ex aqua et spū rena
ti sunt. tamquā non sit ei facta remissio ubi omnino plena et pfecta fit remissio
peccatorum. omnib; inimicitiis interfectis. quib; separabamur a dō. sed manet
in uetustate carnis tamquā separatum et pemptum si non inlicitis consensio
nibus quodammodo reuiuiscat. et in regnū pprium dominationemq; reuocet̃.
ab hac autē uetustate carnis in qua ē lex ista peccati. t peccatum iā remissum
usq; adeo spū uita discernitur. in cuius nouitate baptizati p gratiā renascunt̃
ut parum fuerit apostolo dicere. Tales non ēē in peccato nisi etiā diceret
in ipsa carne non ēē antequā ex hac mortali uita emigrarent. Qui enim in car
ne sunt inquit dō placere non possunt. uos autē non estis in carne. sed in spū.
si tamen sps dī habitat in uobis. Uerumtamen sicut ipsa carne quamuis corruptibi
li bene utunt̃ qui membra eius ad opera bona con[uertunt]. in qua carne non sunt. quia
non secundū eā sapiunt neq; uiuunt. sicut deniq; etiā morte quae prima peccati
poena ē bene utunt̃ qui eam p fratrib; p fide. p quaecumq; uera et sca iustitia
fortiter et pacienter impendunt. Sic illa etiā lege peccati quo iā remis
sum in uetustate carnis manet bene utuntur qui coniugati fideles. ex eo quod
sunt in xpi nouitate dominari sibi libidinē [non sinunt] patiunt̃. ex eo quod autē adhuc
trahunt ad uetustatē regenerandos immortaliter filios mortaliter ge
nerant. cum ea ppagine peccati qua illi qui a renatis obnoxii nom tenentur.
et qua illi qui nascunt̃ renascendo soluunt̃. quamdiu ergo manet lex concu
piscentialis in membris. manet et ipsa reatus eius soluit̃. sed ei soluit̃ qui sacram
tū regenerationis accepit. renouariq; iā coepit. Ex illa autē manente
concupiscentiae uetustate. quod nascit̃ renasci indiget ut sanet̃ur. Quia
parentes fideles et nati carnaliter. et renati spiritaliter. filios carnaliter
genuer. filii uero antequā nascerent renasci quomodo potuer. nec mire
ris quod dixi manente concupiscentialiter lege peccati reatū ei solui p
gratiā sacramenti. sicut enim facta et dicta. et cogitata iniqua quantum
ad ipsos motus animi et corporis ptinet iā praeterier et nō sunt. eis tam prae
teritis et non iā existentib; reatus eorū manet nisi peccatorū remissione

soluatur. sic contra in hac non iam praeterita, sed adhuc manente lege concupiscentiae
reatus eius soluitur et non erit cum fit in baptismo plena remissio peccatorum. denique
si continuo consequatur ab hac uitae migratio non erit omnino quod obnoxium
hominem teneat solutis omnibus quae tenebant. sicut ergo non mirum praeteritorum
factorum atque dictorum reatum manere ante peccatorum remissionem. sic contra non de
bet esse mirum manentis concupiscentiae reatum praeterire per peccatorum remis
sionem. quae cum ita sint. ex quo per unum hominem peccatum intrauit in hunc mundum.
et per peccatum mors et ita in omnes homines pertransiit usque in finem carnalis huius
generationis et corruptibilis saeculi cuius filii generant et generantur nullo existente
homine de quo in hac uita constituto ueraciter dici possit quod nullum habeat om
nino peccatum. excepto uno mediatore qui nos creatori nostro per remissionem recon
ciliat peccatorum. idem ipse dominus noster hanc suam medelam nullis generis humani
temporibus ante ultimum futurum adhuc iudicium denegauit eis quos per cer
tissimam praesentiam et futurissimam beneficentiam secum regnaturos in uitam praedes
tinauit aeternam. Namque ante natiuitatem carnis infirmitatemque passionis.
et uirtutem resurrectionis suae. earum rerum futurarum fide eos qui tunc fue
rant informabat ad hereditatem salutis aeternae. quarum rerum praesenti
um fide informauit eos qui eum gererent aderant atque impleri praedicta cer
nebant quarum et iam praeteritarum rerum qui postea fuerunt et nos ipsos et qui de
inde futuri sunt informare non cessat. Una ergo fides est quae omnes saluos facit
qui ex carnali regeneratione in spiritalem renascendo saluantur. terminata
in eo qui uenit pro nobis iudicari et mori iudex uiuorum et mortuorum. Sed huius unius
fidei pro significationis oportunitate per uaria tempora sacramenta uariata
sunt. Idem ipse itaque saluator est paruulorum atque maiorum. de quo dixerunt angeli. Natus
est nobis hodie saluator. et de quo dictum est ad uirginem mariam. uocabis nomen eius ihesum. ip
se enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Ubi aperte demonstratum est eum
hoc nomine quod appellatur ihesus propter salutem quam nobis tribuit nominari. ihesus quippe
latine saluator est. quis est igitur qui audeat dominum christum tantum maioribus non etiam
paruulis esse ihesum. qui uenit in similitudine carnis peccati ut euacuaret corpus
peccati. in quo infirmissimo nullis sui congruis et idoneis infantilibus membris
anima rationalis miserabili ignorantia praegrauatur. quam plane ignorantiam
nullo modo crediderim fuisse in infante illo in quo uerbum caro factum est. ut
inhabitaret in nobis. nec illam ipsius animi infirmitatem in christo paruulo fuerim
suspicatus quam uidemus in paruulis. per hanc enim etiam cum motibus inrationabilibus

perturbant, nulla ratione, nullo imperio, sed dolore aliquando vel doloris terrore
cohibent: ut omnino videas illius inoboedientiae filios, quae movet in membris re-
pugnans legi mentis, nec cum vult ratio conquiescit. Verum et ipsa saepe vel dolore
corporis tamquam vapulando compescitur, vel pavescendo vel tali aliquo animi motu
non tamen voluntate praecipiente comprimitur. Sed quia erat in eo similitudo car-
nis peccati, mutationes aetatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, ut ad mor-
tem videatur etiam senescendo illa caro pervenire potuisse, nisi iuvenis fuisset occi-
sus. Quae tamen mors in carne peccati inoboedientiae debita redditur; in similitudine
autem carnis peccati oboedientiae voluntate suscepta est. Ad eam quippe iturus eamque
passurus hoc ait: Ecce venit princeps mundi huius et in me nihil invenit; sed ut
sciant omnes quia voluntatem patris mei facio, surgite eamus hinc. His dictis per-
rexit ad indebitam mortem, factus oboediens usque ad mortem. Quapropter illi qui dicunt,
si primi hominis peccato factum est ut moreremur, Christi adventu fieret ut creden-
tes in eum non moreremur. Et addunt quasi rationem dicentes: neque enim praevaricato-
ris transgressio plus nobis nocuit quam incarnatio vel redemptio profuit salvatoris. Cur
non potius hoc attendunt, hoc audiunt, hoc sine dubitatione credunt, quod aposto-
lus sine ambiguitate locutus est, quia per hominem mors et per hominem resurrectio mor-
tuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. Neque enim
aliunde quam de corporis resurrectione dicebat. Omnium ergo corporis mortem
factam per unum hominem dixit, et omnium corporis resurrectionem in vitam aeternam per unum
Christum futuram esse promisit. Quomodo ergo plus nobis nocuit ille peccando quam iste
profuit redimendo, cum per illius peccatum temporaliter moriamur, per istius autem re-
demptionem non ad temporalem vitam sed ad perpetuam resurgamus? Nostrum ergo cor-
pus mortuum est propter peccatum; Christi autem corpus solum mortuum et sine peccato, ut
fuso sanguine sine culpa omnium culparum cirographa delerentur, quibus debitores
qui in eum credunt a diabolo antea tenebantur. Ideo hic est sanguis meus qui pro multis
effunditur in remissionem peccatorum. Poterat autem etiam hoc donare credentibus
ut nec istius experirentur corporis mortem; sed si hoc fecisset, carni quaedam fe-
licitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Si enim homines mortem
istam timent ut non ob aliud felices esse dicerent christianos nisi quod mori omni-
no non possent. Ac per hoc nemo propter illam vitam quae post istam mortem beata
futura est per virtutem etiam condemnendae ipsius mortis ad Christi gratiam festina-
ret, sed propter removendam mortis molestiam delicatius crederet in Christum. Plus
ergo gratiae praestitit, plus fidelibus suis sine dubitatione donavit. Quid

enim magnum erat uidendo non mori eos qui crederent. credere se non moriturum.
quanto est maius quanto fortius quanto laudabilius ita credere. ut se speret mori
turus. sine fine victurum. Denique hoc quibusdam in fine largietur ut mortem istam
repentina commutatione non sentiant. sed simul cum resurgentibus rapiantur in nu
bibus in obuiam Christo in aera et sic semper cum domino uiuant. et recte illis. quia non erunt
iam posteri qui propter hoc credant non sperando quod non uident sed amando
quod uident. Quae fides est eneruis et debilis. nec fides omnino dicenda quando
quidem fides ita definita est. fides est sperantium substantia conuictio rerum
quae non uidentur. Unde etiam in eadem ubi et hoc scriptum est ad ebreos epistola cum
consequenter enumerasset quosdam qui de fide placuerunt. secundum fidem inquit
mortui sunt hi omnes. cum non accepissent promissiones sed longe eas uidentes
et salutantes et confitentes. quia hospites et peregrini sunt super terram. et paulo
post eandem fidei laudem conclusit. et omnes inquit testimonium consecuti per fidem.
non tulerunt promissiones dei propter fidem enim meliora prouidente ne sine nobis perfecti perfi
cerentur. haec laus fidei non esset. nec omnino ut iam dixi fides esset. si homines in credendo
premia uisibilia sequerentur. hoc est si fidelibus merces inmortalitatis in hoc seculo
redderetur. Hinc et ipse dominus mori uoluit. ut quemadmodum de illo scriptum est per mortem
euacuaret eum qui potestatem habebat mortis id est diabolum. et liberaret eos qui timo
re mortis per totam uitam rei erant seruitutis. hoc testimonio satis etiam illud monstratur.
et mortem istam corporis principe atque auctore diabolo hoc est ex peccato accidis
se quod ille persuasit. neque enim ob aliud potestatem habere mortis uerissime dice
retur. unde ille qui sine ullo peccato uel originali uel proprio moriebatur. dixit quod pau
lo ante commemoraui. ecce uenit princeps mundi id est diabolus. qui potestatem
habet mortis. et in me nihil inueniet. id est peccati propter quod homines mori
fecit. et quasi diceretur ei quare ergo moreris. Sed ut sciant omnes inquit quia
uoluntatem patris mei facio surgite eamus hinc. id est ut moriar. non habens mor
tis causam de peccato sub auctore peccati sed de oboedientiae iustitia factus oboedi
ens usque ad mortem. et hoc ergo illo testimonio demonstratum est. et quod timorem
mortis fideles uincunt ad agonem ipsius fidei pertinere. qui profecto defuisset
si mox esset credentes inmortalitas consecuta. Quamuis itaque multa dominus ui
sibilia miracula fecerit. unde ipsa fides uel quibusdam primordiis lactantibus
germinaret. et in suum robur ex illa teneritudine coalesceret. tanto est enim
fortior. quanto magis iam ista non quaerit. tamen illud quod promissum speram
in inuisibiliter uoluit expectari. ut iustus ex fide uiueret. In tantum ut nec

ipse quidem tertio resurrexit inter homines esse voluerit. sed eis demonstrato
in sua carne resurrectionis exemplo quos huius rei testes habere dignatus est. in caelum
ascenderit illorum quoque se oculis auferens nihilque tale cuiusquam eorum carni iam
tribuens. quale in carne propria demonstraverat. ut et ipsi ex fide viverent. cuiusque
iustitiae in qua ex fide vivunt praemium quod postea erit visibile. nunc interim per pa
tientiam invisibiliter exspectarent. Ad hunc intellectum credo etiam illud esse referen
dum quod ait de spiritu sancto non potest ipse venire. nisi ego abiero. hoc enim erat dicere
non poteritis iuste vivere ex fide. quod de meo dono id est sancto de spiritu habebitis. nisi
a vestris oculis hoc quod intuemini abstulero. ut spiritaliter cor vestrum invisibilia cre
dendo proficiat. hanc ex fide iustitiam identidem loquens de spiritu sancto ita commendat.
ille inquit arguet mundum de peccato de iustitia de iudicio. de peccato quidem
quia non crediderunt in me. de iustitia. quia ad patrem vado. et iam non videbitis me.
quae est ista iustitia qua eum non viderent. nisi ut iustus ex fide viveret. et non re
spicientes quae videntur sed quae non videntur. spiritu ex fide spem iustitiae exspec
tarent. Qui autem dicunt si peccato mors ista corporis accidisset. non utique post
remissionem peccatorum quam redemptor nobis tribuit moreremur. non intel
legunt. quomodo res quarum reatum ne post hanc vitam obsint deus solvit. tamen
eas ad certamen fidei sinit manere. ut per illas erudiantur et exerceantur proficientes
in agone iustitiae. posset enim et alius hoc non intellegens dicere. si propter pec
catum dixit deus homini in sudore vultus tui edes panem tuum. et spinas et tribu
los pariet tibi terra. quare et post remissionem peccatorum labor hic permanet
et haec dura et aspera parit etiam terra fidelium. Item si propter peccatum [feminae] dictum est mu
lieri in gemitu paries. cur etiam post peccatorum remissionem fideles eosdem do
lores in parturiendo patiuntur. Et tamen constat propter peccatum quod amiserant
illos a deo primos homines haec audisse. atque meruisse. nec resistit his verbis
divini libri quae posui de labore hominis et de parturitione mulieris. nisi qui pror
sus alienus a fide catholica eisdem litteris adversatur. verum quia et tales non
desunt. quibus ammodum eis hac quaestione proposita respondemus dicentes ante
remissionem esse illa supplicia peccatorum. post remissionem autem certamina exercita
tionesque iustorum. ita et illis quos de morte corporis similiter movet respon
dere debemus ut eam et peccato accidisse fateamur et post peccatorum remis
sionem ut magnus timor eius a proficientibus superetur. ad certamen nobis relictam esse
non dedignemur. Si enim parva virtus esset fidei quae per dilectionem operatur
mortis metum vincere. non esset tanta martyrum gloria. nec dominus diceret

maiorem hac caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Quod in
epistola sua iohannes ita dicit: sicut ille animam suam pro nobis posuit, sic et nos debemus
animam pro fratribus ponere. Nequaquam igitur in morte pro iustitia subeunda vel contemp
nenda laudaretur precipua patientia, si mortis non esset magna multumque
dura molestia. Cuius timorem qui vincit ex fide, magnam ipsius fidei comparat
gloriam iustamque mercedem. Unde mirandum non est et mortem corporis non fuis
se eventuram homini, nisi precessisset peccatum, cui etiam talis poena consequeretur,
et post remissionem peccatorum eam cum fidelibus evenire, ut in eius timore vincendo
exerceatur fortitudo iustitiae. Caro enim quae primo facta est non erat caro peccati,
in qua noluit homo inter delicias paradisi servare iustitiam. Unde statuit deus
ut post eius peccatum propagata caro peccati ad recipiendam iustitiam laboribus et mo
lestiis niteretur. Propter hoc etiam de paradiso eiectus adam contra eden ha
bitavit, id est contra sedem deliciarum, ut significaretur quod in laboribus qui sunt
deliciis contrarii erudienda esset caro peccati, quae in deliciis oboedientiam non ser
vavit ante quam esset caro peccati. Sicut ergo illi primi homines postea iuste
vivendo, unde merito creduntur per domini sanguinem ab extremo supplicio liberati,
non tamen in illa vita meruerunt ad paradisum revocari, sic et caro peccati etiam
si remissis peccatis homo in ea iuste vixerit, non continuo meretur eam mortem
non perpeti, quam traxit de propagine peccati. Tale aliquid nobis insinuatum est de patriarcha
david in libro regnorum, ad quem propheta missus esset eique propter peccatum quod
admiserat eventura mala ex iracundia dei comminaretur, confessione peccati
veniam meruit, respondente propheta quod illud ei flagitium facinusque remis
sum esset, et tamen consecuta sunt quae deus fuerat comminatus, ut sic humiliaretur a filio.
Quare et hic non dicitur: si deus propter peccatum illud fuerat comminatus, cur dimis
so peccato quod erat minatus implevit? nisi quia rectissime si dictum fuerit re
spondebitur, remissionem illam peccati factam, ne homo a percipienda vita impediretur
aeterna, subsecutum vero illius comminationis effectum, ut pietas hominis in illa
humilitate exerceretur atque probaretur. Sic et mortem corporis et propter peccatum
deus homini inflixit, et post peccatorum remissionem propter exercendam iustitiam
non ademit. Teneamus ergo indeclinabilem fidei confessionem. Solus unus est
qui sine peccato natus est in similitudine carnis peccati, sine peccato vixit inter
aliena peccata, sine peccato mortuus est propter nostra peccata. Non declinemus
in dexteram aut sinistram. In dexteram enim declinare est seipsum decipere
dicendo se esse sine peccato. In sinistram autem nescio qua perversa atque pravam

securitatem se tamquam impune dare peccatis. Vasa enim quae a dextris sunt novit
dominus qui solus sine peccato est & nostra potest delere peccata. pueri sic autem sunt quae
a sinistris amicitiae cum peccatis. tales etiam illi viginti annorum adolescentuli
figuram novi populi praemiserunt. qui in terram promissionis intrarunt. qui nec
in dextram nec in sinistram dicti sunt declinasse. non enim & viginti annorum aetas
comparanda est innocentiae parvulorum. sed nisi fallor hic numerus mysticum
aliquid adumbrat & resonat. Vetus enim testamentum in quinque moysi libris excel
lit. novum autem quattuor evangeliorum auctoritate praefulget. qui numeri per se multiplica
ti ad vicenarium perveniunt. quater enim quini vel quinquies quaterni viginti sunt.
talis populus ut praedixi eruditus in regno caelorum per duo testamenta. vetus & no
vum. non declinans in dexteram superba praesumptione iustitiae. neque in sinistram
secura dilectione peccati in terram illius promissionis intrabit. ubi iam peccata ulte
rius nec nobis donanda optemus nec in nobis punienda timeamus. ab illo redemp
tore liberati qui non venundatus sub peccato redemit israhel ab omnibus iniqui
tatibus eius sive propria cuique vita commissis. sive originaliter tractis. non enim pa
rum divinarum scripturarum auctoritati veritatique cesserunt. qui & si noluerunt
litteris suis aperte exprimere. parvulis suis remissionem necessariam peccatorum
redemptionem tamen eis opus esse confessi sunt. alio quippe verbo etiam ipso de christi
anae eruditione deprompto nihil aliud omnino dixerunt. nec dubitandum est
eis qui divina scripta fideliter legunt. fideliter audiunt. fideliter tenent. quod
ab illa carne quae prius voluntate peccati facta est caro peccati. deinceps per succes
sionem transeunte in omnes transcriptione iniquitatis & mortis caro sit propa
gata peccati. excepto una similitudine carnis peccati. quae tamen non esset nisi esset
caro peccati. De anima vero utrum eodem modo & ipsa propagata reatu qui ei
dimittatur obstricta sit. neque enim possumus dicere solam carnem parvuli non etiam ani
mam indigere salvatoris & redemptoris auxilio. alienamque ab ea esse gratiarum
actione quae in psalmis est ubi legimus & dicimus. benedic anima mea dominum & noli
oblivisci omnes retributiones eius. qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis. qui
sanat omnes languores tuos. qui redemit de corruptione vitam tuam. An etiam
non propagata eo ipso quo carni peccati aggravanda miscetur. iam ipsius peccati re
missione & sua redemptione opus habeat deo per summam praescientiam iudicante qui
parvulorum ab isto reatu non mereantur absolvi. etiam qui nondum nati nihil ali
cubi propria sua vita peregerint vel boni vel mali. & quomodo deus etiam si non de tradice
animas creat. non sit tamen reatus auctor eiusdem propter quem redemptio sacra

menti necessaria ē animae paruulis magna quaestio. aliamq; disputationem de
siderat. et tamen quantū arbitror moderamine temperatā ut magis inquisitio
cauta laudetur. quam precipitata reprehendatur assertio. ubi enī de re obscuris
sima disputatur. non adiuuantib; diuinarū auctoritatum certis clarisq; docum
tis cohibere se debet humana praesumptio. nihil faciens in partē alterā decli
nando. Et si enī quod libet horum quē ammodum demonstrari et explicari
possit ignorem. illud tamē credo quod etiā hinc diuinorū eloquiorū clarissima
auctoritas ēēt si homo id sine dispendio pmissae salutis ignorare non posset.
habet se laboratum utinā tam cōmodum quā plixum. pro uirib; meis opus. cuius
plixitatem fortasse defenderē. nisi id uererer facere defendendo plixius.

FINIT LIBER SECUNDUS DE PERFECTIONE IUSTITIAE
INCIP EPYSTOLA DE CAUSA BAPTISMI PARUULOR

Carissimo filio marcellino augustinus eps seruus xpi. seruorumq; xpi in dno
salutem. de quaestionibus quas mihi pposueras ut ad te aliquid scriberem
aduersus eos qui dicunt adam et siā non peccasset fuisse moriturū. nec ex
eius peccato quicquam ad eius posteros ppagando transisse. maxime ppter bap
tismum paruulorum quē more pissimo atq; materno uniuersa frequentat
ecclesia. et quod in hac uita sint fuerint futuriq; sint filii hominū nullum ha
bentes omnino peccatum. iam duos plixos absolueram lib ros quibus mihi uisus
sum nequidem omnib; omniū occurrisse in hac causa motibus animorum. quod uel
a me t a quoquā uerum fieri possit ignoro. immo fieri non posse non dubito. sed
tamē egisse aliquid quo de his rebus a maioribus traditae fidei defensores contra
nouitates eorum qualiter sentiunt non inermes usq; quaq; consisteret. Uerum
post paucissimos dies legi pelagii quaedam scripta sci uiri ut audio et non paruo
puectus xpiani quae in pauli apostoli aepistolas expositiones breuissimas conti
nerent. atq; ibi comperi cum ad illum uenisset locum ubi dicit apostolus. p unū
hominē peccatum intrasse in mundum et p peccatū mortē atq; ita in omnes ho
mines ptransisse. Quandam eorū argumentationē qui negant paruulos pecca
tum originale gestare. quā fateor in illis tam longis uoluminib; meis non refel
li. quia in mentē mihi omnino non uenerat quēquā posse talia cogitare t dice
re. quapropter quō illic opem [operi] quod iam certo fine concluseram nihil addere uolui
et ipsā eidem uerbis quibus eā legi et quid mihi contra uideatur huic aepistolae
inserendum putaui. Sic ergo illa argumentatio posita ē. Hi autē inquit
qui contra traducem peccati sunt ita illā inpugnare nituntur. Si adae inquiunt

peccatum etiam non peccantibus nocuit, ergo et Christi iustitia etiam non credentibus prodest.
quia similiter immo et magis dicit per unum salvari quam per unum ante perierunt.
Huic ergo ut dixi argumento in illis duobus libris quos ad te scripsi nihil respondi
neque id mihi prorsus redarguendum proposui. Nunc ergo prius illud attende quem ad
modum cum dicunt: Si Adae peccatum etiam non peccantibus nocet, ergo et Christi iusti
tia etiam non credentibus prodest, absurdissimum utique et falsissimum iudicant, ut Christi
iustitia etiam non credentibus prosit, unde putant confici nec primi hominis peccatum
parvulis non peccantibus nocere potuisse, sicut Christi iustitia prodesse ullis non credenti
bus non potest. Dicant itaque iustitia Christi quid baptizatis parvulis prosit. dicant omni
no quod volunt. profecto enim si se christianos esse meminerunt, aliquid prodesse non ambigunt.
Quodlibet igitur prosit, prodesse sicut etiam ipsi asserunt non credentibus non potest.
Unde coguntur parvulos baptizatos in credentium numero deputare, et auc
toritati sanctae ubique ecclesiae consentire, quae fidelium eos nomine non censet
indignos quibus iustitia Christi etiam secundum istos prodesse non nisi credentibus
possit. Sicut ergo eorum per quos renascuntur iustitiae spiritus responsione sua
traicit in eos fidem quam voluntate propria nondum habere potuerunt, sic eorum
per quos nascuntur caro peccati traicit in eos noxam quam nondum vita propria
contraxerunt. et sicut vitae eos spiritus in Christo regenerat fideles, sic eos corpus mortis
in Adam generaverat peccatores. illa enim carnalis generatio est, haec spiritua
lis. illa facit filios carnis, haec spiritus. illa filios mortis, haec filios resurrectionis.
illa filios saeculi, haec filios dei. illa filios irae, haec filios misericordiae. ac per hoc
illa peccato originali obligatos, ista omnis peccati vinculo liberatos. postremo
ad id quod intellectu perspicacissimo assequi non valemus, auctoritate divina
consentire cogamur. Bene quod ipsi nos ammonent iustitiam Christi nisi creden
tibus prodesse non posse. et prodesse aliquid parvulis confitentur. unde ut diximus
necesse est eos baptizatos in credentium numero sine ulla tergiversatio
ne constituant. Consequenter igitur si non baptizentur, inter eos qui non cre
dunt erunt, ac per hoc nec vitam habebunt, sed ira dei manet super eos, et iudicati
sunt, quoniam qui non credit filio non habebit vitam, sed ira dei manet super eum, et iu
dicati sunt, quoniam qui non credit iam iudicatus est, et condemnabuntur, quoniam qui cre
diderit et baptizatus fuerit salvus erit. Qui autem non crediderit condem
nabitur. Iam nunc videant isti qua iustitia contemnent vel conentur asserere
non ad vitam aeternam sed ad iram dei pertinere et iudicari divinitus atque damnari
homines qui sine peccato sunt, si quemadmodum proprium ita nullum in eis esse alie

originale peccatum. Iam ceteris quae pelagius insinuat eos dicere qui contra originale peccatum disputant in illis duobus proximi operis libris satis quantum arbitror dilucideque respondi. Quod et si quibus dictum vel parum vel obscurum videbitur dent veniam et componant cum eis qui fortasse illud non quia parum est sed quia nimium reprehendunt. Et quia ea quae pro natura quaestionum dilucide dicta existimo adhuc non intellegunt non mihi calumnientur pro neglegentia vel pro mea facultatis indigentia sed dominum potius pro accipienda intellegentia deprecentur.

Verumtamen nos non neglegenter oportet advertere istum sicut eum qui noverunt locuti sunt bonum ac praedicandum virum hanc argumentationem contra peccati propaginem non ex propria intulisse persona sed quid illi dicant qui eam non approbant intimasse. nec solum hoc quod modo proposui eique respondi verum etiam cetera quibus me in illis libris iam respondisse recolui. Nam cum dixisset. si adae inquiunt peccatum etiam non peccantibus nocuit ergo et christi iustitia etiam non credentibus prodest quod in eis quae respondi cernis. quam non solum non expugnet quod dicimus sed etiam nos ammoneat quid dicamus. secutus adiunxit. deinde aiunt.

Si baptismus mundat antiquum illud delictum qui de duobus baptizatis nati fuerint debent hoc carere peccato non enim potuerunt ad posteros transmittere quod ipsi minime habuerunt. illud quoque accedit inquit quia si anima non est ex traduce sed sola caro ipsa tantum habet traducem peccati et ipsa sola poenam meretur. Iniustum esse dicentes ut hodie nata anima non ex massa adae tam antiquum peccatum portet alienum. dicunt etiam inquit nulla ratione concedi ut deus qui propria peccata remittit imputet aliena. Videsne obsecro quemammodum hoc totum pelagius non ex sua sed ex aliorum persona indiderit scriptis suis usque adeo sciens hanc nescio quam esse novitatem quae contra antiquam et ecclesiae insitam opinionem sonare nunc coeperit. ut eam ipse confiteri aut verecundatus aut veritus fuerit. Et forte hoc ipse non sentit quod sine peccato nascatur homo cui fatetur necessarium esse baptismum in quo fit remissio peccatorum. Quod sine peccato damnetur homo quem necesse est non baptizatum in non credentibus deputari. quia utique scriptura evangelica fallere non potest. in qua apertissime legitur qui non crediderit condemnabitur. postremo quod sine peccato imago dei non ammittatur ad regnum dei quoniam nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu non potest introire in regnum dei. atque ita vel in aeternam mortem sine peccato praecipitetur aut quod est absurdius extra regnum dei habet vitam aeternam. Cum dominus praedicens quid suis in fine dicturus sit. Venite benedic

ti patris mei percipite regnum quod uobis paratum est ab initio mundi. manifestaue
rit etiam quid sit ipsum regnum quod dicebat. ita concludens. sic ibunt illi in ambus
tionem aeternam iusti autem in uitam aeternam. Haec ergo et alia quae huc sequuntur
errorem nimium peruersa et christianae repugnantia ueritati credo quod uir ille
tam egregie christianus omnino non sentiat. Sed fieri potest ut etiam istorum
argumentis qui contra peccati traducem sentiunt. adhuc fortasse ita moueatur ut
audire uel nosse quid contra eos dicatur exspectet. et ideo quid illi dicant qui contra
peccati traducem sentiunt nec tacere uoluit ut quaestio discutienda insinuaretur
et a persona sua remouit nec hoc etiam ipse sentire indicaret. Ego autem etsi refel
lere istorum argumenta non ualeam uideo tamen inherendum esse his quae in scrip
turis sunt apertissima ut ex his reuelentur obscura. aut si mens nondum est idonea
quae possit ea uel demonstrata cernere uel abstrusa uestigare. sine ulla hesita
tione credantur. Quid autem apertius tot tantisque testimoniis diuinorum eloquiorum
quibus dilucidissime apparet nec praeter christi societatem ad uitam salutemque aeternam
posse quemquam hominum peruenire. nec diuino iudicio posse aliquem iniuste damna
ri hoc est ab illa uita et salute separari. Unde fit consequens ut quoniam nihil agitur
11 aliud cum paruuli baptizantur nisi ut incorporentur ecclesiae id est christi corpori mem
brisque socientur. manifestum sit eos ad damnationem nisi hoc eis conlatum fuerit
pertinere. non autem damnari possent si peccatum utique non haberent. hoc quia illa
aetas nullum in uita propria contrahere potuit restat intellegere uel si hoc nondum
possumus saltim credere trahere paruulos originale peccatum. Ac per hoc si am
bigui aliquid habent uerba apostolica quibus dicit per unum hominem peccatum intra
uit in mundum et per peccatum mors et ita in omnes homines pertransiit. Possuntque (& uita)
in aliam duci transferrique sententiam numquid et illud ambiguum est. Nisi quis rena
tus fuerit ex aqua et spiritu non potest introire in regnum dei. Numquid et illud uo
cabis nomen eius iesum ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Numquid
etiam illud quia non est opus sanis medicus sed egrotantibus. Hoc est quia non est neces
sarius iesus eis qui non habent peccatum sed eis qui saluandi sunt a peccato. Numquid
12 etiam etiam illud quia nisi manducauerint homines carnem eius hoc est participes
facti fuerint corporis eius non habebunt uitam. His itaque huiusmodi aliis quae
nunc praetereo testimoniis diuina luce clarissimis diuina auctoritate cer
tissimis. nonne ueritas sine ulla ambiguitate proclamat non solum in regnum
dei paruulos non baptizatos intrare non posse. sed nec uitam aeternam posse
habere praeter christi corpus cui ut incorporentur sacramento baptismatis inbuuntur.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Nonne ueritas sine ulla dubitatione testatur eos non ob aliud ad ihesum hoc est ad saluatorem et ad medicum christum a piis gestantium manibus ferri nisi ut per medicinam sacramentorum eius possint a peccati peste sanari. Quid ergo cunctamur apostoli uerba de quibus forte dubitabamus et ita ipsa sic intellegere ut his congruant testimoniis de quibus dubitare non possumus. Quamquam toto ipso loco ubi per unius peccatum multorum condemnationem et per unius iustitiam multorum iustificationem apostolus loquitur nihil mihi uideatur ambiguum nisi quod ait adam formam futuri. Hoc enim reuera non solum huic sententiae conuenit qua intellegitur futuros eius posteros ex eadem forma cum peccato esse generatos sed etiam in alios et alios intellectus possunt haec uerba duci. nam et nos aliud inde aliquando diximus et aliud fortasse dicemus quod tamen huic intellectui non sit aduersum. et ipse pelagius non uno modo id exposuit. Cetera uero quae ibi dicuntur si diligenter aduertantur atque tractentur sicut in primo duorum illorum libro utcumque conatus sum etiam si sub obscurum pariunt rerum ipsarum necessitate sermonem non tamen poterunt alium sensum habere nisi propter quem factum est ut antiquitus uniuersa ecclesia retineret fideles paruulos originalis peccati remissionem per christi baptismum consecutos. Unde non inmerito beatus ciprianus satis ostendit quam hoc ab initio creditum et intellectum seruet ecclesia qui cum paruulos a matris utero recentissimos iam idoneos ad percipiendum christi baptismum assereret quoniam consultus fuerat utrum hoc ante octauum diem fieri deberet quantum potuit conatus est eos demonstrare perfectos ne quis ipso numero dierum quo octauo antea circumcidebantur infantes eos adhuc perficiendos existimaret sed cum magnum eis defensionis patrocinium prestitisset ab originali tamen peccato eos inmunes non esse confessus est. quia si hoc negaret ipsius baptismi causam propter quem percipiendum eos defendebat auferret. potes ipsius epistolam memorati martyris de baptizandis paruulis legere si uolueris neque enim potest deesse cartagini. Uerum in hanc etiam nostram quantum praesenti quaestioni satis uisum est pauca inde transferenda arbitratus sum quae prudenter attende. Quantum uero inquit ad causam infantium pertinet quos dixisti intra secundum uel tertium diem quo nati sunt constitutos baptizari non oportere et considerandam esse legem circumcisionis antiquae ut intra octauum diem eum qui natus est baptizandum et sanctificandum non putares longe aliud in concilio nostro uisum est. In hoc enim quod tu putabas esse faciendum nemo consensit sed uniuersi potius iudicauimus nulli hominum nato misericordiam dei et gratiam denegandam nam cum dominus in euangelio suo dicat filius hominis non uenit animas hominum perdere sed saluare quantum in nobis est si fieri poterit nulla anima perdenda est. ad cuius ne quid

Cyprianus martyr

cat quem ammodum sentiat non tantum carni sed animae quoque infantis exitiabile esse
atque mortiferum sine illo salutari sacramento exire de hac uita. unde sicut nihil aliud
dicere et intellegere nostrum fuit sine peccato animam perire non posse, sed uide paulo
post defendens innocentiam paruulorum quid tam de illis apertissime fateatur. Cete
Cyprian. rum si homines inquit impedire aliquid ad consecutionem gratiae posset ma
gis adultos et prouectos et maiores natu possent impedire peccata grauiora.
Porro autem si etiam grauissimis delictoribus et in deum multum ante peccantibus cum postea
crediderint remissa peccatorum datur et a baptismo atque gratia nemo prohibe
nec re uocatur: quanto magis prohiberi non debet infans qui recens natus nihil peccauit
nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima nati
uitate contraxit. qui ad remissam peccatorum accipiendam in hoc ipso facilius acce
dit quod illi remittuntur non propria sed aliena peccata. Uides quanta fiducia
ex antiqua et indubitata fidei regula uir tantus iste loquatur. qui haec do
cumenta certissima ideo protulit ut illud quod erat incertum unde consuluerat ille
cui rescribit et unde concilii decretum constitutum esse commemorat. ut scilicet etiam
ante octauum diem ex quo die natus esset infans eum si afferretur baptizare nemo
dubitaret per haec firmamenta probaretur. neque enim hoc tunc quasi nouum aut qua
si aliqua cuiquam contradictione pulsatum concilio statuebatur seu firmabatur quod
obstricti originali peccato tenerentur infantes. sed cum illic illa consultatio uer
saretur et disceptaretur propter legem carnalis circumcisionis utrum eos etiam ante octa
uum diem baptizari oporteret. ideo ei qui hoc negat nemo consensit quia iam
non consulendum nec disceptandum sed firmum certumque habebatur animam salutis
aeternae perituram si hanc uitam sine illius sacramenti consecutione finiret.
quamuis ab utero recentissimis paruulis obligatam esse peccati originalis ob
strictione quae illis etsi multo facilior quod alienorum sed tamen esset necessaria
remissio peccatorum. his certis illa incerta de octauo die quaestio dissoluta est
atque in concilio iudicatum homini nato ne in aeternum pereat omni die licere
succurrere cum etiam de ipsa carnali circumcisione ratio redderetur. quod um
bra esset futuri non quam intellegeremus etiam baptismum octauo ex quo natus est
homo die dari oportere. sed nos in Christi resurrectione spiritaliter circumci
di qui tertio quidem post diem passionis in diebus tamen ebdomadarum quibus
tempora prouoluuntur octauo hoc est post sabbatum primo die a mortuis resur
rexit. et nunc nescio cui nouae disputationis audacia quidam nobis facere conantur
incertum. quod maiores nostri ad dissoluenda quaedam quae nonnullis uidebantur

incerta tamquam certissimum proferebant. quando enim primitus hoc disputari coeperit
nescio. illud tamen scio quod etiam sanctus hieronimus qui hodie quae in litteris ecclesiasticis tam
excellentis doctrinae fama ac labore versatur ad quasdam soluendas in suis li
bris quaestiones etiam hoc certissimum adhibet sine ulla disceptatione documentum.
nam in eo quod in ionam prophetam etiam scripsit cum ad eum uenisset locum ubi commemorantur
etiam paruuli ieiunio castigati maior inquit aetas incipit usque ad minorem peruenit.
nullus enim absque peccato nec si unius quidem diei fuerit uita eius et numerabiles
anni uitae illius. Si enim stellae non sunt mundae in conspectu dei quanto magis
uermis et putredo et hi qui peccato offendentis adam tenentur obnoxii. Hunc doc
tissimum uirum si facile interrogare possemus quam multos utriusque linguae diui
narum scripturarum tractatores et christianarum disputationum scriptores commemora
ret qui non aliud ex quo christi ecclesia est constituta senserunt non aliud a maioribus
acceperunt non aliud posteris tradiderunt. Ego quidem quamuis longe pauciora lege
rim non memini me aliud audisse a christianis qui utrumque accipiunt testamentum.
non solum in catholica ecclesia uerum etiam in qualibet heresi uel scismate constitu
tos non memini me aliud legisse apud eos quos de his rebus aliquid scribentes
legere potui qui scripturas canonicas sequerentur uel sequi se crederent credique uoluis
sent. Unde nobis hoc negotium repente emerserit nescio. Nam ante paruum tempus
a quibusdam transitorie conloquentibus cursim mihi aures perstrictae sunt cum il
lic apud cartaginem essemus non ideo paruulos baptizari ut remissionem accipiant
peccatorum sed ut sanctificentur in christo. quamuis nouitate permotus et quia oportunum non fuit ut
contra aliquid dicerem et non tales homines erant de quorum esse auctoritate
sollicitus facile hoc in transactis atque oblitis habui. Ecce nunc studio flagrante
defenditur esse scribendo etiam memoriae commendatur ecce res in hoc discrimen
adducitur ut hinc etiam a fratribus consulamur ecce contradisputare atque scribe
re cogimur. Ante paucos annos romae quidam extitit iouinianus qui sanctimonialibus
etiam aetate iam prouectioribus nuptias persuasisse dicatur non illiciendo quo earum
aliquam ducere uellet uxorem sed disputando uirgines sanctimonio dicatas nihil amplius
fidelibus coniugatis apud deum habere meritorum. Numquam tamen hoc ei commentum
uenit in mentem ut asserere conaretur sine originali peccato nasci hominum filios.
et utique si hoc astrueret multo pelicius uellent feminae nubere ferus mundissi
mos parituræ. huius sane scripta quae etiam scribere ausus est cum fratres ad hiero
nimum refellenda misissent non solum in eis nihil tale comperit uerum etiam ad quae
dam uana refutanda hoc tamquam certissimum de hominis originali peccato unde

utiq; nec ipsum dubitare credebat inter multa sua documta depmpsit; id agen
tis haec uerba sunt. Qui dic se inquit in xpo manere. deb& sicut ille ambulauit
& ipse ambulare; eligat aduersarius e duobus quod uult. optione ei dam; ma
n& in xpo an non man&. si man& ita ergo ambulat ut xps. si aut temerariu
e similitudine uirtutu dni polliceri non man& in xpo. quia non ingreditur
ut xps. ille peccatu non fecit neq; inuentus e dolus in ore ei. qui cu maledice
r& non maledixit. & tamqua agnus cora tondente sic non aperuit os suu.
ad que uenit princeps mundi istius & inuenit in eo nihil; qui eum peccatu non
fecis& p nob peccatu eum fecit ds. nos aut iuxta epistola iacobi multa peccam
omnes & nemo mundus a peccatis nec si unius quidem diei fuerit uita ei. quis
eni gloriabit castum se habere cor. aut quis confid& mundu se ee a pecca
tis. teneamur g rei in similitudine preuaricationis adae. Unde & dauid.
Ecce inquit in iniquitatibus conceptus sum & in delictis concepit me mater mea.
Haec non ideo comemoraui quod disputatoru quorumlib& sententiis tamqua
canonica auctoritate nitamur; sed ut appareat ab initio usq; ad psens temp;
quo ista nouitas orta e hoc de originali peccato apud ecclesiae fide tanta con
stantia custoditum ut ab eis qui dominica tractarent eloquia magis certis
simu pferr& ad alia falsa refutanda. qua id tamqua falsum refutari ab
aliquo temptar&. ceteru in scis canonicis libris uig& huius sententiae claris
sima & plenissima auctoritas. Clamat apostolus. p unu homine peccatu
intrauit in mundu & p peccatu mors & ita in omnes homines ptransiit in quo
om peccauer. Unde nec illud liquide dici potest quod peccatu adae etiam
non peccantib; nocuit cum scriptura dicat in quo om peccauer. Nec sic dicunt
ista aliena peccata tamqua omnino ad paruulos non ptineant. siquidem in a
da oms tunc peccauer. quando in eius natura illa insita ui qua eos gignere
poterat adhuc omnes ille unus fuerunt. sed dicuntur aliena quia nondum
ipsi agebant uitas pprias. sed quicquid erat in futura ppagine uita unius ho
minis continebat. nulla inquiunt traditione conceditur ut ds qui ppria peccata
remittit imput& aliena. remittit sed spu regeneratis non carne generatis. im
putat uero non ia aliena sed ppria. aliena quippe erant quando hi qui ea quip
ppagata portarent nondu erant. nunc uero carnali generatione ia eoru sunt
quibus nondum spiritali regeneratione dimissa sunt. Sed si baptismus inquiunt
mundat antiquu illud delictu qui de duob; baptizatis nati fuer. debent hoc carere
peccato non eni potuer ad posteros transmittere quod ipsi minime habuer;

Ecce unde plerumque convalescit error cum homines idonei sint his rebus interrogandis qui
bus intellegendis non sunt idonei. Cui enim auditori vel quibus explicem verbis quomodo
mortalia vitiosa primordia non obsint eis qui aliis primordiis inmortalibus incho
ati sunt. et tamen obsint eis quos idem ipsi quibus iam non obsunt ex eisdem vitiosis primordiis
generaverint. quomodo intellegat homo. cuius tardiusculam mentem impedit etiam
suae sententiae praeiudicium et pervicaciae gravissimum vinculum. verumtamen si adver
sus eos mihi esset causa ista suscepta. qui omnino parvulos baptizari prohibent aut super
fluo baptizari contenderent. dicentes eos ex fidelibus natos parentum meritum neces
sario consequi tunc deberem ad hanc opinionem convincendam laboriosius fortassis et
operosius excitari. Tunc si mihi apud obtunsos et contentiosos propter rerum naturae
obscuritatem difficultas refellendi falsa et persuadendi vera resisteret. ad haec forte
quae in usu atque in promptu essent exempla confugerem vicissimque interrogarem ut quia
eos moveret quomodo peccatum quod mundatur per baptismum maneat in eis quos genue
rint baptizati. ipsi explicarent quomodo praeputium quod per circumcisionem aufertur
maneat in eis quos genuerint circumcisi. quomodo etiam palea quae opere huma
no tanta diligentia separatur maneat in fructu qui de purgato tritico nascitur. his
et talibus forsitan utcumque conarer exemplis persuadere hominibus qui munda
tionis sacramenta superfluo filiis mundatorum crederent adhiberi. quam recto consilio
baptizatorum parvuli baptizentur. quamque fieri possit ut homini habenti utrumque semen.
et mortis in carne et inmortalitatis in spiritu non obsit regeneratio per spiritum quod obest
ei filio generato per carnem. sicque in isto remissione mundatur quod sit etiam in illo
simili remissione vel circumcisione velut trituratione ac ventilatione mundan
dum. Nunc vero quandoquidem cum eis agimus qui confitentur baptizatorum fi
lios baptizandos quanto melius sic agimus ut dicamus. vos qui asseritis de hominibus
a peccati labe mundatis. sine peccato nasci filios debuisse. cur non attenditis eo
modo vos posse dici de christianis parentibus christianos nasci filios debuisse. cur ergo
eos christianos fieri debere censetis. numquid in eorum parentibus corpus christianum
non erat quibus dictum est. nescitis quia corpora vestra membra christi. An forte cor
pus quidem christianum de christianis parentibus natum est. sed non christianam animam accepit.
Hoc vero multo est mirabilius namque utrumlibet de anima sentiatis. quia profecto
cum apostolo non eam creditis ante quam nasceretur aliquid egisse boni aut ma
li. aut de traduce eam tracta est et similiter ut corpus de christianis christianum anima
etiam christiana esse debuit. aut a christo creata vel in christiano corpore vel propter christianum
corpus christiana debuit seu creari seu mitti nisi forte dicetis christianos homines

christianum corpus gignere potuisse. et ipsum christum animam christianam non potuisse
generare. Cedite itaque ueritati et uidete sicut fieri potuit quod et uos fatemi
ni ut de christianis non christianus. de membris christi non membrum christi. atque ut occur
ramus etiam omnibus qui licet falso tamen quocumque religionis nomine detinentur.
de consecratis non consecratus. ita etiam fieri ut de mundatis non mundatus nas
h.t. catur. nisi quia non facit generatio sed regeneratio christianos. hanc igitur uobis reddite
rationem quia similiter a peccatis nemo nascendo sed omnes renascendo mun
dantur. Ac per hoc de hominibus ideo mundatis quoniam renatis homo qui nascitur renas
catur ut etiam ipse mundetur. potuerunt enim parentes ad posteros transmittere quod
ipsi minime habuerunt. Non solum sicut frumenta paleam et praeputium circum
cisus. sed etiam quod et uos dicitis fideles infidelitatem in posteros trahiciunt. quod
non est in illis per spiritum regeneratorum. sed quo in carne generati sunt morta
lis seminis uitium. Nam utique quos paruulos per sacramentum fidelium fideles fa
ciendos esse iudicatis. infideles natos ex parentibus fidelibus non negatis. At enim si a
nima non est ex traduce. sed sola caro. ipsa tantum habet traducem peccati. et ip
sa sola poenam meretur. hoc enim sentiunt. iniustum esse dicentes ut hodie nata anima
non ex massa adae tam antiqui peccati portet alienum. Attende obsecro te quem
ammodum uir circumspectus pelagius nam ex eius libro quaemodo posui uerba transcrip
si senserit quam in difficili de anima quaestione uersetur. non enim ait quia anima
non ex traduce. sed si anima non est ex traduce. rectissime faciens de re tam obscura
de qua nulla in scripturis sanctis certa et aperta testimonia possumus inuenire aut
difficillime possumus cunctanter loqui potius quam fidenter. Quapropter ego
quoque huic propositioni non praecipiti assertione respondeo. Si anima non est ex tra
duce. ergo quae ista iustitia est. ut recens creata et ab omni delicto prorsus inmunis.
ab omni peccatorum contagione penitus libera passiones carnis diuersosque cruciatus.
et quod est horribilius etiam daemonum incursus in paruulis sustinere cogatur. neque enim
aliquid horum caro sic patitur. ut non ibi anima potius quae uiuit ac sentit poe
nas luat. Hoc enim si iustum ostenditur. sic etiam ostendi potest quam iustum in carne
quoque peccati subeat originale peccatum. baptismatis sacramento et gratiae
miseratione mundandum. Si autem illud ostendi non potest. neque hoc posse ar
bitror. aut ergo utrumque occultum feramus et nos homines esse meminerimus.
aut alias aliud de anima opus si necesse uidebitur cautela sobria disputando
moliamur. Nunc tamen illud quod ait apostolus. per unum hominem peccatum in
trauit in mundum et per peccatum mors et ita in omnes homines pertransiit in quo

/. h.t. ÷ quid respondebitis quare de christianis non christianus nascatur!

omnes peccauerunt. sic accipiam ne tot tantisque apertissimis diuinarum scripturarum
testimoniis quibus docemur praeter xpi societatem. quae in illo & cum illo fit
cum sacramentis eius imbuimur. & eius membris incorporamur uitam salutemque
aeternam adipisci neminem posse. nimis insipienter atque infeliciter repugnare
iudicemur. Neque enim alio sensu dictum est ad romanos per unum hominem peccatum
intrauit in mundum & per peccatum mors atque ita in omnes homines pertransiit.
quam illo quod dictum est ad corinthios. per hominem mors & per hominem resurrectio mor
tuorum. sicut enim in adam omnes moriuntur sic & in xpo omnes uiuificabuntur. Nemo
quippe ambigit hoc ibi de morte corporis dictum. quoniam de resurrectione cor
poris magna apostoli intentione quaestio uersabatur. & ideo uid&ur ibi de pec
cato tacuisse. quia non erat quaestio de iustitia. hic autem ad romanos utrumque
posuit & utrumque iustissime commendauit. peccatum in adam iustitiam in xpo. & mor
tem & mortem in adam uitam in xpo. quae omnia uerba sermonis apostolici quantum
potui satisque uisum est in primo ut iam dixi duorum illorum libro perscrutatus aperui.
quamquam & iam ibi ad corinthios locum ipsum de resurrectione diu tractatum sic
in fine concluserit. ut nos dubitare non siner& mortem quoque corporis me
rito accidisse peccati. cum enim dixiss& oport& corruptibile hoc induere
incorruptionem. & mortale hoc induere inmortalitatem. cum autem mortale hoc
inquit induet inmortalitatem. tunc fi& inquit sermo qui scriptus est. absor
ta est mors in uictoriam. ubi est mors uictoria tua. ubi est mors aculeus tuus. deinde
subiecit. aculeus autem mortis est peccatum. uirtus uero peccati lex. Quia ergo
sicut apostoli apertissima declarant uerba eo absorbebitur mors in uictoriam
quo corruptibile & mortale hoc indu& incorruptionem & inmortalitatem.
id est quo uiuificabit deus & mortalia corpora nostra propter inhabitantem spiritum
eius in nobis. manifestum est & huius mortis corporis quae resurrectionem corpo
ris contraria est aculeum fuisse peccatum. aculeum autem quo mors facta est.
non quem mors fecit. peccato enim morimur non morte peccamus. Sic itaque
dictum est aculeus mortis. quomodo lignum uitae. non quod hominis uitam
facer& sed quod uita hominis fier&. quomodo lignum scientiae per quod scien
tia fier& hominis. non quod per suam scientiam fecerit homo. Sic ergo &
aculeus mortis quo mors facta est non quem mors fecerit. sic enim dicimus &
poculum mortis quo aliquis mortuus sit uel mori possit. non quem moriens
mortuus ue confecerit. aculeus itaque mortis peccatum est. peccato punctum
mortificatum est genus humanum. quid adhuc quaerimus cuius mortis utrum
animae an corporis. Utrum primae qua nunc omnes morimur. an secundae

qua tunc impii morientur. nulla causa est exagitandi quaestionem. nullus tergiuer-
sandi locus. et apostoli uerba quibus id agebat interrogata respondent. Cum mor-
tale hoc inquit induerit immortalitatem. tunc fiet sermo qui scriptus est. absorta
est mors in uictoriam. ubi est mors uictoria tua. ubi est mors aculeus tuus. aculeus autem
mortis peccatum. uirtus uero peccati lex. De resurrectione corporis agebat.
quod absorbebitur mors in uictoriam. cum mortale hoc induerit inmortalitatem.
Tunc ipsi morti insultabitur quae in uictoriam resurrectione corporis absorbe-
bitur. tunc ei dicetur. ubi est mors uictoria tua. ubi est mors aculeus tuus. morti er-
go corporis hoc dicetur. hanc enim absorbebit uictoriosa inmortalitas. cum morta-
le hoc immortalitate induetur. morti inquam corporis tunc dicetur. ubi est mors
uictoria tua. qua hic omnes sic uiceras. ut et ipse dei filius tecum confligeret. teque
non uitando sed suscipiendo superaret. uicisti in morientibus. uicta es in resurgentibus. et
uictoria tua qua absorbueras corpora morientium temporalis fuit. Victoria nostra
qua in corporibus absorta es resurgentium aeterna constabit. ubi est aculeus tuus.
hoc est peccatum. quo puncti et uenenati sumus ut etiam in nostris corporibus fieret. et ea tam lon-
go saeculo possideres. aculeus autem mortis est peccatum. uirtus uero peccati lex. Pecca-
uimus in uno omnes ut moreremur in uno omnes. et accepimus legem non ut emendatione
finiremus peccatum. sed ut transgressione augeremus. lex enim subintrauit ut
abundaret peccatum. et conclusit scriptura omnia sub peccato. Sed deo gratias qui de-
dit nobis uictoriam per dominum nostrum ihesum christum. ut ubi abundauit peccatum. superabunda-
ret gratia. atque ut promissio ex fide ihesu christi daretur credentibus. et uinceremus
mortem per inmortalem resurrectionem. et aculeum eius peccatum per gratuitam iustifica-
tionem. nemo itaque de hac re fallatur et fallat. Omnem adimit atque aufert sanctae
sanctae scripturae sensus manifestus ambages. Quemammodum ab origine trac-
tum est et peccatum in hac carne peccati. propter quod sanandum et propagine
attractum et uoluntate auctum. atque ipsa carne resuscitandam medicus ue-
nit in similitudine carnis peccati. qui non est opus sanis sed egrotantibus. nec uenit
uocare iustos sed peccatores. Proinde quod ait apostolus. cum fideles mone-
ret ut se ab infidelibus coniugibus non disiungerent. sanctificatus est enim uir infi-
delis in uxore. et sanctificata est mulier infidelis in fratre. alioquin filii uestri inmun-
di essent nunc autem sancti sunt. aut sic est accipiendum quemammodum et nos alibi et
pelagius cum eandem ad corinthios epistolam tractaret exposuit. Quod ex-
empla iam praecesserant. et uirorum quos uxores. et feminarum quas mariti lucri
facerent christo. et paruulorum ad quos faciendos christianos uoluntas christiana etiam
unius parentis euicerat. aut si quod magis uerba apostoli uidentur sonare

trahitur mors in corpore mortis huius. sic ab origine.

& quodammodo cogere aliqua illic intellegenda ē sc̄ificatio. qua sc̄ificabant uir t mulier infidelis in coniuge fideli. & qua sc̄i nascebant filii fidelium. siue quia in menstruo cruore mulieris a concubitu continebat quicumq; uir t femina id in lege didicerat. Nam hoc hiezechihel inter illa praecepta ponit. quae non figurate accipienda sunt. siue ppter aliā quā lib& quae ibi apte posita n̄ ē ex ipsa necessitudine coniugiorū atq; filiorū sc̄itas ꝓpagine. illud tam̄ sine dubitatione tenendum. quaecumq; illa sc̄ificatio sit non ualere ad xp̄ianos faciendos. atq; ad dimittenda peccata nisi xp̄ianae & ecclesiastica institutione & sacramentis efficiantur fideles. nā nec coniuges infideles quamlib& sc̄is & iustis coniugibus hereant ab iniquitate mundantur. quae a regno dī separatos in damnationē uenire compellit. nec paruuli de quibus lib& sc̄is iustisq; procreati originalis peccati reatu absoluunt. nisi in xp̄o fuerint baptizati. p quibus tanto impensius loqui debemus. quanto p se ipsi minus possunt. id enī agit illa disputatio contra cuius nouitatē antiqua ueritate nitendū ē. ut infantes omnino supfluo baptizari uideantur. Sed apte hoc non dicitur. ne tā firmatae salubriter ecclesiae consuetudo uiolatores suos ferre non possit. sed si pupillis opem ferre praecipimur. quanto magis p istis laborare debemus. qui destitutiores & miseriores pupillis & iā sub parentib; remanebunt. si eis xp̄i gratia denegabitur. quā p se ipsi flagitare non possunt. illud aūt quod dicunt sine ullo peccato aliquos homines iā ratione ppriae uoluntatis utentes in hoc saeculo uixisse. t uiuere. optandū ē ut fiat. ut tamen quasi factum fuerit confidendū. hoc enī optantib; & conantibus & digna supplicatione deprecantib; quicquid remanserit peccatorū p hoc cottidie soluitur quod ueraciter in oratione dicimus. Dimitte nob debita nr̄a sicut & nos dimittimus debitoribus nr̄is. Quā orationē quisquis cuilib& & iā homini sc̄o & dī uoluntatē scienti atq; facienti preter unū sc̄m sc̄orū dicit in hac uita necessariā non fuisse. multum errat. nec potest omnino illi ipsi placere quē laudat. si aūt se ipsum talem putat ipse sed accipit [seducit]. & ueritas in eo non ē. non ob aliud nisi quia falsum putat. nouit ergo ille medicus qui non ē opus sanis sed egrotantibus quē ammodū nos curando pficiat in aeterna salutē. qui & ipsā mortem quā uis peccati merito inflicta sit non aufert in hoc saeculo eis quibus peccata dimittit. ut & iā eū eius timore superando suscipiant p fidei sinceritate certamē. & in quibusdā & iā iustos suos quo adhuc extolli possunt non adiuuat ad pficiendā iustitiā. ut dū non iustificatur in conspectu ei omnis uiuens actionē gratiarū semp indulgentiae ipsius debeamus. & sic ab illa prima causa omniū uitiorū hoc ē a tumore

conandū est ut fiat
supplicandū est ut fiat.

superbiae sca humilitate sanemur. Hanc epistola dum dispositione breuem
parturit liber plixus e natus utina tam pfectus qua tandem aliquando finitus.

EXPLIC LIBER III. INCIP LIBER DE SPU & LITTERA AUGUSTINI EPI

Lectis opusculis quae ad te nup elaboraui fili carissime marcelline de baptis
mo paruulorum & de pfectione iustitiae hominis. quod ea nemo in hac uita
t assecutus t assecuturus uideatur. excepto uno mediatore qui humana p
ab peccato pessus e in similitudine carnis peccati. sine ullo omnino peccatore scripsisti
te moueri. eo quod in posteriore duoru libro fieri posse dixi ut sit homo sine
peccato si uoluntas ei non desit ope diuina adiuuante. sed tam preter unum
in quo om uiuificabuntur nemine fuisse t fore. in quo hic uiuente ee ista p
fectio. absurdum enim tibi uidet dici aliquid fieri posse cui desit exemplum.
cum sicut credo non dubites numqua ee factum. ut p foram acus camelus tran
siret. & tam ille quoq dixit do ee possibile. legas & ia duodecim milia legionu
angelorum p xpo ne pateret pugnare potuisse. nec tam factu legas fieri po
tuisse ut semel gentes exterminarentur a terra. quae debet filiis israhel
dns tam id paulatim fieri uoluisse. & alia sexcenta possunt occurrere quae
fieri t potuisse t posse fateamur. & eoru tam exempla quod facta sint
pferre nequeamus. unde non ideo negare debemus fieri posse ut homo sine
peccato sit. quia nullus e hominu preter illu qui non tantu homo sed & ia
natura ds e in quo id pfectu ee demonstrare possimus. hic fortasse responde
as ista quae comemoraui facta non ee & fieri potuisse opera ee diuina. ut
aut sit homo sine peccato ad opus ipsius hominis ptinere. idq opus ee optimu
quo fiat plena & pfecta & ex omni prsus parte absoluta iustitia. & ideo non ee
credendum nemine t fuisse t ee t fore in hac uita qui hoc opus impleue
rit si ab homine impleri potest. sed cogitare debes quauis ad homine id agt
re ptineat. hoc quoq munus ee diuinu. Ds e eni qui operatur in uobis ait
apostolus & uelle & operari p bona uoluntate. pinde non multu molestus sum
& instandu e eis ut si possunt ostendant ita ee qui dicunt uiuere hic homine
siue uixisse sine ullo omnino peccato. na si testimonia scripturaru quib; existi
mo definitu nullum hominu hic uiuente quamuis utatur libero arbitrio in
ueniri sine peccato. sicuti e ne intres in iudicium cum seruo tuo quo non iustifica
bitur in conspectu tuo omnis uiuens. & cetera talia quisqua docere poterit
aliter ee accipienda qua sonant & demonstrauerit aliquem t aliquos sine
ullo hic uixisse peccato. qui non ei non solu minime aduersatur. uerum & ia
plurimu gratulatus fuerit. non mediocrib; inuidentiae stimulis agitatur.

atq; ideo non dubitare opus esse diuinum.

quin etiam si nemo est aut fuit aut erit quod magis credo tali puritate perfectus.
et tamen esse aut fuisse aut fore defenditur et putatur quantum ego iudicare
possum non multum erratur nec perniciose cum quadam quisque beniuolentia
fallitur. si tamen qui hoc putat se ipsum talem esse non putet. nisi reuera ac liqui
do talem se esse perspexerit. Sed illis acerrime ac uehementissime resistendum est
qui putant sine adiutorio dei per se ipsam uim uoluntatis humanae uel iustitiam pos
se perficere uel ad eam tendendo proficere. et cum urgueri coeperint quomodo id
praesumant asserere fieri sine ope diuina reprimunt se nec hanc uocem
audent emittere. quoniam uident quam sit impia et non ferenda. Sed aiunt ideo
ista sine ope diuina non fieri quia et hominem deus creauit cum libero uolunta
tis arbitrio et dando praecepta ipse docet quemammodum homini sit uiuen
dum et in eo utique adiuuat quod docendo aufert ignorantiam ut sciat homo in o
peribus suis quid deuitare et quid appetere debeat quo per liberum arbitrium
naturaliter insitum uiam demonstratam ingrediens continenter et iuste
et pie uiuendo ad beatam eandemque aeternam uitam peruenire mereatur. Nos
autem dicimus humanam uoluntatem sic diuinitus adiuuari ad faciendam iustitiam
ut praeter quod creatus est homo cum libero arbitrio praeterque doctrinam qua ei
praecipitur quemadmodum uiuere debeat accipiat spiritum sanctum quo fiat in animo eius
delectatio dilectioque summi illius atque incommutabilis boni quod deus est etiam nunc cum
per fidem ambulatur nondum per speciem ut hac sibi uelut arra data gratuiti mu
neris inardescat inherere creatori atque inflammetur accedere ad partici
pationem illius ueri luminis ut ex illo ei bene sit a quo habet ut sit. Nam neque
liberum arbitrium quicquam nisi ad peccandum ualet si lateat ueritatis uia. et
cum id quod agendum et quo nitendum est coeperit non latere nisi etiam de
lectet et amet non agitur non suscipitur non bene uiuitur. ut autem diligatur
caritas dei diffunditur in cordibus nostris non per arbitrium liberum quod surgit
ex nobis sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. doctrina quippe illa qua mandatum
accipimus continenter recteque uiuendi littera est occidens nisi adsit uiuificans
spiritus. neque enim solo illo modo intellegendum est quod legimus littera occidit spiritus
autem uiuificat ut aliquid figurate scriptum cuius est absurda proprietas non ac
cipiamus sicut littera sonat sed aliud quod significat intuentes interiorem ho
minem spiritali intellegentia nutriamus. quoniam sapere secundum carnem mors
est sapere autem secundum spiritum uita et pax uelut si quisquam multa quae scripta
sunt in cantico canticorum carnaliter accipiat non ad luminosae caritatis
fructum sed ad libidinosae cupiditatis affectum. Non ergo isto solo modo intel

dicitur quod ait apostolus littera occidit spiritus autem uiuificat.

legem sed etiam illo eoque uel maxime quod apertissime alio loco dicit. Concupiscen
tiam nesciebam nisi lex diceret non concupisces. Et paulo post ait. Occasione accep
ta peccatum per mandatum fefellit me et per illud occidit. ecce quod est littera occi
dit. Et utique non figurate aliquid dicitur quod accipiendum non sit secundum litterae
sonum cum dicitur non concupisces. sed perfectissimum saluberrimumque praecep
tum est quod si quis impleuerit nullum habebit omnino peccatum. Nam hoc ideo
elegit apostolus generale quiddam quo cuncta complexus est. tamquam haec
esset uox legis ab omni peccato prohibentis. quod ait. non concupisces. neque enim ul
lum peccatum nisi concupiscendo committitur. Proinde quae hoc praecipit bona
et laudabilis lex est. Sed ubi sanctus non adiuuat spiritus inspirans pro concupiscentia
mala concupiscentiam bonam. hoc est caritatem diffundens in cordibus nostris. profec
to illa lex quamuis bona auget prohibendo desiderium malum. sicut aquae impetus
si in eam partem non cesset influere uehementior fit obice opposito. cuius molem
cum euicerit maiore cumulo praecipitatus uiolentius per prona prouoluitur. Nescio
quo enim modo hoc ipsum quod concupiscitur fit iocundius dum uetatur. Et hoc est
quod fallit peccatum per mandatum et per illud occidit. cum accedit etiam praeuaricatio quae
nulla est ubi lex non est. Sed totum ipsum apostolicae epistolae locum si placet con
sideremus. Et sicut dominus adiuuerit pertractemus. uolo enim si potuero demonstrare
illud quod ait apostolus. littera occidit spiritus autem uiuificat. non de figuratis
locutionibus dictum. quamuis et illic congruenter accipiatur. sed potius de lege
aperte quod malum est prohibente. quod cum ostendero. profecto manifestius appa
rebit bene uiuere donum esse diuinum. non tantum quia homini deus dedit liberum arbitrium
sine quo nec male nec bene uiuitur nec tantum quia praeceptum dedit quo do
ceat quemadmodum sit uiuendum. sed quia per spiritum sanctum diffundit caritatem in cor
dibus eorum quos praesciuit ut praedestinaret. praedestinauit ut uocaret. uoca
uit ut iustificaret. iustificauit ut glorificaret. hoc autem cum appa
ruerit. uidebitis ut existimo frustra dici illa tantum esse possibilia sine exem
plo quae dei opera sunt. sicut de cameli transitu per foramen acus commemorauimus.
Et quaecumque alia sunt apud nos impossibilia apud deum autem facilia. Et ideo non
inter haec humanam deputandam esse iustitiam quod non ad dei sed ad hominis
opus pertinere debeat. cuius perfectio si est in hac uita possibilis. nulla esse causam
cur sine exemplo esse credatur. hoc ergo frustra dici satis elucebit. cum et
ipsa humana iustitia operationi dei tribuenda esse claruerit. quamuis non
fiat sine hominis uoluntate. Et ideo eius perfectionem etiam in hac uita esse possibi
lem negare non possumus quia omnia possibilia sunt deo. siue quae facit sola

sua uoluntate. siue quae cooperantibus creaturae suae uoluntatibus a se fieri posse
constituit. ac per hoc quicquid eorum non facit. sine exemplo est quidem in operibus
factis. sed apud deum et in eius uirtute habet causam qua fieri possit. et in eius sapientia
quare non factum sit. quae causa etiam si lateat hominem non se obliuiscatur esse ho-
minem. nec propterea deo det insipientiam. quia non plene capit eius sapientiam.
Attende igitur apostolum ad romanos explicantem. satisque monstrantem quod scrip-
sit ad corinthios. littera occidit. spiritus autem uiuificat. sic magis accipiendum quem-
admodum supra diximus. quod legis littera quae docet non esse peccandum. si spiritus
uiuificans desit. occidit. scire enim facit peccatum potius quam cauere. et ideo magis
augeri quam minui. quia malae concupiscentiae etiam praeuaricatio legis accedit.
uolens ergo apostolus commendare gratiam quae per ihesum christum omnibus gentibus
uenit ne iudaei aduersus ceteras gentes de accepta lege se extollerent.
postea quam dixit peccatum et mortem per unum hominem intrasse in genus huma-
num et per unum hominem iustitiam et uitam aeternam illum adam. hunc christum aptissime
insinuans ait. lex autem subintrauit ut abundaret delictum. superabundauit gra- ubi autem abundauit delictum
tia. et quemadmodum regnauit peccatum in mortem. sic et gratia regnet per ius-
titiam in uitam aeternam per ihesum christum dominum nostrum. deinde opponens sibi ipse quaes-
tionem. quid ergo dicemus inquit. permanebimus in peccato ut gratia abundet.
absit. Uidit enim a peruersis peruerse posse accipi quod dixerat lex subintrauit
ut abundaret delictum. ubi autem abundauit delictum superabundauit gratia. tam-
quam dixerat propter abundantiam gratiae prodesse peccatum. hoc diluens respon-
dit absit. atque subiecit. qui mortui sumus peccato quomodo uiuemus in eo. hoc est
cum id praestiterit gratia ut moreremur peccato. quid aliud faciemus si uiue-
mus in eo. nisi ut gratiae simus ingrati. neque enim qui laudat beneficium medicinae
prodesse morbos dicit enim et uulnera a quibus illa hominem sanat. sed quanto maio-
ribus medicina laudibus praedicatur. tanto magis uituperantur et horrentur
uulnera et morbi a quibus liberat quae ita laudatur. sic laus et praedicatio gra-
tiae uituperatio et damnatio est delictorum. demonstranda enim fuerat ho-
mini foeditas languoris eius. cui contra iniquitatem suam nec praeceptum sanctum
et bonum profuit. quo magis aucta est iniquitas quam minuta. quandoquidem lex
subintrauit ut abundaret delictum. ut eo modo conuictus atque confusus
uideret non tantum doctorem sibi esse necessarium uerum etiam adiutorem deum.
a quo ei itinera dirigantur. ne dominetur ei omnis iniquitas. et confugiendo
ad opem misericordiae sanetur. atque ita ubi abundauit delictum superabun-
daret gratia. non peccantis merito sed subuenientis auxilio. consequenter

eandem medicinam in passione et resurrectione Christi mystice demonstratam os-
tendit apostolus dicens. An ignoratis quod quicumque baptizati sumus in Christo
Iesu in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti ergo sumus illi per baptismum
in mortem, ut quemadmodum surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita et
nos in nouitate uitae ambulemus. Si enim complantati sumus similitudini
mortis eius, sed et resurrectionis erimus. Hoc scientes quia uetus homo noster simul
crucifixus est ut euacuetur corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato. Qui enim
mortuus est, iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia
simul uiuemus cum illo, scientes quia Christus surgens ex mortuis iam non moritur,
et mors ei ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est
semel; quod autem uiuit, uiuit deo. Ita et uos existimate uos mortuos esse peccato,
uiuere autem deo in Christo Iesu domino nostro. Nempe satis elucet mysterio dominicae
mortis et resurrectionis figuratum uitae nostrae ueteris occasum et exortum
nouae, demonstratamque iniquitatis abolitionem renouationemque iustitiae.
Unde igitur hoc tantum beneficium homini per litteram legis, nisi per fidem Iesu Christi?
Haec cogitatio sancta seruat filios hominum in protectione alarum dei sperantes, ut in-
ebrientur ab ubertate domus eius et torrente uoluptatis eius potentur. Quoniam apud
ipsum est fons uitae, et in lumine eius uidebimus lumen. Qui praetendit misericor-
diam suam scientibus eum et iustitiam suam his qui recto sunt corde. Neque enim quia
sciunt, sed etiam ut sciant eum praetendit misericordiam suam; nec quia recti sunt
corde, sed etiam ut recti sint corde praetendit iustitiam suam, qua iustificat im-
/. pium. Haec cogitatio non aufert in superbiam, quod uitium oritur cum sibi quisque prae-
fidit seque sibi ad uiuendum caput facit. Quo motu receditur ab illo fonte uitae, cuius
solius haustu iustitia bibitur, bona scilicet uita, et ab illo incommutabili lumine,
cuius participatione anima rationalis quodammodo accenditur, ut sit etiam ip-
sa factum creatumque lumen, sicut erat Iohannes lucerna ardens et lucens, qui
tamen unde luceret agnoscens: Nos, inquit, de plenitudine eius accepimus. Cu-
(cui) nisi illius utique in comparatione Iohannes non erat lumen? Illud enim erat
uerum lumen quod inluminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.
Proinde cum dixisset et in eodem psalmo: Praetende misericordiam tuam scien-
tibus te et iustitiam tuam his qui recto sunt corde; Non ueniat, inquit, mihi
pes superbiae, et manus peccatorum non moueant me. Ibi ceciderunt qui ope-
/. rantur iniquitatem; expulsi sunt nec potuerunt stare. Hac quippe im-
pietate qua tribuit sibi quisque quod dei est, pellitur in tenebras suas
quae sunt opera iniquitatis. Haec enim plane ipse facit et ad haec implenda

sibi est idoneus. opera uero iustitiae non facit. nisi quantum ex illo fonte. atque ex illo
lumine percipit. ubi nullius indigens uita est. et ubi non est commutatio. nec momenti
obumbratio. ideo paulus apostolus qui cum saulus prius uocaretur. non ob aliud quan
tum mihi uidetur hoc nomen elegit. nisi ut se ostenderet paruum. tamquam mi
nimum apostolorum. multum contra superbos et arrogantes et de suis operibus prae
sumentes pro commendanda ista dei gratia fortiter atque acriter dimicat. quia re
uera in illo euidentior et clarior apparuit. qui cum talia operaretur uehemen
ter ecclesiam dei persequens. pro quibus summo supplicio dignus fuit. misericordiam
pro damnatione suscepit. et pro poena consecutus est gratiam. merito pro eius defensione
praecipue clamat. atque concertat. nec in re profunda et nimis abdita non in
tellegentium et uerba sua sana in peruersum sensum detorquentium curat inui
diam. dumtamen incunctanter praedicet donum dei. quo uno salui fiunt. filii pro
missionis. filii beneficii diuini. filii gratiae et misericordiae. filii testamenti
noui. Primo quod omnis eius salutatio sic se habet. gratia uobis et pax a deo patre
et domino iesu christo. deinde ad romanos paene ipsa quaestio sola uersatur. tam pugna
citer. tam multipliciter. ut fatiget quidem legentis intentionem. sed tamen fatiga
tione utili ac salubri. ut interioris hominis magis exerceat membra quam
frangat. inde sunt illa quae supra commemoraui. inde est quod iudaeum ar
guit eumque dicit iudaeum cognominari. et nequaquam id quod profitetur imple
re. Si autem tu inquit iudaeus cognominaris. et requiescis in lege. et glo
riaris in deo et nosti uoluntatem. et probas distantia instructus in lege. con
fidis te ipsum ducem esse caecorum. lumen eorum qui in tenebris sunt. eruditorem
insipientium. magistrum infantium. habentem formam scientiae et ue
ritatis in lege. Qui ergo alium doces te ipsum non doces. qui praedicas non
furandum. furaris. qui dicis non adulterandum. adulteras. qui abominaris ido
la sacrilegium facis. qui in lege gloriaris. per preuaricationem legis deum
inhonoras. nomen enim dei per uos blasphematur in gentibus. sicut scriptum
est. circumcisio quidem prodest. si legem custodias. si autem preuaricator
legis sis. circumcisio tua in praeputium facta est. si igitur praeputium iusti
tias legis custodiat. nonne praeputium eius in circumcisionem reputabitur.
et iudicabit quod ex natura est praeputium. legem perficiens. te qui per lit
teram et circumcisionem prauaricator legis es. non enim qui in mani
festo iudaeus est. neque quae in manifesto in carne est circumcisio. sed qui in
abscondito iudaeus est. et circumcisione cordis qui spiritu non littera. cuius laus non
ex hominibus. sed ex deo. hic manifestauit quemadmodum dixerit

gloriaris in dō. nā utique sicut erē iudaeus talis gloriar& in dō eo modo quo postu
lat gratiā quae non operū meritis. sed gratuita datur. ex dō eēt laus ei non
ex hominib; sed ita gloriabant in dō uelut qui soli meruissent legē ei accipe
re. secundū illā uocem psalmi qua dictum ē. non fecit sic ulli genti. & iu
dicia sua non manifestauit eis. quā tam dī legē sua iustitia se arbitrabant
implere. cū magis ei praeuaricatores eēnt. unde illis irā operabat abun
dante peccato quod ab scientibus pp&rabant. quia & quicumq; faciebant
quod lex iubebat. non adiuuante spū gratiae. timore poenae faciebant.
non amore iustitiae. ac p hoc corā dō non erat in uoluntate. quod coram
hominibus apparebat in opere. potiusq; ex illo rei tenebant quod eos no
uerat ds malle si fieri poss& inpune committere. circumcisionē aūt cor
dis dicit. purā scilic& ab omni inlicita concupiscentiae uoluntatē. quod
non fit littera docente & minante. sed spū adiuuante atq; sanante. ideo
laus talium non ex hominib; sed ex dō ē. qui p suā gratiā praestat unde lau
dentur. de quo dicitur. in dnō laudabitur anima mea. & cui dicit. apud te
laus mea. non quales illi sunt qui dm laudari uolunt quod homines sunt.
se aūt quod iusti sunt. sed laudamus inquiunt. & dm nrae iustificationis
auctorē in eo quod legē dedit. cui intuitu nouerim quē ammodum uiue
re debeamus. nec audiunt quod legunt. quia non iustificabit ex lege om
nis caro corā dō. potest enī fieri corā hominib; non aūt corā illo qui cor
dis ipsius & intimae uoluntatis inspector ē. ubi uid& alia si illud faciat
qui legē tim& quid tam malle& facere si licer&. ac ne quisquā putar&
hic apostolum ea lege dixisse neminē iustificari. quae in sacramentis
ueteribus multa continet figurata praecepta unde & iā ipsa ē
circumcisio carnis quā die octauo accipere paruuli iussi sunt. Conti
nuo subiunxit quā legē dixerit. & ait. p legē enī cognitio peccati. illa
igitur lex ē de qua postea dicit. peccatū non cognoui nisi p legem
nā concupiscentiā nesciebā nisi lex dicer&. non concupisces. nā quid ē
aliud p legē enī cognitio peccati. hic forte dicat humana illa prae
sumptio ignorans dī iustitiā & suā uolens constituere. Merito
dixisse apostolū quia ex lege nemo iustificabit. ostendit enī tan
tummodo lex quid faciendū quid ue cauendū sit. ut quod illa os
tenderit uoluntas impleat. ac sic homo iustifice& non p legis impe
riū sed p liberum arbitriū. Sed ō homo attende quod sequitur. nunc
aūt inquit sine lege iustitia dī manifestata ē. testificata p legem

&pph&as. parum ne insonat surdis iustitia inquit dī manifestata ē. hanc
ignorant qui suā uolunt constituere. & huic nolunt ēē subiecti. Iustitia
inquit dī manifestata ē. non dixit iustitia hominis ł iustitia ppriae
uoluntatis. Iustitia dī non qua dš iustus ē. sed qua induit hominē cum ius
tificat impium. haec testificatur p legem & pph&as. huic quippe tes
timonium phibent lex & pph&ae. lex quidem hoc ipso quod iubendo
& minando & neminē iustificando satis indicat dono dī iustificari ho
minē. p adiutoriū sps. pph&ae autē quia id quod pdixer. xpi impleuit
aduentus. nā hinc sequitur. & adiungit dicens. Iustitia autē dī p fidē ihū
xpi. hoc ē p fidē qua credit in xpm. sicut autē ista fides xpi dicta ē non qua
credit xps. sic illa iustitia dī non qua iustus ē dš. Utrumq. enī nrm ē. sed
ideo dī & xpi dicit. quod ei nob largitate donatur. Iustitia ergo dī sine le
ge. non sine lege manifestata. Quomodo enī p legē testificata si sine lege
manifestata. sed iustitia dī sine lege ē quam dš p spm gratiae credenti
confert. sine adiutorio legis. hoc ē non adiutus a lege. Quando quidem
p legē ostendit homini infirmitatē suā ut ad eī misericordiā p fidem
confugiens sanaret. De sapientia quippe eī dictū ē quod legē & mi
sericordiā in lingua portet. legem scilic& qua reos faciat sup bos. mise
ricordiā uero qua iustificet humiliatos. Iustitia ergo dī p fidē ihū
xpi in omnes qui credunt. non enī ē distinctio. Omnes enī peccauer
& egent gloria dī. non gloria sua. quid enī habent quod non accepe
runt. Si autē acceper. quid gloriantur quasi non acceperint. Egent
itaque gloria dī. & uide quid sequatur. Iustificati gratis p gratiam
ipsius. non quod sine uoluntate nrā fiat. sed uoluntas ostenditur infir
ma p legē. ut sanet gratia uoluntatē. & sana uoluntas impleat legem.
non constituta sub lege. nec indigens lege. Iusto enī lex non ē posita
quae tamē bona ē. si quis ea legitime utatur. Haec duo apostolus ue
lut inter se contraria conectens. mon& mouetq. lectorē ad pscrutandā
quaestionē atq. soluendā. quomodo enim bona ē lex si quis ea legitime
utat. si & illā quod sequit uerum ē. sciens hoc quia iusto lex non ē posita.
Nam quis legitime utitur lege nisi iustus. at ei non ē posita sed iniusto.
an & iniustus ut iustificetur. id ē ut iustus fiat. legitime lege uti deb&.
qua tamquā pedagogo pducatur ad gratiā p quā solā quod lex iub&
possit implere. p ipsā quippe iustificatur gratis. id est nullis suorum ope
rū praecedentib; meritis. alioquin gratia iā non ē gratia. quando quidem

ideo datur non quia bona opera fecim᷒ sed ut ea facere ualeamus. id est non
quia legē impleuimus. sed ut legem implere possim᷒. ille enī dixit. non
ueni legē soluere sed implere. De quo dictū ē. uidim᷒ gloriā ei᷒ gloriam
tamquā unigeniti a patre. plenū gratia & ueritate. haec ē gloria de
qua dictū ē. Om̄s enī peccauer̄ & egent gloria dī. & haec ē gratia de
qua continuo dicit. iustificati gratis p gratiā ipsius. iniustus ergo legi
time lege utitur. ut iustus fiat. quod cum factus fuerit. ea iā non utatur.
tamquam uehiculo cum puenerit. t potius ut supradicta similitudine
apostoli utar. tamquā pedagogo. cum eruditus fuerit. quomodo enim
iusto lex non ē posita. si & iusto ē necessaria non qua iniustus ad iustifi
cantē gratiā pducat. sed qua legitime iā iustus utatur. An forte immo
uero non forte. sed certe. sic legitime utitur lege iā iustus. cum eā terren
dis imponit iniustis ut cum & in ipsis coeperit inolitae concupiscentiae
morbus incentiuo phibitionis & cumulo preuaricationis augeri. confu
giant p fidem ad iustificantē gratiā & p donū sps suauitate iustitiae
delectati poenā litterae minantis euadant. ita non er̄ contraria neq̄
inter se duo ista pugnabunt. ut & iā iustus bona lege legitime utat̄.
& tam iusto lex posita non sit. non enī ex ea iustificatus ē. sed ex lege fi
dei qua credidit nullo modo posse suae infirmitati adimplenda ea
quae lex factorū iuber& nisi diuina gratia subuenirit. ideo dicit. ubi ē
ergo gloriatio. exclusa ē. p quā legē factorū non sed p legē fidei. siue
gloriationē dixerit laudabilē quae in dnō ē eamq; exclusā id est non ut
absceder& pulsā sed ut eminer& expressā unde & exclusores dicunt̄
quidā artifices argentarii. hinc ē & illud in psalmis ut excludantur
hii qui pbati s̄ argento hoc ē ut emineant qui pbati sunt eloquio dnī. nā
& alibi dicit̄. eloquia dnī eloquia casta argentū igne examinatum.
Siue gloriationē uiciosā de supbia uenientē cōmemorare uoluerit
eorū scilic& qui cū sibi iuste uideant̄ uiuer& ita gloriant̄ quasi non ac
ceperint. eam quae p legē factorū sed p legē fidei dicit exclusā id ē
eiectā & abiectā quia p fidei quisq; cognoscit. si quid bene uiuerit dī
gratia se habere. & ut pficiat̄ in dilectione iustitiae. non se aliunde
consecuturū. quae cogitatio pium facit quia pi&as ē uera sapientia
pi&atē dico quā graeci theosebian uocant. ipsa quippe cōmendata ē
cum dictū ē homini quod in libro iob legit̄. ecce pietas ē sapientia theo
sebia porro si aduerbi originē latine expressa interpretar& di

cultus dici poterat qui in hoc maxime constitutus est ut anima ei non sit ingrata.
Unde et in ipso uerissimo et in singulari sacrificio domino deo nostro agere gratias ad
monemur. Erit autem ingrata si quod illi ex deo est sibi tribuerit. praecipue quae
iustitiam cui operibus uelut propriis et uelut a semet ipsa sibimet partis non uul
gariter tamquam ex diuitiis aut membrorum forma aut eloquentia ceterisque siue
externis siue corporis siue animi bonis quae habere etiam scelerati solent.
sed tamquam de his quae propriae sunt bona bonorum quasi sapiens inflatur.
quo uitio repulsi a diuinae stabilitate substantiae. etiam magni quidam uiri ad
idolatriae dedecus defluxerunt. unde idem apostolus in eadem epistola in
qua uehemens defensor est gratiae cum se dixisset esse graecis ac barbaris.
sapientibus et insipientibus debitorem et ideo quod ad ipsum pertineret promp
tum esse et in his qui romae essent euangelizare. non enim confundar inquit de
euangelio uirtus enim dei est in salutem omni credenti iudaeo primum et gre
co iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem. sicut scriptum est. Iustus autem ex
fide uiuit. Haec est iustitia dei quae in testamento uetere uelata in nouo reuelatur;
quae ideo iustitia dei dicitur quod impertiendo eam iustos facit sicut domini est salus.
qua saluos facit. et haec est fides ex qua et in qua reuelatur ex fide scilicet annuntian
tium in fidem oboedientium. qua fide ihesu christi id est qua nobis contulit christus cre
dimus ex deo nobis esse plenius que futurum esse quod iuste uiuimus. unde illi
ea pietate qua solus colendus est gratias agimus. nec inmerito se apostolus
ex hoc articulo conuertit ad eos cum detestatione commemorandos. qui
uitio illo quod superius memoraui leues et inflati ac per se ipsos uelut in
ane sublati ubi non requiescerent sed fracti dissilirent in figmenta
idolorum tamquam in lapides deciderunt. quia enim commendauerat pietatem
fidei qua deo iustificati grati esse debemus. uelut contrarium quod detesta
remur subinferens. reuelatur enim inquit ira dei de caelo super omnem im
pietatem et in iustitiam hominum eorum qui ueritatem in iniquitate detinent.
quia quod notum est dei manifestum est in illis. deus enim illis manifestauit. inuisi
bilia enim eius a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur.
sempiterna quoque uirtus eius ac diuinitas ut sint inexcusabiles. quia
cognoscentes deum non ut deum glorificauerunt aut gratias egerunt. sed euanu
erunt in cogitationibus suis et obscuratum est insipiens cor eorum. dicentes
se esse sapientes. stulti facti sunt et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei
in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et uolucrum et quadru
pedum et serpentium. Uide quemadmodum non eos dixerit ueritatis

ignaros. sed quod ueritatē in iniquitate detinerent. Et quia occurrebat ani
mo ut quaereret et unde illis ēē potuerit cognitio ueritatis quibus dS legem
non dederat. neq; hoc tacuit unde habere potuerint. p inuisibilia namq;
creaturae puenisse eos dixit ad intellegentiā inuisibiliū creatoris. quō reue
ra sic magna ingenia quaerere pstiter. sic inuenire potuer. Ubi ergo
impietas. quia uidelicet cum cognouissent dm̄ non sicut dm̄ glorificauer.
aut gratias eger. sed euanuer in cogitationib; suis. Corū ppri ē uanitas mor
bus ē. qui se ipsos seducunt dum uident sibi aliquid ēē cum nihil sint. Denique
hoc tumore supbiae. se se obumbrantes. cui pedem sibi non uenire depre
catur sēs ille cantator qui dixit. In lumine tuo uidebim lumen. ab ipso lu
mine incomutabiles ueritatis. auersi sī. Et obscuratū ē insipiens cor eorum.
non enī sapiens cor quamuis cognouissent dm̄. sed insipiens potius. quia
non sicut dm̄ glorificauer. aut gratias eger. Dixit enī homini ecce pie
tas est sapientia. ac p hoc dicentes se ēē sapientes. quod non aliter intelle
gendū ē. nisi hoc ipsum sibi tribuentes. stulti facti sunt. Iam quae sequunt
quid opus ē dicere. p hanc quippe impietatē. illi homines. illi inquā ho
mines qui p creaturā creatorē cognoscere potuer. quō plapsi cum dS sup
bis resistit. atq; ubi demersi sunt melius ipsius epistolae consequentia
docent. quā hic comemorat a nob. neque enī in isto opere hanc epsto
lam exponendā suscepimus. sed eī maxime testimonio demonstrare
quantū possumus nitimur. non in eo nos diuinitus adiuuari ad operandā
iustitiā quod legē dS dedit plenā bonis sēisque praeceptis. sed quod ipsa
uoluntas nrā sine qua operari bonū non possum. adiuuet et erigat imp
tito spū gratiae. sine quo adiutorio. doctrina illa littera ē occidens. quia
nō reos potius praeuaricationis tenet. quā iustificat impios. Nam sicut illis
p creaturā cognitoribus creatoris ea ipsa cognitio nihil pfuit ad salutē
quia cognoscentes dm̄ non sicut dm̄ glorificauer. aut gratias egerunt.
dicentes se ēē sapientes. Ita eos qui p legē dī cognoscunt quē ammodū
sit homini uiuendum. non iustificat ipsa cognitio. quia uolentes suam
iustitiā constituere. iustitiae dī non sunt subiecti. Lex ergo factorū idī
operū p quā non excluditur illa gloriatio. et lex fidei p quā excludit
quod inter se differant opere ptium ē considerare. si tamē ualemus
aduertere atq; discernere. cito enī quisq; dixerit legē operū ēē in iu
daismo. legē aut fidei in xpianismo. ppter ea quia circūcisio ceteraq;
opera talia legis sunt. quae xpiana iā disciplina non seruat. sed quan

tum fallat ista discriptio iam diu quidem est ut molimur ostendere et acutis ad
dinoscendum tibique potissimum ac talibus fortasse iam ostendimus. uerumta
men quod res magna est non incongruenter in ea manifestanda pluribus etiam
atque etiam testimoniis immoramur. ipsam enim dicit legem ex qua nemo iustifica
tur. quam dicit subintrasse ut abundaret delictum. quam tamen nequisquam
ob hoc imperitus argueret et sacrilegus acusaret. defendit eam dicens. quid
ergo dicemus. lex peccatum est? absit. sed peccatum non cognoui nisi per legem
nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret non concupisces. Occasione
itaque accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscen
tiam. Dicit etiam lex quidem sancta et mandatum sanctum et iustum et bonum. sed peccatum
ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. ipsa est ergo littera
occidens. quae dicit non concupisces. de qua item dicit quod paulo ante comme
moraui. per legem enim cognitio peccati. Nunc autem sine lege iustitia dei manifes
tata est. testificata per legem et prophetas. iustitia autem dei per fidem iesu christi in omnes
qui credunt. non enim est distinctio. omnes enim peccauerunt et egent gloria
dei. Iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quae est in christo iesu. quem
proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius. ad ostensionem iustitiae
eius propter propositum praecedentium peccatorum in dei patientia. ad osten
dendam iustitiam ipsius. In hoc tempore. ut sit iustus et iustificans eum qui
ex fide est iesu. Deinde subinfert unde nunc agimus. ubi est ergo gloria
tio tua. exclusa est. per quam legem. factorum. non. sed per legem fidei. lex ergo ista
factorum ipsa est quae dicit non concupisces. quia per illam cognitio peccati est.
uolo igitur scire si quis mihi dicere audeat. utrum lex fidei non dicat.
non concupisces. si enim non dicit. quid causae est cur non in ea positi securi
atque inpune peccemus? hoc enim et illi putauerunt apostolum dicere de
quibus ait. et sicut dicunt nos quidem dicere. faciamus mala ut ueniant
bona. quorum iudicium iustum est. si autem dicit etiam ipsa non concupisces. sicut
tam multa precepta euangelica et apostolica testificari et clamare
non cessant. quare lex factorum etiam ipsa non dicitur. neque enim quia non ha
bet opera ueterum sacramentorum circumcisionis uidelicet atque cete
rorum. ideo non sunt opera quae habet in sacramentis suis. huic iam
tempori congruis. aut uero de operibus sacramentorum quaestio fuit. quan
do mentio legis ob hoc fiebat. quia per ipsam cognitio peccati est. et ideo ex
ea nemo iustificatur. unde non per illam exclusa est gloriatio. sed per legem fi
dei. ex qua iustus uiuit. sed numquid et per istam non fit cognitio peccati cum

et ipsa dicat. non concupisces. quid igitur interest. breuiter dicam. quod operum
lex minando imperat. hoc fidei lex credendo impetrat. illa dicit non concu
pisces. ista dicit cum scirem quia nemo esse potest continens nisi deus det. et hoc
ipsum erat sapientiae scire cuius esset hoc donum. adii dominum et deprecatus sum.
ipsa est illa sapientia quae pietas uocatur. qua colitur pater luminum a quo est
omne datum optimum et omne donum perfectum. colitur autem sacrificio laudis
actionisque gratiarum ut cultor eius non in se ipso sed in illo glorietur. Ac per
hoc lege operum dicit deus fac quod iubeo. lege fidei dicitur deo da quod iubes. ideo
enim iubet lex ut admoneat quid faciat fides. id est ut cui iubetur si nondum
potest sciat quid petat. si autem continuo potest et oboedienter facit debet
etiam scire quo donante possit. non enim spiritum huius mundi accepimus ait idem
ipse constantissimus gratiae praedicator. sed spiritum qui ex deo est ut sciamus
quae a deo donata sunt nobis. Quis est autem spiritus mundi huius. Nisi superbiae spiritus
quo cor insipiens obscuratum est eorum qui cognitum deum non ut deum gratias a
gendo glorificauerunt. nec alio spiritu decipiuntur etiam illi qui ignorantes dei ius
titiam et suam iustitiam uolentes constituere iustitiae dei non sunt subiecti. Un
de mihi uidetur magis esse fidei filius qui nouit a quo speret quod nondum
habet. quam qui sibi tribuit id quod habet. quamuis utrique horum praefe
rendus sit qui et habet et nouit a quo habeat. si tamen non se credat id esse
quod nondum est. nec incidat in uitium illius pharisaei qui quamquam deo gra
tias ageret ex his quae habebat. nihil tamen petebat dari sibi tamquam nihi
lo indigeret ad augendam perficiendamue iustitiam. His igitur considera
tis pertractatisque pro uiribus quas dominus donare dignatur. colligimus non iustifica
ri hominem praeceptis bonae uitae. nisi per fidem iesu christi. hoc est non lege ope
rum. sed lege fidei. non littera sed spiritu. non factorum meritis. sed gratuita
gratia. quamuis itaque illos quibus circumcisio persuadebatur ita corri
pere atque corrigere uideatur apostolus. ut legis nomine eandem cir
cumcisionem appellet ceterasque eiusmodi legis obseruationes. quas tamquam
umbras futuri iam nunc respuunt christiani. id tenentes quod per illas um
bras figurate promittebatur. tamen legem ex qua neminem dicit iustifica
ri. non tantum in illis sacramentis quae habuerunt promissiuas figuras. uerum
etiam in illis operibus uult intellegi. quae quisquis fecerit. iuste uiuit.
ubi est et illud. non concupisces. atque ut hoc quod dicimus fiat planius. ipsum
decalogum uideamus. certe enim legem moyses ministrandam populo acce
pit in monte. scriptam in lapideis tabulis digito dei. haec decem praecep

tis constringitur. ubi nihil de circumcisione mandatum est. nihil de uictimis pecco
rum quae nunc a xpianis non immolantur. In illis igitur decem preceptis excep
ta sabbati obseruatione. dicatur mihi quid non sit obseruandum a xpiano.
siue de non faciendis colendisque idolis aliisque ullis diis preter unum uerum
dm. siue de non accipiendo nomine dni in uanum. siue de honore parentibus
deferendo. siue de cauendis fornicationibus. homicidiis. furtis. falsis testi
moniis. adulteriis. re aliena concupiscenda. quid horum quisquam dixerit xpia
num non debere seruare? An forte non istam legem quae in illis duabus tabu
lis scripta est. litteram occidentem appellat apostolus. Sed illam circumcisio
nis aliorumque ueterum iamque abolitorum sacramentorum. Sed quomodo id
putabimus cum in ea sit non concupisces. per quod mandatum quamuis sanctum et ius
tum et bonum. fefellit me inquit peccatum. et per illud occidit. quid enim ali
ud est littera occidit. quamuis euidentius eo ipso loco ad corinthios ubi ait.
littera occidit. spiritus autem uiuificat. non aliam uelit intellegi litteram quam ipsum
decalogum in illis duabus tabulis scriptum. sic enim dicit. quoniam estis epistola
xpi ministrata per nos scripta non atramento sed spiritu dei uiui. non tabulis
lapideis sed in tabulis cordis carnalibus. confidentiam autem talem habemus
per xpm ad dm. non quia idonei sumus cogitare aliquid quasi ex nobis met ipsis. sed
sufficientia nostra ex deo est. qui et idoneos nos fecit ministros noui testamen
ti. non littera sed spiritu. littera enim occidit. spiritus autem uiuificat. Si autem ministra
tio mortis in litteris figurata lapideis facta est in gloria. ita ut non possent
filii isrl intendere in faciem moysi propter gloriam uultus eius quae euacua
tur. quare non magis ministratio spiritus erit in gloria? Si enim ministratio dam
nationis gloria est. multo magis abundabit ministratio iustitiae in glo
ria. Dici de his uerbis multa possunt. sed postea fortasse oportunius. Nunc
autem aduerte quam dicat litteram quae occidit. cui uelut e contrario uiuificantem
ingerit spm. ea certe est ministratio mortis in litteris figurata lapideis.
et ministratio damnationis. quia lex subintrauit ut abundaret delictum.
Porro autem precepta ipsa tam sunt utilia facienti atque salubria. ut nisi quis
ea fecerit uitam habere non possit. An uero propter unum praeceptum quod
ibi de sabbato positum est. dictus est decalogus littera occidens. Quoniam quisquis
illum diem sicut littera sonat nunc usque obseruat carnaliter sapit. Sape
re autem secundum carnem mors est. et illa nouem precepta quae sic recte ob
seruantur ut scripta sunt non ad legem operum ex qua nemo iustificatur.
sed ad legem fidei ex qua iustus uiuit pertinere putanda sunt. quis tam ab

furde seruiat ministrationē mortis in litteris lapideis figuratā nondici ex om
nibus decem praeceptis. sed ex hoc uno solo quod ad sabbatum ptin&. Ubi ergo
ponimus lex iram operat̃. ubi eni nō ē lex nec praeuaricatio. & usq; ad legē
peccatum in mundo fuit peccati aūt non deputat̃ cum lex non ē&. & illud
quod iā totiens cōmemorauimus. p legē cognitio peccati maximeq; illud ubi
euidentius expressit unde agitur. concupiscentiā nesciebā nisi lex dicer&
non concupisces. quē totū locum attende. & uide. utrum quicquā ppter
circumcisionē. t sabbatū. t quid aliud umbrat illis sacramenti. ac non totū
ppter hoc dicat. quod littera phibens peccatum non uiuificat hominē. sed po
tius occidit augendo concupiscentiā & iniquitatē praeuaricatione cumulan
do. nisi liber& gratia p legē fidei quae ē in xpō ihū. cum diffundit̃ caritas in cor
dibus nris p spm scm. qui datus ē nobis. Cum eni dixiss& ut seruiamus in noui
tate sps & non in uetustate litterae. Quid ergo dicem̃ inquit lex peccatum
ē? absit. sed peccatū non cognoui nisi p legē. nam concupiscentiā nesciebam nisi
lex dicer& non concupisces. Occasione aūt accepta peccatū p mandatū opera
tum ē in me omnē concupiscentiā. sine lege eni peccatū mortuū ē. ego aūt
uiuebam aliquando sine lege. adueniente aūt mandato. peccatū reuixit. ego
autem mortuus sum. & inuentum ē mihi mandatū quod erat in uitā. hoc ēē
in mortē. peccatū eni occasione accepta p mandatum fefellit me. & p illud
occidit. Itaq; lex quidem scā. & mandatū scm & iustū & bonū. Quod ergo
bonū ē. mihi factū ē mors? absit. sed peccatum ut appareat peccatum. p bonū
mihi operatum ē mortē. ut fiat sup modum peccans peccatū p mandatum. sci
mus eni quia lex spiritalis ē. ego aūt carnalis sum uenundatus sub peccato.
quod eni operor. ignoro. non eni quod uolō hoc facio. consentio legi quō bona.
nunc aūt iā non ego operor illud. sed id quod in me habitat peccatū. scio eni
quia non habitat in me. hoc ē in carne mea bonū. uelle eni adiac& mihi.
pficere aūt bonū non [inuenio] non eni quod uolo facio bonū sed quod nolo malū hoc
ago. si aūt quod nolo ego hoc facio. iā non ego operor illud. sed quod habitat
in me peccatū. inuenio ergo legē mihi uolenti facere bonū. quō mihi malū
adiac&. condelector eni legi dī secundū interiorē hominē. uideo aūt aliā
legē in membris meis repugnantē legi mentis meae. & captiuantē me in
lege peccati quae ē in membris meis. Miser ego homo quis me liberabit de cor
pore mortis huī. gratia dī p ihm xpm dnm nrm. Igitur ipse ego mente ser
uio legi dī. carne aūt legi peccati. Appar& igitur litterae uetustate fide
sit nouitas sps reos facere. potius cognitione peccati quā liberare a pecca

ago. sed quod odi illud facio. si autem quod nolo hoc

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

unde & alibi scriptu est: qui apponit scientia apponit dolore. non quia ipsa
lex malum e. sed quia mandatu bonu hab& in littera demonstrante. non ad
iuuante spu quod mandatum si fit timore poenae. non amore iustitiae. ser
uiliter fit. non liberaliter. & ideo nec fit. non eni fructus e bonus qui de carita
tis radice non surgit. Porro aut si adsit fides quae p dilectione operat. incipit
condelectari legi di. secundu interiore hominé. quae delectatio non litterae.
sed sps donum e. & si alia lex in membris ad huc repugnat legi mentis. do
nec in nouitate. quae de die in diem in interiore homine aug&ur. tota ue
tustas mutata ptranseat. liberante nos de corpore mortis hui gratia di p ihm
xpm dnm nrm. haec gratia in testamento uetere uelata latitabat. quae in
xpi euangelio reuelata e. dispensatione temporu ordinatissima. sicut ds no
uit cuncta disponere. & fortasse ad illud ipsum ei latibulum ptin&. quod
in decalogo qui datus e in monte sina. hoc solum precepto figurato occultatu
e quod ad sabbatu ptin&. Sabbatu aut dies scificationis e. nec uacat quod in
ter omia opera quae fecit ds illic primo scificatio sonuit. ubi ab omnibus ope
ribus requieuit. unde nunc non e disserendi locus. Uerumtam quod rei de
qua agitur satis ee arbitror. non frustra illo die populus ab omni opere
seruili abstinere praeceptus e. quo significatur peccatum. nisi quia non pec
care scificationis e. hoc e muneris di p spm scm. quod in lege quae duabus lapi
deis tabulis conscripta e. solum inter cetera in umbra figurae positum e.
In qua iudaei sabbatum obseruant. ut hoc ipso signific ar& tempus tunc fuis
se occultandae gratiae. quae nouo testamento fuerat p xpi passione. tam
qua scissione ueli reuelanda. Cum eni transieris inquit ad xpm. aufer&ur
uelamen. ds aut sps e. ubi aut sps dni. ibi libertas. Hic aut sps di cui dono iusti
ficamur. quo fit in nobis ut non peccare delect&. ubi libertas e. Sicut pr&er
hunc spm peccare delect&. ubi seruitus. a cui operibus abstinendu. id est spiri
taliter sabbatizandum e. hic sps scs p que diffunditur caritas in cordibus nris.
quae plenitudo legis e. & tu digitus di in euangelio dicit. unde quia & illae ta
bulae digito di conscriptae sunt. & digitus di e sps di p que scificamur. ut
ex fide uiuentes p dilectione bene operemur. que non moueat ista congru
entia ibidemq distantia. Dies eni quinquaginta computantur a celebra
tione paschae. quae figuratae occisione ouis p moysen fieri praecepta e.
in significatione utique futurae dominicae passionis. usq ad diem quo
moyses lege accepit in tabulis digito di conscriptis. similiter ab occisio
ne & resurrectione illius qui sicut ouis ad immolandu ductus e. quinqua

ginta diebus compl&is congregatos in unu fideles digitus di hoc e sps scs imple
uit. In hac mirabili congruentia illud certe plurimu distat. quod ibi populus
accedere ad locum ubi lex dabatur horrendo terrore phib&ur. hic autem
in eos sup uenit sps scs. qui eu pmissum exspectantes in unu fuerant congrega
ti. ibi in tabulis lapideis digitus di operatus e. hic in cordib; hominu. ibi ergo
lex extrinsecus posita e qua iniusti terrerent. hic intrinsecus data e. qua ius
tificarent. Non adulterabis non homicidium facies non concupisces. & si quod e
aliud mandatum. quodcumq; in illis tabulis scriptu e. in hoc inquit sermone
recapitulatur. in eo quod diliges pximu tuu sicut te ipsum. dilectio pximi
malu non operatur. plenitudo aut legis caritas. haec non in tabulis conscrip
ta lapideis. sed diffusa e in cordibus nris p spm scm qui datus e nob. lex ergo
di e caritas. huic prudentia carnis non e subiecta. neq; eni potest. sed ad hanc
prudentia carnis terrenda cu in tabulis scribuntur opera caritatis. lex e
operu & littera occidens praeuaricatore. cum aut ipsa caritas diffunditur
in corde credentiu. lex e fidei & sps uiuificans dilectore. uide nunc que admo
dum conson& ista discretio illis apostolicis uerbis quae paulo ante ob aliud
comemorata & diligentius ptractanda distuleram. manifestata inquit quo
estis epistola xpi ministrata p nos. non atramento sed spu di uiui. non in ta
bulis lapideis. sed in tabulis cordis carnalibus. Ecce que admodu ostendit quia
illud extra homine scribit ut eu forinsecus terrific&. hoc in ipso homine
ut eum intrinsecus iustific&. Carnales aut tabulas cordis dixit. non carna
lis prudentiae. sed tamqua uiuentes sensumq; habentes. in comparatione
lapidis quis sine sensu e. & quod paulo post dicit quod non poterant inten
dere filii israhel usq; in fine uultus moysi. & ideo eis p uelum loquebat.
hoc significat quia littera legis iustificat nemine. sed uelam positu e
in lectione ueteris testamenti donec ad xpm trãseatur. & auferat uelam
id e transeat ad gratia & intellegat ab ipso nob ee iustificatione. qua facia
mus quod iub&. qui ppter ea iub& ut in nob deficientes. ad illum confugia
mus. Ideo uigilantissime cum dixiss&. Confidentia tale habem p xpm
ad dm. ne nris hoc uirib; tribuer&. continuo comendauit unde agit
dicens. non quia idonei sumus cogitare aliquid quasi ex nob. sed sufficien
tia nra ex do e. qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti. non lit
terae sed sps. littera eni occidit. sps uero uiuificat. p inde quia lex sicut
alibi dicit praeuaricationis gratia posita e. ide littera ista extra homi
ne scripta. ppter ea & ministratione mortis & ministratione damna

tionis appellat. hanc aut̄ idē noui testamenti ministrationē sp̄s. & ministratio
nē iustitiae dicit quia p donū sp̄s operamur iustitiā. & a preuaricationis dam
natione liberamur. ideo illud euacuatur. hoc man&. quo terrens pedago
gus auferetur cum timori successerit caritas. ubi eni sp̄s dn̄i. ibi libertas. hanc
aut̄ ministrationē non ex meritis nr̄is sed ex misericordia ee̅ sic dicit. pp̄ter quod
habentes ministrationē hanc sicut misericordiā consecuti non infirmemur.
sed abdicamus occulta confusionis. non ambulantes in astutia. neq. dolo adulteran
tes uerbum dī. hanc astutiā & dolum ẏpocrisin uult intellegi. qua uolunt ius
ti uideri superbi. unde & in illo psalmo quē ad huī ipsius gratiae testificationem
commemorat idem apostolus. Beatus inquit cui non inputabit dn̄s peccatum
neq. ē in ore ei dolus. haec ē humilium scōrū confessio. non se iactantiū ee̅ quod
non sunt. & paulo post. Non eni nosmetipsos inquit praedicamus. sed ihm̄ xpm̄
dnm̄. nos aut̄ seruos u̅ros p ihm̄. quia ds̄ qui dixit de tenebris lumē clarescere.
claruit in cordibus nr̄is. ad inluminationē scientiae gloriae eī in facie xp̄i
ihū. haec ē scientia gloriae eī. qua scim̄ ipsum ee̅ lumen. quo tenebrae nr̄ae
inluminant. & id ipsum adtende quē admodum inculc&. habem̄ aut̄ inquit
thesaurū istum in uasis fictilib; ut eminentia uirtutis sit dī. & non ex nob̄. & pau
lo post cum ean dē gratiā uberi9 in dn̄o ihū xp̄o commendens usq. ad illud
ueniret. indumentū iustitiae fidei. quo induti non nudi inueniamur. & pp̄ter
hoc ingemescamus mortalitate praegrauati. habitaculum nr̄m quod de cae
lo ē sup indui cupientes. ut absorbeatur mortale a uita. uide quid adiun
gat. qui aut̄ operatus ē nos inquit in hoc ipsum. ds̄ qui dedit nob̄ pignus sp̄s.
& post pauca inculcat. ut nos simus iustitia dī in ipso. haec ē illa iustitia dī.
non qua ipse iustus ē. sed qua nos ab eo facti. nemo ergo xp̄ianorū aberr&
ab hac fide. quae sola xp̄iana ē. neq. quisquam cum uerecundatus fuerit.
dicere p nosipsos fieri nos iustos non hoc in nob̄ operante gratia dī. quia
uidelic& hoc a fidelibus. & p̄iis ferre non posse. cum dicit. ad hoc se con
uertat ut dicat. ideo sine operatione gratiae dī nos iustos ee̅ non posse.
quia legē dedit. quia doctrinā instituit. quia bona precepta mandauit.
illa eni sine adiuuante sp̄u procul dubio ē littera occidens. cum uero adē
uiuificans sp̄s. hoc ipsum intus conscriptū facit diligi. quod foris scrip
tū lex faciebat timeri. inspice hoc paulolum & in eo testimonio quod
p p̄phetā de hac re praeclarissimū editū ē. Ecce dies ueniunt dicit
dn̄s. & consummabo sup domū isrl̄. & sup domū iuda testamentū nouum.
non secundū testamentū quod feci patribus eorū in die qua adpre

hendi manum eorū ut eicerem eos de terra aegipti. quia ipsi non pseuera
uer in testamento meo & ego neglexi eos dicit dns. quia hoc testamentū ē quod
ordinabo domui isrl post dies illos dicit dns. dabo leges meas in cor illorū & in men
te eorū scribā eas & ero eis in dm̄ & ipsi erunt mihi in populū. & non docebit
unus quisq; ciuem suum. & unus quisq; fratrē suū dicens. cognosce dnm̄. quia
omīs cognoscent me a minore usque ad maiorē eorū. quia ppitius ero iniquita
ti eorū & peccata eorū non memorabor ultra. Quid ad haec dicem̄. nempe
in ueterib; libris aut nusquā aut difficile praeter hunc pph&icū locum legit̄
facta cōmemoratio testamenti noui ut omnino ipso nomine apellar&. nā
multis locis hoc significat̄ & pnuntiat̄ futurum. sed non ita ut & iā nomen
legat̄ expressū. Considera igitur diligenter. quam differentiā inter duo
testamenta. id ē uetus & nouum ds ēē testatus sit. cum dixiss& non secundū
testamentum quod feci patrib; eorū in die qua adprehendi manū eox ut eice
rē eos de terra egipti. Uide quid adiunxit. quia ipsi non pseuerauer̄ in testam
to meo. uitio eorum deputat quod in testamento dī non pmanser̄. ne lex quā
tunc acceper̄ culpanda uideat̄. ipsa ē enī quā non uenit xps soluere. sed im
plere. non tamen p eandem legē iustificati impii. sed p gratiā. hoc quippe
agit uiuificans sps. sine quo littera occidit. si enī data eēt lex quae possit
uiuificare. omnino ex lege eēt iustitia. sed conclusit scriptura omā sub pec
cato ut pmissio ex fide ihū xpi dar& credentib;. ex hac pmissione hoc ē ex
dī beneficio. ipsa lex impl&ur. sine qua pmissione praeuaricatores facit.
tusq; ad effectum mali operis. si & iā repagula timoris concupiscentiae
flāma transcenderit. t certe in sola uoluntate. si timor poenae suauitatē
libidinis uicerit. quod enī ait conclusit scriptura omā sub peccato ut pmis
sio ex fide ihū xpi dar& credentib;. ipsius conclusionis utilitas dicta ē. nā
conclusit ad quos usus nisi quemammodū alibi dicit. Prius aut quā ueniret
fides sub lege custodiebamur. conclusi in eā fidem quae postea reuelarat̄.
lex ergo data ē ut gratia quaerer&. gratia data ē ut lex impler&. neq;
enī suo uitio non implebat̄ lex. sed uitio prudentiae carnis. quod uitium p
legē demonstrandū p gratiā sanandū fuit. quod enī impossibile erat
legis in quo infirmabat̄ p carnē. misit ds filiū suū in similitudine carnis
peccati & de peccato damnauit peccatū in carne. ut iustitia legis imple
r& in nobis. qui non secundū carnē ambulamus. sed secundū spm̄. unde
& in isto pph&ico testimonio. Consūmabo inquit sup domū isrl. & sup
domū iuda testamentū nouū. quid ē consūmabo. Nisi implebo. non se

[testamentum]
cundū quod feci patribus eorū in die qua adprehendi manū eorū ut eicere
eos de terra aegypti; ergo illud uetus erat. quia hoc nouum ē. unde igitur
illud u&us. hoc nouum. cum lex eadem impleat' p testamentū nouum quae dix
in uetere non concupisces. Quia ipsi inquit non pseuerauer' in testamento meo.
& ego neglexi eos dicit dns. Ergo ppter ueteris hominis noxā quae p litterā
iubentē & minantē minime sanabat' dicit' illud testamentū u&us. hoc aūt
nouum ppter nouitatē spš. quae hominē nouum sanat a uitio uetustatis. deniq;
attende quod sequit'. & uide quanta luce fiat pspicuum quod sibi fidentes no
lunt homines intueri. quia hoc testamentū ē inquit quod ordinabo domui
israhel post dies illos dicit dns. Dabo leges meas in cor illorū. & in mente eorū
scribā eas. Ecce ē unde apostolus ait quod supra cōmemorauimus. non in tabu
lis lapideis sed in tabulis cordis. quia non atramento sed spū di uiui. Nec ob aliud
arbitror in eo loco apostolum uoluisse cōmemorare testamentū nouum ibi
quippe ait qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti. non litterae sed
spš. nisi quia ipsa intuebatur pph&iā cum diceret non in tabulis lapideis. sed
in tabulis cordis carnalibus. quo hic dictū ē in cordibus eorū scribo eas. Ubi no
minatim pmissū ē testamentū nouum; quid sunt ergo leges di ab ipso do
scriptae in cordib;. Nisi ipsa praesentia spš sci qui ē digitus di. quo prae
sente diffundit' caritas in cordib; nris. quae plenitudo legis ē & finis pcep
ti. nā quia ueteris testam̄ti pmissa terrena sunt. lic& exceptis sacramentis
quae umbrae erant futurorū. sicut ē circumcisio & sabbatū. & aliae dierum
obseruationes & quarundā escarū cerimoniae. & multiplex sacrificiorū.
sacrorumq; ritus. quae uetustati carnali iugoq; seruili congruebant. talia
contineat praecepta iustitiae. qualia nunc quoq; obseruare praecipimur.
quae maxime duabus illis tabulis sine figura adumbratae significationis
expressa sunt. sicuti ē. non adulterabis non homicidiū facies non con concupis
ces. & si quod ē aliud mandatū quod in hoc sermone recapitulat'. diliges pxi
mū tuū sicut te ipsum. Tam quia in eo sicut dixi pmissa terrena & tempo
ralia recitant'. quae bona sunt huius corruptibilis carnis. quamuis eis sem
piterna atq; caelestia ad nouū scilic& testamentū ptinentia figugurent'.
nunc ipsius cordis bonū pmittit'. mentis bonū spš bonū. hoc ē intellegi
bile bonū cū dicit'. Dans leges meas in mente eorū & in cordib; eorū scri
bā eas. unde significauit eos non forinsecus terrentē legē formidatu
ros. sed intrinsecus habitantē ipsā legis iustitiā dilecturos. deinde ad
addidit & mercedē. & ero eis in dm̄. & ipsi er' mihi in populū. hoc ē illud

quod deo ait ille. mihi autem adherere deo bonum est. ero inquit illis in deum et ipsi
erunt mihi populus. Quid hoc bono melius. quid hac felicitate felicius uiue
re deo. uiuere de deo apud quem est fons uitae. et in cuius lumine uidebimus lumen.
De hac uita dicit ipse dominus. haec est autem uita aeterna ut cognoscant te unum uerum
deum et quem misisti iesum christum. Id est te et quem misisti iesum christum unum uerum deum.
hoc enim et ipse promittit dilectoribus suis dicens. qui diligit me mandata mea
custodit et qui diligit me diligitur a patre meo et ego diligam eum et ostendam
me ipsum illi. Utique in forma dei in qua aequalis est patri. non in forma ser
ui in qua se et impiis ostendebat. tunc enim fiet quod scriptum est. Tollatur im
pius ut non uideat claritatem domini. quando ibunt sinistri in ignem aeternum.
iusti autem in uitam aeternam. quae uita aeterna sicut commemoraui definita
est esse ut cognoscant unum uerum deum. hinc dicit et iohannes. dilectissimi filii dei
sumus et nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cum apparuerit
similes ei erimus. quo uidebimus eum sicuti est. haec similitudo nunc incipit
reformari. quamdiu homo interius renouatur de die in diem secundum ima
ginem eius qui creauit eum. sed ad illius eminentiae perfectionem quae tunc fu
tura est. quid hoc aut quantum est. siquidem apostolus ad illa inefabilia qua
lecumque adhibens de notis rebus exemplum paruuli aetate uirili compa
rauit aetati. cum essem inquit paruulus. quasi paruulus loquebar. quasi par
uulus sapiebam. quasi paruulus cogitabam. cum autem factus sum uir. euacuaui quae
erant paruuli. Cur autem hoc dixerit consequenter ostendens. Uidemus inquit
nunc per speculum in enigmate. tunc autem facie ad faciem. nunc scio ex parte.
tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Proinde et illa per hunc prophetam
cui testimonium pertractamus hoc additur. ut in eo merces. in eo finis. in eo perfectio
felicitatis. in eo beatae aeternaeque uitae summa consistat. Cum enim dixisset
et ero illis in deum et ipsi erunt mihi populus. continuo addidit. et non docebit
unusquisque ciuem suum. et unusquisque fratrem suum dicens cognosce dominum.
quia omnes cognoscent me a maiore usque ad minorem eorum. Nunc certe
iam tempus est testamenti noui cuius per prophetam est facta promissio per haec uerba
quae ex illa prophetia commemorauimus. Cur ergo adhuc dicit unusquisque
ciui suo et fratri suo cognosce dominum. An forte non dicit. cum euangelium
praedicet. et ei ipsa sit praedicatio ut hoc ubique dicatur. nam unde se apos
tolus gentium dicit esse doctorem. nisi quia hoc fit quod ipse ait. quomodo in
uocabunt in quem non crediderunt. aut quomodo credunt quem non audierunt.
quomodo autem audient sine praedicante. Cum ergo nunc ista prae

dicatio usq. quaq. crescebat. quomodo tempus e testamenti noui de quo ppheta
quisq.
dixit. Et non docebit unusquisq. ciue suu. et unus fratre suu dicens cognosce
dnm. quia omnes cognoscent me a minore usque ad maiore eoru. nisi quia eius
dem testamenti noui aeterna mercede. idest ipsius di beatissimam contempla
tione pmittendo coniunxit. Qui d ergo e omnes a minore usq. ad maiore eoru.
nisi om ptinentes spiritaliter ad domu iuda. hoc e ad filios isaac ad sem habra — ad domu isrl. &c
hae. ipsa e eni pmissio qua ei dictu e. In isaac uocabit tibi semen. non eni qui filii
carnis. hi filii di. sed filii pmissionis deputant in semen. pmissionis aut uerbum
hoc e. ad hoc tempus ueniam et erit sarrae filius. non solu aut. sed et rebeccae.
ex uno concubitu habens isaac patris nri. De nondu eni natis. neq. qui aliquid ope
rati fuerint boni aut mali. ut secundu electione ppositu di maneret. non ex ope
ribus sed ex uocante dictu e. quia maior seruiet minori. haec e domus isrl.
t domus iuda. ppter xpm qui uenit ex tribu iuda. domus filioru pmissionis.
hoc e non operum ppriorum. sed beneficii di. hoc eni ds pmittit. quod ipse
facit. non ipse pmittit. et alius facit. quod dia non e pmittere. sed predicere.
ideo non ex operib; sed ex uocante. ne ipsoru sit non di. Ne merces non putet(im)
secundu gratia sed secundu debitum. atq. ita gratia non sit gratia. cui uehe
mens defensor e atq. assertor minimus apostoloru. qui plus omnib; illis la
borauit. non ipse aut sed gratia di cu illo. Omnes eni inquit agnoscent me.
Omnes domus israhel. et domus iuda. neq. eni omnes qui ex israhel hi sunt isrl.
sed omnes quibus dicitur in psalmo p susceptione matutina. hoc e p luce no
ui testamenti scilic et noui. uniuersu semen iacob magnificate eum. timeat
eu omne semen isrl. uniuersu omnino semen. prsus omne semen pmissorum
atq. uocatoru. sed eoru qui secundu ppositum uocati sunt. quos eni praedis
tinauit. illos et uocabit. quos aut uocabit. illos et iustificabit. quos aut ius
tificabit. illos et glorificabit. Ideo ex fide. ut secundum gratia firma
sit pmissio omni semini. non ei tantum quod ex lege e. id est quod ex ue
tere testamento uenit ad nouu. sed et ei quod ex fide e. non sibi praemis
sa lege. ex fide aut abraham idest imitatores fidei abraham qui e pa
ter omniu nrm sicut scriptu e. quia patre multaru gentiu posui te.
Omn ergo hi praedistinati uocati iustificati glorificati cognoscent dm.
gratia testamenti noui. a minore usq. ad maiorem eoru. Sicut ergo lex
factoru scripta in tabulis lapideis. mercesq. ei terra illa pmissionis.
qua carnalis domus isrl cum ex aegypto liberata eet accepit. ptinet
ad testamentu uetus. Ita lex fidei scripta in cordibus. mercesq. eius

species contemplationis quam spiritalis domus israhel ab hoc mundo liberata percipiet
pertinet ad testamentum novum. Tunc fiet quod apostolus dicit. Sive prophetiae evacuabuntur. sive linguae cessabunt sive scientia evacuabitur. Illa scilicet parvulorum scientia in qua vivitur. quae ex parte est per speculum in enigmate. propter hanc enim necessaria est prophetia cum adhuc praeteritis futura succedunt. propter hanc linguae id est multiplicitas significationum. cum ex alio atque alio aliud atque aliud ammonetur qui nondum aeternam lucem perspicuae veritatis mente purgatissima contemplatur. Cum autem venerit quod perfectum est et totum hoc quod ex parte est fuerit evacuatum. Tunc verbum quod assumpta carne carni apparuit ostendet seipsum dilectoribus suis. tunc erit vita aeterna ut cognoscamus unum verum deum. tunc similes ei erimus. quoniam tunc cognoscemus sicut et cogniti sumus. Tunc non docebit unusquisque civem suum aut fratrem suum dicens cognosce dominum. omnes enim cognoscent eum a minore usque ad maiorem eorum. quod multis modis intellegi potest. sive quia et illic quisque sanctorum tamquam stella ab stella differt in gloria. nec ad rem quicquam interest utrum a minore usque ad maiorem sicut dictum est an si a maiore usque ad minorem diceret. et quod similiter nihil interest et si minores intellexerimus qui tantummodo credere. maiores autem qui etiam intellegere quantum in hac vita potest lumen incorporeum atque incommutabile valuerunt. sive minores tempore posteriores. (maiores autem tempore priores) intellegi voluit. simul enim promissam dei contemplationem accepturi sunt omnes. quia et illi pro nobis meliora providerunt ne sine nobis perfecti perficerentur. et ideo velut priores repperiuntur minores quia minus dilati sunt sicut in illo evangelico denario per similitudinem dicitur. quem prius accipiunt qui posterius venerunt ad vineam. sive quolibet alio modo qui mihi in praesentia forsitan fugit minores maioresque accipiendi sint. illud tamen quantum potes diligenter adtende. quod tanto molimine conor ostendere. testamentum novum propheta promittens non secundum testamentum quod prius factum est populo israhel ex aegypto liberato nihil eum de sacrificiorum vel quorumque sacramentorum commutatione dixisse. quamvis et ipsa sine dubio fuerat secutura. sicut secutam videmus. quod multis aliis locis eadem prophetica scriptura testatur. sed tantummodo istam commendasse distantiam quod leges suas daturus esset deus in mente eorum qui pertinerent ad hoc testamentum. eorum scripturus in cordibus. unde apostolus sumpsit non atramento sed spiritu dei vivi. non in tabulis lapideis. sed in tabulis cordis carnalibus. sempiternamque mercedem iustificationis huius non terram

l. maiores autem tempore priores

de qua pulsi sunt amorrei. & cethei. & alię gentes quas ibi comemorantur. Sed
ipsum dm̄ cui adherere bonū ē. ut bonū dī quod diligunt. ds̄ sit ipse quē dili
gunt. inter quē & homines nisi peccata non separant. quae non nisi p eande
gratiā dimittuntur. unde cum dixiss&. Om̄ enī cognoscent me a minore
usque ad maiorē eorū. mox addidit. quia ppitius ero iniquitati eorū. & pecca
ta eorū non memorabor ultra. P legē ergo factorū dicit dn̄s. non concupisces.
p fidei legē dicit dn̄s. sine me nihil potestis facere. agebat enī de bonis operi
bus hoc ē de palmitū fructibus. cum igit haec appareat distantia ueteris
& noui testamenti. quod lex ibi in tabulis. hic in cordibus scribitur. ut quod ibi
forinsecus terr& hic delect& intrinsecus. ibi q. fiat praeuaricator p occidente
littera. hic dilector p uiuificantē spm̄. non ideo dicendū ē quod ds̄ adiuu& nos
ad operandam iustitiā atq. oper& in nobis & uelle. & operari p bona uoluntate.
quia praeceptis iustitiae forinsecus insonat sensibus nr̄is. sed quia intrinsecus
incrementū dat diffundendo caritatē in cordib; nr̄is p spm̄ scm̄ qui datus ē
nobis. Uidendū ē aut̄ quomodo dicat apostolus. Cum enī gentes quae legē non
habent. naturaliter quae legis sunt faciunt. hi legē non habentes. ipsi sibi sunt
lex. qui ostendunt opus legis scriptū in cordibus suis. ne uideatur non ēē certa
distantia noui testamenti. quod leges suas ds̄ in cordibus populi sui se scripturū
ēē pmisit. quandoquidem hoc gentes naturaliter habeant. ptractanda igitur
haec questio. quae non mediocris exorta ē. dicat enī aliquis. si ds̄ hinc discernit
a uetere testamento nouū. quod in uetere legē suā scripsit in tabulis. in nouo
aut̄ scripsit in cordibus. fideles noui testamenti unde discernunt a genti
bus quae habent opus legis scriptū in cordib; suis. quo naturaliter quae legis
sunt faciunt. quasi iā illo populo uetere potiores qui legē accepit in tabu
bulis. & nouo populo priores cui hoc prestat p testamentū nouū quod his
natura iā prestitit. an forte eas gentes comemorauit apostolus scripta
habere in cordibus legē quae ad nouum ptin& testamentū. ad hoc enī
unde uenerit intuendū ē. Primo euangeliū comendans ait. Uirtus enī
dī ē in salutē omni credenti. iudaeo primū & greco. iustitia enī dī in eo re
uelatur. ex fide in fidē. sicut scriptū ē. iustus aut̄ ex fide uiuit. deinde
loquit de illis impiis quibus pp superbiā nec cognitio dī pfuit. quia
non sicut dm̄ glorificauer. aut gratias eger. inde transit ad eos qui iu
dicant. & agunt talia qualia condemnant. nimirū pp iudaeos qui
de lege dī gloriabant. quamuis adhuc eos nominatim non exprimat.
& ideo dicit ira & indignatio tribulatio & angustia in omnē anima

hominis operantis malum iudaei primu & graeci. Gloria aut & honor & pax
omni operanti bonum iudaeo primum & greco. non e eni psonaru acceptio apud
dm. quicumq. eni sine lege peccauer. sine lege peribunt. & quicumq. in
lege peccauer p lege iudicabuntur. non eni auditores legis iusti sunt apud
dm. sed factores legis iustificabunt. his uerbis hoc unde agit subiungit.
& dicit. cu eni gentes quae lege non habent naturaliter quae legis sunt
faciunt. & cetera quae ia supra comemoraui. p inde non uid& alios hic
significasse sub nomine gentiu. qua eos quos nomine graeci supra signi
ficabat cum dicer& iudaeo primum & greco. porro si euangeliu uirtus
di e in salute omni credenti iudaeo primu & graeco. & ira & indigna
tio. tribulatio. & angustia in omne anima hominis operantis malum
iudaei primu & graeci. gloria aut & honor & pax omni operanti bo
nu. iudaeo primu & graeco. Iste aut graecus nomine gentiu signi
ficatus e naturaliter quae legis s facientiu. & quae scriptu habent
opus legis in cordibus suis. pfecto ad euangeliu ptinent gentes quibus
lex in cordibus scripta e. eis quippe credentibus uirtus di e in salute. quib;
aut gentib; bene operantib; gloria. honore. pacemque pmitter&
extra euangelium gratia constitutis. quia eni psonarum acceptio non
e apud dm. & non auditores legis. sed factores iustificabunt. Ideo siue
iudaeus. siue graecus. hoc e quilib& ex gentib; crediderit salute in eu
angelio pariter habebit. non eni est distinctio sicut postea dicit.
Om eni peccauer & egent gloria di. iustificati gratis p gratia ipsius.
unde aut factore legis graecu iustificari dicer& sine gratia sal
uatoris. neque enim contra se ipsum dicer& quod ait factores legis iusti
ficabunt. tamqua p opera non p gratia iustificent. cum dicat gra
tis iustificari homine p fide sine operibus legis. nihilq. aliud ue
lit intellegi in eo quod dicit gratis. nisi quia iustificatione opera
non pcedunt. apte quippe alibi dicit. si gratia. non ex operib; alioquin
gratia ia non e gratia. sed sic intellegendu e factores legis iusti
ficabunt. ut sciamus aliter eos non ee factores legis. nisi iustificent.
ut non iustificatio factoribus accedat. sed ut factores iustificatio p
cedat. quid e eni aliud iustificati qua iusti facti. ab illo scilic& qui
iustificat impiu ut ex impio fiat iustus. Sic eni ita loqueremur
ut diceremus homines liberabunt. hoc utique intelleger& eis qui
qui ia homines eent accedere liberatione. sicut diceremus ho

mines creabuntur. non utique intellegeretur eos creari qui iam homines erant.
sed ipsa creatione homines fieri. ita si dictum esset factores legis honorabuntur.
recte non acciperemus. nisi honorem illis qui iam essent factores legis accedere.
cum vero dictum est factores legis iustificabuntur. quid aliud dictum est quam iusti ius
tificabuntur. factores legis utique iusti sunt. ac per hoc tantundem est ac si diceretur
factores legis creabuntur. non quia erant sed ut sint. ut sic intellegerent
etiam iudaei legis auditores indigere se gratia iustificatoris. ut possint
esse factores. aut certe ita dictum est iustificabuntur. ac si diceretur iusti habebuntur.
iusti deputabuntur. sicut dictum est de quodam. ille autem volens se iustificare. id est
ut iustus haberetur. et deputaretur. unde aliter dicimus. Deus sanctificat sanctos suos.
aliter autem. sanctificetur nomen tuum. nam illud ideo quia ipse illos facit esse sanctos.
qui non erant sancti. hoc autem ideo ut quod semper apud se sanctum est. sanctum etiam ab ho
minibus habeatur. id est sancte timeatur. si ergo gentes commemorans natura
liter quae legis sunt facientes. et scriptum habentes opus legis in cordibus
illos intellegi voluit qui credunt in christum. quia non sicut iudaei praemis
sa sibi lege veniunt ad fidem. non est cur eos conemur discernere ab his quibus
per prophetam etiam promittens testamentum novum dixit leges suas se scripturum in cor
dibus eorum quia et ipsi per insertionem quam oleastro praestitam dicit. ad ean
dem oleam. hoc est ad eundem populum dei pertinent. potiusque concordat prophe
tico etiam hoc apostoli testimonium. ut hoc sit pertinere ad testamentum
novum. legem dei habere non in tabulis. sed in cordibus scriptam. hoc est intimo
affectu iustitiam legis amplecti. ubi fides per dilectionem operatur. quia ex
fide iustificat gentes deus. quod scriptura praevidens praenuntiavit
abrahae dicens. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Ut propter hanc promis
sionis gratiam olivae insereretur oleaster. et fierent fideles gentes
filii abrahae in semine abrahae. quod est christus. sectantes eius fidem.
qui non accepta in tabulis lege. nondumque habens ipsam circumcisio
nem credidit deo. et deputatum est illi ad iustitiam. ac si ei tale erit hoc quod
de eiusmodi gentibus dixit apostolus. quod opus legis scriptum habeant
in cordibus suis. quae est illud ad corinthios. non in tabulis lapideis. sed
in tabulis cordis carnalibus. Ita enim fiunt de domo israel. cum praeputium
eorum in circumcisionem deputatur. eo quod iustitiam legis non praecisione
carnis ostendunt. sed cordis caritate custodiunt. quoniam si praeputium
iustitias legis custodiat. nonne praeputium eius inquit in circumcisionem
deputabitur. et propterea in domo veri israel. in quo dolus non est parti

capaces sunt testamenti novi quia dat deus leges in mente ipsorum et in cordibus
eorum scribit eas digito suo spiritu sancto quo ibi diffunditur caritas quae legis est
plenitudo nec moveat quod naturaliter eos dixit quae legis sunt facere
non spiritu dei non fide non gratia; hoc enim agit spiritus gratiae ut imaginem dei in
qua naturaliter facti sumus instauret in nobis. vitium quippe contra naturam
est quod utique sanat gratia propter quam deo dicitur Miserere mei sana animam
meam quoniam peccavi tibi. proinde naturaliter homines quae legis sunt faciunt.
qui enim hoc non faciunt vitio suo non faciunt. quo vitio lex dei est deleta de cor
dibus ac per hoc vitio sanato cum illic scribitur fiunt quae legis sunt natura
liter non quod per naturam negata sit gratia sed potius per gratiam reparata na
tura. Per unum quippe hominem peccatum intravit in mundum et per peccatum
mors et ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccaverunt. et ideo quia
non est distinctio egent gloria dei. Iustificati gratis per gratiam ipsius. qua gra
tia in interiori homine renovato iustitia scribitur quam culpa deleve
rat. et haec misericordia super genus humanum per Christum Iesum dominum nostrum.
Unus enim deus unus et mediator dei et hominum homo Christus Iesus. Si autem hi qui
naturaliter quae legis sunt faciunt nondum sunt habendi in numero
eorum quos Christi iustificat gratia sed in eorum potius quorum etiam impio
rum nec deum verum veraciter iusteque colentium quaedam tamen facta vel
legimus vel novimus vel audivimus quae secundum iustitiae regulam
non solum vituperare non possumus verum etiam merito recteque lauda
mus quamquam si discutiatur quo fine fiant vix inveniuntur quae iustitiae
debitam laudem defensionemve mereantur. Verumtamen quia non
usque adeo in anima humana imago dei terrenorum affectuum labe de
trita est ut nulla in ea velut liniamenta extrema remanserint unde
merito dici possit etiam in ipsa impietate vitae suae facere aliqua
legis vel sapere. si hoc est quod dictum est quia gentes quae legem non habent
hoc est legem dei naturaliter quae legis sunt faciunt et quia huiusmo
di homines ipsi sibi sunt lex et scriptum opus legis habent in cordibus
suis id est non omnimodo deletum quod ibi per imaginem dei cum crea
rentur impressum est etiam sic illa differentia non perturbabitur qua
distat a vetere testamentum novum eo quod per novum scribitur lex dei in
corde fidelium quae per vetus in tabulis scripta est. hoc enim illic scribitur
per renovationem quod non omnimodo deletum est per vetustatem. nam sicut
ipsa imago dei renovatur in mente credentium per testamentum novum

quā non penitus impietas aboleuerat. nā remanserat utique id quod anima
hominis nisi rationalis eē non potest. ita & iā ibi lex dī non ex omni parte de
leta p iniustitiā pfecto scribitur renouata p gratiā. nec ista scriptione quae ius
tificatio ē poterat efficere in iudaeis lex in tabulis scripta. sed solā praeuari
cationē. nā & ipsi homines erant. & uis illa naturae inerat eis qua legitimum
aliquid anima rationalis & sentit & facit. sed pietas quae in aliā uitā transfert
beatā & aeternā legē habet inmaculatā conuertentē animas ut ex illo lu
mine renouentr̄ fiatq; in eis. Signatū est sup nos lumen uultus tui dn̄e. Unde
uniuersi absolescere meruer. renouari aūt nisi gratia xpiana hoc ē nisi me
diatoris intercessione non possunt. Unus enī dš unus & mediator dī & ho
minū. homo xps ihš. qui dedit semet ipsū redemptionē p omnibus. A cuius
gratia si alieni sunt illi de quibus agimus. qui secundū illū modū de quo supe
rius satis diximꝰ naturaliter quae legis sunt faciunt. quid eis pderunt ex
cusantes cogitationes in die qua iudicabit dš occulta hominū nisi forte ut mi
tius puniantr̄. Sicut enī non impediunt a uita aeterna iustum quaedā pec
cata uenialia sine quibus haec uita non ducitr̄. sic ad salutē aeternā nil psunt
impio aliqua bona opera sine quib; difficillime uita cuiuslib& pessimi homi
nis inuenitur. Uerumtamen sicut in regno dī uelut stella ab stella in gloria
differunt scī. sic & in damnatione poenae sempiternae tolerabilius
erit sodomae. quā alteri ciuitati. & erꝰ quidā duplo amplius quibusdā ge
hennae filii. ita nec illud in iudicio uacabit quod in ipsa impietate damna
bili magis alius alio minus ue peccauerit. Quid ergo hinc apostolus effice
re uoluit quod iactantiā cohibens iudaeorū cum dixisset non auditores
legis iusti sunt apud dm̄. sed factores legis iustificabuntr̄. continuo subiecit
de his qui legē non habentes naturaliter quae legis s̄ faciunt. si non illi sunt
intellegendi qui ptinent ad gratiā mediatoris. sed illi potius qui eum dm̄
uerum uera pietate non colant. habent tamen quaedā opera bona in
uita impia. an forte hoc ipso pbandū credidit quod supra dixerat. quia
non ē psonarū acceptio apud dm̄. & quod postea dixit. quia non iudaeorū
dš ē tantū. sed & iā gentiū. quod quantulacumq; legis opera naturaliter
insita non inuenirentr̄ in eis qui legē non acceper. nisi ex reliquiis ima
ginis dī quā non condemnat. cum in eū credunt. apud quē non ē accep
tio psonarū. sed quodlib& horū accipiatr̄. constat gratia dī pmissā eē
testamento nouo & iā p pph & iā. eandemque gratiā in eo definitam.
ut scribantr̄ leges dī in cordib; hominū. pueniantq; ad eā cognitionē

di ubi non docebit unusquisque ciuem suum et fratrem suum dicens cognosce dnm.
quia omnes cognoscent eum a minore usque ad maiorem eorum. hoc donum sps
sci est quo diffunditur caritas in cordibus nris. caritas non quaelibet. sed caritas di
de corde puro et conscientia bona et fide non ficta ex qua iustus in hac
peregrinatione uiuens. ad speciem quoque perducitur post speculum et enigma
et quicquid erat ex parte ut facie ad faciem cognoscat sicut et cognitus est. Unam enim
petit a dno et hanc requiret ut habitet in domo dni per omnes dies uitae suae.
ad hoc ut contempletur delectationem dni. nemo itaque glorietur ex eo
quod uidetur habere tamquam non acceperit. aut ideo se putet accepisse
se quia littera extrinsecus uel ut legeretur apparuit. uel ut audiretur
insonuit. nam si per legem iustitia. ergo xps gratis mortuus est. porro autem si non
gratis mortuus est ascendit in altum captiuauit captiuitatem et dedit dona hominibus.
inde habet quicumque habet. quisquis autem inde se habere negat. aut non
habet aut id quod habet auferetur ab eo. Unus enim ds qui iustificat cir
cumcisionem ex fide et praeputium per fidem. quod non ad aliquam differentiam
dictum est tamquam aliud sit ex fide aliud per fidem sed ad uarietatem locutionis.
alio quippe loco cum de gentibus diceret hoc est de praeputio praeuidens in
quit scriptura quia ex fide iustificat gentes ds. Item quoque cum de circumci
sione loqueretur unde erat ipse. nos inquit natura iudaei et non ex gentibus
peccatores. scientes autem quia non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem
ihu xpi et nos in xpo ihu credidimus. Ecce et praeputium dixit iustificari
ex fide et circumcisionem per fidem. Si tamen circumcisio iustitiae fidei
teneat. sic enim gentes quae non sectabantur iustitiam adprehenderunt iustitiam
iustitiam autem quae ex fide est impetrando eam ex deo non ex se ipsis praesu
mendo. isrl uero persequens legem iustitiae in legem non peruenit. quare? quia
non ex fide sed tamquam ex operibus. id est tamquam eam per semet ipsos ope
rantes non in se credentes operari dm. ds est enim qui operatur in nobis et uelle
et operari pro bona uoluntate. ac per hoc offenderunt in lapidem offensionis. nam
quid dixerit quia non ex fide sed tamquam ex operibus. apertissime expo
suit dicens. Ignorantes enim di iustitiam et suam uolentes constituere
iustitiae di non sunt subiecti. finis enim legis xps ad iustitiam omni credenti.
et adhuc dubitamus quae sint opera legis quibus homo non iustificatur
si ea tamquam sua crediderit sine adiutorio et dono di quod est ex fide ihu
xpi. et circumcisionem ceteraque talia suspicamur quia etiam de his sacra
mentis aliis in locis talia quaedam leguntur. sed hic utique non circumcisionem

tamquam suam iustitiam uolebant constituere. quia & ipsa ds praecipiendo
constituit. nec de illis operib; hoc intellegi potest de quibus dns eis dicit. rei
ctis mandatu di ut tradiciones uras statuatis. quia psequens inquit legem
iustitiae in lege non puenit isrl. non dixit psequens tradiciones suas id e
consectans. haec ergo sola distantia e. quia ipsum non concupisces & cetera
mandata sca & iusta & bona sibi tribuebant. quae ut possit homo facere
ds operatur in homine p fide ihu xpi qui finis e ad iustitiam omni credenti.
id est cui p spm incorporatus factusque membru ei potest quisque illo in
crementu intrinsecus dante operari iustitiam. de cui operibus & ia ipse dixit.
quia sine me nihil potestis facere. Ideo quippe pponitur iustitia legis. quod
qui fecerit ea uiu& in illa. ut cum quisque infirmitate sua cognouerit.
non p suas uires neque p litteram ipsius legis quod fieri non potest. sed p fi
dem concilians iustificatore. perueniat & faciat & uiuat in ea. opus eni quod
qui fecerit uiu& in eo non fit nisi a iustificato. iustificatio aut ex fide im
p&ratur. de qua scriptu e. ne dixeris in corde tuo quis ascendit in caelu
hoc e xpm deducere. aut quis descendit in abyssu. hoc e xpm a mortuis
reducere. sed quid dicit. ppe te e uerbum in ore tuo & in corde tuo. hoc e
inquit uerbum fidei quod praedicam. quasi confitearis in ore tuo quia dns
e ihs. & credideris in corde tuo quia ds illum suscitauit a mortuis. saluus
eris. In tantu iustus in quantu saluus. p hanc eni fide credimus quod & ia
nos ds a mortuis excit&. interim spu ut in nouitate ei gratiae tempe
ranter & iuste & pie uiuam in hoc seculo. post & ia carne nra ad immor
talitate resurrectura. quod ei meritum sps facit qui ea in resurrectione
sibi congrua. hoc e iustificatione precedit. Consepulti eni sumus xpo
p baptismu in morte ut quemammodum xps resurrexit a mortuis p glo
ria patris. sic & nos in nouitate uitae ambulemus. fide igit ihu xpi impe
tramus salute. & quantulum nob inchoat in re. & quantu pficienda expec
tatur in spe. Omnis eni qui inuocauerit nom dni saluus erit. Qua mul
ta multitudo ait psalmus dulcedinis tuae dne. qua abscondisti timenti
bus te. pfecisti aut sperantib; in te. Ex lege timemus dm ex fide speram
in dm. sed timentibus poena absconditur gratia. sub quo timore anima la
borans quando concupiscentia mala conuicerit nec timor ille quasi cus
tos seuerus abscesserit p fidem confugiat ad misericordia di ut d&
quod iub&. atq inspirata gratiae suauitate p spm scm faciat plus de
lectare quod pcipit. qua delect& quod impedit. Ita multa multitudo

dulcedinis eius hoc est lex fidei caritas ei conscripta in cordibus atque diffu
sa perficit sperantibus in eum ut anima sanata non timore poenae sed amo
re iustitiae operet bonum liberum ergo arbitrium euacuamus per gratiam? Absit
sed magis liberum arbitrium statuimus. Sicut enim lex per fidem sic liberum arbitri
um per gratiam non euacuatur sed statuitur. Neque enim lex implet nisi libero
arbitrio sed per legem cognitio peccati per fidem impetratio gratiae contra pecca
tum per gratiam sanatio animae a uitio peccati per animae sanitatem libertas ar
bitrii per liberum arbitrium iustitiae dilectio per iustitiae dilectionem legis
operatio ac per hoc sicut lex non euacuatur sed statuitur per fidem quia fides impe
trat gratiam qua lex impleatur ita liberum arbitrium non euacuatur per gratiam
sed statuitur quia gratia sanat uoluntatem qua iustitia libere diligatur.
Omnia haec quae uelut catenatim conexui habent uoces suas in scripturis sanctis.
Lex dicit non concupisces. Fides dicit sana animam meam quoniam peccaui tibi. Gra
tia dicit ecce sanus factus es iam noli peccare ne quid tibi deterius contingat.
Sanitas dicit domine deus meus exclamaui ad te et sanasti me. Liberum arbitrium
dicit uoluntariae sacrificabo tibi. Dilectio iustitiae dicit narrauer
unt mihi iniusti delectationes sed non sicut lex tua domine. Utquid ergo mise
ri homines aut de libero arbitrio audent superbire antequam liberentur aut de
suis uiribus si iam liberati sunt nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrii
utique libertatem sonare. Ubi autem spiritus domini ibi libertas. Si ergo serui sunt
peccati quid se iactant de libero (arbitrio) a quo enim quis deuictus est huic et seruus ad
dictus est. Si autem liberati sunt quid se iactant uelut de opere proprio et glo
riantur quasi non acceperint. An ita sunt liberi ut nec illum uelint habere
dominum qui eis dicit sine me nihil potestis facere et si uos filius liberaue
rit tunc uere liberi eritis. Queret aliquis utrum fides ipsa in qua sa
lutis uel ad salutem conexionis huius quam commemoraui esse uidetur exordium
in nostra constituta sit potestate quod facilius uidebimus si prius quid sit
potestas aliquanto diligentius perspexerimus cum enim duo quaedam sint uelle
et posse unde nec qui uult continuo potest nec qui potest continuo uult
quia sicut uolumus aliquando quod non possumus sic etiam possumus aliquan
do quod nolumus satis elucet et ipsis etiam uocabulis resonat quod ab eo
quod est uelle uoluntas ab eo autem quod est posse potestas nomen accepit. Qua
propter sicut qui uult habet uoluntatem ita potestatem qui potest. Sed ut po
testate aliquid fiat uoluntas aderit neque enim dici solet quispiam
potestate fecisse si quid fecit inuitus quamquam si subtilius aduertamus

etiam quod quisque inuitus facere cogitur, si facit uoluntate facit. sed quia mallet aliud, ideo inuitus hoc est nolens facere dicitur. malo quippe aliquo facere compellitur, quod uolens euitare uel a se remouere facit quod cogitur. nam si tanta uoluntas sit ut malit hoc non facere quam illud non pati, cogenti procul dubio resistit non facit. ac per hoc si facit, non quidem plena nec libera uoluntate, sed tamen non facit nisi uoluntate. quam uoluntatem quia effectus consequitur, non possumus dicere potestatem defuisse facienti. si enim cogenti cedens uellet facere et nec posset, ei uoluntatem affuisse licet extortam, sed potestatem defuisse diceremus. cum uero ideo non faciebat quia nolebat, erat utique potestas, sed uoluntas deerat, quamdiu cogenti reluctando non fecit. hinc est quod etiam illi qui cogunt uel qui suadent solent dicere: quod habes in potestate quare non facis ut hoc malo careas? et qui omnino facere non possunt quod ideo coguntur ut faciant quia posse creduntur, solent excusando respondere et dicere: facerem si esset in potestate. quid igitur ultra quaerimus, quandoquidem hanc dicimus potestatem ubi uoluntati adiacet facultas faciendi? unde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si uult facit, si non uult non facit. attende iam illud quod excutiendum posuimus, utrum fides in potestate sit. De hac enim fide nunc loquimur quam adhibemus cum aliquid credimus, non quam damus cum aliquid pollicemur. nam et ipsa dicitur fides. sed aliter dicitur non mihi habuit fidem, aliter autem non mihi seruauit fidem. nam illud est non credidit quod dixi, illud non fecit quod dixit. secundum hanc fidem qua credimus fideles sumus deo, secundum illam uero qua fit quod promittitur, etiam deus ipse fidelis est nobis. hoc enim dicit apostolus: fidelis deus qui non uos permittet temptari super id quod potestis. de illa itaque fide quaerimus utrum in potestate sit qua credimus deo uel credimus in deum. hinc enim scriptum est: credidit abraham deo et deputatum est illi ad iustitiam. et credenti in eum qui iustificat impium deputatur fides ad iustitiam. uide nunc utrum quisque credat si noluerit. quod si absurdum est, quid est enim credere nisi consentire uerum esse quod dicitur? consensio autem utique uolentis est. profecto fides in potestate est. sed sicut apostolus dicit: non potestas est nisi a deo. quid igitur causae est cur non et de ista nobis dicatur: quid enim habes quod non accepisti? nam et ut credamus deus dedit. nusquam autem legimus in sanctis scripturis: non est uoluntas nisi a deo. et recte non scriptum est quia uerum non est. alioquin etiam peccatorum, quod absit, auctor est deus, si non est

uoluntas nisi ab illo quo mala uoluntas ia sola peccati est. & ia fides sit effec
tus inde si non habeat potestatem. Porro cum uoluntas mala potestatem
accipit implere quod intendit ex iudicio dei uenit apud quem non est iniqui
tas. punit enim et iam isto modo nec ideo iniuste quia occulte. ceterum iniquus
puniri se ignorat nisi cum manifesto supplicio senserit nolens quantum
mali sit quod perpetrauit uolens. hoc est quod de quibusdam dicit apostolus ait.
Tradidit illos deus in concupiscentias cordis illorum ut faciant quae non con
ueniunt. hinc et dominus pilato non haberes in me inquit potestatem nisi da
ta tibi fuisset desuper. Sed cum potestas datur non necessitas utique impo
nitur. unde cum dauid saulis occidendi potestatem accepisset. maluit par
cere quam ferire. unde intellegimus malos accipere potestatem ad dam
nationem malae uoluntatis suae. bonos autem ad probationem bonae uolunta
tis suae. Cum ergo fides in potestate sit quoniam cum uult quisque credit
et cum credit uolens credit. deinde quaerendum est immo recolendum
quam fidem tanta conflictione commendet apostolus. non enim quodlibet
credere bonum. nam inde est illud. fratres nolite omni spiritui credere sed probate
spiritum qui ex deo est. nec in laudibus caritatis quod dictum est omnia credit. sic
accipiendum est ut caritati cuiuspiam derogemus si non quod audierit statim
crediderit. quid quod eadem caritas admonet de fratre non facile ali
quid esse credendum. et cum tale aliquid dicitur hoc ad se magis iudicat
pertinere ne credat. postremo ipsa caritas quae omnia credit non om
ni spiritui credit. Ac per hoc omnia quidem credit sed deo quia non dictum est
omnibus credit. nulli itaque dubium est eam fidem ab apostolo commendari
qua creditur deo. sed adhuc est aliquid discernendum quoniam et illi qui sub le
ge sunt et timore poenae iustitiam suam facere conantur et ideo non
faciunt dei iustitiam quia caritas eam facit quam non libet nisi quod non
licet. non timor qui cogitur in opere habere quod licet cum aliud
habeat in uoluntate qua mallet si fieri posset licere quod non licet.
Et illi ergo credunt deo. nam si omnino non crederent nec poenam
legis utique formidarent. sed non hanc fidem commendat aposto
lus qui dicit. non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore sed
accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus abba pater. Ti
mor ergo ille seruilis est. & ideo in illo quamuis domino credatur non tamen
iustitia diligitur sed damnatio timetur. filii uero clamant abba pater.
quarum duarum uocum una est ex circumcisione altera ex praeputio iudaei

primū & graeci quō unus ē ds qui iustificat circumcisionē ex fide & prae
putiū p fide. cum aūt clamant aliquid p&unt, & quid p&unt. nisi qđ esuriunt
& sitiunt. & hoc quid ē nisi quod de illis dictū ē. Beati qui esuriunt & si
tiunt iustitiā quō ipsi saturabunt. huc ergo transeant qui sub lege sunt
ut ex seruis filii fiant. nec sic tam ut serui ee desistant. sed ut tamquā fi
lii dn̄o & patri liberaliter deseruiant. quia & hoc acceper. dedit eni
potestatē ille unicus filius di fieri credentib; in nomine ei eosq; ām
nuit p&ere quaerere pulsare. ut accipiant & inueniant & aperiant
eis. addens increpationē & dicens. Si uos cū sitis mali nostis bona data
dare filiis uris. quanto magis pater ur qui in caelis ē dabit bona p&en
tibus se. Cum ergo uirtus peccati lex inflammauerit aculeū mortis ut
ocasione accepta peccatū p mandatū oper& omnē concupiscentiam.
a quo p&enda ē continentia nisi ab illo qui nouit bona data dare fili
is suis. An forte nescit insipiens quod nemo ee possit continens nisi ds
d&. hoc ergo ut sciat ipsa indig& sapientia. Cur itaque non audit
patris sui spm dicentē p apostolū xpi t ipsū xpm qui dicit in euangelio
suo. p&ite & accipi&is. loquentē aliā in apostolo suo & dicentē. Si quis
urm indig& sapientiā postul& a dō & dabitur illi. postul& aūt in fi
de nihil haesitans. haec ē fides ex qua iustus uiuit. haec ē fides qua cre
ditur in eū qui iustificat impium. haec ē fides p quā excluditr gloriatio.
siue ut abscedat qua in nobis inflamur. siue ut emineat qua in dno glo
riamur. haec ē fides qua inp&ratr largitas sps de quo dicit. nos eni
spū ex fide spem iustitiae exspectamus. Ubi quidē quaeri adhuc po
test utrū spem iustitiae dixerit quā sperat iustitia an qua speratur
ipsa iustitia. quō iustus ex fide uiuens sperat utique uitā aeternā.
itemq; fides esuriens sitiensque iustitiā renouatione de die in die
interioris hominis pficit in eā & sperat a se satiari in uita aeter
na. ubi fi& quod in psalmo de dō dicitr. qui satiat in bonis desideriū
tuū. haec ē fides qua salui fiunt quib; dicitr. gratia salui estis facti p fidē
& hoc non ex uob. sed di donū ē non ex operibus. ne forte quis extollatur.
ipsius eni sumus figmentū creati in xpo ihu in operib; bonis quae prae
parauit ds ut in illis ambulem. postremo haec ē fides quae p dilectio
nē operatr non p timorē non p timorē non formidando poenā sed
amando iustitiā. unde ergo ista dilectio id ē caritas p quā fides operatr.
nisi unde illā fides ipsa p&rauit. neque eni ee& in nobis quantacūq;

sit in nob. nisi diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.
Caritas quippe dei dicta est diffundi in cordibus nostris. non qua nos ipse diligit
sed qua nos facit dilectores suos. sicut iustitia dei qua iusti eius munere ef
dni ficimur. et domini salus qua nos salvos facit. et fides Iesu Christi qua nos fide
les; haec est iustitia dei quam non solum docet per legis praeceptum verum etiam dat
per spiritus donum. Sed consequens est paululum quaerere utrum voluntas illa qua
credimus etiam ipsa dei donum sit. an ex illo naturaliter insito libero
adhibeatur arbitrio. Si enim dixerimus eam non esse donum dei. metuendum est
ne existimemus invenisse nos aliquid quod apostolo increpanti et dicen
ti quid tu habes quod non accepisti si autem et accepisti quid gloria
ris quasi non acceperis? Respondere possimus; ecce habemus volunta
tem credendi quam non accepimus. ecce ubi gloriemur quod non accepi
mus. Si autem dixerimus etiam huiusmodi voluntatem non esse nisi donum dei.
rursus metuendum est ne infideles atque impii non inmerito se velu
ti iuste excusare videantur ideo non credidisse quod dare illis deus is
tam noluit voluntatem. nam illud quod dictum est deus est enim qui operatur
in nobis et velle et operari pro bona voluntate. iam gratiae est quam fides
impetrat ut possint esse hominis opera bona. quae operatur fides per di
lectionem quae diffunditur in corde per spiritum sanctum qui datus est nob. Sed
credimus ut impetremus hanc gratiam. et utique voluntate cre
dimus. de hac quaeritur unde sit nobis. si natura quare non omnium cum sit
idem deus omnium creator. si dono dei etiam hoc quare non omnibus cum omnes
homines velit salvos fieri et in agnitionem veritatis venire. prius
igitur illud dicamus. et videamus utrum huic satis faciat quaestioni.
quod liberum arbitrium naturaliter attributum a creatore animae
rationali illa media vis est. quae vel intendi ad fidem vel inclinari ad infi
delitatem potest. et ideo nec istam voluntatem qua credit deo dici potest
homo habere quam non acceperit quandoquidem vocante deo sur
git de libero arbitrio. quod naturaliter cum crearetur accepit. Vult
autem deus omnes homines salvos fieri et in agnitionem veritatis venire.
Non sic tamen ut eis adimat liberum arbitrium quo vel bene vel male uten
tes iustissime iudicentur; quod cum fit. infideles quidem con
tra voluntatem dei faciunt cum eius evangelio non credunt. nec ideo
tamen eam vincunt verum se ipsos fraudant magno et summo bono.
malisque poenalibus implicant. experituri in suppliciis potestatem eius

cui in donis misericordiā condempserit. ita uoluntas dī semp inuicta ē. uin
ceretur aut̄ si non inueniret quid de contemptoribus faceret. aut ullo
modo possent euadere quod de talibus ille constituit qui enī dicit uerbi
gratia uolo ut hi omnes serui mei operent̄ in uinea & post labore re
quiescentes epulentur. ita ut quisquis eorū hoc noluerit in pistrino semp
molat. uidetur quidem quicumque condempserit contra uoluntate dnī
sui facere. sed tunc eā uincet. si & pistrinū condemnens effugerit. quod
nullo modo fieri potest sub dī potestate. unde scriptū ē. semel locutus ē
ds̄ hoc ē incōmutabiliter. quamquā & de unico uerbo possit intellegi.
deinde subiugens quid incōmutabiliter sit locut̄. duo haec inquit audiui
quo potestas dī ē & tibi dnē misericordia quia reddes unicuique secun
dū opera sua. ille igitur reus erit ad damnationē sub potestate eī qui
qui condemserint ad credendū misericordiā eī. quisquis aut̄ crediderit
eique se a peccatis omnibus absoluendū & ab omnib; uitiis sanandū & ca
lore ac lumine eī accedendū inluminandumque cōmiserit. habebit
ex eī gratia opera bona ex quibus & iā secundū corpus a mortis cor
ruptione redimat̄. coronetur bonisque satietur non temporalib;
sed aeternis supra quā petimus & intellegimus. hunc ordinē tenuit
psalm̄ ubi dicitur. Benedic anima mea dnm̄ & noli obliuisci omnes
retributiones eī. qui ppitius fit omnibus iniquitatibus tuis. qui sanat om
nes languores tuos. qui redemit de corruptione uitā tuā. qui coronat
te in miseratione & misericordia. qui satiat in bonis desideriū tuū.
& ne forte haec tanta bona hui uetustatis hoc ē mortalitatis defor
mitas desperaret. Renouabit̄ inquit sicut aquilae iuuentus tua. tamquā
diceret. haec quae audisti ad nouū hominē & ad nouū ptinent testam
tum. recole mecum eadem ipsa paulolū obsecro te. & inspice delecta
biliter laudem misericordiae hoc ē gratiae dī. benedic inquit
anima mea dnm̄ & noli obliuisci om̄ retributiones eī. quare tribuit
bona p malis. qui ppitius fit omnibus iniquitatib; tuis. hoc agit̄ in baptis
matis sacramento. qui sanat om̄ languores tuos. hoc agit̄ in hac uita
fidelis hominis dum caro concupiscit aduersus spm̄ & sps aduersus
carnē ut non quaecumque uolumus faciamus. dum alia lex in membris
repugnat legi mentis dum uelle adiacet pficere aut̄ bonū non. qui
languores uetustatis si pseuerante intentione pficimus de die in
diē crescente nouitate sanat ex fide quae p dilectionē operatur.

qui redimit de corruptione uitam tuam. hoc fit in ultima resurrectione mor-
tuorum qui coronat te in miseratione et misericordia. ~~hoc fit in ultima~~
~~resurrectione mortuorum qui coronat te in miseratione et misericor-~~
~~dia.~~ hoc fit in iudicio. ubi cum rex iustus sederit in throno redditurus unicuique
secundum opera eius. Quis gloriabitur castum se habere cor. aut quis gloriabitur
mundum se esse a peccato. ideo illic necessarium fuit commemorare miseratio-
nem et misericordiam domini. ubi iam exigi debita et reddi merita sic possit uide-
ri ut nullus esset misericordiae locus. coronat ergo in miseratione et misericordia.
sed etiam sic secundum opera. segregabitur enim ad dexteram cui dicatur
esuriui et dedistis mihi manducare. quoniam iudicium sine misericordia. sed illi qui non fe-
cit misericordiam. Beati autem misericordes quia ipsorum miserebitur. iam ue-
ro cum sinistri ierint in ambustione aeterna. iusti autem in uitam aeternam.
quia haec est inquit uita aeterna ut cognoscant te unum uerum deum et quem mi-
sisti ihesum christum. illa cognitione illa uisione illa contemplatione satiabitur
in bonis animae desiderium. hoc enim solum ei sat est. ultra non habet quod
appetat. quo inhiet. quod requirat. nam desiderio huius satietatis ardebat
qui domino christo ait. Ostende nobis patrem et sufficit nobis. cui responsum est qui
me uidet uidet et patrem. quia et ipsa est uita aeterna ut cognoscant
unum uerum deum et quem misit ihesum christum. sed si ille qui uidit filium uidit
et patrem. profecto qui uidet patrem et filium uidet et spiritum sanctum patris et fi-
lii. ita nec arbitrium liberum tollimus. et benedicit anima nostra dominum non
obliuiscens omnes retributiones eius nec ignorans dei iustitiam suam uolet
constituere. sed credit in eum qui iustificat impium et uiuit ex fide
donec ad speciem perducatur. fide scilicet quae per dilectionem operatur. quae di-
lectio diffunditur in cordibus nostris. nec per sufficientiam propriae uolun-
tatis. nec per litteram legis sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Nec disputatio
si quaestioni illi soluenda sufficit. sufficiat. si autem respondetur ca-
uendum esse ne quisquam deo tribuendum esse peccatum quod admittitur per li-
berum arbitrium. si in eo quod dicitur quid habes quod non accepisti
propterea etiam uoluntas qua credimus dono dei tribuitur quia de libero
existit arbitrio quod cum crearemur accepimus. attendat et uideat
non ideo tantum istam uoluntatem diuino muneri tribuendam quia ex
libero arbitrio est quod nobis naturaliter concreatum est. uerum etiam
quod uisorum suasionibus agit deus ut uelimus et ut credamus. siue extrin-
secus per euangelicas exortationes ubi et mandata legis aliquid agunt

si ad hoc admonetur et homine infirmitate sua ut ad gratiam iustificantem cre
dendo confugiat. sive intrinsecus ubi nemo habet in potestate quid ei ve
niat in mentem sed consentire vel dissentire propriae voluntatis est. His er
go modis quando deus agit cum anima rationali ut ei credat neque enim
credere potest quolibet libero arbitrio si nulla sit suasio vel vocatio cui
credat profecto et ipsum velle credere deus operatur in homine et in
omnibus misericordia eius praevenit nos. consentire autem vocationi dei vel ab ea dis
sentire sicut dixi propriae voluntatis est. quae res non solum non infirmat
quod dictum est quid enim habes quod non accepisti. verum etiam confirmat.
accipere quippe et habere anima non potest dona de quibus hoc au
dit nisi consentiendo. ac per hoc quid habeat et quid accipiat dei est. accipe
re autem et habere utique accipientis et habentis est. Iam si ad illam profun
ditatem scrutandam quisquam nos coartet cur illi ita suadetur ut persuadeatur.
illi autem non ita. duo sola occurrunt interim quae respondere mihi pla
ceat. O altitudo divitiarum. et numquid iniquitas apud deum. cui respon sio
ista displicet quaerat doctiores. sed caveat ne inveniat praesumpto
res. concludamus igitur librum aliquando. cum tanta prolixitate utrum aliquid
egerimus nescio. non apud te cuius fidem scio. sed apud animos eorum propter
quos me scribere voluisti. qui non contra nostram sed ut mitius loquar et non
dicam illius qui in suis apostolis est locutus. certe contra tanti apostoli pauli
non unam sententiam sed tam vehementem tam intentam vigilemque conflictio
nem malunt suam defensitare sententiam. quam audire eum obsecrantem per mi
serationem dei et dicentem per gratiam dei quae data est illi non plus sapere quam
oportet sapere sed sapere ad sobrietatem. unicuique sicut deus partitus est
mensuram fidei. Tu autem quid mihi proposueris et quid tam longo disputa
tionis huius opere effecerimus adverte. movit te certe quemadmodum
dictum fuerit fieri posse ut sit homo sine peccato si voluntas ei non desit
ope adiuvante divina quamvis nemo tam perfectae iustitiae in hac vita
fuerit vel sit futurus sit. Sicut enim hoc ipsum in illis prius [illegible] ad te con
scriptis libris proposui. si a me quaeratur inquam utrum [illegible] homo sine
peccato possit esse in hac vita. confitebor posse per dei gra[illegible]tiam et li
berum eius arbitrium. ipsum quoque liberum arbitrium ad dei gra[illegible]tiam hoc est
ad dei dona pertinere non ambigens. nec tantum ut sit verum ut bonum sit.
id est ad facienda mandata domini convertatur. atque ita dei gratia non so
lum ostendat quid faciendum sit sed adiuvet etiam ut possit fieri quod

ostenderit; tibi aut absurdu uisum e sine exemplo ee rem quae fieri po
test. hinc exorta e hui libri quaestio ac p hoc ad nos ptinebat ostendere
fieri posse aliquid quamuis desit exemplum; hinc ex euangelio & ex lege
quae dici posuimus in sermonis hui exordio. sicut de cameli moli transitu
p foramen acus. & de duodecim milibus legionu angeloru qui potuer si
uell& pugnare p xpo. & de illis gentibus quas ds dicit potuisse se facie
populi sui semel exterminare. quae omia facta non sunt. his addi possunt
& ea illa quae leguntur in libro sapientiae. qua multa poss& noua tor
menta ds exerere in impios adnutu sibi seruiente creatura. quae tam
non exseruit potest & de monte illo que fides in mare transferr&.
quod tamen nusqua factu t legimus t audiuim; quisquis eni horu aliquid
do dixerit ee inpossibile. uides qua desipiat quamque aduersus fidem
scripturae ei loquatur; multa alia hui modi possunt occurrere t legenti
t cogitanti quae possibilia do negare non possum. quamuis eoru desit
exemplum; sed quia dici potest illa opera ee diuina iuste aut uiuere
ad nram opera ptinere. suscepi ostendere & ea hoc opus ee diuinum.
& hoc egi libro isto loquacius forte qua sit e. sed contra inimicos gratiae
di & iam parum mihi dixisse uideor. nihilque me tam multu dicere de
lectat qua ubi mihi & scriptura ei plurimum suffragat. & id agitur
ut qui gloriat in dno glori&. & in omnibus gratias agam dno do nro. sur
sum cor habentes unde a patre luminu omne datu optimu & omne
donu pfectum e; nam si ppter ea non e opus di quia p nos agitur t
quia illo donante nos agim. nec illud e opus di ut mons transfer& in mare
quia p fidem hominu fieri pos se dns dixit. & hoc ipsoru operi at tribuit
dicens. si habueritis in uob fide tamqua granu sinapis. dic& is monti
huic tollere & mittere in mare & fi&. & nihil inpossibile erit uob.
Certe uob dixit. non mihi aut patri. & tamen hoc nullo modo facit ho
mo nisi illo donante & operante. ecce que ammodu sine exemplo e
in homi nib; pfecta iustitia & tam inpossibilis non e. fier& eni
si tanta uoluntas adhiber& quanta sufficit tantae rei; e&
aut tan ta. si & nihil eoru quae ptinent ad iustitia nos lateret
& ea tam sic dele ctar& animu ut quicquid aliud uoluntatis dolori ue
suae impedit. delectatio illa superar&; quod ut non sit. non ad in
possibilitate sed ad iudiciu di ptin&; quis eni nesciat non ee in homi
nis potestate. quid sciat ne cesse consequens ut quod app&endu cogni

tum fuerit appellatur in istam uitam delectat quantum diligendum est. hoc autem
sanitatis est animae. sed fortasse quispiam putauerit nihil nobis deesse
ad cognitionem iustitiae quod dominus uerbum consummans et breuians super
terram dixit in duobus preceptis totam legem prophetasque pendere. nec
ea tacuit sed uerbis apertissimis promisit. diliges inquit dominum deum tuum
ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua et diliges
proximum tuum tamquam te ipsum. quid durius [l' uerius] his impletis impleri omni
no iustitiam. Verumtamen qui hoc attendit etiam illud attendat quam
in multis offendamus omnes dum putamus deo quem diligimus placere
uel non displicere quod facimus. et postea per scripturam eius siue certae
et perspicuae rationis commoniti cum didicerimus quod ei non placeat paeni
tendo deprecamur ut ignoscat. plena humana uita est documentis ta
libus. unde autem minus nouimus quid ei placeat nisi quia et ipse minus
notus est nobis. Videmus enim nunc per speculum in enigmate tunc autem facie
ad faciem. Quis uero existimare audeat cum eo uentum fuerit quod ait
ut cognoscam sicut et cognitus sum. Tantam dei dilectionem fore contempla
toribus eius quanta fidelibus nunc est aut illo modo hanc illis tamquam de proximo
comparandam. porro si quanto maior notitia tanta erit maior dilectio.
profecto nunc quantum deest dilectioni tantum perficiendae iustitiae deesse
credendum est. sciri enim aliquid uel credi et tamen non diligi potest. diligi autem
quod neque scitur neque creditur non potest. at si credendo ad tantam
dilectionem sancti peruenire potuerunt qua certe maiorem in hac uita esse
non posse dominus ipse testatus est ut animam suam pro fide uel pro fratribus pone
rent. cum ab hac peregrinatione in qua per fidem nunc ambulatur
peruentum erit ad speciem quam nondum uisam speramus et per patientiam
expectamus procul dubio et ipsa dilectio non solum supra quam hic habe
mus sed longe supra quam petimus et intellegimus erit. nec ideo tamen
plus esse poterit quam ex toto corde ex tota anima ex tota mente.
neque enim restat in nobis aliquid quod addi possit ad totum. quia si resta
bit aliquid illud non erit totum. proinde hoc primum preceptum eius
iustitiae quo iubemur diligere deum ex toto corde ex tota ani
ma et ex tota mente cui est de proximo diligendo alterum consequens
in illa uita implebimus cum uidebimus facie ad faciem. sed ideo nobis
hoc etiam nunc preceptum est ut admoneremur quid fide expos
cere quo spem premittere. et obliuiscendo quae retro sunt

inq· anteriora nos extendere debeamus· ac p hoc quantu mihi uidetur
in ea quae pficienda est et iustitia multum in hac uita ille pficit· qui qua
longe sit a pfectione iustitiae pficiendo cognouit· sed si dici potest· quae
dam iustitia minor huic uitae conpetens· quia iustus ex fide uiuit quamuis
peregrinus a dno et ideo p fidem ambulans nondum p speciem. non absur
de dicitur et ad ista ptinere non peccet· neq· enim si est nondum potest tanta
dilectio di quanta illi cognitioni plenae pfectęque debetur· iam culpae de
putandum est. aliud est enim totam nondum adsequi caritatem. aliud nullam sequi cu
piditatem. quamobrem debet homo quamuis longe minus amet dm quam
potest amare conspectum· nihil tamen appetere inlicitum· sicut etiam in his
quae adiacent sensibus corporis potest oculus nullis tenebris delectari
quamuis non possit in fulgentissima luce defigi. uerum ecce iam talem
constituamus animum humanum in hoc corruptibili corpore· qui etsi nondum
illa supereminentissima pfectione caritatis di omnes motus terrenae li
bidinis absorbuerit atq· consumpserit. tamen in ista minore iustitia
ad inlicitum aliquid operandum ei libidini nulla inclinatione consentiat
ut ad illam uitam iam inmortalem ptineat. Diliges dnm dm tuum ex toto
corde tuo et ex tota anima tua et ex tota uirtute tua. Ad hanc autem non
regnet peccatum in uestro mortali corpore ad oboediendum desideriis eius. ad illam
non concupisces. ad istam post concupiscentias tuas non eas. ad illam nihil am
plius quaerere quam in ea pfectione psistere. ad istam hoc quod agit in
opere habere. et illius pfectionem p mercede sperare. ut p illam iustus sine
fine uiuat in specie quam in ista desiderauit. p hanc iustus uiuat ex fi
de. uetitis aliquando alicui delectationi inlicitae consentire. non tantum
in illis orrendis facinoribus et flagitiis ppetrandis. uerum etiam in istis
leuioribus. ut uel aurem alicui uoci quae audienda non esset. uel linguam ali
cui quae dicenda non esset acomodet. uel in ipso corde aliquid ita cogitet
ut mallet licitum quod male delectat. et p praeceptum scitur inlicitum;
etiam ista quippe consensio est ad peccatum· si utique fieret nisi poenae
terreret. tales iustitiae ex fide uiuentes non opus habent dicere.
Dimitte nob debita nra sicut et nos dimittimus debitoribus nris. falsum que
esse conuincunt quod scriptum est. non iustificabitur in conspectu tuo omnis
uiuens. et illud· si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos decipimus
et ueritas in nob non est. et id quia non est homo qui non peccauit.
et illud quia non est iustus in terra qui faciet bonum et non pec

cabit. Utrumque enim hoc testimonium non de praeterito dicit id est peccavit sed
de futuro id est peccabit. Et si qua alia in hanc sententiam sancta scriptura co
memorat. Sed quoniam haec falsa esse non possunt. illud esse consequens video.
ut qualibet et quantalibet in hac vita potuerimus definire iustitiam. nul
lus in ea sit hominum qui nullum habeat omnino peccatum. omnique homini sit
necessarium dare ut detur illi. dimittere ut dimittatur illi. et si quid
habet iustitiae non de suo sibi esse praesumere sed de gratia iustificantis
dei. et adhuc tamen ab illo esurire et sitire iustitiam qui est panis vivus et apud
quem fons vitae. qui sic operatur iustificationem in sanctis suis in huius vitae tempta
tione laborantibus. ut tamen sit et quod petentibus largiter adiciat. et
quod confitentibus clementer ignoscat. Sed inveniant isti si possunt ali
quem sub onere corruptionis huius viventem. cui iam non habeat quod ignoscat.
nisi tamen eum fateantur non doctrina legis datae. sed etiam infuso spiritu
gratiae ut talis esset adiutum. non cuiuslibet enim modi peccati. sed ipsius im
pietatis incurrent. Sane quamquam tale si testimonia illa divina
competenter accipiant prorsus invenire non possint. nullo modo tamen
dicendum est deo deesse possibilitatem. qua voluntas sic adiuvetur humana
ut non solum iustitia ista quae ex fide est omni ex parte modo perficiatur
in homine. verum etiam illa secundum quam postea in aeternum in ipsa eius
contemplatione vivendum est. quandoquidem si nunc velit in quoquam
etiam hoc corruptibile induere incorruptionem. atque hic inter homi
nes morituros eum iubere vivere minime moriturum. ut tota penitus
vetustate consumpta nulla lex in membris eius repugnet legi men
tis. deumque ubique praesentem ita cognoscat sicut sancti qui postea cog
nituri sunt. Quis demens audeat affirmare non posse. Sed quare
non faciat quaerunt homines. nec qui quaerunt se attendunt esse homi
nes. Scio quod sicut impossibilitas ita et iniquitas non est apud deum
et scio quod superbis resistit humilibus autem dat gratiam. Et scio quod il
li cui ne extolleretur datus erat stimulus angelus qui eum colaphiza
ret semel et iterum et tertio deprecanti dictum est. sufficit tibi gratia
mea. nam virtus in infirmitate perficitur. Aliquid ergo est in abdito et pro
fundo iudiciorum dei. ut etiam iustorum omne os obstruatur in laude sua.
et non aperiatur nisi in laude dei. Hoc autem aliquid quis possit scrutari.
quis vestigare quis nosse. quia tam sunt inscrutabilia iudicia eius et in
vestigabiles viae eius. Quis enim cognovit sensum domini aut quis consilia

rius illi fuit aut quis prior dedit illi et retribuetur ei quoniam ex ipso et per
ipsum et in ipso sunt omnia. Ipsi gloria in saecula saeculorum AMEN.

EXPLIC LIB DE SPU ET LITTERA.

INCIP EIUSDEM EPYSTOLA AD COMITEM BONIFATIUM FELICITER

Valde mihi gratum est quod inter occupationes bellicas curam quoque re
ligionis habere non neglegas et homines in dissensione ac divisione
constitutos ad viam salutis et pacis revocari desideras.

INCIP LIBER SCI AUGUSTINI AD PAULINUM

Diu sanctitatis tuae coepiscope venerande pauline rescriptorum
debitor fui ex quo mihi scripsisti per homines filiae nostrae religio
sissimae flore quaerens a me utrum prosit cuique post mortem quod
corpus eius apud sancti alicuius memoriam sepelitur. hoc enim abs te vidua
memorata petiverat pro defuncto in eis partibus suo filio, et rescripse
ras consolans eam idque etiam nuntians de cadavere fidelis iuvenis cynegii
quod materno et pio affectu desideravit esse completum, ut scilicet
in beatissimi felicis confessoris basilica poneretur. qua occasione fac
tum est ut per eosdem perlatores litterarum tuarum etiam mihi scriberes inge
rens huiuscemodi quaestionem atque ut responderem quid inde mihi vi
deretur exposcens nec tacens ipse quid sentias. nam dicis videri tibi
non esse inanes motus animorum religiosorum atque fidelium pro suis ita
curantium. adiungis etiam vacare non posse quod universa pro defunc
tis ecclesia supplicare consuevit. ut hinc et illud conici possit homi
ni prodesse post mortem, si fide suorum humando eius corpori talis provideatur
locus in quo appareat opitulatio etiam isto modo quaesita sanctorum.
sed cum haec ita sint quomodo huic opinioni contrarium non sit quod
ait apostolus. Omnes enim adstabimus ante tribunal christi ut ferat
unusquisque secundum ea quae per corpus gessit sive bonum sive ma
lum. non te satis videre significas. Haec quippe apostolica sententia
ante mortem ammonet fieri quod possit prodesse post mortem. non tunc
quando recipiendum est quod quisque gesserit ante mortem, verum
hec ita solvitur quaestio. quo quodam vitae genere adquiritur
dum in hoc corpore vivitur ut aliquid adiuvent ista defunctos. ac per hoc
secundum ea quae per corpus gesserunt eis quae post corpus religiose pro
illis facta fuerint adiuvantur. sunt enim quos nihil omnino adiuvant
ista sive pro eis fiant quorum tam mala sunt merita ut nec talibus dig

ni sint adiuuare. siue per eis quorũ tam bona ut talib; non indigeant adium
tis. genere igitur uitae quod gessit quisque p corpus efficitur ut psint t
non psint quaecumque p illo pie fiunt cum reliquerit corpus. Nam meritũ
p quod ista psint si nullum comparatũ ē in hac uita. frustra post hanc quae
ritur uita; ita fit ut neque inaniter ecclesia t suorũ cura p defunctis quod
potuerit religionis impendat. & tamen ferat unusquisque secundum ea
quae gessit p corpus siue bonũ siue malũ. reddente dno unicuique secun
dũ opera eius. ut eni hoc quod inpenditur possit ei pdee post corpus. in
ea uita ē adquisitum quã gessit in corpore; poterat inquisitioni tuae
sufficere mea breuis ista responsio. sed quae alia moueant quibus respon
dendum existimo parump attende. In machabeorũ libris legimus ob
latum p mortuis sacrificium; sed & si nusquã in scripturis u&eribus om
nino legitur. non parua ē uniuersae ecclesiae quae in hac consuetudine
clar& auctoritas. ubi in precibus sacerdotis quae dno dõ ad ei altare fun
duntur locum suũ hab& & iã comendatio mortuorũ; sed utrũ aliquid p
sit animae mortui locus corporis sui. operosius inquirendũ ē. ac primũ
utrũ intersit aliquid ad inferendã t augendã miseriã post hanc uitã
spiritib; hominũ si eox corpora sepulta non fuerint. non secundũ opi
nione utcumque uulgatã. sed potius secundũ religionis nrae. sacris litte
rãs ē uidendum; neque eni credendũ ē sic apud marone legitur inse
pultos a nauigando atq; transeundo inferno amne p hiberi. quia scilic&
nec ripas datur horrendas & rauca fluenta transportare. priusquã
sedibus ossa quieuer. quis cor xpianũ inclin& his poeticis fabulosis q; fig
mentis. cum dns ihs ut inter manus inimicorũ qui eorũ corpora in potes
tate haberent securi occumberent xpiani. nec capillum capitis eorũ
asserat periturũ. exortans ne timeant eos qui cum corpus occiderint
amplius non habent quid faciant. unde in primo libro de ciuitate di
satis quantũ existimo sum locutus. ut eorũ dentẽ retunderem qui bar
barica uastitatẽ praecipue quã nup roma p pessa ē xpianis tempo
ribus inputando & iã id obiciunt. quod suis illic non subuenerit xps.
quibus cũ responsum fuerit animas fidelium p suae fidaei meritis ab il
lo fuisse susceptas. insultant de cadaueribus insepultis. totũ itaque istu
de sepultura locum uerbis talibus explicaui. at eni in tanta in qua stra
ge cadauerũ nec sepeliri potuer. neque istud pia fides nimiũ refor
midat. tenens praedictũ nec absumentes bestias resurrecturis corpo

ribus obfuturas quorum capillus capitis non peribit. Nullo modo diceret
ueritas. Nolite timere eos qui corpus occidunt animam autem non possunt
occidere. Si quicquam obesset futurae uitae quicquid inimici de corpori
bus occisorum facere uoluissent. nisi forte quispiam sic absurdus est ut conten
dat eos qui corpus occidunt & timeri debere post mortem. ne corpus oc
cisum sepeliri non sinant. falsum ergo quod ait qui corpus occidunt & post
ea non habent quid faciant. absit autem ut falsum [sit] quod ueritas dixit. Dic
tum est enim aliquid eos facere cum occidunt. quia in corpore sensus est occi
dendo. postea uero nihil habere quod faciant. quia nullus sensus est
in corpore occiso. Multa itaque corpora christianorum terra contexit.
sed nullum eorum quisquam caelo & terra separauit. quam totam implet
praesentia sui qui nouit unde resuscitet quod creauit. dicitur qui
dem in psalmo. Posuerunt mortalia seruorum tuorum escas uolatilibus caeli
carnes sanctorum tuorum bestiis terrae. Effuderunt sanguinem eorum
tamquam aquam in circuitu hierusalem & non erat qui sepeliret. sed ma
gis ad execrandam crudelitatem eorum qui ista fecerunt non ad eorum infe
licitatem qui ista perpessi sunt. Quamuis enim haec in conspectu hominum
dura & dira uideantur. sed pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius
Proinde ista omnia id est curatio funeris conditio sepulturae. pompa
exequiarum magis sunt uiuorum solatia quam subsidia mortuorum
Si aliquid prodest impio sepultura pretiosa. oberit pio uilis aut nulla.
praeclaras exsequias in conspectu hominum purpurato illi diuiti turba
exhibuit famulorum. sed multo clariores in conspectu domini ulceroso illi pau
peri ministerium prebuit angelorum. qui eum non extulerunt in marmoreum
tumulum sed in habrahae gremium sustulerunt. Rident haec illi con
tra quos defendendam suscepimus ciuitatem dei. Uerumtamen sepulturae
curam & iam eorum philosophi contempserunt. & saepe uniuersi exercitus
dum pro terrena patria morerentur ubi postea iacerent uel quibus bestiis es
ca fierent non curarunt. licuitque de hac re poetis plausibiliter
dicere. caelo tegitur qui non habet [urnam]. Nam quanto minus debent
de corporibus insepultis insultare christianis. quibus & ipsius carnis
membrorumque omnium reformatio non solum ex terra uerum etiam ex a
liorum elementorum secretissimo sinu quo dilapsa cadauera recesserunt
in temporis puncto reddenda & redintegranda promittitur. Nec
ideo tamen contemnenda et abicienda sunt corpora defunctorum

maxime quae iustorum atque fidelium quibus tamquam organis et uasis ad omnia bona
opera sanctus usus est spiritus. Si enim paterna uestis et anulus ac si quid huiusmodi
tanto carius est posteris quanto erga parentes maior affectus. nullo mo
do ipsa spernenda sunt corpora. quae utique multo familiarius atque
coniunctius quam quaelibet indumenta gestamus. Haec enim non ad ornamen
tum uel adiutorium quod adhibetur extrinsecus. sed ad ipsam naturam ho
minis pertinent. Unde et antiquorum iustorum funera officiosa pietate
curata sunt et exequiae celebratae. et sepultura prouisa. ipsique cum uiuerent
de sepeliendis uel etiam transferendis suis corporibus filiis mandauerunt.
et tobis sepeliendo mortuos deum promeruisse teste angelo commendatur.
ipse quoque dominus die tertio resurrecturus religiosae mulieris bonum
opus praedicat. Praedicandumque commendat. quod unguentum praetiosum
super membra eius effunderit. atque hoc ad eum sepeliendum fecerit.
et laudabiliter commemorat in euangelio. Qui corpus eius de cruce ac
ceptum diligenter atque honorifice tegendum sepeliendumque curarunt.
uerum istae auctoritates non hoc admonent quod insit ullus cadaueribus
sensus. sed ad dei prudentiam. Cui placent etiam talia pietatis officia cor
pora quoque mortuorum pertinere significant. propter fidem resurrec
tionis astruendam. ubi et illud salubriter dicitur. Quanta pos
sit esse remuneratio pro elymosinis quas uiuentibus et sentientibus
exhibemus. si neque hoc apud deum perit quod exanimis hominum
membris officii diligentiaeque persoluitur. Sunt quidem et alia
quae sancti patriarchae de corporibus suis uel condendis uel transferendis
prophetico spiritu dicta intellegi uoluerunt. Non autem hic locus est ut ea
pertractemus. cum sufficiant ista quae diximus. Sed si ea quae susten
tandis uiuentibus sunt necessaria sicut uictus et amictus quam
uis cum graui afflictione desint non frangunt in bonis perferendi
tolerandique uirtutem nec eradicant ex animo pietatem. Sed exer
citatam faciunt fecundiorem. Quanto magis cum desunt ea quae ad cu
randis funeribus decondendisque corporibus defunctorum adhibe
ri solent. Non efficiunt miseros in occultis piorum sedibus iam quietos.
Ac per hoc quando ista cadaueribus christianorum in illa magna urbis uel
etiam aliorum oppidorum uastatione defuerunt. nec uiuorum culpa est qui
non potuerunt ista prebere. nec poena mortuorum qui non potuerunt ista
sentire. haec est mea de sepulturae causa atque ratione sententia.

quam propter ea ex alio libro meo in istum transtuli quia facilius hoc ammonere
sic potuit quam id ipsum alio modo eloquendum fuit. Quod si uerum est. pro
fecto etiam prouisus sepeliendis corporibus apud memoriam sanctorum locus. bonae
affectionis humanae est erga funera suorum quoniam si nonnulla religio est ut se
peliantur. non potest nulla esse. quando ubi sepeliantur attenditur. Sed cum ta
lia uiuorum solatia requiruntur. quibus eorum pius in suos animus appareat. non
uideo quae sint adiumenta mortuorum. nisi ad hoc ut dum recolunt ubi
sint posita eorum quos diligunt corpora. eisdem sanctis illos tamquam patronis
susceptos apud dominum adiuuandos orando commendent. Quod quidem fa
cere possint. etiam si talibus locis eos humare non possunt. Sed non ob aliud uel me
moriae uel monumenta dicuntur ea quae insignita fiunt sepulchra mortuorum.
Nisi quia eos qui uiuentium oculis morte subtracti sunt. ne obliuione etiam cor
dibus subtrahantur. in memoriam Reuocant. et ammonendo faciunt cogita
ri. nam et memoriae nomen id apertissime ostendit. et monumentum. eo quod
moneat mentem id est admoneat nuncupatur. propter quod et graeci mnemion
uocant quod nos memoriam seu monumentum appellamus. Quoniam lingua eorum memoria
ipsa qua meminimus mneme dicitur. Cum itaque recolit animus ubi sepultum
sit carissimi corpus et occurrit locus nomine martyris uenerabilis. eidem
martyri animam dilectam commendat recordantis et precantis affectus.
qui cum defunctis a fidelibus carissimis exhibetur. eum prodesse non dubium est
His qui cum in corpore uiuerent talia sibi post hanc uitam prodesse meruerunt. Verum etsi aliqua necessitas uel humari corpora uel in talibus
locis humari nulla data facultate permittit. Non sunt praetermittendae
supplicationes pro spiritibus mortuorum. quas faciendas pro omnibus in christia
na et catholica societate defunctis etiam tacitis nominibus eorum sub ge
nerali commemoratione suscepit ecclesia. ut quibus ad ista desunt
parentes aut filii aut quicumque cognati uel amici. ab una eis exhibeantur
pia matre communi. Si autem deessent istae supplicationes quae fiunt
recta fide ac pietate pro mortuis. puto quod nihil prodesset spiritibus eorum
quamlibet locis sanctis exanima corpora ponerentur. Cum ergo fidelis ma
ter filii defuncti corpus desiderauit in basilica martyris poni.
siquidem credidit eius animam meritis martyris adiuuari. hoc quod
ita credidit supplicatio quaedam fuit. et haec profuit siquid profuit.
Et quod ad idem sepulchrum recurrit animo. et filium precibus ma
gis magisque commendat. adiuuat defuncti spiritum non mortui cor

poris locus. sed ex loci memoria uiuus matris affectus; simul enī & quis
& cui commendatus sit non utique infructuose religiosa mentem precan
tis attingit. Nam & orantes de membris sui corporis faciunt quod sup
plicantibus congruit. cū genua figunt cum extendunt manus t̃ etiam
prosternunt solo. & si quid aliud faciunt uisibiliter. quamuis eorū inuisibi
lis uoluntas & cordis intentio deo nota sit. Nec ille indigeat his indiciis
ut animus ei pandatur humanus. sed his magis seipsū excitat homo
ad orandum gemendum q; humilius atq; feruentius; Et nescio quomo
do cum hi motus corporis fieri nisi motu animi praecedente non possint
eisdem rursus exterius uisibiliter factis ille interior inuisibilis qui eos
fecit augetur. ac per hoc cordis affectus qui ut fierent ista praecessit
quia facta sunt crescit. uerumtamen sē eo modo quisq; teneat t̃ etiam
ligetur ut haec de suis membris facere nequeat. non ideo non orat
interior homo & ante oculos dī in secretissimo cubili ubi conpungitur
sternitur; Ita etiā cum plurimum intersit ubi ponat corpus mortui sui
qui pro spū eī dō supplicat. quia & praecedens affectus locum elegit sem
& illic corpore posito. recordatus locus scs. eum qui praecesserat renouat
& auget affectū. tamē etiā si non possit ubi religionis animus elegit huma
re quiem diligit. nullomodo debeat supplicationib; necessariis in eī commen
datione cessare; ubicumque enī iacet t̃ non iaceat defuncti caro. spūi
requies adquirenda ē. qui cum inde exiret secum abstulit sensum quo
interesse possit quomodo quisque sit siue in bonis siue in malis. nec ab
ea carne exspectat adiuuari suā uitā. quā detraxerat excedens & red
diturus ē rediens. quo non caro spiritui sps carni etiā ipsius resurrec
tionis meritum comparat. utrum ad poenā an ad gloriā reuiuiscant;
Legimus in ecclesiastica historia quā graece scripsit eusebius & in la
tinā linguā uertit rufinus martyrum corpora in gallia canibus
exposita. canumque reliquias atq; ossa mortuorū usque ad extremā
consūmationē ignibus concremata. eosdem cineres fluuio rodano
ne quid ad memoriā qualēcumque relinqueret inspersos. quod non
ob aliud credendū ē diuinitus fuisse pmissū. nisi ut discerent
xpiani in confitendo xpm dum condempnunt hanc uitā multo ma
gis condemnere sepulturā; hoc enī quod ingenti saeuitia de corpo
ribus martyrū factū ē. si eis quicquā noceret quominus beatae
requiescerent. eorū uictoriosissimi sps non utique fieri sineret;

re ipsa ergo declaratum est non ideo dixisse dominum nolite timere eos qui corpus occidunt et post ea non habent quid faciant. quod non esset permissurus aliquid eos facere de suorum corporibus mortuorum. sed quo quicquid facere permissi essent. nihil quo minueretur christiana defunctorum felicitas fieret. nihil inde ad sensum post mortem uiuentium perueniret. nihil ad detrimentum saltim ipsorum corporum quo minus integra resurgerent pertineret. et tamen ex illo humani cordis affectu quo nemo umquam carnem suam odio habet. si cognoscant homines aliquid post mortem suam suis corporibus defuturum quod in sua cuiusque gente uel patria poscit sollemnitas sepulturae contristantur ut homines. et quod ad eos post mortem non pertinet dolent ante mortem. ita ut inueniatur in regnorum libris deus per prophetam minari alteri prophetae qui ei transgressus est uerbum quod non inferetur cadauer eius in sepulchrum patrum eius. quae scriptura sic se habet. haec dicit dominus. quia inoboediens fuisti ori domini et non custodisti mandatum quod tibi praecepit dominus deus tuus et reuersus es et comedisti panem et bibisti aquam in loco in quo praecepit tibi ne comederes panem neque biberes aquam. non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. quanti haec poena pendenda sit secundum euangelium cogitemus. ubi post corpus occisum nihil metuendum esse didicimus ne membra exanima patiantur. nec poena dicenda est. si autem humanum erga suam carnem consideremus affectum. potuit inde terreri uel contristari uiuus quod sensurus non erat mortuus. et haec erat poena quod dolebat animus id de suo corpore futurum. quamuis cum fieret non doleret. hactenus enim uoluit dominus seruum suum plectere. qui non sua contumacia spreuerat praeceptum eius implere. sed aliena decipiente fallacia obaedire se credidit. quando non oboediuit. neque enim putandum est ita fuisse interemptum morsu bestiae ut ad supplicium tartareum eius deinde anima raperetur. quando quidem ipsum eius corpus idem leo qui occiderat custodiuit. iumento etiam quo uehebatur inleso. et simul cum illa inmani fera intrepida presentia ad sui domini funus adstante. quo mirabili signo apparet hominem dei cohercitum temporaliter usque ad mortem. non tamen punitum esse post mortem. de qua re apostolus cum propter quasdam offensas commemorasset infirmitates mortesque multorum. si enim nos ipsos inquit iudicaremus a domino non iudicaremur.

cum iudicamur a domino corripimur ut non cum hoc mundo dam
nemur. Eum sane ipse qui deceperat in monumento proprio satis honorifice
sepeliuit. seque sepeliendum iuxta eius ossa curauit. ita sperans parci posse
quoque ossibus suis cum ueniret tempus quando secundum illius hominis
dei prophetiam Iosias rex Iuda in illa terra multorum eruit ossa mortuorum.
eisdemque ossibus sacrilega altaria quae sculptilibus consecrata fue
rant funestauit. Pepercit quippe illi monumento ubi iacebat propheta.
qui ante annos amplius quam trecentos ista praedixerat. et propter ipsum
nec illius qui eum seduxerat sepultura uiolata est. Affectum namque
illo quo nemo umquam carnem suam odio habet. prouiderat cadaueri suo.
qui occiderat mendacio animam suam. Ex hoc igitur quod carnem suam quisque
naturaliter diligit. et illi poena fuit addiscere non eum futurum in sepul
chro patrum suorum. et huic cura prospicere ut parceretur ossibus suis
si iuxta eum iaceret cuius sepulchrum nemo uiolaret. Hunc affectum
martyres Christi certantes pro ueritate uicerunt. nec mirum. quia contemser
quod non fuerant peracta morte sensuri. qui non potuerunt eis quos uiuen
tes sentiebant cruciatibus uinci. Poterat utique deus qui leonem prophe
tae corpus quod ipse occiderat ulterius non permisit attingere
et fecit de peremptore custodem. poterat inquam a suorum inter
fectis corporibus canes quibus fuerant proiecta prohibere. poterat
et ipsam hominum innumerabilibus modis terrere saeuitiam ne cada
uera incendere nec in auras dispergere auderent. sed hoc quoque
experimentum multiplici uarietati temptationum deesse non debuit.
ne fortitudo confessionis quae immanitati persecutionis pro corporis sa
lute non cederet pro sepulchri honore trepidaret. postremo ne fi
des resurrectionis consumptionem corporum formidaret. Debuerunt
ergo et ista permitti ut etiam post haec tanti horroris exempla martyres
in Christi confessione feruentes huius quoque testes fierent ueritatis.
in qua didicerant eos a quibus sua corpora interficerentur
post ea nihil habere quod facerent. quo quicquid facerent mor
tuis corporibus facerent. quando in carne omni uita carente
nec aliquid sentire posset qui inde migraret. nec aliquid inde
perderet qui creauit. Sed inter haec quae fiebant de corporibus oc
cisorum cum martyres non ea metuentes magna fortitudine paterentur.
tamen apud fratres luctus ingens erat quod nulla dabatur potes

tas sanctorum funeribus istam persoluere, nec occulte subtrahere aliquid sicut
eadem testatur historia crudelium custodum uigilantiae permittebant. Ita
cum illos qui occisi fuerant in dilaceratione membrorum suorum in confla
gratione ossium in dispersione cinerum miseria nulla contingeret; istos ta
men qui nihil eorum sepelire poterant magna misericordia cruciabat.
quia in nullo modo sentientibus ipsi quodammodo sentiebant. Et ubi iam illorum
nulla erat passio. erat istorum misera compassio. Secundum istam quam dixi
miseram compassionem laudantur illi et a rege dauid benedicuntur qui saulis
et ionathae ossibus aridis sepulturae misericordiam praestiterunt. Quae tan
dem misericordia praestatur nihil sentientibus? An forte reuocandum est
in opinione. quod infernum fluuium insepulti non poterant transmeare?
Absit hoc a fide christiana; alioquin pessime actum est cum tanta martyrum
multitudine. quorum non potuerunt corpora sepeliri. et fallaciter eis ue
ritas dixit. Nolite timere eos qui corpus occidunt et post ea non habent
quid faciant. si eis tanta mala facere potuerunt quibus impedirentur
ad loca exoptata transire. Sed quia hoc sine ulla dubitatione falsissimum
est. nec aliquid obest fidelibus negata eorum corporibus sepultura. nec aliquid
si exhibeatur infidelibus prodest; cur ergo illi qui saulem et eius filium sepe
lierunt misericordiam fecisse dicuntur et ex hoc a rege pio benedicuntur.
nisi quia bene afficiuntur corda miserantium quando et dolent in mor
tuorum corporibus alienis quae illo affectu quo nemo umquam carnem
suam odio habet nolunt fieri post mortem suam corporibus suis. et quod
sibi exhiberi uolunt quando sensuri non sunt. aliis non sentientibus
curant exhibere dum sentiunt. Narrantur uisa quaedam quae huic dis
putationi non neglegenda uideantur inserere quaestionem. Feruntur
quippe mortui nonnulli uel in somnis uel alio quocumque modo appa
ruisse uiuentibus. atque ubi eorum corpora iacerent inhumata nescien
tibus. locis que monstratis admonuisse ut sibi sepultura quae defue
rat praeberetur. Haec si falsa esse responderimus. contra quorundam scrip
ta fidelium et contra eorum sensus qui talia sibi accidisse confirmant
inpudenter uenire uidebimur; Sed respondendum est non ideo putan
dum esse mortuos ista sentire uel petere qui uidentur in somnis. Nam et uiuen
tes apparent saepe uiuentibus dormientibus dum se ipsi nesciant appa
rere. et ab eis haec qui somniauerint audiunt. dicentibus quod eos
in somnis uiderint agentes aliquid uel loquentes; Si ergo me potest

aliquis in somnis uidere sibi aliquid quod factum est indicantem uel etiam quod
futurum est praenuntiantem cum id ego prorsus ignorem et omnino non cu
rem non solum quid ille somniet sed utrum dormiente me uigilet
an uigilante me dormiat an uno eodemque tempore uigilemus
ambo siue dormiamus quando ille somnium uidet in quo me uidet. quid
mirum si nescientes mortui nec ista sentientes tamen a uiuentibus uiden
tur in somnis. et aliquid dicunt quod euigilantes uerum esse cognoscant.
Angelicis igitur operationibus fieri crediderim siue permittatur desuper siue
iubeatur ut aliquid dicere de sepeliendis corporibus suis uideantur
in somnis cum id penitus nesciant quorum illa sunt corpora. id autem
aliquando utiliter fit. siue ad uiuorum qualecumque solatium ad quos
pertinent illi mortui quorum apparent imagines somniantibus. siue
ut his ammonitionibus generi humano sepulturae commendetur
humanitas. quae licet defunctis non opituletur culpanda tamen inre
ligiositate neglegitur. aliquando autem fallacibus uisis homines in
magnos mittuntur errores quos talia perpeti iustum est. uelut si quis
quam uideat in somnis quod Eneas uidisse apud inferos poetica fal
sitate narratur. et ei cuiuspiam non sepulti appareat imago lo
quatur talia qualia fertur locutus illi fuisse Palinurus. et cum euigi — polidorus.
lauerit ibi corpus ei inueniat ubi iacere inhumatum cum somnia
ret audiuit ammonitus et rogatus ut sepeliret inuentum. et quia id
uerum esse comperit. credat ideo mortuos sepeliri ut eorum animae
ad loca transeant unde insepultorum animas inferna prohiberi
lege somniauit. nonne ita credens plurimum a tramite ueritatis exor
bitat? Sic autem infirmitas humana sese habet ut cumque mortuum
in somnis quisque uiderit. ipsius animam se uidere arbitretur.

Cum autem uiuum similiter somniauerit non ei animam neque corpus
sed hominis similitudinem sibi apparuisse non dubitet. quasi non
possint et mortuorum hominum eodem modo nescientium non animae
sed similitudines apparere dormientibus. pro certo cum mediolani essem.
audiuimus quod cum debitum repeteretur a quodam defuncti patris cau
tione prolata quod filio nesciente a patre iam fuerat persolutum. con
tristari homo grauissime coepit. atque mirari quod ei pater mori
ens non dixerit quod deberet. cum fecisset etiam testamentum.
tunc nimis anxio apparuit idem pater ei in somnis et ubi esset re

cautu quo illa cautio uacuata fuerat indicauit. Quo inuento iuuenis
adque monstrato non solum falsi debiti calumniã ppulsauit sed etiã
paternũ recepit cirographũ quod pater non receperat quando ẽ
pecunia psoluta. hic itaque putatur anima hominis curã gessisse
p filio & ad eũ uenisse dormientẽ ut docens quod ignorabat mag
na molestia liberaret. Sed eodem ipso ferme tempore quo id au
diuimus id est nob apud mediolanũ constitutis. cartaginis r&hor
eulogius qui meus in eadem arte discipulus fuit sicut mihi ipse
postea quã in africã remeauim̃ r&ulit. cum rethoricos ciceronis
libros discipulis suis trader& recensens lectionẽ quã postero die
fuerat traditurus. quendã locum offendit obscurum; quo non intel
lecto uix potuit dormire sollicitus. qua nocte somnianti ego illi qd
non intellegebat exposui. immo non ego sed imago mea nesciente
me. & tã longe trans mare aliquid aliud siue agente siue somni
ante. & nihil de illius curis omnino curante. quomodo fiant ista
nescio. sed quomodo lib& fiant. cur non eodẽ modo fieri credimus. ut
in somnis quisque uideat mortuũ. quomodo fit ut uideat & uiuũ.
ambobus utique nescientibus neque curantibus. quis t ubi t quando
eorũ imagines somni&. Similia sunt aũt somnus nonnulla etiã uisa
uigilantium qui turbatos habent sensus. sicut frenetici t quocumque
furentes modo. nã & ipsi loquunt̃ secum quasi uere presentibus quorũ
loquantur cum absentibus quã presentibus quorũ imagines cer
nunt. siue uiuorũ siue mortuorum. sed quẽ admodum hi qui uiuunt ab eis
se uideri & cum eis se conloqui nesciunt. neq; eni reuera ipsi adsunt
aut ipsi sermocinant̃. Sed turbatis sensibus homines talia uisa ima
ginaria patiunt̃. Eomodo & hi qui ex hac uita migrar̃ sic afectis
hominib; uident̃ quasi psentes cum sint absentes. & utrũ aliquis eos
imaginaliter uideat omnino nescientes. huic rei simile ẽ etiã illud.
cum homines altius quam si dormirent subtrahunt̃ corporis sensib;.
& his eni apparent imagines uiuorũ atq; mortuorũ. sed cum fue
rint sensib; redditi. quoscumque mortuos uidisse se dixerint
uere cum eis fuisse creduntur. nec attendunt qui haec audiunt
similiter ab eis absentium atq; nescientium quorumdã etiã imagi
nes uisas ẽẽ uiuorũ. homo quidã curma nomine municipii tulli
ensis quod hipponi pximũ ẽ curialis paup uix illius loci duum

uir albitius et simpliciter rusticanus cum egrotaret et ablatus a sensibus poene
mortuus iaceret aliquot diebus, tenuissimus flatus in naribus qui manu
admota utcumque sentiebatur. et erat exigui uiuentis indicium, sepe
liri ut exanimem non sinebat. nullos artus mouebat. nulla sumebat ali
menta. nihil oculis nihil ullo alio sensu corporis qualibet impacta mo
lestia sentiebat. uidebat tamen multa uelut in somnis. quae tandem ali
quando post dies plurimos quasi euigilans uisa narrauit. ac primum
mox ut aperuit oculos. eat aliquis inquit ad domum curmae fabri fer
rarii et uideat quid ibi agatur. quo cum itum esset. inuentus est mortuus eo momento
quo iste fuerat sensibus redditus et poene a morte reuixerat. tunc in
tentis qui aderant illum exhiberi iussum esse quando ipse dimissus est indi
cauit. seque illic unde redierat dixit audisse. quod non curma curia
lis sed curma faber ferrarius ad loca illa mortuorum preceptus fuisset
adduci. in illis ergo uisis tamquam somniis suis inter eos defunctos quos
uidebat pro meritorum diuersitate tractari. agnouit et etiam illic nonnul
los quos nouerat uiuos. ipsos autem uiuos forsitan credidissem. si non in
ter illa quasi somnia sua uidisset et etiam quosdam qui nunc usque adhuc
uiuunt clericos uidelicet aliquis religionis suae. a quorum ibi presbitero
audiuit ut apud hipponem baptizaretur a me. quod et factum esse dicebat.
uiderat itaque in illa uisione presbiterum. clericos. me ipsum nondum
scilicet mortuos. in qua postea uidit et mortuos. cur non et illos
sicut nos uidisse credatur. utrosque scilicet absentes atque nescien
tes. ac per hoc non ipsos sed similitudines eorum. sicut et loca. nam
et fundum uidit ubi erat ille cum clericis presbiter. et hipponem.
ubi a me est quasi baptizatus. in quibus locis profecto non erat quando illic
sibi esse uidebatur. nam quid ibi ageretur eo tempore nesciebat. quod
procul dubio sciret si uere ibi esset. uisa sunt igitur ista. quae non presentantur
in ipsis rebus ut sunt. sed in quibusdam rerum imaginibus adumbrantur.
denique post multa quae uidit etiam in paradisum se introductum
esse narrauit. dictumque sibi esse cum inde dimitteretur redditurus
ad suos. uade baptizare si uis esse in isto loco beatorum. Deinde ut a me
baptizaretur admonitus. iam factum esse respondit. cui ille qui
cum eo loquebatur. uade inquit uere baptizare. nam illud in uisione
uidisti. post ista conualuit. perrexit hipponem. pascha iam propinqua
bat. dedit nomen inter alios competentes pariter cum plurimis incog

nitus nobis. nec illā mihi uisionē ł cuiquā nrorū indicare curauit. bapti
zatus ē. paucis diebus siccis remeauit ad ppria; biennio ł amplius transacto
ego haec cuncta cognoui. primo p quendam meū eiq; amicū in conuiuio meo
cū quaedā talia loqueremur; deinde institi ac feci ut haec mihi praesens
narrar&. attestantibus honestis ciuibus suis & demirabili ei egritudine
ut iacuerat poenae mortuus p dies plurimos. & de illo alio curma fabro
ferrario quod commemoraui superius. & de his omnibus. quae cū mihi diceret
& iā se tunc ab illo audisse recolebant atq; firmabant; quā obrem sicut ui
dit baptismū suum & meipsum & hipponē & basilicā & baptisterium
non in rebus ipsis sed in quibusdā similitudinib; rerū. ita & alios quosdā
uiuos eisdem nescientibus uiuis; cur non ergo ita & illos mortuos eisdē
nescientibus mortuis. cur non istas operationes angelicas credim' p dis
pensationē puidentiae bene utentis & bonis & malis secundū inscrutabi
lē altitudinē iudiciorū suorū. siue instruantur hinc mentes mortalium
siue fallantur. siue consolentur. siue terreantur. sicut unicuique ł pbenda
misericordia ł inroganda uindicta. ab illo cui misericordiā & iudiciū
non inaniter cantat ecclesia. ut uid& & accipiat quisque quod dicit; si re
bus uiuentium interessent animae mortuorū. & ipse nos quando eos
uidemus alloquerentur in somnis. ut de aliis taceam meipsum pia mater
nulla ratione desereret. quae terra marique secuta ē ut mecū uiue
ret; absit enī ut facta sit uita feliciore crudelis. usque adeo ut quando
aliquid angit cor meū nec tristē filium consol&ur quē dilexit unice
quē numquā uoluit mestum uidere; sed pfecto quod sacer psalmus p
sonat uerum ē. quō pater meus & mater mea dereliquer' me
dns assumpsit me; si ergo dereliquer' nos parentes nri. quomodo
nris curis & rebus intersunt. si autē parentes inter non sunt. qui sunt
/. alii mortuorū qui nouerint quid agamus quidue patiamur. esaias
pph&a dicit; tu es enī pater nr quia abraham nesciuit nos. & isrł
non cognouit nos. si tanti patriarchae quid erga populū ex eis perta
tum ager&ur ignorauer' quibus dō credentib; populus ipse de illorū
stirpe pmissus ē. quomodo mortui uiuorū rebus atque actib; cognos
/. cendis adiuuandisque miscentur. quomodo dicim' eis eē consultum
qui obier' antequā uenirent mala quae illorū obitum consecuta sunt.
si & post mortem sentiunt quaecumque in uitae humanae cala
mitate contingunt. an forte nos errando ista dicimus. & eos pu

tamus qui & eos quos inquietant uiuorum uita sollicitat. Quid est ergo quod piis-
simo regi iosiae pro magno beneficio promisit deus quod esset ante moriturus,
ne uideret mala quae uentura illi loco & populo minabatur. Quae dei uerba
ista sunt. Haec dicit dominus deus israhel, uerba mea quae audisti & ueritus es
a facie mea cum audisti quae locutus sum de loco isto & qui commorantur
in eo ut deseratur & in maledicto sit. & conscidisti uestimenta tua
& flevisti in conspectu meo & ego audiui dixit deus sabaoth. non sic ecce ego
apponam te ad patres tuos & apponeris cum pace. & non uidebunt oculi tui
omnia mala quae ego induco in locum hunc & qui commorantur in eo. territus
iste dei comminationibus fleuerat & sua uestimenta consciderat, & fit
omnium malorum futurorum de properata morte securus quod ita requie-
turus esset in pace ut illa omnia non uideret. ubi ergo sunt spiritus defunctorum.
ubi non uident quaecumque aguntur aut eueniunt in ista uita hominum. quo
modo ergo uident tumulos suos aut corpora sua utrum abiecta iaceant
an sepulta. quomodo intersunt miseriae uiuorum cum uel sua ipsi mala
patiantur si talia merita contraxerunt uel in pace requiescant sicut huic
iosiae promissum est. ubi mala ulla non patiendo nec compatiendo sustine-
ant. liberati ab omnibus malis quae patiendo & conpatiendo cum hic ui-
uerent sustinebant. Dixerit aliquis, si nulla est mortuis cura de uiuis. quomo-
do ille diues qui apud inferos torquebatur rogabat abraham patrem ut
mitteret lazarum ad quinque fratres suos nondum mortuos & ageret cum
eis ne uenirent & ipsi in eundem tormentorum locum. sed numquid quia
hoc ille diues dixit ideo quid fratres agerent uel quid paterentur
illo tempore sciuit. ita illi cura fuit de uiuis quamuis quid agerent
omnino nesciret. & quemadmodum est nobis cura de mortuis quamuis quid
agant utique nesciamus, nam si nihil de mortuis curaremus. non utique
pro illis deo supplicaremus. denique abraham nec lazarum misit. & moy-
sen ac prophetas hic eos habere respondit. quos audire deberent ut ad
illa supplicia non uenirent. ubi rursus occurrit quomodo quid hic
ageretur abraham pater ipse nesciebat. ubi sciebat esse moysen & prophe-
tas id est libros eorum quibus homines oboediendo tormenta infer-
na uitarent. ubi denique nouerat diuitem illum in deliciis. pauperem
uero lazarum in laboribus doloribusque uixisse, nam & hoc illi ait, memento
fili quia percepisti bona in uita tua. lazarus autem mala, sciebat er-
go haec quae utique apud uiuos non apud mortuos gesta fuerant

uerum non eum agerent in uiuis. sed eis mortuis potuit lazaro indicante
cognoscere. ne falsum sit quod ait pph&a. abraham nesciuit nos. proinde
fatendum est nescire quidem mortuos quid hic agatur sed dum hic agit.
postea uero audire ab eis qui hinc ad eos moriendo pergunt. non quidem
omnia sed quae sinuntur indicare. quae sinuntur &iam ista meminisse
& quae illos quibus haec indicant oport& audire. possunt & ab an
gelis qui rebus quae aguntur hic presto sunt audire aliquid mortui
quod unumquemque illorum audire debere iudicat cui cuncta sub
iecta sunt. nisi enim essent angeli qui possunt interesse & uiuorum & mor
tuorum locis. non dixiss& dns ihs. contingit aut mori inopem illum & au
ferri ab angelis in sinu abrahae. nunc ergo hic nunc ibi esse potuer.
qui hinc illuc quem ds uoluit abstulerunt. possunt &iam sps mortuor
aliqua quae hic aguntur quos necessarium est ea nosse & quos necessari
um non est ea non nosse. non solum presentia uel preterita uerum &iam
futura spu di reuelante cognoscere. sicut non homines sed pphe
tae dum hic uiuerent cognoscebant. nec ipsi omnia sed quae illis esse
reuelanda di puidentia iudicabat. mitti quoque ad uiuos aliquis ex
mortuis sicut econtrario paulus ex uiuis in paradisum raptus est diuina
scriptura testatur. nam samuhel pph&a defunctus uiuo regi sauli
&iam futura praedixit. quamuis nonnulli non ipsum fuisse qui
potuiss& magicis artibus euocari sed aliquem spm tam malis operib;
congruentem illius existimant similitudinem figurasse. cum liber
ecclesiasticus quem ihs sirac scripsisse testatur & propter eloquii non
nullam similitudinem salomonis pnuntiat. contineat in laudem pa
trum quod samuhel &mortuus pph&auerit. sed si huic libro ex
ebreorum quia in eo non est canone contradicitur quid de moyse
dicturi sumus. qui certe & in deuteronomio mortuus & in euange
lio cum elia qui mortuus non est legitur apparuisse uiuentibus. hinc
& illa soluitur quaestio. quonam modo martyres ipsis beneficiis quae
dantur orantibus indicant se interesse rebus humanis. si nesciunt
mortui quid agant uiui. non enim solis beneficiorum effectibus uerum
ipsis &iam hominum aspectibus confessorem apparuisse felicem
cuius inquilinatum pie diligis cum a barbaris nola opugnar&ur au
diuimus non incertis rumoribus sed testibus certis. uerum ista diuinitus
exhibentur longe aliter quam se hab& usitatus ordo singulis crea

turarum generibus adtributus; non enim quia in uinum aqua cum uoluit dominus
repente conuersa est ideo non debemus quid aqua ualeat in elementorum
ordine proprio ab istius diuini operis raritate uel potius singularitate dis
cernere. nec quoniam lazarus resurrexit ideo mortuus omnis quando uult surgit.
surgit aut eo modo exanimis a uiuente quomodo a uigilante dormi
ens excitatur; alii sunt humanarum limites rerum. alia diuinarum signa
uirtutum; alia sunt quae naturaliter alia quae mirabiliter fiunt. quam
uis et naturae deus adsit et miraculis natura non desit; non igitur ideo pu
tandum est uiuorum rebus quoslibet interesse defunctos quoniam quibusdam sanan
dis uel adiuuandis martyres adsunt. sed ideo potius intellegendum est quod
per diuinam potentiam martyres uiuorum rebus intersunt. quoniam defuncti per na
turam propriam uiuorum rebus intersunt. quamquam ista quaestio uires intelle
gentiae meae uincat. quemadmodum opitulentur martyres his quos per
eos certum est adiuuari. utrum ipsi per se ipsos assint uno tempore tam
diuersis locis et tanta inter se longinquitate discretis. siue ubi sunt
eorum memoriae. siue preter suas memorias ubicumque adesse sen
tiuntur. an ipsis in loco suis meritis congruo ab omni mortalium conuer
satione semotis. et tamen generaliter orantibus pro indigentia suppli
cantium. sicut nos oramus pro mortuis quibus utique non presentamur nec
ubi sint uel quid agant scimus, deus omnipotens qui est ubique presens nec
concretus nobis nec remotus a nobis exaudiens martyrum preces per an
gelica ministeria usquequaque diffusa prebeat hominibus ista sola
tia quibus in huius uitae miseria iudicat esse prebenda. et suorum
martyrum merita ubi uult quando uult quomodo uult maximeque
quae per eorum memorias quoniam hoc nouit expedire nobis ad aedificandam
fidem christi pro cuius illi confessione sunt passi mirabilia atque quae inef
fabili potestate ac bonitate commendet. res est haec altior quam ut a me
possit attingi et abstrusior quam ut a me ualeat perscrutari. et ideo quid
horum duorum sit an uero fortassis utrumque sit aliquando ista fi
ant per ipsam presentiam martyrum aliquando per angelos suscipientes per
sonam martyrum definire non audeo. mallem ab scientibus ista perquirere;
neque enim nemo est qui haec sciat. non quis sibi scire uideatur et nesciat;
dona enim dei sunt his alia sunt et illis alia largientis. secundum apos
toli qui dicit unicuique dari manifestationem spiritus ad utilitatem alii in
quit datur per spiritum sermo sapientiae alii sermo scientiae secundum

eundem spm. alteri aut fides in eodē spu. alii donatio curationū in uno
spu. alii operationes uirtutum. alii pphetia. alii di iudicatio spuum. alii
genera linguarum. alii interp̄tatio linguarū. omnia aut haec operat̄
unus atq; idem sps diuidens ppria cuique put uult; horū omniū spiri
talium donorū quae cōmemorauit apostolus cuicumque data ē di
iudicatio spuum. ipse scit ista sicut scienda sunt; talem fuisse cre
dendum ē illū iohannem monachum quē de bellicivilis euentu maior
theodosius consuluit imperator; habebat quippe & pphetiā. neque
eni singulos singula munerū istorū sed etiam plura unū habere pos
se non ambigo. iohannes ergo iste cuidā mulieri religiosissime impa
tienter eum uidere cupienti atq; ut hoc impetraret p maritum suū
uehementer instanti. cum ille nollet quoid numquā pmiserat femini.
uade inquit dic uxori tuae; uidebit me nocte pxima sed in somnis. &
factū ē. monuitque illā quicquid fidelem coniungatā moneri opor
tebat; quae cum euigilasset talē se uidisse hominē di uiro suo qua
lem ille eum nouerat & quid ab illo au dierit indicauit; qui hoc
ab eis comperit retulit mihi uir grauissimus & nobilis & dignissimus
credi. sed si illum scm monachum ipse uidissem quia sicut fertur patien
tissime interrogabatur & sapientissime respondebat quaesissem
ab eo quod ad istā ptinet quaestione. utrum ipse ad illā feminā ue
nisset in somnis idest sps ei in effigie corporis nri somniamus an
ipso aliud agente t si dormiebat aliud somniante. siue quocumque
aliomodo in mulieris somno talis facta sit uisio. atq; id futurū ut ipse
pmitteret pphetiae spū reuelante presciuerit; si eni ipse inter
fuit somnianti mirabili gratia utique id potuit non natura & di
munere non ppria facultate; si aut ipso aliud agente siue dor
miente & in uisis aliis occupato eum mulier uidit in somnis. pfecto tale
aliquid factū ē quale illud ē quod in apostolorū actibus legimus ubi
dns ihs loquitur ananiae de saulo & indicauit ei quod saulus uidit
ad se uenientē ananiā. cum hoc ananias ipse nesciret; quodlibet ho
rū mihi ipse respondisset ille homo di. & de martyrib; ab illo pgerem
quaerere utrū ipsi assint in somnis t quocumque aliomodo uiden
tib; eos in qua figura uoluerint. & maxime quando a se tor
queri daemones in hominib; confitentē. & rogant eos ut parcant
sibi. an ista fiant di nutu p angelicas potestates in honore cōmen

dationemque scorū ad utilitatem hominū illis insinua qui &iam positis. &
ad alia longe meliora uisa uacantibus seorsum a nob orantib; q̄ p nobis;
nā mediolani apud scos protasium & gerbasium martyres expresso nomi
ne sicut defunctorum quos eodē modo commemorabant. adhuc uiuum
doemones episcopum confitebantur ambrosiū. atq; ut sibi parcer&
obsecrabant. illo aliud agente. atque hoc cum ager&ur omnino nes
ciente; an uero aliquando p ipsā praesentiā martyrum fiant ista. ali
quando p angelorum & utrum possint ł quibus signis possūnt a nobis
duo ista discerni. an sentire ac diiudicare non ualeat. nisi qui hab&
aliud donū p di spm. diuidentem p pria unicuique put uult; differe
r& mihi ut arbitror ille iohannes haec omnia sicut uellem. ut aut eo do
cente discerem & ea quae audirem uera & certa ee cognoscerē quae
nescirē. illo dicente quae uera sunt; quod si mihi forsitan de scā scrip
tura responder& ac dicer& altiora te ne quesieris & fortiora
te ne scrutatus fueris sed quae tibi preceperat dns illa cogita semp
id & iā gratanter acciperē. non enī paruus ē fructus si aliqua obscura
& incerta quae comprehendere non ualemus clarū saltem certumq;
sit nob non ee querendā. et quod unusquisque uult discere putans
p de ee si sciat. discat non ob ee si nesciat; quae cum ita sint. non existi
memus ad mortuos p quibus curā gerimus peruenire nisi quod p eis siue
siue altaris siue orationū siue elemosinarum sacrificiis sollemniter
supplicam. quā uis non p quib; fiunt omnib; p sint. sed eis tantū quib;
dū uiuunt comparatur ut p sint; sed quia non discernimus qui sint;
oport& ea pre(ne)g̃ratis omnib; facere. ut nullus eorū praetermittat̃
ad quos haec beneficia possint & debeant peruenire; melius enī sup
erunt ista eis quib; nec obsunt nec p sunt. quā eis deer quibus p s;
diligentius tamen facit haec quisque p necessariis meis qd p illo
fiat similiter a suis. corpori aut humando quicquid impenditur
non ē presidium salutis sed humanitatis officium. secundum affec
tū quo nemo umquā carnē suā odi hab&; unde oport& ut quam
potest p carne p ximi curā gerat. cum ille inde recesserit qui ge
rebat; & si haec qui carnis resurrectione non credunt quanto magis
debent facere qui credunt. ut corpori mortuo sed tamē resurrecturo
& in aeternitate mansuro impensū eiusmodi officium sit & iā quo
dāmodo eiusdem fidei testimoniū. quod uero quisque apud memo

rias martyrum sepelitur hoc tantum mihi uidetur prodesse defuncto ut com-
mendans eum etiam martyrum patrocinio affectus pro illo supplicationis
augeatur. Habes ad ea quae [a me] eam putasti esse quaerenda qualem reddi-
re potui responsionem meam. quae si ultra quam sat est prolixa est. da ueniam. id
enim factum est amore diutius loquendi tecum. Hunc ergo librum quem am-
modum acceperit uenerabilis dilectio tua rescriptis tuis nouerim. quem
tibi portitor eius faciet sine dubio gratiorem. frater scilicet et conpresbiter noster
candidianus. quem per illas litteras cognitum toto corde suscepi. inuitusque
dimisi. multum enim nos in caritate christi sua presentia consolatus est.
et quod fatendum est eius instantia tibi paruimus. nam cor meum tanta disten-
dunt. ut nisi ipso assidue commonente non sineret obliuisci profecto inter-
rogationi tuae mea responsio defuisset. AMEN EPYSCOPU

EXPLIC LIBER SCI AUGUSTINI AD BEATISSIMUM PAULINUM

INCIP SCI AUGUSTINI DE INMORTALITATE ANIMAE

Si alicubi est disciplina. necesse [potest] non enim nisi in eo quod uiuit. potest et semp-
er esse. neque quicquam in quo quid semper est potest esse non semper. potest esse non
semper semper uiuit in quo est disciplina [et]. Si nos sumus qui ratiocinamur
id est animus noster nec recte ratiocinari sine disciplina potest nec sine
disciplina esse animus nisi in quo disciplina non est potest. est in hominis
animo disciplina. est autem alicubi disciplina. nam est et quicquid est nusquam
esse non potest. item disciplina non potest esse nisi in eo quod uiuit. nihil
enim quod non uiuit aliquid discit. necesse in eo quod nihil discit disci-
plina potest. item semper est disciplina. nam quod est atque immutabile est. semper
sit necesse est. esse autem disciplinam nemo negat. et quisquis fatetur fieri
non posse ut ducta per medium circulum linea non sit omnium quae non
per medium ducuntur maxima idque esse alicuius disciplinae. inmutabilem
disciplinam esse non negat. item nihil in quo quid semper est patitur sibi
subtrahi aliquando id in quo semper est. iam uero cum ratiocinamur animus
id agit [ipse] nisi qui intellegit. nec corpus intellegit nec animus auxi-
liante corpore intellegit. quia cum intellegere uult a corpore auer-
titur. quod enim intellegitur eiusmodi est semper. nihil que corporis eius
modi est semper. non igitur potest adiuuare animum ad intellectum
nitentem. cui non impedire satis est. Item nemo sine disciplina
recte ratiocinatur. est recta ratiocinatio a certis definitio ratione ad
incertorum indagationem nitens cogitatio. nihil que certum est in ani-

mo quod ignorat; omne autem quod scit animus in se se habet. nec ullam rem
scientia complectitur nisi quae ad aliquam pertineat disciplinam; est enim dis
ciplina quarumque rerum scientia. semper igitur humanus animus vivit;
ratio profecto aut animus est aut in animo; melior autem ratio nostra quam cor
pus nostrum. et corpus nostrum non nulla substantia est. et melius est esse substantiam
quam nihil. non est igitur ratio nihil; rursum quaecumque armonia corpo
ris est. in subiecto corpore sit necesse est inseparabiliter. nec aliud quiqua[m]
in illa armonia esse credatur. quod non eque necessario sit in subiec
to illo corpore in quo ipsa armonia est non minus inseparabiliter; muta
bile est autem corpus humanum. et inmutabilis ratio; mutabile est enim omne
quod semper eodem modo non est. et semper eodem modo est duo et quattuor sex;
item semper eodem modo est. quod quattuor habent duo et duo. hoc autem non ha
bent duo. duo igitur quattuor non sunt; est autem ista ratio. inmutabilis igitur
ratio est; nullo modo autem potest mutato subiecto id quod in eo est inseparabi
liter non mutari; non est igitur armonia corporis animus. nec mors po
test accidere inmutabilibus rebus. semper ergo humanus animus vivit.
sive ipse ratio sive in eo ratio sit inseparabiliter; quaedam constantia
virtus est. et omnis constantia inmutabilis est. et omnis virtus potest
aliquid agere. nec cum agit aliquid virtus non est. omnis porro actio
movetur aut movet. aut igitur non omne quod movetur aut cer
aut certe non omne quod movet mutabile est. at omne quod ad alia
movetur nec movet ipsum aliquid. mortale est. neque mortale quicquam in
mutabile; quare de certo iam et sine ulla disiunctione concluditur non omne
quod movet mutari. nullus autem motus sine substantia. et omnis substan
tia aut vivit aut non vivit. atque omne quod non vivit exanimae est. nec
est ulla exanimis actio; illud igitur quod ita movet ut non mutetur.
non potest esse nisi viva substantia. haec autem omnem per quoslibet gradus cor
pus movet; non igitur omne quod corpus movet mutabile est; corpus autem
non nisi secundum tempus movetur; ad hoc enim pertinet tardius et ce
lerius moveri; conficitur esse quiddam. quod tempore moveat nec ta
men mutetur; omne autem quod tempore movet corpus tametsi ad unum
finem tendat. tamen nec simul poterit omnia facere. nec potest non plura
facere; neque enim valet quavis ope agatur aut perfecte unum esse quod in
partes secari potest. aut ullum est sine partibus corpus. aut sine mora.

rum interuallo tempus; aut uero uel breuissima syllaba nuntiatur. cuius
non tunc finem audias cum iam non audis initium. porro quod sic agitur. exspecta
tione opus est ut peragi et memoria aut conprehendi queat quantum potest;
exspectatio futurarum rerum est. praeteritarum uero memoria. At intentio ad
adagendum presentis est temporis. per quod futurum in praeteritum transit; Nec
coepti motus corporis exspectari finis potest sine ulla memoria; quomo
do enim exspectatur ut desinat. quod aut coepisse excidit aut omnino mo
tum esse. rursus intentio peragendi quae presens est. sine exspectatione fi
nis qui futurus est non potest esse. nec est quicquam quod aut nondum est aut etiam
non est; potest igitur in agendo quiddam esse quod ad ea quae non sunt per
tineat. possunt simul in agente plura esse. cum ea plura quae aguntur si
mul esse non possint; possunt ergo etiam in mouente. cum in eo quod mouetur
non possint; atque cumque in tempore simul esse non possunt et tamen
a futuro in praeteritum transmittuntur. mutabilia sint necesse est; hinc iam
colligimus posse esse quiddam. quod cum moueat mutabilia non mutatur.
mouentis intentio perducendi ad finem quod uolet corpus quod mouet. illud que
corpus de quo aliquid fit eodem motu per momenta mutetur. atque illa inten
tio perficiendi quam inmutatam manere manifestum est ipsa membra artifi
cis et lignum aut lapidem artifici subiectum moueat quis dubitet conse
quens esse quod dictum est. non igitur si qua mutatio corporum mouente animo
fit. quamuis in eam sit intentus hinc eum necessario mutari et ob hoc etiam
mori arbitrandum est; potest enim in hac intentione simul et memoriam prae
teritorum et exspectationem futurorum habere. quae omnia sine uita esse non
possunt. quamquam et si nullus interitus sine mutatione fit et nulla mu
tatio sine motu. Non tamen omnis mutatio interitum omnisque mo
tus mutationem operatur; licet enim ipsum corpus nostrum et motum plerumque
qualibet actione et mutatum certe uel aetate dicere. tamen nondum inter
isse id est non esse sine uita. liceat igitur et animum non continuo puta
re priuari uita quamquam ei fortasse per motum mutatio nonnulla contin
1. gat. Si enim manet aliquid inmutabile in animo quod sine uita esse
non possit. animo etiam uita sempiterna maneat necesse est. nam hoc pror
sus ita se habet ut si primum est sit secundum; est autem primum; quis enim uita
lice obmitta aut rationem numerorum mutabilem esse audeat dicere.
aut arte quamlibet non ista ratione constare. aut arte non esse in as

tifice etiam cum ea non exercet. aut eam esse nisi in animo. aut ubi vita
non sit esse posse. aut quod immutabile est aliquando esse non posse. aut aliud
esse artem aliud rationem. quamvis enim ars una multarum quasi quidam coetus
rationum esse dicatur. tamen ars etiam una ratio dici verissime atque intelle
gi potest. sed sive hoc sive illud sit non minus inmutabilem artem esse con
ficitur. artem autem non solum esse in animo artificis sed etiam numquam esse
nisi in animo manifestum est. idque inseparabiliter. nam si ars ab animo separa
bitur. aut erit praeter quam in animo. aut nusquam erit. aut de animo in a
nimum continuo transibit. at ut sedes arti nulla sine vita est. ita nec vita
cum ratione ulli nisi animae. nusquam porro esse quod est. vel quod immutabile
est non esse aliquando qui potest. si vero ars de animo in animum transit. in il
lo mansura deserens istum. nemo artem docet nisi amittendo. aut etiam
docentis oblivione fit aliquis peritus sive morte. quae si absurdissima
et falsissima sunt sicuti sunt. inmortalis est animus humanus. at enim si ars
aliquando est aliquando non est in animo quod per oblivionem atque imperitiam
satis notum est. nihil ad eius mortalitatem affert argumenti huius conexionis.
negatur antecedens hoc modo. aut est aliquid in animo quod in presenti co
gitatione non est. aut non est in erudito animo ars musica cum de sola geome
trica cogitat. hoc autem falsum est. illud igitur verum. non autem quicquam
se habere animus sentit. nisi quod in cogitationem venerit. potest igitur
aliquid esse in animo. quod esse in se animus ipse non sentiat. id autem quamdiu
sit nihil interest. namque si diutius fuerit in aliis animus occupatus quam
ut intentionem suam in ante cogitata facile possit reflectere. oblivio vel impe
ritia nominatur. sed cum vel nos ipsi nobiscum ratiocinantes vel ab alio bene
interrogati de quibusdam liberalibus artibus ea quae invenimus non alibi
quam in animo nostro invenimus. neque id est invenire quod facere aut gignere.
alioquin aeterna gigneret animus inventione temporali. nam aeter
na sepe invenit. quid enim tam aeternum quam circuli ratio vel si quid aliud in
huiuscemodi artibus nec non fuisse aliquando nec non fore conprehen
ditur. manifestum est etiam inmortalem esse animum humanum. et omnes ve
ras rationes in secretis eius esse. quamvis eas sive ignoratione sive oblivione
aut non habere aut amisisse videatur. nunc quatenus accipienda sit
animi mutatio videamus. Si enim subiectum est animus arte in subiecto existen
te. neque subiectum inmutari potest quin id quod in subiecto est inmute

tur. qui possumus obtinere inmutabilem ee arte atq. ratione. Si mutabi
lis animus in quo illa sunt ee conuincitur, quae aut maior quã in contraria
sol& ee mutatio. & quis negat animũ ut omittã cetera stultũ alias alias
uero ee sapiente? Prius ergo quot modis accipiatur animae quae dicitur
mutatio uideamus. qui ut opinor manifestiores dumtaxat clarioresque
nobis duo sunt genere, specie uero plures. Inueniunt nãq. aut secundum
corporis passiones aut secundum suas quib; animas dicitur immutari. Secun
dum corporis ut p aetates p morbos p dolores labores offensiones p uo
luptates. secundum suas aut ut cupiendo laetando metuendo aegrescen
do studendo discendo. Haec omnes mutationes si non necessario argumto
sinunt [?] sunt mori animã. nihil quidem m&uendae sunt p se ipsae separatim.
sed ne rationi nrae aduersentur quã dictũ ē mutato subiecto omne quod
in subiecto ē necessario mutari uidendũ ē. sed non aduersant. n̄ illud se
cundum hanc mutatione subiecti dicitur p quã omnino mutare cogitur
nomen. Nam si ex albo cera nigrũ colorem ducat alicunde non minus ce
ra ē. & si ex quadrata rotundã formã sumat & ex molli durescat rigescatq;
ex calida. at ista in subiecto subiecto sunt. & cera subiectum. man& aut cera
non magis minusue cera cum illa mutentur. Potest igitur aliqua mutatio fie
ri eorum quae in subiecto sunt. cum ipsum tamen iuxta id quod hoc ē ac dicitur
non mut&ur. At si eorum quae in subiecto sunt tanta comutatio fier& ut
illud quod sub ee dicebatur dici iã omnino non poss&. uelut cum calore
ignis cera in auras discedit eamq. mutatione patitur ut recte intellegatur
mutatum ee subiectum quod cera erat & cera iã non ē. nullo modo aliqua ra
tione quicquã eorũ quae in illo subiecto ideo erant quia hoc erat remant
re putar&ur. Quãobrem si anima subiectũ ē ut supra diximus in quo ratio
inseparabiliter ea necessitate quoque quae [crossed out] in subiecto ee monstrantur
nec nisi uiua anima potest ee sine uita & inmortalis. ratio inmortalis ē.
anima prorsus enĩ nullo peccato non existente. subiecto suo inmutabilis
ratio maner&. quod eueniret si tanta accider& animae mutatio ut eã
non animã facer& id ē mori coger&. nulla aut illarũ mutationũ quas
siue p corpus siue p ipsã in anima fiunt quamuis uerũ aliquae p ipsam
fiant id est quarum ipsa sit causa non parua sit quaestio id agit ut animã
non animã faciat. Iam igitur non solum p se uerum nec nris rationib; for
midandae sunt. ergo incumbendum omnibus ratiocinandi uiribus uideo.

ut ratio quid sit et quotiens definiri possit sciatur, ut secundum omnes modos
et de animae inmortalitate constet. Ratio est aspectus animi quo per se ipsum
non per corpus uerum intuetur. aut ipsa ueri contemplatio non per corpus. aut
ipsum uerum quod contemplatur. Primum illud in animo esse nemo ambigit.
de secundo et tertio magna quaestio est. utrum uerum illud quod sine instru
mento corporis animus intuetur sit per se ipsum et non sit in animo
aut non possit esse sine animo. quoquo libet modo autem se habeat non
id possit contemplari animus per se ipsum nisi aliqua coniunctione cum eo.
Nam omne quod contemplamur siue cogitatione uel cognitione capiamus.
sed ea quae sensu capiuntur extra etiam nos esse sentiuntur et locis continentur.
unde ne percipi quidem posse affirmantur. ea uero quae intelleguntur non
quasi alibi posita intelleguntur quam ipse qui intellegit animus. simul
enim etiam intelleguntur non contineri loco. quare ista coniunctio intuen
tis animi et eius ueri quod intuetur aut ita est ut subiectus sit animus. uerum
autem illud in subiecto aut contra subiectum uerum et in subiecto animus. aut
utraque substantia. horum autem trium si primum est. tam est inmortalis animus
quam ratio secundum superiorem disputationem. quod inesse illa nisi uiuo non po
test. eadem necessitas in secundo est. Nam si uerum illud quod ratio dicitur
nihil habet commutabile sic apparet. nihil commutari potest quod in eo
tamquam in subiecto est. remanet igitur omnis pugna de tertio. Nam si animus
substantia est et substantia rationi coniungitur. non absurde quispiam puta
uerit fieri posse. ut manente illa hic esse desinat. sed manifestum est
quamdiu animus a ratione non separatur eique coheret. necessario eum
manere atque uiuere. separari autem qua tandem ui potest. num corporea
cuius et potentia infirmior et origo inferior et ordo separatior. nullo mo
do. animali ergo. sed etiam id quomodo. an alter animus potentior quis
quis est contemplari rationem non potest. nisi alterum inde separauerit. at
neque ratio cuiquam contemplanti defuerit si omnes contemplantur. et cum nihil
sit ipsa ratione potentius quo nihil est incommutabilius. nullo pacto erit
animus non dum rationi coniunctus potentior. restat ut aut ipsa ratio
a se ipsum separat. aut ipse animus ab ea uoluntate separetur. sed nihil
est in illa natura inuidentiae. quominus fruendum se animus prebeat.
deinde quod magis est. eo quicquid sibi coniungitur facit ut sit. cui rei
contrarius est interitus. uoluntate autem animum separari a ratione non

nimis absurde quis diceret si nulla ab invicem separatio possit esse rerum
quas non continet locus. quod quidem dici adversus omnia superiora
potest. quibus alias contradictiones opposuimus. quid ergo. iamne
concludendum est animum esse inmortalem. An etiam si separari non
potest extingui potest. At si illa rationis vis ipsa sua coniunctione
afficit animum neque enim non afficere potest. ita profecto afficit
ut ei esse tribuat. est enim maxime ipsa ratio. ubi summa etiam incommuta
bilitas intellegitur. Ita quaecumque ex se afficit. cogit esse quodam
modo. non ergo extingui animus potest. nisi a ratione separatus.
separari autem non potest. ut supra ratiocinati sumus. non potest igitur in
terire. at enim aversio ipsa a ratione per quam stultitia contingit animo.
sine defectu ei fieri non potest. si enim magis est ad rationem conversus
eique inherens. in eo quod inheret incommutabili rei quod est veritas
quae et maxime et primitus est. cum ab ea est aversus idipsum esse minus
habet quod est deficere. omnis autem defectus tendit ad nihilum et inte
ritum nullum magis proprie oportet accipi quam cum id quod aliquid e
rat nihil fit. quare tendere ad nihilum est ad interitum tendere.
qui cur non cadit in animum vix est dicere. in quem defectus cadit. dantur
hic cetera sed negatur esse consequens interire id quod tendit ad ni
hilum. id est ad nihilum pervenire quod in corpore quoque animadver
ti potest. namque quodlibet corpus pars est mundi sensibilis. et ideo
quanto magis est loci quae plus occupat. tanto propinquat universo. quanto
que id tanto magis est. magis enim est totum quam pars. quare etiam minus
sit cum minuitur necesse est. defectum ergo patitur cum minuitur. porro autem
minuitur cum ex eo aliquid praecisione detrahitur. ex quo conficitur
ut tali detractione tendat ad nihilum. at nulla praecisio perducit ad ni
hilum. omnis enim pars quae remanet corpus est. et quicquid hoc est quan
tolibet spatio locum occupat. neque id posset nisi haberet partes in
quas identidem cederetur. potest igitur infinite minui et ideo defec
tum pati atque ad nihilum tendere. quamvis pervenire numquam queat. quod
item de ipso spatio et quolibet intervallo dici atque intellegi potest.
nam et de his etiam terminatis dimidiam verbi gratia partem detra
hendo et ex eo quod restat semper dimidiam verbi gratia partem detra
hendo minuitur intervallum atque ad finem proceditur. ad quem tamen

nullo p̄ eueniret modo. quominus hoc de animo formidandū ē. ē enim
p̄fecto corpore melior &uiuacior. a quo huic uita tribuit̃. quod si non
id quod in specie facit corpus eē. quae sententia inuictiore ratione
approbatur. tanto eni magis ē corpus quanto speciosius ē atq. pul
crius. tantoque minus ē quanto foedius ac deformius. quae defectio
non p̄cisione molis de qua iā satis actū ē sed speciei priuatione con
tingit. quaerendū debet diligent̃ ac discutiendū ē. ne quis affir
m& animū tali defectu interire. ut quo speciali qua sua priuatur
dum stultus ē credatur intantū augeri posse hanc priuatio nē ut omni
modo specie spoli& animum. & ea labe ad nihilum redigat cogatque
interire. quam obrem si potuerim̄ inp&rare ut ostendat̃ ne corpo
ri quidem hoc posse accidere ut &iam ea specie priu&ur qua cor
pus ē. iure fortasse optinebimus multo min̄ auferri posse animo
quo animus ē. siquidem nemo si bene inspexit quin omni corpori
qualemlib& animum preponendum eē fateat̃. sit igit̃ nr̄ae ratiotio
nationis exordium. quod nulla res se facit aut gignit. alioquin erat an
te quā eēt. quod si falsum ē. illud ē uerū. item quod factū ortum ue non ē
& tamen ē. sempiternū sit necesse ē. quā naturā & excellentia quis
quis dat ulli corpori uehementer errat quidem. sed quid pugnamus.
multo eni magis eā dare animo cogimur. ita si corpus nullum ē sem
piternū nullus animus non sempiternus ē. quo quilib& corpori pre
ferendus ē. & omā sempiterna non sempiternis. at si quod uere dicit̃
factū ē corpus aliquo faciente factū ē. nec eo inferiore. neque eni eēt
potens addandū ei quod facer& quicquid illud ē quod ē id quod fa
ciebat. sed ne pari quidem. oport& eni facientem melius aliquid
habere ad faciendum quā ē id quod facit. nā de gignente non absur
de dicit̃ hoc eum eē quod ē illud quod ab eo gignit̃. uniuersum igit̃
corpus ab aliqua ui & natura potentiore atq. meliore factū ē. non
utique corporea. nā si corpus a corpore factū ē. non potuit uniuer
sū fieri. uerissimus ē eni quod in exordio ratiotinationis hui posuimus.
nullā rem a se posse fieri. haec aūt uis & natura incorporea effectrix
corporis uniuersi presente potentia ten& uniuersum. non eni
fecit atque discessit effectū q̄ deseruit. ea quippe substantia qua
corpus non ē neq. ut ita dicā localiter mou&ur. ut ab ea substantia

quae locum optin& separari queat & illa effectoria uis uacare non
potest quin id quod ab ea factum ē tueat & specie carere non sinat.
qua ē in quantum cumque ē. quod eni pse non ē si destituat ab eo p
quod ē pfecto non erit. & non possumus dicere id accepisse corpus
cum factum ē ut se ipso ia contentum ēē possit & iam si a conditore
desereret quam quā sita ēēt magis id haber& animus quę corpo
ri prestare manifestum ē. atque ita de pximo immortalis pbatur
si potest ēē p se ipsum. quicquid eni tale ē incorruptibile sit necesse
ē. ac p hoc interire non possit quia nihil se deserit. sed corporis
mutabilitas in promptum ē. quod ipsius uniuersi corporis uniuersus
motus satis indicat. unde diligenter inspicientib; quantu talis natu
ra inspici potest. ordinata mutabilitate id qd inmutabile ē imitari
repperitur. quod aut pse ē ne motum quidem opus hab& ullum
omni copia sibi se ipso existente. quia motus omnis ad aliud ē. cuius in
dig& quod mou&ur. ad ē igit species uniuerso corpori meliore natura
sufficiente atque optinente quae fecit. quare illa mutabilitas non
adimit corpori corpus ēē. sed de specie in speciem transire facit
motu ordinatissimo. non eni quaepia ei pars ad nihilum redigi si
nitur. cum totum capessat uis illa effectoria nec laborante nec de
side potentia. dans ut sit omni quod p illa ē in quantu ē. quamobre
nemo tam deuius a ratione deb& ēē. cui aut non sit certum corpore
animu ēē meliorē. aut qui hoc concesso arbitr&ur corpori non acci
dere ut corpus non sit animo accidere ut animus non sit. quod si non ac
cidit. neque animus ēē nisi uiuat potest. numquā pfecto animus mo
ritur. quod si quis quā non eum interitu dicit formidandu animo quo
efficitur ut nihil sit quod aliquid fit sed eum quo dicimus ea mortua
quae uita carent. attendat quod nulla res se ipsa car&. ē aut anim
uita quaedā unde omne quod animatu ē uiuere omne aut inanimat
quod animari potest mortuum id ē uita priuatum intellegit. non er
go potest animus mori. si carere poterit uita non animus sed anima
tum aliquid ē. quod si absurdum ē. multo minus hoc genus interitus
timendum ē animo. quod uitae certe non ē timendu. nā prorsus si
tunc moritur animus cum eu deserit uita. illa ipsa uita quae hunc
deserit multo melius intellegitur animus ut ia non sit animus quicquid

vita deserit. sed ea ipsa vita quae deserit. quicquid enim vita desertum
mortuum dicitur. id ab anima desertum intellegitur. haec autem vita quae
deserit ea quae moriuntur quia ipsa est animus. et seipsa non deserit. non
moritur animus. nisi forte vitam temperationem aliquam corporis ut non
nulli opinati sunt debemus credere. quibus profecto numquam hoc visum
esset. si ea quae vere sunt et incommutabilia permanent eodem animo a cor
porum consuetudine alienato atque purgato videre valuissent. quis
enim bene se inspiciens non expertus est tanto se aliquid intellexisse since
rius. quanto removere atque subducere intentionem mentis a sensibus cor
poris potuit. quod si temperatio corporis esset animus. non utique id pos
set accidere. non ea res quae naturam propriam non haberet neque substantia
esset. sed in subiecto corpore tamquam color et forma inseparabiliter in
esset. ullo modo se ab eodem corpore ad intellegibilia percipienda conaretur
avertere. et in quantum id possit in tantum illa posset intueri. eaque visio
ne melior et praestantior fieri. nullo quippe modo forma vel color vel ip
sa alia corporis temperatio quae certa commixtio est earum quattuor na
turarum quibus idem est corpus subsistit. avertere se ab eo potest in quo
subiecto est inseparabiliter. ad hoc ea quae intellegit animus cum se
avertit a corpore non sunt profecto corporea. et tamen sunt maxime
quae sunt. nam eodem modo semper se habent. nihilque absurdius dici
potest. quam ea esse quae oculis videmus. ea non esse quae intellegentia
cernimus. cum dubitare dementis sit intellegentiam incomparabiliter
oculis anteferri. haec autem quae intelleguntur eodem modo esse ha
bentia cum ea intuetur animus satis ostendit se illis esse coniunctum miro
quodam eodemque modo incorporali scilicet non localiter. namque aut
in illo sunt aut ipse in illis. et utrumlibet horum sit. aut in subiecto alterum
in altero est. aut utrumque substantia est. sed si illud primum verum est. non est in
subiecto corpore animus ut color et forma. quia vel ipse substantia est
vel alterius substantiae quia corpus non est enim in subiecto in est. si autem hoc
secundum verum est. non est in subiecto corpore tamquam color animus.
quia substantia est. temperatio autem corporis in subiecto corpore est tam
quam color. non est ergo temperatio corporis animus. sed vita est animus.
et se nulla res deserit. et id moritur quod vita deserit. non igitur
animus mori potest. rursus igitur si quid metuendum est. idem metuendum

ne deficiendo animus intereat. id ē dum ipsa existendi specie priuat᷑.
de qua re quamquā satis eē dictum arbitrer & quā hoc fieri non pos
sit certa ratione monstratum sit. tam̄ & iam hoc attendendum ē
non eē aliam causam huius formidinis. nisi quia fatendum ē in de
fectu quodam eē animum stultum. & in essentia certiore atque ple
niore sapientem. sed si quod nemini dubium ē tunc ē anim̄ sapien
tissim̄ cum ueritatē quae semꝑ eodem modo ē intuet᷑ eique inmo
bilis inher& diuino amore coniunctus & omnia illa quae ał quomo
do sunt maximeque ē. aut ab illa ē animus inquantū ē. aut ꝑ se
ipsum ē. sed si ꝑ se ipsum. quo ipse sibi causa existendi ē & num quā
se deserit numquā interit. ut supra & iā disputauimus. si uero ex
illa. diligenter opus ē quaerere quae res ei possit eē contraria.
quae animo auferat animo eē quod illa preb&. quid ē igit᷑. an forte
falsitas. quia illa ueritas. sed manifestum ē atque in ꝓmptu situ. quan
tum nocere animo falsitas possit. num eni amplius potest quā fal
lere. at nisi qui uiuit fallitur nemo. non igitur falsitas interimere
animum potest. quod si haec non potest quae contraria ueritati
ē auferre animo animū eē quod ei ueritas dedit ita eni ē inuic
tissima ueritas. quid aliud inueni& ur quo auferat animo id ē
animus. nihil ꝑfecto. nā nihil ē contrario ualentius ad id auferendū
quod fit ab eius contrario. at si ueritati contrariū ita quaeramus
non inquantum ueritas ē sed inquantum sume maximeque ē.
quamquā intantum ē idipsum inquantum ē ueritas. siquidē ue
ritatem eā dicim̄ qua uera s omā quantumcumque sunt. intan
tum aut sunt. inquantum uera sunt. tam̄ nullo modo id defuge
rim. quod mihi euidentius suffragatur. nā si nulla eēntia inquan
tum essentia ē aliquid hab& contrarium. multo min̄ hab& con
trarium prima illa essentia quae dicitur ueritas inquantum
essentia ē. primū aut uerū ē. omnis eni essentia non ob aliud
essentia ē. nisi quia ē. eē aut non hab& contrariū nisi non eē. un
de nihil ē essentiae contrarium. nullo modo igit᷑ res ulla eē
potest contraria illi substantiae quae maxime ac primitus ē.
ex qua si hab& animus idipsum quod ē non eni aliunde hoc ha
bere potest qui ex se non hab& nisi ab re quae in illo ipso ē

animo praestantior: nulla res est qua id amittat. quia nulla res ei
rei est contraria qua id habet. et propterea esse non desinit. sapien
tiam uero quia conuersione habet ad id ex quo est. auersione illam po
test amittere. conuersioni namque auersio contraria est. illud
uero quod ex eo habet cui nulla res est contraria. non est unde possit
amittere. non igitur potest interire. hic fortasse oboriatur non
nulla quaestio. utrum sicut non interit animus ita nec in deteriore
commutetur essentia. uideri enim cuipiam potest nonque iniuria id effec
tum esse ratiocinatione hac ut animus ad nihilum peruenire non possit.
conuerti autem in corpus forsitan possit. si enim quod erat ante animus
corpus fuerit effectum. non utique omnino non erit. sed hoc fieri non
potest. nisi aut ipse id uelit aut ab alio cogatur. nec continuo tamen
animus siue ipse id appetierit siue coactus fuerit poterit corpus
esse. illud enim sequitur. ut si sit uelit aut cogatur. at illud non sequitur. ut
si uelit aut cogatur sit. numquam autem uolet. nam omnis ei appetitus
ad corpus aut ut id possideat est aut uiuificet. aut ut quodammodo
fabricetur. aut quolibet pacto ei consulat. nihil autem horum fieri
potest. si non sit corpore melior. at si erit corpus. melior corpore
profecto non erit. non igitur esse corpus uolet. neque ullum rei huius
certius argumentum est. quam cum se ipsum hinc interrogat animus. ita
enim facile comperit appetitum se non habere. nisi agendi aliquid
aut sciendi aut sentiendi aut tantummodo uiuendi. in quantum sua
illi potestas est. si autem cogitur corpus esse. a quo tandem cogitur? a quo
libet. certe a potentiore. non ergo ab ipso corpore potest. nullo mo
do ullo animo ullum corpus potentius. potentior autem animus non
cogit aliquid nisi quod suae potestati subditum est. nec ullo modo ani
mus potestati alterius animi nisi suis cupiditatibus subditur. cogit
ergo ille animus. non amplius quam quantum ei quem cogit cupiditates
sinunt. dictum est autem cupiditatem non posse habere animum ut cor
pus sit. illud etiam manifestum est. ad nullam suae cupiditatis exple
tionem peruenire. dum amittit omnem cupiditatem. et amittit dum cor
pus fit. non igitur potest ab eo cogi ut fiat. qui cogendi ius nisi per
subdidi cupiditates non habet. deinde quisquis animus alterum
animum habet in potestate. magis autem eum necesse est uelit in po

testate habere quam corpus. & ei ł bonitate consulere ł malitia
inperitare; non ergo uol& ut corpus sit; postremo iste animus co
gens. aut animal ē aut car& corpore; sed si car& corpore. in hoc
mundo non ē; & si ita ē. sūmo bonus ē. nec potest uelle alteri tam
turpem cōmutationē; si autem animal ē. aut animal ē & iam ille qui
cogit aut non ē; sed si non ē. ad nihil cogi ab alio potest; non eni hab&
potentiorē qui in sūmo ē; si aūt in corpore ē. ab eo rursus qui in corpo
re ē ꝑ corpus cogitur ad quodcumque cogitur; quis aūt dubit& nullo
modo ꝑ corpus fieri tantā cōmutationē animo. fier& enī. si ēēt illo cor
pus potentius. quāuis quicquid illud ē ad quod ꝑ corpus cogitur ꝓrsus non
ꝑ corpus sed ꝑ cupiditates suas cogitur. de quibus satis ē dictum; quod aūt
rationali animae melius ē omnibus consentientibus ds̄ ē. qui ꝓfecto con
sulit animae. & ideo non ab eo cogi animus potest ut conuertatur in cor
pus; si igitur nec ꝓpria uoluntate nec alio cogente ꝗ̄d anima pati
tur. unde id pati potest. An quia inuitos nos plerumque opprimit
somnus. metuendum ē ne quo tali defectu animus conuertat in cor
pus. quasi uero quo somno membra nr̄a marcescunt. idcirco anim̄ fit
ulla ex parte debilior; sensibilia tantū non sentit. quia quicquid illud ē
quod somnū facit & corpore ē atque in corpore operatur; corpore
os enī sensus sopit & claudit quodāmodo. ita sane ut tali cōmuta
tioni corporis cedat anima cum uoluptate. quia secundū naturam
ē talis cōmutatio quae reficit corpus a laboribus. non tamē haec adimit
animo ł sentiendi uim ł intellegendi. nā & imagines sensibiliū presto
hab& tanta expressione. similitudinis. ut eo ipso tempore discer ni
nequeant ab his rebus quarum imagines sunt. & si quid intellegit
aeque dormienti ac uigilanti uerum ē; nā uerbi gratia si in somnū
disputare sibi uisus fuerit uerasque rationes secutus in disputando
didicerit aliquid. & iam expgē facto eaedem (hec da) incōmutabiles manent.
quamuis falsa repperiantur cetera tum locus ubi disputatio fuisse
uisum erat & uerba ipsa quod ad somnū attin& quibus disputari
uidebatur. & alia huiuscemodi quae & iā cum ipsis sensibus sentiunt
aguntur que a uigilantibus. pretereunt tamē. nec ulla ex parte
sempiternā presentiā uerarū rationū adsecuntur; ex quo colligit
tali cōmutatione corporis qualis somnus ē usum eiusdem corporis

animi non ita propria posse minui. postremo si quamuis locum
occupanti corpori anima tamen non localiter iungitur summis illis ae
ternisque rationibus quae incommutabiliter manent nec utique conti
nentur loco prior afficitur anima quam corpus. nec prior tantum
sed etiam magis. tanto enim prior quanto propinquior. et eadem causa tanto
etiam magis quanto etiam corpore melior. nec ista propinquitas loco sed natu
rae quae est in quantumcumque est ordine dicta sit. hoc autem ordine in
tellegitur a summa essentia speciem corpori per animam tribui qua est in
quantumcumque est. per animam ergo corpus subsistit. et eo ipso est quo anima
tur siue uniuersaliter ut mundus siue particulariter ut unumquodque
animal intra mundum. quapropter consequens erat ut anima per animam
corpus fieret. nec omnino aliter posset. quod quia non fit. manente
quippe animo in eo quo anima est corpus per illam subsistit dantem speciem
non adimentem. commutari in corpus anima non potest. si enim non tradit
speciem quam sumit a summo bono. non per illam fit corpus. et si non per illam fit.
aut fit aut non fit omnino. aut tam propinque speciem sumit quam ani
ma. sed et fit corpus. et si tam propinque sumeret speciem. id esset quod ani
ma. nam hoc interest. eoque anima melior est quo sumit propinquius. tam pro
pinque autem etiam corpus sumeret. si non per animam sumeret. etenim nullo
interposito. tam propinque utique sumeret. nec inuenitur aliquid quod
inter summam uitam quae sapientia et ueritas est incommutabilis et id quod ul
timum uiuificatur id est corpus. nisi uiuificans anima. quod si tra
dit speciem anima corpori ut sit corpus in quantum est. non utique spe
ciem tradendo adimit. adimit autem in corpus animam transmutando.
non igitur anima siue per se ipsam corpus fit quia non nisi manente
anima corpus fit per eam fit. siue per aliam quia non nisi traditione speciei
fit corpus per animam. et ademptione speciei anima in corpus conuer
teretur si conuerteretur. hoc et de irrationali anima uita quod
nec in eam rationalis anima conuertitur dici potest. et ipsa enim nisi
inferiore ordine rationali subiceretur aeque sumeret speciem ut
talis esset. tradunt ergo speciem a summa pulchritudine acceptam poten
tiora infirmioribus naturali ordine. et utique cum tradunt non adi
munt. eoque sunt quae infirmiora sunt in quantum sunt. quod species
eis qua sint eis a potentioribus traditur. quae quidem potentiora etiam

meliora sunt. quod his naturis datum est quae non mole maiore
plus possunt minoribus molibus; sed sine tumore ullo localis mag
nitudinis eadem specie potentiora sunt quam meliora. In quo genere
est anima corpore melior et potentior. quapropter cum per illam ut dic
tum est corpus subsistit. ipsa in corpus uerti nullomodo potest. corpus
enim nullum fit nisi accipiendo per animam speciem. at anima ut corpus
fieret non accipiendo speciem sed amittendo fieri possit. et propterea
fieri non potest. nisi forte loco anima continetur et localiter corpo
ri iungitur. nam si ita est. potest eam fortasse maior moles quamquam
speciosiore in suam deteriorem uertere speciem. ut aer maior ignem mino
rem. sed non est ita. moles quippe omnis quae occupat locum. non est in singu
lis suis partibus tota sed in omnibus. quare alia pars eius alibi est et alibi
alia. anima uero non modo uniuersae moli corporis sui sed et unicuique
particulae illius tota simul adest. partis enim corporis passionem tota sen
tit. nec in toto tamen corpore. cum enim quod dolet in pede aduertitur
oculus lingua loquitur admouetur manus. quod non fieret. nisi id quod
animae in eis est partibus et in pede sentiret. nec et sentire quod ibi
factum est absens posset. non enim nuntio aliquo credibile est fieri non
sentiente quod nuntiat. quia passio quae fit non per continuationem molis
currit ut ceteras animae partes quae alibi sunt latere non sinat. sed
sed illud tota sentit anima quod in particula fit pedis. et ibi tantum
sentit ubi fit. tota igitur singulis partibus simul adest quae tota simul
sentit in singulis. nec tamen hoc modo adest tota ut candor uel alia huius
cemodi qualitas in una quaque parte corporis. uel data tota est. nam quod
in alia parte corpus patitur cum coloris inmutatione. potest ad can
dorem qui est in alia parte non pertinere. quapropter secundum partes
molis a se distantes. et ipse a se distare conuincitur. non autem ita esse in anima
per sensum de quo dictum est probatur. EXPLIC DE INMORTALITATE ANIMAE

INCIP DE QUANTITATE ANIMAE

Quoniam uideo te abundare otio. quaeso ut mihi respondeas de his quae
me mouent. non ut opinor inportune atque incongrue. saepe
mihi cum abs te multa quaesisse. nescio qua illa graeca sententia
me deterrendum putasti. qua prohibemur ea quae supra nos
sunt requirere. nunc uero non puto nos ipsos supra nos esse.

quamobrem cum de anima quaero non sum dignus qui audiam quod super
nos quid ad nos. sed fortasse dignus qui audiam quid simus nos. E. Enu
mera breuiter quae audire de anima uelis. faciam. nam sunt mihi ista
diuturna cogitatione praeparata. Quaero ergo igitur. i. unde sit anima.
ii. qualis sit. iii. quanta sit. iiii. cur corpori fuerit data. cum ad corpus aduenerit
qualis efficiatur. qualis cum abscesserit. cum quaeris unde sit anima duo
quaedam intellegere cogor. aliter enim dicimus unde sit homo quae sit ei
patria scire cupientes. aliter unde sit cum quaerimus unde constet. id est
ex quibus elementis rebusque compositus. quid horum scire uis. cum in
terrogas unde sit anima utrumnam quasi regionem ei et patriam unde
huc uenerit nosse desideras. an uero quae sit ei substantia requiris.
equidem utrumque scire uellem. sed quid sit sciendum prius tuo
iudicio malo committere. propriam quandam habitationem animae ac patri
am deum ipsum credo esse a quo creatum est. substantiam uero ei nominare
non possum. non enim eam puto esse ex his usitatis notisque naturis. quas
istis corporis sensibus tangimus. nam neque ex terra neque ex aqua
neque ex aere neque ex igne neque ex his omnibus neque ex aliquibus con
iunctis hoc constare animam puto. sed quemadmodum si ex me quaereres
arbor ista ex quibus constet. notissima ista quattuor elementa nomina
rem ex quibus omnia talia constare credendum est. porro si pergeres quaerere
unde ipsa terra uel aqua uel aer uel ignis constet. nihil iam quod dice
rem repperirem. sic cum quaeritur ex quibus sit homo compositus.
respondere possum ex anima et corpore. rursum de corpore si quae
ras ad illa elementa quattuor recurram. de anima uero quaerenti tibi
cum simplex quiddam et propriae substantiae uideatur esse. non aliter he
reo ac si quaeras ut dictum est unde sit terra. quomodo eam propriam uelis ha
bere substantiam cum dixeris a deo factam non intellego. quomodo et ter
ram ipsam a deo factam negare non possum. et tamen non possum dicere ex qui
bus quasi aliis corporibus terra constet. simplex enim corpus est terra
eo ipso quo terra est. et ideo elementum dicitur omnium istorum corporum
quae fiunt ex quattuor elementis. non ergo sibi aduersatur sententia
qua dicimus et a deo animam factam et propriam quandam habere naturam. hanc
enim ei propriam quandam naturam et suam deus ipse fecit. ut ignis ut aeris ut
aquae ut terrae. quo cetera ex his omnibus componerentur. interim ac

cepi unde sit anima quae mecum sedulo retractabo. & si quid me mouerit
post requiram. unde quaeso explices qualis sit anima. Vid&ur mihi ee
similis do. de anima eni nisi fallor requiris humana. id ipsum e quod
abs te explicare uellem que ammodu sit anima dō similis. cum dm
a nullo factum ee credamus. anima uero ab ipso dō facta supra dixe
ris. quid tu difficile putas dō fuisse. ut aliquod sibi simile facer&.
cum hoc in tanta uarietate imaginu &ia nob uideas ee concessum.
sed nos ui demur mortalia facere. ds aut immortale anima fecit ut
opinor. nisi forte tibi aliter uidetur. ergo tu uelles talia fieri ab
hominibus. qualia ds facit. non equidem hoc dixerim. sed que admo
du ipse immortalis immortale quiddam fecit ad similitudine sua.
sic & nos immortales a dō facti ad similitudine nram quod facim
immortale ee deber&. recte diceres. si ad ei imagine pingeres tu
bula quod in te immortale ee credis. nunc uero in ea exprimis si
militudine corporis. quod pfecto mortale e. quomodo ergo su simi
lis dō. cu immortalia nulla possu facere ut ille. quomodo nec ima
go corporis tui potest hoc ualere quod tuu corpus ual&. sic anima
non mirandum e si potentia tanta non hab& quanta ille ad cui
similitudine facta e. & hoc interim satis e. dic nunc quanta sit
anima. quomodo quaeris quanta sit. non eni intellego utru ei qua
si spatium latitudinis t longitudinis t roboris t horu simul omni
u requiras. an quantum ualeat nosse uelis. solemus eni quaerere
quantus fuerit hercules. id est in quot pedes statura ei porrecta
fuerit. item quantus uir fuerit id e quantae potentiae atq; uirtu
tis. utrumque de anima scire cupio. atq; illud superius dici non po
test nec omnino intellegi de anima. non eni ullo modo aut longa
aut lata aut quasi ualida suspicanda e anima. corporea ista sunt
ut mihi uid&ur & de consuetudine corporu sic anima quaeri
mus. ideoque bene precipitur &ia in mysteriis ut omia corporea
condemnat uniuerso q; huic mundo renunti& qui ut uidem corpo
reus e quisquis se talem reddi desiderat qualis a dō factus e. id e
simile dō. non eni alia salus animae e. ut renouatio aut reconcilia
tio auctori suo. quam obre quanta sit anima secundu inquisitione
hanc tibi respondere non possum. sed possum affirmare neque

illam longam esse nec latam nec robustam neque aliquid horum quae in men-
suris corporum quaeri solent. Et hoc cur existimem rationem tibi reddam
si placet. Placet uero ac uehementer exspecto. Uidetur enim mihi quasi
nihil esse anima si nihil est horum. Prius ergo si uidetur ostendam tibi
multas esse res quas non possis dicere nihil esse. nec tamen in eis inueni-
ri aliqua huiusmodi spatia qualia non in anima requiris. ut non solum
non tibi ex eo nihil anima esse uideatur quod in ea non inuenis longi-
tudinem siue aliquid tale. sed eo preciosior et pluris aestimanda sit
quo nihil horum habet. Deinde utrum uere nihil horum habeat uide-
bimus. Utere quo uis ordine. ac modo ego audire et discere paratus
sum. Recte facis. sed uolo interroganti mihi respondeas. fortasse enim
ea quae te docere conor ipse iam nosti. Credo enim non te dubitare hanc
arborem non esse omnino nihil. Quis dubitauerit. Quid illud. num dubitas
iustitiam multo esse hac arbore meliorem. Ridiculum istud quidem. quasi
uero ulla sit conparatio. Liberaliter mecum agis. sed illud nunc atten-
de. Cum constet ita esse hanc arborem deteriorem quam est iustitia ut
nec ut nec conparanda quidem tibi uideatur. et hoc lignum non esse
nihil confessus sis. placetne tibi ut ipsam iustitiam nihil esse credam.
Quis hoc demens crediderit. Recte omnino. sed fortasse arbor haec
propter ea tibi uidetur esse aliquid quod longa est pro suo modo et lata
et robusta. quod si detraxeris. nihil erit. Ita uidetur. Quid ergo. iusti-
tia quam non nihil esse confessus es immo quiddam longe diuinius
longeque prestantius. uidetur tibi longa esse. Nullo modo mihi iustitia
aut longa aut lata aut tale aliquid cogitanti potest occurrere. Si
igitur nihil horum est iustitia et tamen ipsa nihil non est cur tibi anima
nihil uidetur. nisi in ea aliqua longitudine sit. Age iam non mihi uidetur
ex eo nihil esse anima quod longa nec lata nec robusta sit. sed utrum
uere ita sit nondum esse dictum scis. fieri enim potest ut multa sint mag-
ni estimanda quae istis careant. sed non continuo ex hoc genere ani-
mam esse credendum puto. Scio istud nobis enodandum restare. et hoc me
deinceps explicaturum promiseram. uerum quia res subtilissima est et lon-
ge alios mentis oculos quaerit quam humana consuetudo in cottidia-
nae uitae actibus habere solita est. ammoneo te ut per ea per quae te
ducendum existimo libens pergas. nec nostro quodam necessario ut-

cuitu defetigatus egre toleres aliquando te tardius ad id quod cupis per-
nire; nam prius abste quaero utrū corpus ullum putes ee quod non p̄su
modo habeat aliquā longitudinē & latitudinē & altitudinē; quā
dicas altitudinē non intellego; illā dico. qua efficitur ut interiora cor-
poris cogitentur aut & iā sentiantur si p luce& ut uitrū. quā quā si hoc
demas corporibus. quantum mea opinio ē neque sentiri possunt neque
omnino corpora ee recte existimari; hinc mihi uolo apperias quid tu
sentias; prsus non dubito corpora omnia his carere non posse; quid il-
lud potes cogitare ista tria non ee nisi in corporibus. non intellego quo
modo ee alibi possint; ergo animā non putas ee aliud quā corpus. si & iā
uentum corpus ee confitemur. negare non possum corpus mihi animā
uideri; nā tale aliquid eā ee cogito; corpus quidem uentum ee tā concedo.
quā si me deflatu interrogares; nā nihil aliud quā istum aere cōmotum
& agitatum uentum ee sentimus; quod in loco tranquillissimo & ab omni-
bus uentis qui&issimo ł breui fabello ap̄bari potest. quo & iā muscas abigen-
tes aerem cōmouem̄ flatumque sentimus; quod cum euenerit. occulto
quodā motu caelestium ł terrenorū corporū p magnū spatiū mundi
uentus uocatur. ex diuersis partibus caeli nomina & iā diuersa sortitus;
an tibi aliter uid&ur. mihi uero nihil. & pbabile ee accipio quod dicis;
sed ego animā non ipsū uentum sed tale aliquid ee dixi. Dic mihi pri-
us utrum ipsū uentū cui mentionē fecisti habere aliquā longitudinē
latitudinē & altitudinē sentias; deinde uidebimus utrū tale aliquid ani-
ma sit. ut hoc modo & iā quanta sit inuestigare possimus. quid hoc aere
& longius & latius & altius facile inueniri potest. quē cōmotū uentum et
nunc abste mihi p suasum ē. recte dicis; sed nū quid ñ animā tuā putas ee
nisi in corpore tuo. ita puto; intrinsecus tantum ut tamquā aqua utrē
impleat. an tantū forinsecus uelut tectoriū. an & intrinsecus & extrinse-
cus eā ee arbitraris. hoc sentio quod ultimū requisisti; nā nisi eēt intrin-
secus nihil in uisceribus nris uitale haber&. nisi eēt extrinsecus non & iā
in cute leuiter possit sentire pūgentē; quid ergo amplius quaeris quan-
ta sit anima cum uideas ee tantā quanta ipsa spatia corporis patiuntur.
si hoc ratio doc&. nihil amplius requiro; recte facis nihil quaerere am-
plius quā doc& ratio; sed haec ratio uid&ur ne tibi firmissima. quan-
do aliā non inuenio. uid&ur; suo enī loco quaerā quod me multum mou&.

utrum haec figura cum eadem maneat cum corpore excesserit. nam hoc
inter discutienda ultimum me posuisse memini. sed quo de numero animarum
quaerere ad quantitatem mihi uidetur pertinere. non est hoc loco praeter
eundem existimo. non incongrue existimas. sed prius de spatio eius quod
me ad huc mouet. explicem si placet. ut etiam ego aliquid discam. sit tibi iam
satis factum est. quaere ut uis. nam tua ista simulata dubitatio dubitare me
uerissime facit. de hoc ipso quod iam pactum est praesumpseram. dic mihi quae
so te. utrum ea quae appellatur memoria non tibi nomen inane uideatur.
cui hoc uideri potest. animae hanc esse arbitraris an corporis. et hinc du
bitare ridiculum est. quod enim exanimae corpus meminisse aliquid cre
di aut intellegi potest. meministi ne tandem urbis mediolanensis. ualde
memini. nunc ergo quia ei facta mentio est. recordaris quanta et qualis sit.
recordor sane. ac nihil recentius atque integrius. nunc ergo cum oculis eam
non uideas. animo uides. ita est. meministi credo etiam quanto spatio terra
rum nunc a nobis longe absit. ita et hoc memini. uides itaque animo etiam
ipsa locorum distantia. uideo. igitur anima tua hic sit ubi corpus nec ultra
spatium ei porrigatur ut superior ratio demonstrabat. unde fit ut illa
omnia uideat. per memoriam hoc fieri puto. non quo illis locis sit praesens. ima
gines ergo illorum locorum memoria continentur. ita sentio. nam et quid nunc ibi
agatur ignoro. quod utique non ignorarem. si animus meus usque ad ea por
rigeretur praesentia quae sentiret. uerum mihi uideris dicere. sed certe is
tae imagines corporum sunt. ita necesse est. non enim aliud sunt urbes terraeque
quam corpora. numquam ne intuitus es parua specilla. aut numquam in pupilla
oculi alienam faciem tuam uidisti. immo saepe. cur multo breuior quam est apparet.
quid enim uelles aliud quam ut pro modo speculi uideretur. necesse est ergo ima
gines corporum si parua sunt corpora in quibus apparent paruas appa
rere. necesse omnino. cur ergo cum tam paruo spatio sit anima quam corpus
est ei tam magnae in ea possunt exprimi imagines. ut et urbes et latitudo
terrarum et quaeque alia ingentia apud se possit imaginari. uolo enim
cogites paulo diligentius quanta et quam multa memoria nostra contineat.
quae utique anima continentur. qui ergo fundus est qui sinus quae imm
sitas quae possit haec capere. cum eam tantam quantum corpus est superior
ratio docuisse uideatur. non inuenio quid respondeam. nec satis explicare
possum quantum me ista moueant. et multum me ipse derideo qui superio

ri rationi tam cito consenserā ut ex isto corporis modo quanta sit anima ter
minare; non ergo iā tibi tale aliquid uidetur qualis uentus ē; nullo modo;
nā etiam si aer iste cuius quasi flatum uentum ēē pbabiliter creditur
uniuersum istū mundum possit implere innumerabiles tales tantosque
mundos secum anima imaginari potest. quas imagines quo spatio contineat
suspicari non possum; uide ergo ne melius sit ea credere ut superius
dixerā nec longam nec latā. sicut mihi de iustitia concesseras; facile
assentirer. nisi me plus conturbaret quo rursum pacto tantorū spatiorum
imagines innumerabiles nulla sua et longitudine et latitudine et
altitudine capere possit; inueniemus hoc fortasse quantum licet si pri
us diligenter discutiamus haec tria. id ē longitudinē latitudinē et alti
tudinē; itaque enitere cogitare longitudinē quae adhuc nullā lati
tudinē assumpserit; nihil possum tale cogitare; si enī filum araneae
in animo constituero quo nihil exilius solemus uidere. occurrit mihi
etiam in eo tamen et longitudo ipse et latitudo et altitudo. quae quales
cumq; sint. ēē tamen negare non possum; non usque quaq; absurda ē
responsio tua; sed certe cum tria ista ēē in araneae filo intellegis.
discernis haec et quid inter se differant nosti; an aliter potui uidere
nihil horum deē huic filo; quo igitur intellectu haec discere isti
hoc potes etiam si iunctis illis solā longitudinē cogitare. nec aliquod cor
pus uoluas animo; nam quodcumque fuerit. his omnibus non carebit; incor
poreum ē enī quod te nunc intellegere cupio; nā sola longitudo non
nisi intellegi animo potest. in corpore inueniri non potest; iā intel
lego; ergo istā longitudinē si quasi secare cogitatione p longū uelis.
uides pfecto non posse; nam si potest. ineē etiā latitudo manifestum ē;
hanc igitur longitudinē merā et simplicem si tibi placet lineā uocemus;
hoc enī nomine a multis doctis appellari solet; uoca quicquid uis; non enī
mihi de nominibus laborandum ē. cum res apta sit; bene facis. et non so
lum approbo uerum etiā moneo ut semp rerum cura magis quā uer
borum te habere delectet; sed linea ista quā iā ut opinor bene in
tellegis si porrigatur siue ex una siue ex utraque parte qua in lon
gum porrigi potest. cernis nullum ēē finē. an ad hoc contemplan
dum minus ualet acies mentis tuae; contemplor omnino. ac nihil
facilius; uides ergo etiā nullā figurā posse fieri. si nihil agatur aliud

qua ut illa linea porrigatur. quā dicas figurā nondum intellego. figurā
interim uoco. cum aliquod spatium linea lineisue concluditur. tam quam
si circulū faceres aut quattuor lineas finibus suis sibimet iungeres. ita
ut nullius finis ab alterius copulatione liber eet. quid dicas figurā iam
me uidere arbitror. sed utinā tam uidere quo ista tendant aut quid ex
his effecturus sis sicut ego quod de anima requiro sciā. hoc initio te āmonui
& postulaui ut patienter ferres aliquātum circuitū nrm. quod ite quae
so ut facias. non leuis res quaeritur. non facilis ad cognoscendū. nosse hoc
enī plane ac tenere uolumus si fieri potest. aliud ē enī cum auctoritati
credimus. aliud cum rationi. auctoritati credere magnū conpendium ē.
& nullus labor. quod si te delectat. poteris multa legere quae magni
& diuini uiri de his rebus necessaria quae uidebant salubriter imperi
tioribus quasi nutu quodā locuti sunt. credique sibi uoluerunt ab his quorū
animis ł tardioribus ł implicatioribus alia salus ee non posset. tales enī
homines quorum pfecto maxima multitudo ē si ratione uelint uerū co
prehendere. similitudinibus rationū facillime decipiuntur. & in uarias
noxiasque opiniones ita labunt. ut emergere inde aut liberari aut
numquā aut egerrime queant. his ergo utilissimū ē excellentissime
auctoritati credere. & secundum hoc agere uitā. quod si tutius putas. non
solum nihil resisto. sed etiā multum approbo. si aut cupiditate istā re
frenare non potes qua tibi psuasisti ratione puenire ad ueritate. mul
ti & longi circuitus tibi tolerandi sunt. ut te ratio non adducat nisi ea quae
sola ratio dicenda ē. id est uera ratio. & non solum uera sed ita certa &
& ab omni similitudine falsitatis aliena si tam ullo modo haec ab homi
ne inueniri potest. ut nullae disputationes falsae aut ueri similes ab ea
te possint traducere. nihil iā praeppere desiderabo. agat ac ducat
ratio qua uult. dū modo pducat. ds hoc faciet. qui aut de solis talibus re
b; aut certe de his maxime deprecandus ē. sed ad rem quā institueram
redeamus. nam & si quid sit lineae & quid sit figura iā tibi notum ē. dic
quod abs te quaero. id ē utrū putes ullā figurā fieri posse. si linea ex
utraque parte aut ex altera pinfinitum ducatur. nullo modo id fie
ri posse confirmo. quid igitur agendum ē. ut figurā faciamus. quid nisi
ut illa linea infinita non sit. & ducatur in circulum. ut ex alia parte
se contingat. non enī uideo quomodo aliter possit ex una linea con

cludi aliquod spatium; quod nisi fiat. secundum tuā descriptionē figura
non erit; quid si rectis lineis figurā facere uelim potest fieri ut de una
linea fiat. an non potest. nullo modo; quid duabus. nec hoc quidem; quid
tribus. uideo posse; bene igitur nosti ac tenes cum figura trib; lineis
rectis facienda ē minus quā tribus non posse; an si ulla tibi aduers&ur
ratio. de hac sententia deuocabit. plane si quis mihi hoc falsum ēē mons
trauerit. nihil erit quod me scire posse confidam; nunc ergo illud
responde. quomodo tribus lineis figurā feceris; cum se finibus iun
gunt. quid ubi se iungunt. nonne uid&ur tibi angulus fieri. ita ē;
quot ergo angulis haec figura constat. totidem; quot lineis. quid ip
sas lineas pares constituisti an inpares. quid anguli. tantundem om
nes patent. an ē aliud alio contractior t aptior. &iā ipsos pares
ēē uideo. potest ne fieri ut in figura quae tribus rectis paribus li
neis facta sit impares anguli sint. an non potest. nullo prorsus modo;
quid si rectis lineis tribus sed imparibus figura const&. possunt
&iā in ista pares ēē anguli. an aliud intellegis. omnino non possunt;
recte dicis; sed dic quaeso. quae nā tibi figura melior uideat & pul
chrior. an quae imparibus an quae parib; lineis constat. quid dubit&
eā ēē meliorem. in qua aequalitas praeual&. ergo inaequalitati aequalita
tē praeponis. nescio utrum quispiā non p̄ponat; uide nunc in figura
quae tribus angulis paribus p̄fecta ē. quid in ea sit angulo contrariū
id est ex alia parte contrapositū. utrum linea an angulus. lineā ui
deo. quid ergo. si & angulus angulo & linea lineae contraria sit. non
ne fateris aequalitatē ēē potiorē in ea figura in qua id accidit. fa
teor quidem. sed quē ād modum id fiat tribus lineis omnino non ui
deo; quid quattuor lineis. potest ne hoc fieri. prorsus potest; melior
ē igitur figura. quae quattuor lineis rectis paribus quam quae tri
bus constat; certe melior; siquidem magis in ea aequalitas ual&;
quid ergo ista quae quattuor rectis paribus lineis constat censes ne
posse &iā ita fieri ut non anguli omnes in ea pares sint. an non pu
tas. uideo posse. quonā modo. si duo contractiores. duo aptiores sint;
uides ne &iam quē ād modum & ambo contractiores & ambo aptio
res sibi contrarii sint. uerissime atque aptissime; seruatam
igitur & hic quanta seruari potuit aequalitatē cernis. Cernis

eni pfecto fieri nonposse. ut cum quattuor paribus lineis figura p
ficitur. non aut omnes aut certe t bini anguli pares sint. quaeque tam
sunt paria sibi excontrario respondere. cerno & firmissime teneo.
nihilne te mou& & quidem in his rebus tanta & tam inconcussa quaedam ius
titia. quo nam modo. quia nihil ut arbitror dicimus ee iustitiam nisi aequita
te. aequitas aut ab aequalitate quadam uid&ur appellata. sedquae in
hac uirtute aequitas nisi ut sua cuique tribuantur. porro sua cuique
nisi quadam distinctione tribui nonpossunt. an aliter putas. manifestu
e. & prorsus assentior. quid distinctione arbitraris ne esse ullam si omnia
paria sint ut nihil omnino inter se differant. nullomodo. ergo iustitia
seruari nonpotest nisi inrebus inquibus seruatur ut sit quaeda ut ita di
ca imparilitas & dissimilitudo. intellego. cum igitur fateamur istas fi
guras dequibus agim inter se ee dissimiles illa scilic& quae tribus &
hanc quae quattuor angulis constat cum ambae paribus lineis fiant non
ne uid&ur tibi quaeda retenta iustitia. ut illa quae habere nonpotest
parilitate contrarioru inconcussa teneat angulorum aequalitate. in hac
uero quia tanta e contrarioru congruentia illa lex angulorum ammit
tit nonnullam inaequalitate. hoc ergo cu me multu mouer& quaeren
dum abste uisum e quonam modo ista ueritate aequitate aequalitate de
lectare. ia cerno quid dicas. & non mediocriter admiror. age nunc quia in
aequalitati aequalitate iure praeponis. nequisqua omnino e ut opinor
humanosensu preditus cui non id uideatur. quaeramus si plac& figu
ra inqua suma aequalitas inueniri queat. quaecumq. enim erit. ea ceteris
sine dubitatione prefer&ur. plac& uero. & quae ista sit scire cupio. prius
ergo responde. utru tibi illaru figuraru quarum ia quantum satis uide
batur facta mentio e ea uideatur excellere. quae quattuor lineis pa
ribus totidemque angulis paribus const&. namque inhac ut uides
& linearum aequalitas & angulorum e. & quod in illa quae tribus lineis
parib; clauditur non inueniebamus ad e huic parilitas contrarioru.
na lineae linea & angulus angulo e ut cernis contrarius. ita uero e
ut dicis. hab&ne suma aequalitate. an aliter tibi uid&ur. nam si hab&.
frustra ut instutueramus alia quaerim. si aut non hab& uolo id ipsum
mihi abste demonstretur. uidetur mihi habere. na ubi & anguli
pares & lineae sunt ubi adprehenda inaequalitate non uideo. ego

aliud sentio. nā recta linea donec ueniat adangulos sūma aequalitate
pō̄rrecta ē. sedeam exdiuerso latere alia coniungitur linea &angulū
facit. non ne censes hocipsum eē inaequale. An tibi figurae pars quae
linea cluditur cumilla parte quae angulo concluditur congruere
uid&ur aequalitate aut similitudine. nullo modo. &me pud& teme
ritatis meae. eo eni ductus sum. quod &angulos in ea pares inter se &
latere cernere. sedquis nonuideat eorū laterū abangulis magnam
differentiā. Accipe aliud inaequalitatis aptissimū indiciū. certe enim
cernis t illam figurā triangulā parib; lineis constantē. t istā quadra
tā habere aliquod medium. cerno plane. quid abeodem medio cumlineas
adomnes figurae partes diutius (dueris) paresne tibi duci lineae uidentur
anim pares. impares prorsus. nā longiores eas necesse ē eē quas inan
gulos ducimus. istae inquadrata quotsunt. &quot intriangula. quattuor
hic. tres ibi. quid minime omnium quae rursum. &quotsunt infigura
utraque. totidem. scilic& eaquae inmedia latera ducuntur. ueris
sime mihi uideris dicere. neque hic opus ē diutius immorari. adid eni
quod uolumus satis ē. nam &magnā aequalitatē hic seruari ut opinor
uides. &tamē nondum excomni parte pfecti. omnino uideo. &quae
illa figura sit quae habeat sūmam aequalitatē nosse uehementer
exspecto. quam censes. nisi eam cui extremitas sibi concors ē undique.
nullo angulo aequalitatē pturbante. &acuius medio adomnes ex
tremitatis partes pares lineae duci possunt. iā ut opinor intellego.
nā illā figurā quae una linea incirculum ducta terminatur mi
hi uideris describere. recte intellegis. nunc itaque illud conside
ra. cum superior ratio docuerit lineā insola longitudine intelle
gi nec quicquā latitudinis usurpare. &ideo p longum quaducitur
diuidi non posse. utrum tibi uideatur figura quaelib& sine lati
tudine inueniri. nullomodo. quid ipsa latitudo. potest ne longitu
dinē non habere. quamuis latitudo sola sit. quē ammodū superi
us longitudinē sine latitudine intelleximus. an non potest.
uideo non posse. uides ergo &iam illud nifallor. quod latitudo abom
ni parte diuidi queat. linea uero plongum non queat. manifestū
ē. quid ergo putas pluris habendum quod diuidi potest. an id quod
nonpotest. pfecto id quod nōpotest. pponis igitur lineā latitudini.

na si quod dividi non potest pponendum e. praeponamus necesse e etia
id quod minus dividi potest. Latitudo aut ex omni parte dividitur; lon
gitudo vero nonnisi ex diverso; na plongitu divisione non amittit. e
ergo latitudine prestantior; an tu aliter existimas? ita prorsus ratio
cogit fateri ut dicis. quaeramus si placet utrum sit aliquid in ista ratione
quod omnino non queat dividi. erit eni hoc multo etia qua illa linea
melius non linea cernis ex diverso innumerabiliter secari posse itaque
tibi ipsi hoc inveniendum dimitto ego illud puto non posse dividi quod
medium in figura ponebamus unde in extrema lineae ducuntur nam
si dividitur longitudine aut etiam latitudine carere non potest sed
si longitudine solam habet ia non unde ducuntur lineae sed ipsa linea
e si vero etiam latum e aliud desiderat medium a quo in extrema
latitudinis lineae ducantur utrumq aut hoc ratio respuit id erit igi
tur quod dividi nequeat recte dicis sed nonne tibi tale aliquid videtur
etia illud unde linea ducitur et si figura nondum sit cuius medium intel
legamus illud eni dico lineae principiu a quo incipit longitudo quod volo
sine ulla longitudine intellegamus na si longitudine intellegis nequaqua
pfecto intellegis unde ipsa incipit longitudo tale omnino hoc ergo quod
ia te intellegere video potentissimu omniu quae demonstrata sunt si
quidem hoc e quod nulla divisione patiatur punctu vocatur cu medium
tenet figurae si aut principiu lineae e vel lineis aut etia finis t cum
omnino aliquid notat quod sine partibus intellegendu sit nec tamen
optineat figurae mediu signu dicitur; e ergo signu nota sine parti
bus e aut punctu nota mediu figurae tenens ita fit ut omne punctum
etiam signum non aut omne signum punctu videatur volo eni de his
nominib; inter nos convenire in disputando circum loquatur quamqua
plerique punctu appellent non quod omnis figurae medium sed quod
solius circuli t pilae tenet tam et si minus nob de vocabulis laborandum e
assentior vides certe etiam quantum valeat na ab ipso incipit linea ipso
terminatur figura rectis lineis nulla videmus fieri posse nisi ipso an

gulus claudatur deinde unde cumque secari linea potest p ipsum secatur
cum ipsum omnino nulla in se ammittit sectione nulla linea lineae
p ipsu copulatur postremo cum ceteris planis figuris na de altitudine

adhuc nihil diximus eā pponendā ratio demonstrauerit quae circulo
clauditur ppter sūmā aequalitatē quae alia ipsius aequalitatis mode
ratio ē quā punctum in medio constitutum multa de hui potentia dici
possunt sed adhibeo modum & tibi ipsi cogitanda plura pmitto sane
ut uid&ur non enī me requirere pigebit siquid fuerit obscurius cerno
aut mediocriter ut puto magnā hui signi eē potentiā nunc ergo illud
attende cum & siquid signum sit & quid sit latitudo pspexeris quid
horum tibi uideat alterius & cui indigere sine quo eē non possit uideo
quod latitudo longitudine indigeat sine qua prorsus intellegi non po
test rursum longitudinē cerno latitudine quidem non indigere
ut sit sed sine signo illo eē non posse illud autē signū psē & ipsum
eē & nullius horum indigere manifestum ē ita ē ut dicis sed diligentius
considera utrum latitudo uere undique secari queat an aliunde nec
ipsa sectione possit amittere quā linea nescio prorsus unde non pos
sit credo te non recordari nā nescire istuc nullomodo potes quare cōmo
ne faciā isto modo certe enī latitudinē sic intellegis ut cogitatione
tua de altitudine nihil usurpes sic omnino accedat. Igitur huic lati
tudini altitudo & responde iam utrū & iā aliquid accesserit quo magis
undique secari queat mire omnino āmonuisti nunc enī uideo non so
lum desup aut ex inferiore parte sed a lateribus quoque ammitti posse
sectione nihilque omnino remansisse unde non queat pen&rare diui
sio quare manifestum ē latitudinē ex his partibus seccari non posse pquas
surrectura ē altitudo quō tibi igitur si non fallor & longitudo & lati
tudo & altitudo nota ē quaero utrum possint de eē duo superiora
ubi aderit altitudo sine longitudine quidem uideo eē non posse
altitudinē sine latitudine aut potest redi ergo ad cogitationē latitu
dinis & si eam quasi iacentē animo figurauerīs erigatur in quolib&
latus tamquā si eā uelles p tenuissimā rimā ubi se clausae palpae
iungunt educere iam nondum intellegis quid uelim intellego quid
dicas sed nondum fortasse quid uelis illud scilic& ut respondeas
utrum sic erecta latitudo uideatur tibi migrasse in altitudinem
& latitudinis iā nomen discriptionēque amisisse an adhuc maneat
latitudo quamuis ista sit collocata uid&ur mihi altitudo eē facta
recordarisne obsecro quē ammodū altitudinē definieram recor

dor plane & me iā sic respondisse pud& nā & iā hoc modo quasi erec
ta altitudo sectionē p longum deorsum uersus non āmittit quare nul
la inea possunt interiora cogitari quamuis medium & extrema cogi
tentur secundum aūt superiorē demonstrationē altitudinis quā fe
cisti ut recordarer nulla omnino ē altitudo ubi nihil intus cogitarē
potest recte dicis & sic te omnino meminisse cupiebam quā obrem
illud iā uolo respondeas utrum falso uerum ante ponas iam hinc dubita
re incredibilis dementiae ē. Dic ergo quaeso te num quin nā uera
linea ē quae p longum secari potest aut uera latitudo quae cum erecta
ē ut diximus sectionē p longum deorsum uersus āmittit nihil minus
umquā ne igitur oculis istis corporeis t tale punctum t talem lineam
t talem latitudinē uidisti omnino numquam non enī sunt ista corporea
at qui si corporea corporeis oculis migra quadam rerum cognatione
cernuntur oport& animum quo uidemus illa incorporalia corporeum
corpus ue non ēē. An tu aliter existimas. Age iā concedo corpus non ēē
animum t quicquam corporeum quid ē tandem dic mihi unde interim
utrum confectum sit carere illum omni illa quantitate de qua nunc
quaestio ē nā quid sit animus oblitum te ēē miror priore inter nos
quaestione discussum meministi enī te quaesisse primitus unde ēēt
quod duobus modis a nob tractū ēē memini uno quod quasi de regione
eius quaesitum ē altero utrum nā ex terra t igne t alio quopiā istorum
elementorum ēē t ex omnibus t ex aliquibus horū in qua quaestione con
stitit inter nos non magis hoc quaerendū ēē quā unde sit terra t siquid
aliud elementorū singulorū intellegendū ē enī quāquā ds fecerit
animum habere illum certā substantiā quae neq terrena neq ignea
neq aeria sit neq umida nisi forte arbitrandum ē dm terrae de
disse ut nihil aliud sit quā terra & non dedisse animo ut nihil aliud
quā animus sit si aūt definiri tibi animū uis & ideo quaeris quid sit ani
mus facile respondeo nā mihi uid&ur ēē substantia quaedam ratio
nis particeps regendo corpori accōmodatā itaque illud potius atten
de unde ambigitur nunc utrum quantitas & quasi ut ita dicā locale
spatium animo nullum sit nec p fecto quo corpus non ē neque enī aliter
incorporea illa cernere ualer& ut superior ratio demonstrauit
peul dubio car& spatio quo corpora metiuntur & ob hoc recte credi

cogitari aut intellegi talis eius quantitas non potest. sicut te mouet cur
tanta caeli terrae marisque spatia memoria contineat cum sit ipse nul
lius quantitatis mira quaedam uis est quam tamen ex his quae a nobis conperta sunt
quantum ingenio tuo inest luminis animaduertere potest. si enim corpus
nullum est ut ratio iam ostendit quod longitudine latitudine altitudine
careat nihilque eorum nisi cum aliis duobus esse in corpore potest animo
tamen etiam solam lineam interiore quodam oculo id est intellegentia
uidere concessum est arbitror nos concedere sic animum corporis non esse
ut sit corpore melior quo concesso non ut opinor dubitandum est eum
etiam linea esse meliorem ridiculum est enim cum tria illa insint corpori
ut corpus sit non his omnibus esse meliorem qui corpore est melior. at ipsa
linea qua melior esse conuincitur animus ideo ceteris duobus prestat qua
minus quam illa duo secari potest porro illa duo magis se in spatium dis
tendunt linea uero spatium nisi longitudinis nullum habet quo sublato
nihil omnino remanet spatii quapropter quicquid linea melius est ne
cesse est nullo spatio sit et omnino diuidi secarique non possit frustra
igitur ut opinor quantitatem animi quae nulla est inuenire labora
mus cum eum linea concedamus esse meliorem et figurarum omnium planarum
illa optima est quae circulo effingitur in qua ratio docuit nihil esse
melius puncto atque potentius quod nullo dubitante partibus caret quid
mirum si anima neque corporea sit neque ulla aut longitudine
porrecta aut latitudine diffusa aut altitudine solidita et tamen
tantum ualeat in corpore ut penes eam sit regimen omnium membrorum
et quasi cardo quidam in agendo cunctarum corporalium motionum cum aut
oculi medium quae pupilla dicitur nihil aliud sit quam quoddam punctum
oculi in quo tamen tanta uis est ut eo medium caelum cui ineffabilem
spatium est ex aliquo eminenti loco cerni collustrarique possit non
abhorret a uero animum carere omni corporea magnitudine quae
tribus illis differentiis consummatur quamuis corporum magnitudines
quaslibet imaginari queat sed paucis licet ipso animo animum cerne
re id est ut ipse animus uideat uidet autem per intellegentiam huic soli
enim licet uidere nihil esse in rebus et magnificentius his naturis quae
ut ita dicam sine tumoribus esse intelleguntur tumor enim non absur
de appellatur corporis magnitudo quae si magni pendenda esset

plus [hole] nobis pfecto elephantus saperent quod si quisquā eorū cogna
tus [hole] dic& elephantos ee sapientes sentient quamuis admirans sen
sit tamen & iam hinc homines sepe ambigere illud quantum opinor
saltem conced& plus asino sapere apiculā quorum comparare mag
nitudines plus pfecto ē quā asininū. quid quod & iam de oculo dicebamus
cui non liqueat aquilae oculum multo quā noster ē ee breuiorē quod
tamen illa sublime nauolans ut nob in tanta luce difficile cernatur
latentē sub frutice lepusculum & sub fluctibus piscem uidere compta ē
quod si in ipsis sensibus quibus nisi corporea sentire non datum ē nihil
ad rem id ē ad uim sentiendi ual& corporis magnitudo m& uendum
ne ē quaeso ne animus humanus cuius excellentior & poene solem quae
ro abste utrum alium alio pnatius ambulare ac minus defetigari
maiorum uirium ee arbitreris. Ita sentio cur ergo puer multo ampli
us itineris conficiebam sine defectu cum aucupandis studio inambu
lando exercere quam adolescens cum me ad alia studia quibus sede
re magis cogebar contulissem si accedente aetate plane homini
crescenti uires ampliores tribuendae sunt. deinde in ipsis luctatorum
corporibus palestritae non molem ac magnitudinē sed nodosos quosdā
lacertos & destrictos thoros figuramque omnē corporis sibi con
gruentem peritissime inspiciunt & hinc potius argumenta uiriū
colligunt quae tamen omnia parum ual& nisi uis artis & exercitati
onis accedat sepe &iā uisum ē ingentis corporis uiros ab exiguis bre
uibus quae superari ꝉ in mouendis ꝉ in ferendis ponderibus ꝉ in ipso
&iam luctamine nam olympi cum quemlib& lassari citius in itinere
quā circum foraneum aliquē mercatorē qui uno illius digito collidi
possit cui ē incognitum quare si & ipsas uires non per aeque omnes sed
alias ad aliud aptiores magnas uocamus & corporum liniamenta
magis & figurae quā magnitudines ualent plurimū & si exer
citationes tantum affer ut celeberrime creditum sit hominem
tollendo cotidie uitulum paruū egisse ut eum &iā taurū sine
sensu maiores oneris quod paulatim addebatur tollere ac sustinere
possit nequaquā ampliores aetatis uires cum corpore animā cre
uisse significant quod si amplius aliquid animalium maiora corpo
reo ipso quo maiora sunt habent uirium illa causa ē quod lege na

turae cedunt pondera minora cedunt maioribus non modo [...] ū
ad p̄prium locum suo nutu feruntur ut umida & terrena [...] cor
pora in ipsius mundi medium locum qui ē infimus rursus aeri[...]a
& ignea sursum uersus sed & iam cum aliquanto tormento aut iactu
aut inpulsu aut repulsu eo quo non sponte ferrentur ui aliena ire
coguntur nā si ex alto dimiseris quā quā simul duos lapides dispa
ris quantitatis citius quidē maior terrae p̄uenit sed si ei minor subi
ciatur eoque in ea uitabiliter ocup&ur cedit p̄fecto simulque in so
lum deducitur item si deicitur desup̄ maior minor aut contra sursu
uersus iacitur ubi obuiā ueniebant repeussio minoris & r&ro cessio
fiat necesse ē quod ne ideo accidere putes quod minor contra natu
rā in sublimia ire cogebat alter uero maiore imp&u locum suum pe
tebat facito ut maior in sup̄na iacul&ur & minori occurrat in terras
deiecto uidebis nihilominus repulsū minorē in caelum cogi sed re p̄cus
surpso cadere in aliā partē ut qua expeditum ē in ima deferatur [illegible]
si ambo non motu naturali sed ad duob; quasi in campo pugnantibus adver
sum inuicem iacti sibi m& in medio spatio complodantur quas dubitaue
rit minorem maiori ēē cessurum in eam partē unde ipse & quo ille
ferebantur quae cum ita sint id est cū minora ut dictum ē pondera
maioribus cedant multum tamen refert quanto in sese agantur im
p&u nā si maiore imp&u minor uelut uehementi aliquo tormento
emissus infligatur maiora ł laxius iaculato ł iā languescenti quam
uis ab eodem resiliat retardat illum tamen aut & iā r&ro agit p̄
modo ictuum atq; ponderum his preiactis atque intellectis quantum
presens negotium postulat uide nunc eas quae dicuntur in animali
bus uires utrū rationi huic congruant nā corpora omnia anima
lium quis negat suo pondere predita quod pondus nutu animae ac
tum quo inclinauerit multum ual& imagine p̄pria sed nutus ani
mae ā monendum corporis pondus neruis quā si tormtis utitr ner
uos autē uegitat mobilioresque efficit siccitas calorque mode
ratur contra eos laxat atque infirma tumidus rigor itaque som
no quia eum frigidū & humidū dicunt medici & p̄bant membra
languescunt atq; ipse expḡe factorū conatus multo ē debilior ideoq;
nihil ē fractius & lae neruis letargicas atq; quosdam freneticos quib;

uigiliae & nimius & acutae febres id est tot calida plus nimio neruos
tendunt atque durant maioribus uiribus quam in integra ualitudine re
luctari & multa facere manifestum est cum eorum corpus sit aegritu
dine attenuatius & exilius si igitur & nutu animae & neruorum
quodam machinamento & pondere corporis consiunt aeque uires
uocantur uoluntas nutum exib& qui promptior fit spe uel audacia re
tunditur autem timore sed multo magis desperatione nam in metu cum
aliqua spes sub est uehementiores uires apparere assolent machina
mentum configuratio quaedam corporis coaptat temperatio modifi
cat ualitudinis confirmat exercitationis industria pondus dat mo
les membrorum quam aetas & nutrimenta comparant instaurant
aut sola nutrimenta his omnibus qui aequaliter praeual& miran
dus est uiribus & tanto est alius alio inualidior quanto plus ei ista de
ficiunt fitque sepe ut pertinaci nutu meliore machinamento aliud
quamuis paruum pondus corporis egerit alium maiore mole pre
ditum uincat rursusque nonnumquam tanta moles est ut & iam si im
becilliore nisu agatur opprimat tam paruum aduersarium multo
uehementius innitentem cum uero non pondus corporis nec mode
ratio neruorum sed nutus ipse id est ipse animus cedit ut omni
modo ualentior ab omnimodo inualidiore sed tamen timidior ab
audatiore super&ur nescio utrum uiribus attribuendum sit ni
si quis dicat habere suas quasdam uires animam quibus ei maior auda
tia uel fiducia pariatur quae cum alteri assunt desunt alteri tunc
intellegitur quantum animus corpori suo & iam in eo quod per corpus agitur
ante cellat quam obrem cum infanti puero solus attrahendum ali
quid uel repellendum nutus sit integer nerui aut & propter recen
tem minusque perfectam conformationem inhabiles & propter humo
res qui illi aetati exuberat marcidi & propter nullam exercitationem
languidi pondus uero adeo sit exiguum ut ne ab alio quidem im
pactum grauiter urgeat oportunius quae sit ad accipiendam
quam ad inferendam molestiam quis est qui cum haec omnia quae de
sunt contulisse annos uiderit uires quae per eos datas cognouerit
creuisse animam quae his indiges amplioribus utatur recte ac pru
denter existim& potest enim iste si ab aliquo iuuene que uetam

ne interposito non conspiciat paruos ac leues calamos laxo arcu quan
tum potest iaculatos uiderit non longe ire mox quae recidere ac post
paululum sagittas iam ferro graues pennulis uegitas neruo intemissi
mo emissis caelum remotissimum petere fidesque facta fuerit pari co
natu hominis utrumque esse factum creuisse illum tantillo tempore
atque auctum uiribus arbitrari quod quid dici potest puerilius deinde
si anima crescit uide quam sit insitum incrementa ei de uiribus corpo
ris credere de copia doctrinarum non credere cum illis solum acco
modet nutum hoc sola possideat at si crescere animum putamus
cum additur uiribus minui putandae cum demitur demitur autem
in senecta demitur in labore studiorum atqui his temporibus doc
trinae aggregari atque extrui solent neque ullo modo eodem tem
pore simul augeri quicquam et minui potest nullum igitur cres
centis animae argumentum est uires in maiore aetate maiores
multa alia dici possunt sed si tibi iam satis factum est modum adhibeo
ut ad alia transeamus mihi uero satis persuasum est maiores uires
non ex eo esse quod anima creuerit nam ut alia omittam quae abs te
subtiliter dicta sunt insania et morbo corporis animam crescere
cum ipsum corpus minuatur ne ipse quidem frenet(icus) dixerit
cui uires multo ampliores quam sani esse solent nemo nescit unde
mihi maxime uidetur in neruis esse omne quod miramur cum
preter spem uires in quopiam repperiuntur quaere oro aggre
dere iam illud cui totus intendo cur anima si non tantis spatii mag
nitudinem habet quanti corpus est ubique illius sentit cum tangitur
age uero aggrediamur quod uis sed multo te mihi attentioro
opus est quam fortasse existimas esse debere quare facito ut quam
maxime assis ac respondeas mihi quid nam tibi uidetur esse istat
sensus quo anima per corpus utitur nam ipse iam nomine proprio
sensus dicitur sensus esse quinque audire soleo uidendi audi
endi olfaciendi gustandi atque tangendi plus quid respondeam
nescio partitio ista uetustissima est et fere in contentionibus cae
lebrata uellem autem definiri mihi abs te quid sit ipse sensus ut
eadem diffinitione omnia illa includerentur neque aliud quic
quam quod sensus non esset in ea intellegeretur sed si id non po

tes nihil urgeo illud enī quod satis ē certe potes meā difinitionē
ł refellere ł pbare hoc modo tibi fortasse non deero quantum ua-
leo non enī & hoc sempē facile attende ergo nam sensū puto ee
non latere animā quod patitur corpus plac& mihi haec difinitio
adesto ergo huic tamquā tuae ac tuere illā dum a me paulisp re
fellitur tuebor si tu adiuueris sin minime iā mihi displic& non enī frus
tra tibi uisa ē refellenda nolim nimis & auctoritate pendere praeser
tim mea quae nulla ē & quod ait oratius sapere audens non itera
tio subiug& priusquā m&us ergo prsus nihil m&uo quo quo res mo
pcesserit non enī errare me sines sed iā incipe si quid habes ne diffe
rendo potius quā aduersando defetiger dic igitur quid patiatur cor
pus tuum cū me uides patitur omnino aliquid nā oculi mei partes
ni fallor corporis mei sunt qui si nihil paterent quomodo te uiderim
at non ē satis ut psuadeas tuos oculos aliquid pati nisi &iā quid patiantur
ostenderis quid tandē nisi ipsum uisum nā uident si enī me rogares
quid pater&ur egrotans egritudinē responderem quid cupiens cupi
ditatē quid m&uens m&um quid gaudens gaudium cur ergo roganti
quid uidens patiatur non recte uisum ipsum respondeā sed enī gaudens
gaudium sentit an negabis immo assentior hoc & de ceteris pturba
tionibus dixerim sic habeo quicquid aut oculis sentiunt hoc uident
nullo modo istud dederim quis eum dolorē uideat quē tamen saepe
oculi sentiunt appar& te de oculis agere bene uigilas itaque uide
utrum ut gaudens gaudendo gaudium sentit ita &iā uidens uiden
do sentiat uisum an aliter potest quicquid aut uidens uidendo sentit
id &iā uideat necesse ē non ē necesse quid si enī amorē uidendo
sentiat num & amorem uid& cautissime ac sagacissime gaudeo
quod difficile deciperis sed nunc attende quō constitit inter nos
non omne quod oculis sentiunt neque omnino quod uidendo sentitur
uideri putas ne hoc saltim uerū ee omne quid uid&ur sentiri hoc
sane nisi concessero quomodo sensus poterit uocari quod uidemus
quid omne quod sentimus nonne & patimur ita ē igitur si omne
quod uidemus sentimus & omne quod sentimus patimur patimur
omne quod uidemus nihil resisto pateris ergo mea uicissim te ego
cū inuicē nos uidemus sic existimo & ad hoc me ratio in fiatter

·cogit accipe cetera nā credo absurdissimū & stultissimū uideri tibi
siquis affirm& ibi te pati aliquod corpus quod pateris ui d&ur.
absurdum & ita ee opinor ut dicis quid illud nonne manifestum ē
alio loco ee meum corpus alio tuū manifestum ē sentiunt aūt cor
pus meum oculi tui & si sentiunt utique patiuntur nec possunt ibi
pati ubi id quod patiuntur non ē nec tam ibi sunt illi ubi corpus meū ē
ibi igitur patiuntur ubi non sunt ego quidem illa omā concessi quae
non concedere absurdum uidebam sed hoc ultimū quod ex his confec
tum ē ita ē absurdius ut illorū potius aliquid temere dedisse quā
hoc uerū ee consentiā nā oculos meos ibi sentire ubi non sunt ne in
somnis quidem dicere auderem uide igitur ubi obdormieris quid
enī tibi tandē elabor&ur incautius sicut paulo ante uigilares enī
uero id ipsū mecum sedulo pertracto ac reuoluo nihil tam satis eluc&
quod me dedisse peniteat nisi forte illud quod oculi nrī sentiunt
cum uidemus uisus namque ipse forsitan sentit immo ita ē his enī
se foras porrigit & per oculos emicat longius quaqua uersū potest
lustrare quod cernimus unde fit ut ibi potius uideat ubi ē id quod
uid& non unde erumpit ut uideat non ergo tu uides cū me uides
quis hoc insanus dixerit omnino ego uideo sed demisso per oculos uisu
uideo at si tu uides tu sentis si tu sentis tu pateris nec potes ibi pati
aliquid ubi non es ibi aūt me uides ubi ego sum at si ubi sum tu ibi non
es quo pacto audeas dicere uideri me a te prorsus ignoro uisu in
quā porrecto in eū locum in quo es uideo te ubi es at me ibi non ee
confiteor sed quē admodum si uirga te tangerē ego utiq· te tan
gerē idque sentirē neque ibi tam ego ee ubi te tangerē itaq· dico
uisu me uidere quamuis ego ibi non sim non ex eo cogor fateri non
me ee qui uideam nihil ergo temere concessisti nā & oculi tui hoc
modo defendi possunt quorum ē quasi uirga uisus ut dicis neque
illa ē absurda conclusio quod ibi oculi tui uideant ubi non sunt an
tibi aliter uid&ur ita sane ē ut dicis nā & illud nunc animaduer
ti quod si ibi uiderent oculi ubi sunt & iam se ipsos uiderent rectius
diceres non & iam se ipsos sed tantūmodo se ipsos uiderent nā ubi sunt
id est quē locum tenent soli tenent nec nasus ibi ē ubi illi nec quic
quid illis uicinū ē alioquin & iā tu ibi esses ubi ego sum quia iuxta

invicem sumus quae cum ita sint si tantum ibi viderent oculi ubi sunt nihil
amplius quam seipsos viderent cum autem se non videant non modo cogimur
consentire posse illos videre ubi non sunt sed etiam omnino non pos
se nisi ubi non sunt nihil est quod hinc dubitare me faciat ergo non
dubitas ibi eos pati ubi non sunt nam ubi vident ibi sentiunt ibi patiuntur
alibi autem vident quam sunt ibi igitur patiuntur ubi non sunt mirum est
quam vera ista existimo recte fortasse existimas sed responde obsecro
utrum omne quod per sensum cognoscimus videamus ita credo credis etiam
omne quod videndo cognoscimus per sensum nos cognoscere et hoc cre
do cur ergo plerumque fumum solum videndo ignem subter latere cog
noscimus quem non videmus verum dicis etiam non puto nos videre quicquid
per sensum cognoscimus possumus enim ut docuisti aliud videndo aliud cog
noscere quod visus non attigerit quid illud quod per sensum sentimus pos
sumusne non videre nullo modo aliud est ergo sentire aliud cognos
cere omnino aliud nam sentimus fumum quem videmus et ex eo ignem quem
non videmus subesse cognoscimus bene intellegis sed vides certe cum
accidit corpus nostrum id est oculus nihil pati ex igne sed ex fumo quem solum
videt etenim videre sentire pati esse iam supra consensimus teneo et
assentior cum ergo per passionem corporis non latet aliquid animam non con
tinuo sensus vocatur unus de quinque memoratis sed cum ipsa passio
non latet namque ignis ille non visus nec auditus nec olphatus nec gus
tatus nec tactus a nobis non tamen latet animam fumo viso et cum hoc
non latere non vocetur sensus quia ex igne corpus nihil est passum
vocatur tamen cognitio per sensum quia ex passione corporis quam
vis alia id est ex alterius rei visione coniectatum est atque compertum intellego
et optime video istud congruere ac favere illi definitioni tuae quam
ut meam mihi defendendam dedisti nam ita memini esse abs te sensum
definitum quo animam non latet quod patitur corpus itaque il
lud quod fumus videtur sensum vocamus passi sunt enim eum ocu
li videndo qui sunt corporis partes et corpora ignem autem ex
quo nihil corpus est passum quamvis cognitus fuerit sensum non voca
mus memoriam quidem tuam probo et sequacem intellegentiam verum mu
nitio illa diffinitionis labascit cur quaeso quia non negas ut opinor
non nihil pati corpus cum crescimus vel senescimus neque id nos ullo sensu

sentire manifestum ē nec id tamen animā lat& non igit̄ eā lat& quiddā
quod patitur corpus nec tamen sensus iste appellari potest uidendo enim ma
iora ea quae aliquando minora uideremus & uidendo senes eos quos iuue
nes ac pueros fuisse constat coniectamus aliquā talē mutationē nr̄a
corpora & iā nunc dum loquimur pati neque in eo fallimur ut opinor
nam pelliuius ē ut me falli dicā quod uideo quā quod intellego capillos me
os nunc crescere corpusq; p momenta mutari quod si mutatio ista passio
corporis ē quod nemo negat nec nunc sentitur a nob nec tam̄ animā
lat& quia nos non lat& patitur ut dixi corpus quod non lateat animā
nec sensus ē tam̄ quare illa diffinitio quae nihil quod sensus non eēt
debebat includere cum hoc inclusit certe uitiosa ē nihil mihi restare
uideo quā ut te p&am ut aut definias alter aut hanc recuros si potest
nā eā ista ratione quā uehementer pbo uiciosā ee mente negare non
possum facile ē istam corrigere quod uolo tu audeas facies enī mihi
crede si bene intellexisti ubi peccet num alibi quā ubi aliena conpre
hendit quo tandem modo quia quod senescit corpus quamuis in iuue
ne non potest negari pati aliquid idque cum sciamus non lat& animā
quiddam quod patitur corpus neque tam̄ ullo sensu pcipi potest nā
nec uideo me modo senescere neque id auditu aut olfatu aut gusta
tu aut actu sentio unde ergo istud nosti ratione id colligo quibus ar
gumentis ratio tua nititur quod alios uideo senes qui ut ego nunc sum
iuuenes erant nonne sensus ē quo eos uides unus de quinque quis ne
gat sed ex eo quod illos uideo me quoque cum id non uideā coniecto se
nescere quid uerborū ergo illi definitioni quo pficiatur addendū
putas cum sensus non sit nisi non lateat animā corporis passio nec
tamen ita ut eam p aliā passionē aut p aliud qđ lib& intellegat dic
quaeso istud paulo planius gerā tibi morem & multo libentius
retardanti quā festinanti sed fac ut assis ualebit enī hoc ad
plura quod dicā diffinitio nihil min̄ nihil amplius contin&
quā id quod susceptum ē explicandū alter omnino uiciosa ē
utrū aut huiusmodi uicius careat conuersione exploratr̄
quod his exemplis tibi fi& apertius si enī me rogares quid eēt homo
& eum hoc modo definire homo ē animal mortale non continuo
quia uerū dictu ē & iā definitionē pbare deberes sed sup posita

exparticula id est omnis conuertere illam & intueri utrum & ita conuer
sa uera eet hoc e utrum que ammodū uerū ē omnis homo animal
mortale ē ita eet uerū omne animal mortale homo ē quo alter
inuento inpbare diffinitionē ppter illud uitiū quod aliena conpre
hendit non enī solus homo ē animal mortale sed & iā quae uis bestia
haec igitur hominis definitio pficisol& cum additur mortali rationale
nā homo animal ē rationale mortale atq· ut omnis homo animal ratio
nale mortale ē ita omne animal rationale mortale homo ē plus con
tinendo ergo superior diffinitio uitiosa erat bestiā enī cum homine
continebat ista pfecta ē nā & omnē hominē & nihil plusquā hominē
ten& tenendo aut minus ita uitiosa ē si addas gramaticū quāquā enī
omne animal rationale mortale gramaticū homo sit plures tamen
homines quā gramatici non sunt hac diffinitione non continentur
& ob hoc ista pprimā illā ppositionē falsa ē cum aut conuertitur ue
ra falsum ē enī omnis homo animal rationale mortale gramaticū
ē sed uerū ē omne animal rationale mortale gramaticū homo ē cū
aut neq· pprimā ppositionē neq· p conuersione enuntiata uera ē his
singulis ē pfecto uitiosior ut sunt istae duae homo ē animal candidum
aut homo ē animal quadrupes falsum dicis & si conuertas sed hoc inter
se differ quod illa prima in aliquos cadit nam plerique homines can
dici haec altera in neminē non enī quisquā homo quadrupes haec p
tempore ad explorandas definitiones didiceris que ammodum ppposi
tione atq· conuersione iudicentur sunt alia multa de hoc genere
quae docentur & uerborū plena & tenebrarū quae paulatim ubi opor
tunū uidebitur conabor ut discas nunc conuerte animū ad illā diffi
nitionē nrām & iā peritior cum discusseris corrige inueneramus enī
eā cum diffinitio sensus eet conplecti aliud quod sensus non eet & ideo
non eē cum conuertitur uerā fortasse enī uerum ē omnis sensus
passio corporis ē animā non latens ut uerū ē omnis homo animal
mortale ē at falsum ē omne animal mortale ē homo ē quia id est
& bestia ita falsum ē omnis passio corporis non latens animā sensus
& quia nunc nob ungues crescunt neque animā lat& id enī scimus
neq· id sentimus sed coniectatione cognoscimus que ammodum ergo illi
diffinitioni hominis ut pficer&ur additū ē rationale quo addito

bestiae quae simul continebantur exclusae sunt nihilque preter hominem
atque omnem hominem tali diffinitione conprehendimus nonne censes aliquid
etiam huic addendum esse quo inde se iungatur quod tenet alienum nec quicquam
in ea nisi sensus et omnis sensus intellegatur censeo quidem sed quid addi
possit ignoro sensus est certe omnis passio corporis non latens animam
sed conuerti non potest haec nuntiatio propter passionem illam corporis qua
terescit uel decrescit scientibus nobis idest ut non lateat animam ita est quid haec
passio per se ipsam non latet animam an per aliud per aliud plane aliud est enim uidere
ungues maiores aliud scire quod crescant cum ergo crescere ipsum sit pas
sio quam nullo sensu attingimus magnitudo autem illa quam sentimus eadem
passione facta sit non ipsa sit passio manifestum est talem passionem non per se
ipsam scire nos sed per aliud si ergo non per aliud animam non lateret nonne sen
tiretur potius quam coniceretur intellego cur ego dubitas quid illi defini
tioni sit addendum iam uideo sic esse definiendum ut sensus sit passio corpo
ris per se ipsam non latens animam nam et omnis sensus hoc est et omne hoc ut
opinor sensus est si hoc ita est fateor definitionem esse perfectam sed temptem
eam si placet utrum illo secundo uitio non bacillet quo illa hominis cui gram
maticum est additum nam meminisse te oportet quod esse hominem dictum
est animal rationale mortale grammaticum eoque peccare istam definitionem
quod conuersione uera est cum primae nuntiatione sit falsa namque falsum
est omnis hominis animal rationale mortale grammaticum est quamuis uerum
sit omne animal rationale mortale grammaticum homo est ergo ideo uitio
sa est haec definitio quod nihil quidem preter hominem sed non omnem ho
minem tenet haec fortasse talis est de qua uelud perfecta gloriamur quamquam
enim omnis passio corporis per se ipsam non latens animam sensus sit non tamen
omnis sensus istud est quod sic intellegas licet bestiae nempe sentiunt
ac paene omnes quinque illis sensibus uigent quantum cuique natura tri
butum est an tu id negabis nihil minus quid hoc nonne concedis scientiam
non esse nisi cum res aliqua firma ratione percepta et cognita est conce
do at bestia ratione non utitur et hoc concedo non igitur scientia cadit
in bestiam cum autem non latet aliquid utique scitur non igitur sentiunt bes
tiae si omnis sensus est cum passio corporis per se ipsam non latet animam sen
tiunt autem ut paulo ante concessum est quid ergo dubitamus illam definitionem
inprobare quae omnem sensum circumplecti minime potuit siquidem

bestiarum sensus exclusus est fateor me deceptum cum tibi concessi scientiam
tunc esse cum aliquid firma ratione percipitur solos enim homines cum hoc
rogabas intuebar nam neque possum dicere rationem uti bestias nec eis pos
sum scientiam denegare sciebat enim ut opinor dominum canis quem post vigin
ti annos recognovisse perhibetur ut taceam de ceteris innumerabilibus
dic mihi oro te si duae quaedam res tibi proponantur una ad quam pervenien
dum sit altera per quam pervenire possis quam istarum pluris pendis et quam cui
praeponis quis dubitat eam praestare ad quam sit perveniendum ergo cum
sint duae res quaedam scientia et ratio per scientiam pervenimus ad rationem
an per rationem ad scientiam utraque res sibimet quantum arbitror ita nexa
est ut per alterutram ad alteram perveniri possit namque ad ipsam rationem non per
veniremus nisi ad eam perveniendum esse sciremus praecessit ergo scientia ut
ad rationem perveniremus pea quid ad ipsam scientiam quam dicis praecedere sine
ratione pervenitur numquam hoc dixerim nam est ista summa temeritas per ra
tionem igitur non ita est ergo per temeritatem quis hoc dixerit per quid igitur
per nihil quia insita est nobis oblitus mihi videris quid inter nos superius conve
nerit cum rogasse utrum nam putares tunc esse scientiam cum res aliqua
firma ratione percipitur nam respondisti ut opinor hanc tibi videri
humanam scientiam nunc vero dicis posse hominem habere aliquam scien
tiam cum rem nulla ratione perceperit quis autem non videat nihil sibi esse adver
sum quam ista duo sunt et non esse scientiam nisi cum res aliqua firma ratio
ne percipitur et esse cuiusdam rei scientiam nulla ratione perceptae itaque
nosse cupio utrum horum deligas nam utrumque verum esse nullo pacto
potest hoc eligo quod paulo ante dixi nam illud superius temere me
dixisse confiteor cum enim ratione inter nos verum quaeramus idque fiat
rogando et respondendo quomodo possit ad summam perveniri qua conclu
ditur rationi si aliquid prius concederet concedi autem recte quid possit
quod nesciret et ut ita ista rationis inveniret in me aliquid cognitum
quo innitens ad incognitum duceret nihil omnino per illam discerem nec
eam prorsus rationem nominarem quamobrem frustra mihi non assentiris
ante rationem necessario esse in nobis aliquam scientiam unde ipsa ratio sumat
exordium geram tibi morem et te quidem ut institui quotiens alicuius
dati penitet emendare permittam sed ne quaeso abutaris ista licentia et ne
glegenter cum interrogo attendas ne assensiones male concessas etiam de-

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

de his quae bene conceduntur dubitare te cogant perge potius ad cetera
quamuis enim addam uigilantiae meae quicquid possum nam et me pudet de sen
tentia cadere totiens numquam tamen deterrear pudori huic reniti et lap
sum meum te praesertim manum dante corrigere neque enim est ideo suscipi
enda pertinacia quia optanda constantia perueniat tibi plane ipsa constan
tia a qua secretissime potest ita mihi placitam sententiam pertulisti sed nunc
fit omnino quam praesentissimus ad ista quae uolo quaero enim abs te quid tibi inter
esse uideatur inter rationem et ratiotinationem non satis ualeo ista discer
nere hoc ergo intuere utrum existimes homini iam adulescenti uel uiro aut
ut omnem ambagem auferam sapienti sine intermissione inesse rationem
dum mente sanus est sicut bonam ualitudinem corpori dum peste ac uulne
ribus caret an sicut ambulare sedere loqui modo inesse modo deesse sa
nae mentis semper puto inesse rationem quid hoc dum per ea quae conceduntur
ac manifesta sunt uel interrogando alium uel conectendo alia perducimur nos
ad alicuius rei cognitionem uidetur ne tibi aut nos aut quemuis sapientem semper
facere non semper non enim semper homo quilibet aut sapiens quantum opi
nor uel secum uel cum alio quaerit aliquid disserendo nam qui quaerit nondum
inuenit ita qui semper quaerit numquam inuenit sapiens autem iam inuenit
ut nihil aliud dicam uel ipsam sapientiam quam cum esset stultus disserendo
fortasse aut quo quomodo alio poterat requirebat recte dicis quare
intellegas uolo non esse istam rationem dum per ea conceduntur atque cog
nita sunt ad aliquid incognitum ducimur hoc autem non semper ut iam
consensimus inest mentis sanae ratio autem semper intellego sed quor
sum ista quia paulo ante dixisti propterea me tibi debere assentiri
scientiam nos habere ante rationem quod cognito aliquo nititur
dum nos ratio ad incognitum ducit nunc autem inuenimus non rationem
uocandam esse dum hoc agitur non enim sana mens agit hoc semper
cum semper habeat rationem sed recta ista fortasse rationatio no
minatur ut ratio sit quidam mentis aspectus ratiotinatio autem ratio
nis inquisitio id est aspectus illius per ea quae inspicienda sunt motio
quare ista opus est ad quaerendum illa ad uidendum itaque cum ille
mentis aspectus quem rationem uocamus coniectus in rem aliquam uidet
illam scientia nominatur cum autem non uidet mens quamuis inten
dat aspectum inscitia uel ignorantia dicitur non enim et his corpo

ralibus oculis omnis qui aspicit uid&; quod in tenebris facillime anī aduer
timus ex quo liqu&; ut opinor aliud ēē aspectum aliud uisionē quae duo
in mente rationē & scientiā nominamus nisi quid te aduersus haec
mou&; aut paruū dilucide ista distincta arbitraris ꝑ mihi haec distinc
tio plac&; & libenter assentior uide ergo nunc utrum aspicere nos
putes ut uideamus an uidere ut aspiciamus hinc uero nec caecus quidem
quisquā dubitauerit aspectum ēē ꝓpter uisionē non uisionē ꝓpter
aspectum fatendum igitur uisionē pluris quā aspectum ēē penden
dum fatendum omnino ergo & scientiā pluris quā rationē consequens
uideo plac&ne tibi meliores aut feliciores ēē hominibus bestias auertat
ds tam inmane manentiā recte sane exorruisti sed ad id nos cogit sen
tentia tua dixisti enī eas habere scientiam & non habere rationē
rationē aut hab&; homo ꝑ quā uix ad scientiā peruenitur sed ut conce
dā facile peruenirī quid nos adiuuabit ratio ut bestiis nos anteponendos
putemus cum illae habeant scientiā & hanc pluris quā rationē pen
dendā ēē compertum sit cogor omnino aut scientiā bestiis non conce
dere aut nihil recusare quin mihi merito anteponantur sed quae
explica illud quod de cane ulixis cōmemoraui quale nā sit nā eius ad
miratione cōmotus tā inaniter latraui quid aut hoc putas ēē nisi
nisi uim quandā sciendi non sciendi sensu enī nos multae bestiae
superant cui rei causā non hic locus ē ut quaeramꝰ mente aut ratione
scientia nos illis ds ꝓposuit sed ille sensus ea quibus tales animae
delectantur accedente consu&udine cui magna uis ē potest discer
nere atq· eo facilius quod anima b̄uarum magis corpori affixa ē
cuius sunt illi sensus quibus utitur ad uictum uoluptatē q· quā ex eo
dem illo corpore capit humana uero anima ꝓpter rationē atque
de quibus agimus quod sunt ista longitudine prestantiora sen
suspendit se a corpore quantum potest & ea quae intus ē libentius
fruitur uoluptate quantoque declinat magis tanto se similiorem
hominē pecori facit inde ē quod &iā pueri uagiantes quanto
alieniores ratione sunt tanto facilius discernunt sensu &iā con
iunctionemque nec odorē aliarum possunt sustinere cum qui
bus consu&udo non fuit quam obrē quamuis aliud ex alio inciderit
libenter tamē in eo sermone demoror quo āmon&ur anima ne

ne se ultra quā necessitas cogit refundat in sensus sed ab his potius ad se
ipsam colligat & repuerescat. ho quod ē nouū hominē fieri uetere
exuto a quo incipere ꝑpter neglectā legē certa ē necessitas quo neq̄
uerius neq̄ secretius quicquā scripturis diuinis contin&ur. uellem hinc
plura dicere ac me ipsum constringere dum quasi tibi praecipio ut nil
aliud agerem quā redderer mihi cū me maxime debeo atq̄ ita dō fie-
ri quod ait oratius amicū mancipiū domino quod omnino fieri non po-
test nisi ad ei reform&ur imaginē quā nob ut ꝑtiosissimū quiddā
& carissimū custodiendā dedit dū nos ipsos nobis tales dedit quales
nihil possit preter ipsum ante poni hac aūt actione nihil mihi uide-
tur operosius & nihil ē cessationi similius neq̄ tam eā suscipere aut
implere animus potest nisi eo ipso auxiliante cui reddimus unde fit
ut homo ei clementia reformandus sit cui bonitate ac potestate
formatus ē sed ad ppositū redire cogimur quare uide utrū tibi iā
pbatum sit feras non habere scientiā totā que illā uelut imaginē
scientiae quā miramur uim eē sentiendi pbatū sane & si quid de hoc
diligentius quaerendū ē aliud tempus aucupabor nunc nosse cupio
quid hinc conficias quid aliud putas nisi definitionē illā sensus ut
antea qđ nescio quid plus quā sensum includebat nunc contrario
uicio uacillare quod non omne sensū potuit includere habent
eni fere sensum nec habent scientiā quicquid aūt non lat& scit
& omne quod scitur ad scientiā pfecto ptin&. de quib; omnibus iam
mihi tecum conuenit aut igitur non ē uerū sensū eē passionem
corporis non latentē animā aut eo carent bestiae quia scientia
carent sensū aūt concedimus bestiis definitio ergo uiciosa ē fateor
nihil me inuenire quo resistā accipe aliud quo magis nos hui defini-
tionis pudeat nā meministi ut opinor tertiū definitionis uicium tibi de-
monstratū quo prorsus nihil ē turpius cum ex neutra parte uera
ē qualis illa hominis homo ē animal quadrupes nā siue omnis animal
quadrupes homo ē qui dicit atq̄ affirmat insanit pfecto si non iocat
uerum dicis quid si in hoc &iā uitio ista nra depħenditur putasne
quicquā magis ē quod sit explodendū atq̄ exterminandū de animo
quasi id recus& sed nolle ē si fieri potest &iā hic tā diu d&ineri atq̄
interrogari ungulis agitari nihil ē quod m&uas iā eni confectū

ē negotiū inter nos nondū p̄suasum ēē cum de differentia ferarum & ho
minū agerẽ aliud ēē sentire aliud scire immo maxime aliud ergo
sensus aliud scientia ita ē non aūt sentimus ratione sed aut uisu aut au
ditu aut olfatu aut gustatu aut tactu assentior & omne quod scimus ra
tione scimus nullus igitur sensus scientia ē quicquid autē non lat&
ad scientiā ptin& ad nullum ergo sensum ptin& non latere ut nullus
homo quadrupes recte dici potest quā obrē istanta definitio suscepta
tua non solū aliae nos terminos inuasisse neque aliquid sui iuris re
liquisse sed nihil omnino habuisse proprium totumque alienū ocupas
se conuicta ē quid ergo agemus patieris ne illā de iudicio ita discedere
quāquā enī ego ei defensionē qualē potui prebuerim tu tam ipsā litis
formulam quae nos decepit composuisti & ego quidem tam & si optinere
non potui bona fide affui quod mihi satis ē tu uero si preuaricationis
arguaris quid facias a quo & pducta ē ut iurgar& audenter & oppug
nata ut turpiter cedere & numquid nā ē hic quisquā iudex a quo
huic t mihi im& uendum sit ego te priuatim quasi ad litibus iuris con
sultus instituendi causa refellere uolui ut cum ad iudicium uentū fue
rit paratus assistas ē ergo aliquid quod p ista pferas quā mihi inua
lidissimo temere defendendā tuendamque cōmendas ē certe
quin nā id est obsecro quia quāquā sit aliud sensus aliud scientia illud
tamen non latere utriq; cōmune ē ut ipsi homini & bestiae quamuis
plurimū differant animal tam ēē cōmune ē non lat& enī quicquid
animae appar& siue p temperationē corporis siue p intellegentiae
puritatē atq; illud primū sensus hoc aūt alterū scientia sibi uindicaūt
man& ergo illa diffinitio tuta & pbata man& uero ubi nā ergo de
ceptus sum ubi rogaui utrū omne quod non lat& sciat̃ tueni huic roga
tioni temere assensus ē nā quid uelles dicerē non continuo ēē scientiā
si quid non lat& sed si p rationē non lat& cum aūt p corpus non lat&
sensū uocari si ipse ipsā non lateat corporis passio an ignoras quibusdā
philosophis & p acutis uisum ēē ne id ipsum quidē quod mente conp̄hen
ditur ad nomen aspirare scientiae nisi tā firma conprehensio sit
ut ab ea mens nulla ratione queat demoueri accipio ista gratissime
sed quaeso quō quid sit sensus subtilissime quantum arbitror explica
tū ē referem̃ nos ad illā quaestionē pp̄ter quā hoc explicandū susce

ceperam. Attuleram enim ego argumentum quo tantam probare animam esse quan
tum ei est corpus, eo quod tangentem a capite usque ad pedis extremum
police sentit quaqua uersum tetigeris. Atque inde ad sensus definitionem
moratam plenissimam sed forte necessario delati sumus. Itaque ipsum fruc
tum tanti iam ostende si placet. E. Omnino aptum atque uberrimum. Nam totum quod quae
rebamus effectum est. Si enim sensus est corporis passio per se ipsam non latens ani
mam, quod ut infirmissime teneremus diutius quam uelles sermocinati sumus,
meministi ne tandem nos comperisse ibi sentire oculos ubi non sunt uel
potius ibi pati? A. Memini. E. Et iam illud dedisti nisi fallor, nec modo dubitas dan
dum fuisse animam multo quam totum corpus est esse meliorem ac potentiorem.
A. Hinc uero dubitare nefarium puto. E. Age si corpus potest ibi pati aliquid
ubi non est propter quandam cum anima contemperationem, quod oculis
in cernendo accidere inuentum est, adeone animam crassam et pinguem puta
mus per quam ipsi oculi tantum possunt, ut eam lateat corporis passio si non ibi
iaceat ubi passio ipsa contingit? A. Multum me mouet ista conclusio et ita mul
tum ut omnino stupeam et non solum quid respondeam sed prorsus ubi sim
non inueniam. Quid enim dicam? Sensum non esse cum corporis passio per se ipsam
non latet animam? Quid erit aliud si hoc non est? Oculos nihil pati cum uide
mus? Absurdissimum est. Ibi pati ubi sunt? At se ipsos non uident, nec ubi sunt
quicquam est preter ipsos. Non esse oculis animam potentiorem cum eadem sit
istorum potentia? Nihil est dementius. An hoc dicendum est, potentius esse ibi pati
ubi quidque sit quam ubi non sit? Sed si hoc uerum esset, non esset prestantior
uisus ceteris sensibus. E. Quid quod ictu aliquo uel incidens quippiam tumoris
perturbatione cum ibi patiantur oculi ubi sunt, neque hoc animam latet,
nec ista passio uisus sed tactus uocatur? Et tamen alia pati oculus possit
etiam in exanimo corpore quamuis deesset anima, quam passio non latet.
Illud autem quod pati non potest oculus nisi assit anima, id est quod uiden
do patitur, hoc solum ibi patitur ubi non est. Ex quo cui non uideatur nullo loco
animam contineri, siquidem oculus quod est corpus id tantum non loco suo
patitur quod numquam sine anima pateretur? A. Quid igitur faciam quaeso
te? Nonne istis rationibus confici potest animas nostras non esse in cor
poribus? Quod si ita est, nonne ubi sim nescio? Quis enim mihi eripit quod ego
ipse anima sum? E. Ne perturbare ac magis bono animo facito. Sis ista enim
cogitatio et consideratio ad nos metipsos nos inuitat, et quantum licet

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

auellit a corpore quod autem tibi uisum est non esse animam in corpore uiuentis
animantis quamquam uideatur absurdum non tamen doctissimi homines
quibus id placuerit defuerunt neque nunc arbitror deesse sed ut ipse intel
legis res est subtilissima et ad quam cernendam mentis acies satis purgan
da est nunc attende potius quid aliud afferas quo conuincas animam uel
longam uel latam esse uel quid eiusmodi nam illud argumentum tuum de tangen
do sensu sentis non attingere ueritatem nec ualere aliquid ut eam per totum
corpus tamquam sanguinem diffusam esse conuincat ut si quod afferas nihil
habes uideamus quae restant nihil haberem fortasse nisi recordarer
quantum pueri mirari soleremus palpitantes lacertarum caudas amputa
tas a cetero corpore quem motum sine animo fieri nullomodo mihi persua
dere possum neque quo pacto fit ut nullum sit animae spatium quando per diuidi
etiam cum corpore potest intellego possim respondere aerem et ignem
quae duo per animae presentiam tenentur in corpore terreno et umido
ut omnium quatuor fiat temperatio dum post eidem animae obcessum
ad superne uadunt ac se se expediunt mouere illa corpuscula tanto
concitatius quanto placare recentiore subito erumpunt deinde porro mo
tum languescere postremo desinere dum minus minusque fit quod effu
git ac deinde totum euolat sed ab hoc me reuocat quod his hausi oculis
perserius quam credi potest sed certe non serius quam debere cum enim
nuper in agro essemus liguriae nostri illi adulescentes qui tunc mecum
erant studiorum suorum gratia animaduerterunt humi iacentes
in opaco loco reptantem bestiolam multipedem longum dico quendam uer
miculum uulgo notus est hoc tamen quod dicam numquam in eo expertus eram
uerso namque quem forte habebat unus illorum animal medium
percussit tum ambae partes corporis ab illo uulnere in contraria
discesserunt tanta pedum celeritate ac nihilo inbecilliore nisu
quasi duo huiuscemodi animalia forent quo miraculo exterriti causaeque
quae curiosi ad nos ubi simul ego et alypius considebamus alacriter
uiuentia frusta illa detulerunt neque nos parum commoti ea currere
in tabula quaqua uersum poterant cernebamus atque unum ipsorum
stilo tactum contorquebat sed ad doloris locum nihil sentiente alio
ac suos alibi motus peragente quid plura temptauimus quatenus id
ualeret atque uermiculum immo iam uermiculos in multas partes con

vidimus ita omnes movebantur ut nisi a nobis illud factum esset et compara
rent vulnera recentia totidem illos separatim natos ac sibi quemque vixis
se crederemus sed tunc ego quod illis adulescentibus dixi cum intenti me
intuerentur tibi nunc dicere vereor iam enim tantum progressi sumus ut nisi tibi
aliter respondero quod secundum meam causam probabiliter valeat tota nostra in
tentio optatam longa munitum sermone ab uno vermiculo penetrata sub
cubuisse videatur illis autem praeceperam ut in studiis sicuti coeperant suum
cursum tenerent ita eos oportunius aliquando ad quaerenda et discenda
ista si res moneret esse venturos sequar illis descendentibus cum alypio ser
mocinatus sum cum uterque nostrum pro suo quisque modulo recordaretur
et coniectaret et quaereret et si exponere velim longe plura nobis dicen
da sunt quam ab ipso principio tantis ambagibus atque anfractibus dicta sunt
non apud te tamen tacebo quod sentio nisi mihi tunc multa iam nota essent
de corpore de specie quae in est corpore de loco de tempore de motu quae
quae subtilissime atque abstrusissime propter hanc ipsam quaestionem disse
runtur adclandam palmam his qui corpus esse animam dicunt declinarem
quapropter te ut possum etiam atque etiam moneo ne temere aut in libros aut
in disputationes loquacissimorum hominum nimiumque sensibus his cor
poreis credentium te praecipites donec corrigas firmesque vestigia
quae usque ad ipsum deum animam ducunt ne ab illo secretissimo et tranquillis
simo mentis habitaculo a quo nunc dum haec incolit peregrinata est stu
diis facilius et laboribus quam inertia desidia quae avertaris nunc autem
accipe contra illud quo ut sentio multum moveris non quod robustius demul
tis sed quod brevius neque quod mihi probabilius quam cetera sed quod tibi ap
tius eligere potui dic oro te quam citissime potest primum illud dico si
maxime causa lateat cur in concisione quorundam corporum illa contin
gant non continuo nos hoc uno ita perturbari oportere ut tam multa
quae superius luce clariora tibi visa sunt falsa esse arbitremur fie
ri enim potest ut huius rei causa nos lateat quae vel humanae naturae
occultata est vel si est alicui homini cognita nec ista a nobis interrogari pos
sit aut etiam hoc ingenio simus ut satis nobis facere interrogatus non
possit num quin nam ex eo quicquid ex contraria parte firmissima
didicimus ac verissimum esse confitemur labi nobis atque extorqueri
decet atqui si illa maneant integra quae interrogatus certa

et indubitatum esse respondisti, nihil est quod istum uermiculum pueriliter
metuamus, quamquam uiuacitatis et numerositatis eius causam non ualeamus
afferre. Si enim aperte de aliquo fixum inmotumque constaret quod esset
uir bonus, eumque in latronum conuiuio quos ipse quaerere deprehende
res, atque aliquo casu ante quam abs te posset interrogari moreretur, quam
libet causam putares potius illius cum sceleratis coniunctione atque conuiui
um, et tamen sit te semper lateret quam sceleris et societatis: cur ego non cum tam mul
tis argumentis superius editis atque abs te firmissime comprobatis planum tibi
factum sit non loco animam contineri atque ab hoc nullius esse talis quantitatis
qualem in corporibus cernimus, aliquam suspicaris esse causam cur nonnullum
animal concisum in omnibus partibus uiuat, non eam tamen quod cum corpore
anima concidi potuerit, quasi re perire non possumus, quaerenda non est
potius uera quam falsa credenda. Deinde quaero abs te utrum putes in uer
bis nostris aliud esse ipsum sonum, aliud quod sono significatur. Ego utrumque idem puto.
Dic mihi ergo, sonus ipse unde procedat cum loqueris. Quis dubitet a me proce
dere. Abs te ergo sol procedit dum nominas solem. De sono me non de re ipsa
interrogasti. Aliud ergo sonus est, aliud res quam significat sonus; tu autem
utrumque idem esse dixeras. Age iam concede aliud esse significantem sonum, aliud
rem quae significatur. Dic ergo utrum posses ignarus Latinae linguae nomi
nare in loquendo solem, si non intellectus solis praecederet. Sonum nullo mo
do possem. Quid ante quam ipsum nomen ore procedat, si uolens id enuntiare
aliquamdiu te in silentio teneas, nonne intus in cognitione manet quod
expressa uoce alius auditurus est? Manifestum est. Quid cum ipse sol tantae
magnitudinis sit, num illa notio eius quam cogitatione ante uocem tenes aut
longa aut lata aut quid eiusmodi uideri potest? Nullo modo. Age iam dic
mihi, cum ore ipsum nomen erumpit, duo atque id ego audiens solem cogito
quem tu ante uocem et cum ipsa uoce cogitasti et nunc fortasse ambo co
gitamus, nonne tibi uidetur nomen ipsum uelut accepisse abs te signi
ficationem quam ad me per aures reportaret? Videtur. Cum ergo nomen ipsum
sono et significatione constet, sonus autem ad aures, significatio ad mentem
pertineat, nonne arbitraris in nomine uelut in aliquo animante sonum
esse corpus, significationem autem quasi animam soni? Nihil mihi uidetur
similius. Attende nunc utrum nominis sonus per litteras diuidi possit,
cum anima eius, id est significatio, non possit, siquidem ipsa est quam pau

lo ante intra cogitationem nec latam nec longam respondisti tibi uideri
prorsus assentior quid cum per litteras singulas sonus ille diuiditur uidetur
tibi significationem illam retinere quomodo possunt singulae litterae
significare quod nomen quod ex his constat significat at cum per dictam sig-
nificationem discerptus in litteris sonus est num aliud putas esse factum
quam dilaniato corpore discessisse animam et quasi mortem quandam
nominis contigisse non solum assentior sed ita libentius ut nihil me ma-
gis in hoc sermone delectauerit si ergo satis perspexisti in hac similitu-
dine quomodo possit dissecto corpore anima non secari accipe nunc
quomodo frusta ipsa corporis cum anima non secta sit uiuere possint
iam enim concessisti et recte ut opinor significationem quae quasi anima
soni est dum nomen editur per se ipsa nullo pacto diuidi posse cum ipse
sonus quod uelut corpus ei est possit sed in solis nomine ita soni est
facta diuisio ut nulla pars eius significationem aliquam retineret
itaque illas litteras dilacerato corpore nominis tamquam et anima
membra id est significatione carentia considerabamus quam ob rem
si aliquod nomen inueniremus quod diuisum queat etiam singulis par-
tibus quippiam significare concedas oportet non omnimodam uelut in
morte tali praecisione factam esse cum tibi membra separatim consi-
derata quodlibet significantia et quasi spirantia uidebuntur
concedam omnino et uolo etiam id ipsum ostendas flagito accipe nam de uici-
nia solis attendere de cuius nomine superius egimus lucifer mihi occurrit
qui profecto inter secundam et tertiam syllabam scissus nonnihil priora
partes significat cum dicimus luci et ideo in hoc plus quam dimidio
corpore nominis uiuit extrema etiam pars habet animam nam cum
ferre aliquid iuberis hanc audis qui enim posses obtemperare si quis
tibi diceret fer codicem si nihil significaret fer quod cum additur
luci lucifer sonat et significat stellam cum autem demitur nonnihil
significat et ob hoc quasi retinet uitam cum autem locus et tempus sit
quibus omnia quae sentiuntur occupantur uel potius quae occupant
quod oculis sentimus per locum quod auribus per tempus diuiditur ut
enim uermiculus ille plus loci totus quam pars eius occupat ita maio-
rem temporis moram tenet cum lucifer dicitur quam si luci tantum-
modo diceretur quare si hoc significatione uiuit in ea diminu-

tione temporis quae diuisio illo sono facta ē cum eadem significatio di
uisa non sit non enī ipsa p tempus distendebatur sed sonus ita existiman
dum ē secto uermiculi corpore quamquā in minore loco pars eo ipso quo
pars erat uiuer& non omnino animā secti nec loco minorem eē factā
lic& integri animantis membra omā p maiorem locum porrecta simul
possiderit non enī ipsa sed corpus quod ab eadem agebatur tenebat sicut
illa significatio non distenta ꝑ tempus omnes tam̄ hominis litteras suas
moras hac tempora possidentes t ut animauerat atque compleuerat
hac similitudine interim contentus sis p&o quia te sentio delectatum
quae autē subtilissime de hoc disputari possunt ita ut non similitudinib;
quae plerumque fallunt sed rebus ipsis satis fiat ne in presentia exspec
tes nā & concludendus ē tam longus sermo & multis aliis quae tibi desunt
animus ad haec intuenda & ꝑspicienda ꝑcolendus ē ut possis intelle
gere liquidissime utrum quod a quibusdā doctissimis uiris dicitur ita
se se habeat anima ꝑ se ipsā nullo modo sed tamen ꝑ corpus posse
partiri nunc accipe a me si uelis t potius recognosce ꝑ me quanta sit
anima non spatio loci ac temporis se diu ac potentia nā ita si meministi
ꝓpositum ac distributum iā diu nobis ē de numero uero animarū nescio
quid tibi respondeam cum hoc ad istā quaestionē ꝑtinere putaueris
citius enī dixerim non eē omnino quaerendū aut certe tibi differen
dum quā t numerū ac multitudinē non ꝑtinere ad quantitā t tam in
uolutā quaestionē modo a me tibi posse expediri si enī dixero unā eē
animā conturbaris quod in altero beata ē in altero misera nec una
res simul & beata & misera potest eē si unā simul & multas dicā
eē ridebis nec mihi facile unde tuū risum comprimā subp&it sin
multas tantūmodo eē dixero ipse me ridebo minusque me mihi dis
plicentē quam tibi ꝑferam audi ergo quod ex me bene te audire pos
sse polliceor quod uero aut ambobus aut alteri nrm ita onerosum ē
ut fortasse oprimat ne subire aut imponere uelis cedo prorsus &
quod tibi congruenter mecum uideb&ur agi posse quantū ualeat ani
ma exspecto ut exponas omnā doctissimū aliquē neque id tantum
sed & iā eloquentissimū & omnino sapientissimum ꝑfectū hominē
de hoc ambo interrogare possim quo ille modo quid anima in cor
pore ualer& quid in se ipsa quid apud dm̄ cui mundissima ꝓxima ē

& in quo habet summum atque omne suum bonum dicendo ac disputando explica
ret nunc autem cum mihi adhaerere desistit aliis audeo tamen tibi non deesse
sed hoc mercedis est quod dum quid valeat anima indoctus expedio quid ipse
valeam securus experior inprimis tamen ibi amputem latissimam quandam &
infinitam exspectationem ne me de omni anima dicturum putes sed tantum
de humana quam solam curare debemus si nobismet ipsis curae sumus. Haec
igitur primo quod cuivis animadvertere facile est corpus hoc terrenum
atque mortale presentia sua vivificat colligit in unum atque in uno tenet
diffluere atque contabescere non sinit alimenta per membra aequaliter
suis cuique redditis distribuit facit congruentiam eius modumque conser
vat non tantum in pulcritudine sed etiam in crescendo atque gignendo
sed haec homini etiam cum arbustis communia videri queunt haec enim
etiam dicimus vivere in suo vero quidque illorum genere custodiri alique
re gignere videmus ac fatemur. Ascende itaque alterum gradum
& vide quid possit anima in sensibus ubi evidentior manifestiorque
vita intellegitur non enim audienda est nescio qua impietas rusticana
plane magisque lignea quam sunt ipse arbores quibus patrocinium
prebet quae dolore vitem quando uva decerpitur & non solum sen
tire ista cum ceduntur sed etiam videre atque audire credit de quo er
rore sacrilego aliud est disserendi locus nunc quod institueram intende
quae sit vis animae in sensibus atque in ipso motu manifestioris animantis
quorum nobiscum his quae radicibus fixa sunt nulla potest esse communio
intendit se anima in tactum & eo calida frigida aspera lenia du
ra mollia levia gravia sentit atque discernit. deinde innumera
biles differentias saporum odorum sonorum formarum gustando olfaci
endo audiendo videndoque diiudicat atque in his omnibus ea quae se
cundum naturam sui corporis sunt asciscit atque appetit reicit fugitque
contraria removet se a sensibus certo intervallo temporum & eorum
motus quasi per quasdam ferias reparans imagines rerum quas per eos
hausit secum catervatim & multipliciter versat & hoc totum est somnus
& somnia saepe etiam gestiendo ac vagando facilitate motus delectat
& sine labore ordinat membrorum concordiam pro copulatione sexus
agit quod potest atque in duplici natura societate atque amore
molitur unum foetibus non iam gignendis tantummodo sed etiam fovendis

dis tuendis alendisque conspirat rebus inter quas corpus agit et quibus
corpus sustentat consuetudines est innectit et ab eis quasi membris aegre
quae consuetudinis uis etiam seiunctione rerum ipsarum atque inter
uallo temporis non discussa memoria uocatur sed haec rursus omnia
posse animam etiam in bestiis nemo negat ; ·III·

Ergo attollere in tertium gradum qui iam est homini proprius et cogita memo
riam non consuetudine inolitarum sed animaduersione atque signis commen
datarum ac retentarum rerum innumerabilium tot artes opificum agrorum
cultus extructiones urbium uariorum aedificiorum ac moliminum multimoda
miracula inuentiones tot signorum in litteris in uerbis in gestu in hui
cemodi sono in picturis atque in figmentis tot gentium linguas tot insti
tuta tot noua instaurata tantum librorum numerum et huiuscemodi monu
mentorum ad custodiendam memoriam tantamque curam posteritatis officiorum
potestatum honorum dignitatumque ordines siue in familiis siue domi
militiae quae in re publica siue in profanis siue in sacris apparatibus
uim ratiocinandi et excogitandi fluuios eloquentiae carminum uarieta
tes ludendi ac iocandi causa milleformes simulationes modulandi pe
ritiam dimetiendi subtilitatem numerandi disciplinam praeteritorum
ac futurorum ex praesentibus coniecturam magna haec et omnino huma
na sed est adhuc ista partim doctis atque indoctis partim bonis ac malis
animis copia communis. ·IIII·

Suscipe igitur atque insili quarto gradui ex quo bonitas incipit atque omnis
uera laudatio hinc enim anima se non solum suo si quam uniuersi par
tem agit sed ipsi etiam uniuerso corpori audet praeponere bonaque
eius bona sua non putare atque potentiae pulchritudinique suae co
parata discer nere atque contemnere et inde quo magis se de
lectat eo magis se se abstrahere sordibus totamque emaculare
ac mundissimam et comptissimam reddere roborare se aduersus
omnia quae de proposito ac sententia demouere moliuntur societa
tem humanam magni pendere nihilque uellere alteri quod sibi nolit
accidere qui auctoritatem ac praecepta sapientium et per haec loqui si
bi deum credere in hoc tam praeclaro actu animae inest adhuc labor et
contra huius mundi molestias atque blanditias magnus acerrimusque
conflictus in ipso enim purgationis negotio subest metus mortis saepe

non magnus saepe uero uehementissimus non magnus cum robustissime cre
ditur nam uidere hoc utrum sit uerum non nisi per purgatae animae licet tan
ti dei prudentia iustitiaque gubernari omnia ut nulli mors inique acci
dere possit etiam si eam forte iniquus intulerit; uehementer autem formidatur
mors in hoc iam gradu cum et illud eo creditur infirmius quo sollicitius
quaeritur et eo ipso minus uidetur quo tranquillitas propter metum minor est
inuestigandis obscurissimis rebus pernecessaria; deinde quo magis ad
sentit anima eo ipso quod proficit quantum intersit inter puram et conta
minatam eo magis timet ne deposito isto corpore minus eam deus possit
quam se ipsa ferre pollutam nihil autem difficilius quam et metuere mor
tem et ab inlecebris huius mundi sicut pericula ipsa postulant tempera
re. tanta est tamen anima ut et hoc possit adiuuante sane iustitia su
mi ac ueri dei qua haec uniuersitas sustentatur et regitur qua etiam factum est
ut non modo sint omnia sed ita sint ut omnino melius esse non possint;
cui se se inope se tam difficili mundationis suae adiuuandam et per
ficiendam piissime tutissimeque committit; quod cum effectum erit id est
cum fuerit anima ab omni tabe libera a maculis quae diluta est se
demque in se ipsa laetissime tenet nec omnino aliquid metuit
sibi aut ulla sua causa quicquam agitur. ·u·

Est ergo iste quintus gradus aliud est enim efficere aliud tenere
puritatem et alia prorsus actio qua se inquinatam redintegrat alia qua
non patitur se rursum inquinari in hoc gradu omnifariam concipit
quanta sit quod cum ceperit tum uero ingenti quadam et incredibili
fiducia pergit in deum id est in ipsam contemplationem ueritatis et illud
propter quod tantum laboratum est altissimum et secretissimum premium
sed haec actio id est appetitio intellegendi ea [illegible] quae uere su
mmeque sunt summus aspectus est animae perfectiore [illegible] meliorem rec
tioremque non habet. ·ui·

Sextus ergo erit istae actionis gradus aliud est enim mundari ocu
lum ipsum animae ne frustra et temere aspiciat et prae uideat
aliud ipsam custodire atque firmare sanitatem aliud iam serenum
atque rectum aspectum in id quod uidendum est dirigere quod qui prius
uolunt facere quam mundati et sanati fuerint ita illa luce rt
uerberantur ueritatis ut non solum nihil boni sed etiam mali plu

rimū in ea putantes se atque ab ea nomine ueritatis adiudicent et cum qua
dam libidine et uoluptate miserabili in suas tenebras quas eorum morbus
pati potest medicinae malae dicentes refugiunt unde diuino affla
tu et prorsus ordinatissime illud a propheta dicitur: Cor mundum crea
in me deus et spiritum rectum renoua in uisceribus meis spiritum enim rectum esse credo
quo fit ut anima in ueritate quaerenda deuiare atque errare non
possit qui profecto in ea non instauratur nisi prius cor mundum fuerit hoc est
nisi prius ipsa cogitatio ab omni cupiditate ac fece rerum mortalium
sese cohibuerit et eliquauerit. VII

Iam uero in ipsa uisione atque contemplatione ueritatis qui septimus
atque ultimus animae gradus est neque iam gradus sed quaedam mansio quo
illis gradibus peruenitur quae sunt gaudia quae perfructio summi et ueri
boni cuius serenitatis atque aeternitatis afflatus quid ego dicam dixerunt
haec quantum dicenda esse iudicauerunt magnae quaedam et incompa
rabiles animae quas etiam uidisse ac uidere ista credimus illud pla
ne nunc ego audeo tibi dicere si nos cursum quem nobis deus imperat et
quem tenendum suscepimus constantissime tenuerimus peruenturos
per uirtutem dei atque sapientiam ad summam illam causam uel summum auctorem
uel summum principium rerum omnium uel si quo alio modo res tanta congru
entius appellari potest. quo intellecto uere uidimus quam sint
omnia sub sole uanitas uanitantium uanitas enim est fallacia uanitates
autem uel falsi uel fallentes uel utrique intelleguntur licet tamen dinoscere
quantum inter haec et ea quae uere dist& et quae amodum tamen etiam
ista omnia deo auctore creata sint et in illorum comparatione nulla
sint per se autem considerata mira atque pulchra. Tunc agnoscemus
quam uero nobis credenda imperata sint quamque optime ac sa
luberrime apud matrem ecclesiam nutriti fuerimus quae ue sit uti
litas lactis illius quod apostolus paulus paruulis se potum dedisse prae
dicauit quod alimentum accipere cum quis matri ut grandis est puden
dum respuere cum opus est miseriam dum reprehendere aliquando aut
odisse sceleris et impietatis tractare aut ac dispensare commodae
laudis et caritatis plenissimum est uidebimus etiam naturae huius cor
poreae tantas commutationes et uicissitudines dum diuinis legib;
seruit ut ipsam etiam resurrectionem carnis quae partim tardius par

tam omnino non creditur ita certa teneamus ut certius nobis non solem
cum occiderit orturum. Iam uero eos qui ad exemplum salutis nostrae ac primitias
a filio dei potentissimo aeterno incomutabili susceptum hominem eundemque
natum esse de uirgine cetera quae huius historiae miracula irrident
Sic condemnemus tamquam eos pueros qui cum pictore propositis talibus quas in
tueatur pingentem uiderint non putent hominem pingi posse nisi talia
picturam qui pingit aspexerit. Tanta autem in contemplanda ueritate
uoluptas est quantacumque ex parte eam quisque contemplari potest
tanta puritas tanta sinceritas tam indubitanda rerum fides ut neque
quicquam praeter ea sise se aliquando aliquis putet cum sibi scire uidebatur
et quominus impediatur anima toti tanta inherere ueritati morsque
antea metuebatur id est ab hoc corpore omnimoda fuga et elapsio
pro summo munere desideretur. Audisti quanta sit animae uis ac poten
tia quod ut breuiter colligam quemadmodum fatendum est animam huma
nam non esse quod deus est ita praesumendum nihil inter omnia quae creauit
deo esse propinquius. Ideoque diuinae ac singulariter in ecclesia catholica
traditur. Nullam creaturam colendam esse animae libentius enim loquor
his uerbis quibus mihi haec insinuata sunt sed ipsum tantummodo rerum
quae sunt omnium creatorem ex quo omnia per quem omnia in quo omnia id est
inco[m]mutabile principium incomutabilem sapientiam incomutabilem
caritatem unum deum uerum atque perfectum qui numquam non fuerit numquam
non erit numquam aliter fuerit numquam aliter erit quo nihil sit secre
tius nihil presentius qui difficile inuenitur ubi sit difficilius ubi non
sit cum quo esse non omnes possunt et sine quo esse nemo potest et si
quid de illo incredibilius conuenientius tamen atque aptius homines dice
re ualemus. Hic ergo solus deus animae colendus neque discrete
neque confusae quicquid enim anima colit ut deum necesse est ut me
lius esse quam se ipsam putet. Animae autem natura nec terra nec maria
nec sidera nec luna nec sol nec quicquam omnino quod tangi aut his
oculis uideri potest. Non denique ipsum quod uideri a nobis non potest
caelum melius esse credendum est immo haec omnia longe deteriora esse
quam est quaelibet anima ratio certa conuincit. Si modo eam amato
res ducente per insolita quaedam et ob hoc ardua constantissime
atque obseruantissime sequi audeant si quid uero aliud est in rerum

in rerum natura praeter ista quae sensibus nota sunt et prorsus quae aliquid
spatium loci optinent quibus omnibus praestantiorem animam humanam
esse diximus siquid ergo aliud est eorum quae deus creavit quiddam est deterius
quiddam par deterius ut anima peccoris par ut angeli melius autem nihil
et siquando est aliquid horum melius ac peccato eius fit non natura quo ta-
men non usque adeo fit deterior ut ei pecoris anima praeferenda
aut conferenda sit. Deus igitur solus ei colendus est qui solus ei est auctor.
homo autem quilibet alius quamquam sapientissimus et perfectissimus vel prorsus
quaelibet anima rationis compos atque beatissima amanda tantummodo
et imitanda est eique pro merito atque ordine quod ei congruit deferendum
nam dominum deum tuum adorabis et illi soli servies. Errantibus vero cognatis
animis et laborantibus quantum licet atque preceptum est opem ferendam
esse sciamus ita ut hoc ipsum cum bene agitur deum per nos agere intelli-
gamus neque quicquam nobis proprium vindicemus inanis gloriae cupiditate
decepti quo uno malo a summo in ima demergitur. Neque vitiis oppres-
sos sed ipsa vitia neque peccantes sed ipsa peccata oderimus. Omnibus
enim subventum velle debemus etiam qui nos leserunt aut ledere aut omnino
ledi volunt. Haec est vera haec est perfecta haec sola religio per quam deo re-
conciliari pertinet ad animam de qua quaerimus magnitudinem qua se liber-
tate dignam facit. Nam ille ab omnibus liberat cui omnibus servire uti-
lissimum est et in cuius servicio placere perfecte sola libertas est. Sed vi-
deo me pene excessisse iam metas propositi mei ac sine ulla interroga-
tione tam diu multa dixisse neque id me penitet nam cum sint ista per
tam multas ecclesiae scripturas dispersa quamquam ea non commode colle-
gisse videamur plene tamen intellegi nequeunt nisi quisque in illo
rerum septem quarto gradu fortiter agens pietatemque custodiens
et ad eam percipiendam sanitatem ac robur comparans inquirat omnia
singillatim diligentissime ac sagacissime nam neque illis omnibus
gradibus inest distincta et propria pulchritudo quos actus melius ap-
pellamus quaerimus quippe de animae potentia et fieri potest ut
haec omnia simul agat sed id sibi solum agere videatur quod agit
cum difficultate aut certe cum amore agit enim hoc multo quam ce-
tera attentior. Ascendentibus igitur sursum versus primus actus
docendi causa vocetur animatio. secundus sensus. tertius ars. quartus

tus uirtus. quintus tranquillitas. sextus ingresio. septimus contempla
tio; possunt et hoc modo appellari. de corpore. per corpus. circa corpus.
ad seipsam. in seipsa. ad deum. apud deum; possunt et sic. pulchre de alio.
pulchre per aliud. pulchre circa aliud. pulchre ad pulchrum. pulchre
in pulchro. pulchre ad pulchritudinem. de quibus omnibus postrequi
res si quid uidebitur aperiendum. nunc ideo uolui totiens ista signa
reuocabilis ne te moueat cum alii aliis nominibus eadem uocant aut
aliter et alia partiuntur et ob hoc aut illa aut ista improbes. Innume
rabilibus enim modis eadem res et appellari et diuidi possunt rectissi
me ac subtilissime sed in tanta copia modorum utitur quisque quo se
congruenter uti existimat. Deus igitur summus et uerus lege inuiolabili
et incorrupta qua omne quod condidit regit. subicit animae corpus.
animam sibi et sic omnia sibique in nullo actu eam deserit siue poena siue pre
mio; id enim iudicauit esse pulcherrimum ut esset quicquid est quoquomodo
est et ita naturae gradibus ordinaretur ut considerantes uniuersita
tem nulla offenderet ex ulla parte deformitas omnisque animae
poena et omne premium conferret semper aliquid proportione iustitiae
pulchritudini dispositionique rerum omnium. datum est enim animae
liberum arbitrium quod qui nugatoriis ratiocinationibus labefactare conantur
usque adeo ceci sunt ut ne ista ipsa quidem bona atque sacrilega propria
uoluntate se dicere intellegant nec tamen ita liberum arbitrium animae
datum est ut quodlibet temoliens ulla parte diuini ordinis legisque per
turbat datum est enim a sapientissimo atque inuictissimo totius creaturae
suae domino sed ista ut uidenda sunt uidere paucorum est neque ad hoc
quisquam nisi uera religione fit idoneus; est enim religio uera qua uni
deo anima unde se peccato uelut abruperat reconciliatione religat.
innectit ergo animam in illo actu tertio atque incipit ducere purgat
in quarto reformat in quinto introducit in sexto pascit in septimo.
atque hoc fit alias citius alias tardius ut quaeque amore ac meritis
ualens omnia tamen deus iustissime moderatissime pulcherrime
facit quoquomodo sese habere uoluerint de quibus facit. Iam uero
et ista puerorum infantium consecrationes quantum prosint obscurissi
ma quaestio est nonnihil tamen prodesse credendum est inueniet hoc
ratio cum quaeri oportuerit quamquam et alia multa iam diu quae

renda tibi potius aliquando quā cognoscenda p̄uiderim quod fi& utilis
sime fiducie pietate requirantur quae cum ita sint quis ē qui ius
te stomach& ur quod agendo atq; āministrando corpori anima
data sit cum tantus & tam diuinus rerū ordo conecti melius non pos
s&. Aut quaerendum put& qualis in hoc mortali & fragili corpo
re efficiatur cum & in morte ꝓpter peccatū iure contrusa sit. Et
uirtute hic & iā possit excellere aut qualis post hoc corpus futura
sit cum & poena mortis necessario manere habeat manente peccato
& uirtuti pietatiq; sit ds ipse id est ipsa ueritas premiū quare iā si pla
c& tam longum sermonē terminemus aliquando & implendis di
praeceptis uigilantissime & religiosissime operā demus non eni
alia fuga de tantis malis si quid autem obscurius a me dictum ē quā
uelles facito ut memoriae mandatū alias oportunius requiras neque
eni deerit nob quaerentibus se qui desup magister ē omnium
ego uero & haec oratione tua ita sum affectus ut eā interpellare
nefas putauerī & si tibi modus sermonis hic plac& tresque illae
quaestiones quae remanebant tam breuiter ꝑstringendae in pre
sentia uisae sunt cedā iudicio tuo ac deinceps tā magnis rebus inues
tigandis non modo tempus ꝓpter tuas occupationes sed & iā me
ipsū oportuniorem obseruabo. EXPLIC DE QUANTITATE ANIMAE

INCIP AD DARDANUM

Fateor mi dilectissime dardane inlustrior mihi in caritate xpi
quam in huius seculi dignitate litteris tuis tardius respondisse
quam debui cuius rei causas nollem quaereres ne molestius me feras
diutius excusantē quā ptulisti tardius rescribentē cum ego te mali
offensioni meae facile ignoscere quā de me a defensione iudicare
quaecumque causae illae fuerint crede nullum tui apud me ee
potuisse contemptum immo eni uerecundissime rescripsisse si te
contempsisse nec modo quia tandem aliquando rescripsi ideo
saltē dignū aliquid te lectore molitus sū & quod merito possim
tuo nomine p̄notare sed rescribere utcumque iā malui quā pati
& hanc aestate me hui offici debitore transire nec tua me
dignitas terruit fecitq; cunctante cum sit humanitas tua gra
uior quā suspectior sed dum te magis amo hinc difficilius unde

sufficiã tantae abditati religio situ maioris inuenio huc accessit
quod preter mutuae caritatis flamã qua fit ut & iã eos quos num quã
uidimus diligamus dũ eos habere quod diligimus credimus ubi me
utique puenisti fecistiq; ut uerear in me decipi opinione atque ex
pectatione tuã praeter hoc ergo tales mihi quaestiones in tua epis
tola pposuisti quae a quolib& propositae forent otio quoque meo
quod mihi desit non paruũ negotiũ fierent cum uero abs te pponunt
cui pfundarum manti solutionis tarũ sup sicies nequaquã sit ee pponunt
ocupatissimo aliarumq; curarũ molibus uallato & obstricto tuae pru
dentiae ē & beniuolentiae cogitare qui te placidum habere debea
t quod diu non respondi t si & iã nunc pruae intentionis granditate re
spondero. Quaeris igitur mediator dĩ & hominũ homo xps ihs quomo
do nunc ee credatur in caelo cum pendens in ligno iamq; moriturus latro
ni credenti dixerit hodie mecum eris in paradiso & hic fortasse intel
legendũ dicis paradisum quasi in aliqua caeli parte compositum aut
quia ubique ds sit hominẽ quoque illum qui in dõ sit ubique diffusum
ex hoc nimirum intellegi uolens & iã in paradiso ee potuisse qui ubiq;
sit ubi ego quaero t potius agnosco quẽ ad modũ accipias hominẽ xpm
non utique sicut quidã her& ici uerbũ dĩ & carnẽ hoc ẽ sine anima
humana ut uerbũ ee& carni p anima t uerbum dĩ & animã & carnẽ
sed sine mente humana aut uerbum dĩ ee animae p mente huma
na non utique sic accipias hominẽ xpm sed sicut superius elocutus
es ubi isti xpm omnipotentẽ dm̃ & te ratione credulitatis accipere
ut dm̃ non credere s nisi pfectum totã illic naturã humanã uis intel
legi non ẽ aut homo pfectus si uel anima carni t animae ipsi mens
humana defuerit si ergo secundum hominẽ quẽ uerbũ dĩ suscẽ
pit putamus dictũ ee hodie mecum eris in paradiso non ex his uer
bis in caelo existimandus ẽ ee paradisus neq; eni ipso die in caelo
futurus erat homo xps ihs sed in inferno secundũ animã in se
pulchro aut secundum carnẽ & de carne quidem quod eo die
in sepulchro sit posita manifestissimũ ẽ euangelium quod uero
illa anima in infernũ descenderit apostolica doctrina predicat
quando quidem beatus p&rus ad hanc rem testimoniũ de psalmis
adhib& ubi de ipso predicatũ ee demonstrat quo non dere linques

anima mea in infernu nec dabis scm tuu uidere corruptione. Illud
de anima dictum ē quia non ibi ē derelicta unde tam scito remeauit
illud de corpore quod in sepulchro cor ru pi pceleri resurrectione
non potuit sed in sepulchro paradisum nullus intellegit & siquis qua
ita eet absurdus ut hoc sapere conar&ur eo quod illud sepulchru
in horto erat certe hinc ab ista opinione reuocar&ur. quod ille cui
dictu ē hodie mecu eris in paradiso nullo die fuit cum xpo in illo sepulchro
nec ei fidei. p magno munere offerr&ur sepultura carnis nihil
gaudii t doloris in morte sentientis cum de requie ubi sensus ē
cogitar&. Restat igitur ut si secundu homine dictu ē hodie me
cum eris in paradiso in inferno intellegatur eē paradisus ubi erat
eo die futurus secundu humana anima xps utru aut sinus ille
abrahae ubi diues impius cum in tormentis eet inferni requiescente
paupere uidit t paradisi censendus uocabulo t ad inferos ptinere
existimandus sit. Nō facile dixerim de illo quippe diuite legimus
dictu eē mortuus ē aut & diues & sepultus ē & cu apud inferos in tor
mtis eet. In pauperis aut morte t requie non sunt inferi nomina
ti sed contigit inquit mori inope illum & auferri ab angelis in sinu
abrahae deinde ardenti diuiti dicit abraham inter nos & uos chaos
magnu firmatu ē tamquā inter inferos sedesq. beatoru non eni fa
cile alicubi scripturaru inferoru nom positum inuenitur in bono
unde &ia quaeri sol& si non nisi poenalia recte intellegantur
inferna quomodo anima dni xpi pie credamus fuisse in infer
no sed bene respond&ur ideo descendisse ut quibus oportuit
subuenir&. unde beatus p&rus eum dicit soluisse dolores inferni
in quibus inpossibile erat teneri eu porro si utraque regio &
dolentium & requiescentiu id ē ubi & diues ille torquebatur &
ubi paup ille laetabatur in inferno eē credenda ē quis audeat
dicere dnm ihm ad poenales inferni partes uenisse tantumodo
nec fuisse apud eos qui in abrahae sinu requiescunt ubi si fuit
ipse ē intellegendus paradisus quā latronis animae illo die dig
natus ē polliceri quae si ita sunt generale paradisi nom ē ubi
feliciter uiuitur neque eni quia paradisus ē appellatus ubi adā
fuit ante peccatu ppter ea scriptura phibita ē &ia ecclesiam

uocare paradisum cum fructu pomoru e aut sensus multo expeditior
& ab his omnibus ambiguitatibus liber si non secundu id quod homo
erat sed secundum id qd ds erat xps dixisse accipiatur hodie me
cu eris in paradiso homo quippe xps in illo die secundu carne in se
pulchro secundu anima in inferno futurus erat ds uero idem ipse
xps ubique semp e e eni lux quae luc& & ea in tenebris quamuis & ea
tenebrae non conp hendant e uirtus & sapientia di de qua scriptu e
qd attingit a fine usque ad fine fortiter & disponat oma suauiter
& attingat ubiq ppter sua munditia & nihil inquinatu in ea incur
rat ubicumque ergo sit paradisus quisquis beatoru ibi e cum illo
ibi e qui ubique e cum eni sit xps ds & homo utique. ude dicit ego &
pater unu sumus. homo aut unde dicit pater maior me e idemque
filius di unigenitus a patre & filius hominis ex semine dauid secun
du carne utrumq in illo obseruandu e cum loquitur t cum de illo scriptura
loquitur & qd secundu quid dicat intuendum na sicut unus homo ani
ma rationalis & caro sic unus xps e uerbu & homo. pinde quod ad
uerbum attin& creator e xps. oma eni p ipsu facta sunt. quod uero
ad homine creatus e xps. factus e eni ex semine secundu carne &
in similitudine hominu factus. ite quia in homine duo sunt anima
& caro secundu anima tristis fuit usq ad morte. secundu carne pas
sus e morte. nec tam cum filium di dicim xpm homine separamus.
aut cu eundem xpm filiu hominis dicimus separamus dm. secundu
homine namq in terra erat non in caelo ubi nunc e. quado dicebat.
nemo ascendit in caelum nisi qui de caelo descendit filius hominis
qui e in caelo. quamuis secundum id quod filius di erat ee in caelo.
secundu id uero quod filius hominis erat adhuc ee in terra non
dumq ascendiss& in caelu. similit cu secundu id quod filius di e
sit dns gloriae. secundu id aut quod e filius hominis crucifixus
sit ait tamen apostolus. si eni cognouissent numqua dnm gloriae
crucifixissent. ac p hoc & filius hominis secundu dm erat in caelo
& filius hominis di secundu homine crucifigebat in terra. sicut
ergo potuit dici dns gloriae crucifixus cum ad sola carne illa pas
ssio ptiner&. ita recte dici potuit hodie mecu eris in paradiso
cu iuxta humana humilitate p carne in sepulchro p anima in in

ferno illo die futurus eet̃ iuxta diuinã uero inmutabilitatẽ numquã
de paradiso quia ubique semp̃ ẽ recessiss&. noli itaq; dubitare ibi
nunc ee hominẽ xp̃m ihm̃ unde uenturus ẽ. memoriterque reco
le & fideliter tene xp̃ianã confessionẽ quõ resurrexit a mortuis
ascendit in caelũ. sed & ad dexterã patris. nec aliunde quam inde
uenturus ẽ ad uiuos mortuosq; iudicandos. & sic uenturus ẽ illa ange
lica uoce testante quẽãmodum ẽ ire uisus in caelum id ẽ in eandem
formã carnis atq; substantiã cui pfecto inmortalitatẽ dedit naturã
non abstulit. secundum hanc formã non ẽ putandus ubique diffu
sus. cauendũ ẽ eñi ne ita diuinitatẽ astruamus hominis ut ueritatẽ
corporis auferamus. non ẽ aut̃ consequens ut quod in dõ ẽ ita sit ubique
sicut ds̃. nã & de nob ueracissima scriptura dicit quod in illo uiuim̃
mouemur & sumus. nec tamen sicut ille ubique sum̃. sed aliter ho
mo ille in dõ quõ aliter & ds̃ in homine pprio quodam & singula
ri modo. una eñi psona ẽ ds̃ & homo & utrumque ẽ unus xp̃s
ihs̃. ubiq; p id qđ ds̃ ẽ. in caelo aut̃ tantũ p id quod homo. quamquã
& in eo ipso quod dr̃ ds̃ ubique diffusus carnali resistendum ẽ cogi
tationi. & mĩsa corporis sensibus euocanda. ne quasi spatiosa magnitu
dine opinemur dm̃ p cuncta diffundi sicut humus aut humor
aut aer aut lux ista diffunditur. omnis eñi huiuscemodi magni
tudo minor ẽ in sui parte quam in toto sed ita potius. sicut ẽ mag
na sapientia & in homine cui corpus ẽ paruũ. & si duo sint sa
pientes quorũ sit alt̃ corpore grandior neuter sapientior non
ẽ illa in maiore maior in minore minor aut minor in uno quã
in duobus sed tanta in hoc quanta in illo & tanta in uno quoq; quanta
in utroque. neq; eñi si equaliter sunt omnino sapientes plus sapi
unt ambo quã singuli quẽãmodum si aequaliter sint inmorta
les non plus uiuunt ambo quam singuli. ipsa deniq; inmortalitas
corporis quae in xp̃i carne praecessit nobisq; in fine futura pmit
titur cum magna sit res non ẽ pfecto mole magna sed licet cor
poraliter habeatur incorporea quadam excellentia. Nam
cũ ipsum inmortale corpus minus sit in parte quã in toto in
mortalitas eĩ tam plena ẽ in parte quã in toto. & cum sint aliis
alia maiora non tamẽ aliis alia inmortaliora sunt membra

sicuti nunc quando omni ex parte sani sumus secundum modum praesentis
in corpore sanitatis non quia maior est manus tota quam digitus ideo
manus totius sanitatem maiorem dicimus esse quam digiti. sed in illis
inaequalibus aequalis est ipsa. Quando ita breviora grandioribus
comparantur ut quod tam magnum esse non potest quam est aliud. possit
tamen esse tam sanum. esset autem maior sanitas in maioribus membris
si essent maiora saniora. cum vero non ita est sed maiora atque minora
tam sana sunt dispar est profecto in membrorum molibus quantitas sed
par est in disparilibus sanitas. cum ergo sit corpus aliqua substantia
quantitas eius est in magnitudine molis eius. sanitas vero eius non quan
titas sed qualitas eius est. non ergo potuit optinere quantitas corporis
quod potuit qualitas. nam ita distantibus partibus quae simul esse non
possunt quo sua quaeque spatia locorum tenent minores minora &
maiores maiora non potuit esse in singulis quibusque partibus to
ta et tanta sed amplior est quantitas in amplioribus partibus. bre
vior in brevioribus & in nulla parte tanta quanta per totum. qualitas
vero corporis quae sanitas dicitur cum sanum corpus est totum tanta est
in maioribus quanta in minoribus partibus. non enim quae minus mag
nae sunt ideo minus sanae sunt aut quae ampliores ideo saniores.
absit ergo ut quod potest in corpore qualitas creata corporis non
possit in se ipsa substantia creatoris. est ergo deus per cuncta diffusus.
ipse quippe ait per prophetam. caelum & terram ego impleo. & quod pau
lo ante posui de sapientia eius attingit a fine usque ad finem fortiter
& disponit omnia suaviter. itemque scriptum est spiritus domini replevit or
bem terrarum. eique dicitur in quodam psalmo quo ibo a spiritu tuo & a fa
cie tua quo fugiam. si ascendero in caelum tu ibi es. si descendero in in
fernum ades. sed sic est deus per cuncta diffusus ut non sit qualitas mundi
sed substantia creatoris mundi. sine labore regens & sine hone
re continens mundum. non tamen per spatia locorum quasi mole dif
fusa ita ut in dimidio mundi corpore sit dimidius. & in alio dimi
dio dimidius. atque ita per totum totus. sed & in solo caelo totus & in
sola terra totus. & in caelo & in terra totus. & nullo continetur loco sed
in se ipso ubique totus. ita pater ita filius ita spiritus sanctus ita trinitas unus
deus. neque enim mundum inter se in tres partes diviserunt quas singu

gulis singuli implerent quasi non haberet ubi esset filius aut spiritus sanctus in
mundo situm occupasset pater. non ita se habet uera incorporea
incommutabilis quae diuinitas. non enim corpora sunt quorum amplior
sit in tribus quam in singulis magnitudo. nec loca suis molibus tenent
ut distantibus spatiis simul esse non possint. sicut anima in corpore
constituta non solum nullas angustias. uerum etiam quandam latitudi-
nem inuenit non corporalium locorum sed spiritalium gaudiorum cum fit
quod ait apostolus. nescitis quod corpora uestra templum in uobis spiritus sancti est
quem habetis a deo. Nec dici nisi stultissime potest non habere locum
in nostro corpore spiritum sanctum quod totum nostra anima impleuerit. quanto
stultius dicitur illis angustiis impediri alicubi trinitatem ut pater
et filius et spiritus sanctus ubique simul esse non possint. uerum illud est multo mi-
rabilius quod cum deus ubique sit totus non tamen in omnibus habitat. non enim
in omnibus dici potest quod ait apostolus. uel quod iam dixi. uel etiam il-
lud. nescitis quia templum dei estis et spiritus dei habitat in uobis. unde et e con-
trario de quibusdam idem dicit. Quisquis autem spiritum christi non habet
hic non est eius. quis porro audeat opinari nisi quisquis inseparabilitatem
penitus trinitatis ignorat quod in aliquo habitare possit pater
aut filius in quo non habitat spiritus sanctus. aut in aliquo spiritus sanctus in quo non et
pater et filius. unde fatendum est ubique esse deum per diuinitatis praesentiam
sed non ubique per habitationis gratiam. propter hanc enim habitationem
ubi procul dubio gratia dilectionis eius agnoscitur non dicimus pater noster qui
es ubique cum et hoc uerum sit sed pater noster qui es in caelis. ut et tem-
plum eius potius in oratione commemoremus. quod et nos ipsi esse debe-
mus et in quantum sumus in tantum ad eius societatem et adoptionis
familiam pertinemus. Si enim populus dei nondum factus aequalis an-
gelis eius adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius in cae-
lis ubi est populus angelorum quibus aggregandi et coaequandi sumus
cum finita peregrinatione quod promissum est susperimus. Cum igitur
ubique est non in omnibus habitat et in quibus habitat non aequaliter
habitat nam unde est illud quod heliseus poposcit ut dupliciter
in eo fieret spiritus dei qui erat in helia unde et in omnibus sanctis sunt
aliis alii sanctiores nisi habundantius habendo habitatorem deum
quomodo ergo uerum supra diximus quod deus ubique sit totus quando in

aliis est amplius in aliis minus sed non est neglegenter intuendum quod
diximus in seipso esse ubique totum non ergo in eis quae alia plus eum
capiunt alia minus ideo enim ubique esse dicitur quia nonulli parti rerum
absens est et ideo totus quia non parti rerum partem suam presentem praebet
et alteri parti alteram partem aequales aequalibus minori vero mino
rem maiorique maiorem sed non solum universitati creaturae verum etiam
cuilibet parti eius totus pariter adest. hinc ab eo longe esse dicuntur
qui peccando dissimillimi facti sunt et hinc ei propinquare qui eius simili
tudinem pie vivendo recipiunt sicut recte dicuntur oculi tanto esse
ab hac luce longius quanto fuerint caeciores quid enim tam longe
est a luce quam caecitas etiam si lux presto sit atque oculos perfundat
extinctos. Propinquare autem luci merito perhibentur oculi qui sanita
tis accessu aciem recipiendo proficiunt porro autem quod parum dis
tincte putavimus posse intellegi cum diceremus deum esse ubique to
tum nisi adderemus in seipso ideo diligentius exponendum quo
modo enim ubique sit in seipso ubique scilicet quia nusquam est absens
in seipso autem quia non continetur eis quibus est presens tamquam sine
his esse non possit nam spatia locorum tolle corporibus nusquam erunt et
quia nusquam erunt nec erunt tolle ipsa corpora qualitatibus corpo
rum non erit ubi sint et ideo necesse est ut non sint et enim cum per totam
suam molem corpus aequaliter sanum est aut aequaliter candidum
non est in ulla quam in alia parte eius sanitas maior aut candor nec
maior in toto quam in parte quia non sanius aut candidius totum
constat esse quam parte si autem inaequaliter sit sanum aut inaequaliter
candidum fieri potest ut in minore parte sit sanitas maior aut
candor cum minora quam maiores saniora vel candidiora sunt mem
bra usque adeo non mole constat quod in qualitatibus magnum dicitur
esse vel parvum. Verumtamen si moles ipsa corporis quantacumque vel
quantula cumque sit penitus auferatur qualitatibus eius non erit ubi sint
quamvis non mole metiendae sint. At vero deus non si minus
capitur ab illo cui presens est ideo ipse minor est totus enim in se
ipso est nec in quibus est ita est ut indigeat eis tamquam non possit
esse nisi in eis sicut autem nec ab illo abest in quo non habitat et totus adest
quamvis eum ille non habeat ita et illi in quo habitat totus est prae

sens quamuis non ex toto eum capiat. Neque enim ad habitandum diuidit
se per hominum corda ut corpora aliam partem sui huic tribuens illi aliam
sicut lux ista per aditus et fenestras domorum. Sed potius sicut sonus et
sonum cum corporea res sit ac transitoria surdus non capit surdas
ter non totum capit atque in his qui audiunt cum pariter ei propinquent
tanto magis alius alio capit quanto est acutioris tanto autem minus quan
to est obtunsioris auditus cum ille non uariae magis minusue inso
net sed in eo loco in quo sunt omnibus aequaliter praesto sit quanto
excellentius deus natura incorporea et inmutabiliter uiua qui non
sicut sonus per moras temporum tendi et diuidi potest nec spatio ae
rio tamquam loco suo indiget ut absentibus praesto sit sed aeterna
stabilitate in se ipsa manens totus adesse rebus omnibus potest et
singulis totus quamuis in quibus habitat habeant eum pro suae cap
acitatis diuersitate alii amplius alii minus quos ipse sibi dilec
tissimum templum gratiae suae bonitatis aedificat et donationum
quidem dictae sunt diuisiones tamquam per partes et membra unius
corporis ubi et simul omnes unum templum et singuli singula tem
pla sunt quia non est deus in omnibus quam in singulis maior et fit
plerumque ut plures eum minus capiant unus amplius sed cum
dixisset apostolus diuisiones autem donationum sunt continuo sub
iecit idem autem spiritus item cum ipsas donationum diuisiones commemoras
set omnia autem haec inquit operatur unus atque idem spiritus diuidens propria
unicuique prout uult diuidens ergo non ipse diuisus quia ipse unus
atque idem illae uero diuisiones dictae sunt sicut membrorum in cor
pore quia non idem ualent aures quod oculi atque ita membra cete
ra diuersis officiis concorditer distributa quae tamen cum sana sunt
una neque diuersa nec alibi maiora alibi minore sed cum sint ipsa
disparia communi et pari salute congaudent. Huius corporis ca
put est christus huius corporis unitas nostro sacrificio commendatur quod bre
uiter significauit apostolus dicens unus panis unum corpus multi
sumus per caput nostrum reconciliamur deo quia in illo est diuinitas uni
geniti facta particeps mortalitatis nostrae ut et nos participes eius
inmortalitatis essemus hoc sacramentum longe est a cordibus sapien
tium superborum et ideo non christianorum ac per hoc nec uere sapientium.

illorum etiam dico sapientium qui cognoverunt deum quia cognoscentes deum sicut
dicit apostolus non sicut deum glorificaverunt aut gratias egerunt. Nostis autem
in quo sacrificio dicatur gratias agimus domino deo nostro a cuius sacrificii humilitate
longe abest typhus et coturnus illorum et ideo multum mirabilis res est
quemadmodum quorundam nondum cognoscentium deum sit habitator deus
et quorundam cognoscentium non sit nec illi enim ad templum dei pertinent
qui cognoscentes deum non sicut deum glorificaverunt et gratias egerunt
et ad templum dei pertinent parvuli sanctificati sacramento Christi regenerati
spiritu sancto qui certe per aetatem nondum possunt cognoscere deum unde quem
potuerunt illi nosse nec habere isti potuerunt habere antequam nosse
beatissimi sunt autem quibus hoc est deum habere quod nosse ipsa quippe
notitia plenissima verissima felicissima est hic iam oportet et
illa quae posuisti epistolae tuae subscriptione addidisti pertracta
re quaestione si adhuc ignorant parvuli deum quomodo iohannes
antequam nasceretur ad adventum et praesentiam matris domini in suae ma
tris utero potuit exsultare cum enim commemorasses legisse te librum
meum de baptismo parvulorum addidisti et ait de pregnantibus quid sen
tias opto cognoscere cum credulitatis fide pro puero mater iohannis
baptistae responderit haec sunt certe verba elisabeth matris iohan
nis beatum inter mulieres et beatus fructus ventris tui et unde hoc mihi
ut veniat mater domini mei ad me ecce enim ut facta est vox salutationis tuae
in auribus meis exultavit in gaudio infans in utero meo hoc autem ut dice
ret sicut evangelista praelocutus est repleta est spiritu sancto quo procul dubio
revelante cognovit quid illa exultatio significasset infantis id est
illius venisse matrem cuius ipse praecursor et demonstrator esset
futurus potuit ergo esse ista significatio rei tantae a maioribus cog
noscendae non parvulo cognita nam neque cum hoc ante in evangelio
narraretur dictum est credidit infans in utero eius sed exultavit neque
ipsa dixit exultavit in fide infans in utero meo sed exultavit in gau
dio videmus autem exultationem non solum parvulorum sed etiam pecorum
non utique de aliqua fide vel religione vel qualicumque rationali cog
nitione venientem sed haec plane inusitata et nova extitit quia
in utero et ad eius adventum quae hominum salvatorem fuerat paritura
ideo mira ideo magis signis deputanda ideo haec exultatio et tam

quã matri dñi reddita resalutatio sicut solent miracula fieri facta ē
diuinitus ininfante non humanitus abinfante quamquã etiã siusque
adeo ē inillo puero acceleratus usus rationis etuoluntatis ut intra uisce
ra materna iã possit agnoscere credere consentire quod inaliis par
uulis aetas expectatur ut possint etiã hoc inmi[illegible]raculis habendum
diuinae potentiae nonadhumane trahend[illegible] ē exemplum na
turae nam quando ds uoluit etiã iumentum ani[illegible]mal rationabiliter
ē locutum nec ideo sunt amoniti homines inde[illegible] liberationibus
suis etiam asinina exspectare consilia quocir[illegible]ca nec quod factũ
ē iniohanne contemno nec inde regulam qd [illegible] sentiendum sit de
paruulis figo immo idinillo pp̃terea mirabiliter predico quia inaliis
noninuenio habet quidē simile aliquid etiã illa inrebeccae utero
lucta geminorũ uerũ ethoc usque adeo pdigium fuit ut diuinũ pp̃ter
ea mulier oraculum quaereret etaudiret duobus illis infantulis duos
populos fuisse figuratos nescire aũt diuina paruulos quinec humana
adhuc nouerint siuerbis uelim ostendere uereor necipsi sensib; nr̃is
facere uideamur iniuriã quando idloquendo suadem ubi omne offi
cium sermonis facillime superat uidentia ueritatis. annonuide
mus eum articulatae uocis qualia cumque signa edere coeperint
atq adinitium fandi transire abinfantia adhuc eos talia sentire ac
dicere inquibus siremansissent annisq accedentib; tales ee psisterent
nullus eos t fatuus nimiũ fatuos ee dubitaret nisi forte idrestat
ut inuagitu infantiae t inipso adhuc uerũ silentio credam paruulos
fuisse sapientes postea uero quã nobiscum coeper loqui adhanc igno
rantiã quã ridemus credendo uenisse quodopinari uides quam sit
absurdum cũ puerorũ sensus inqualia cumq uerba prumpens qui cer
te adea quae maiores sapiunt paene nullus ē tamen comparatus illi
inquo nascuntur intellegentia dici potest unde aũt inipso tantae
salutis praesidio quando eis xpiana gratia subuenitur quod uocib;
quibus possunt etmotibus reluctantur non eis inputatur atq omnis
remisus ipsorũ nihil impedit donec ineis sacramenta pagantur qui
bus id quod deoriginali damnatione tractũ ē expietur nisi quia ita
nesciunt quod faciunt ut nec facere iudicentur porro si iã uterentur
rationis etuoluntatis arbitrio qd illis sufficationi adhiberi deberet

adsensus quantum mali eet resistere tantae gratiae quamq; non solum
nihil pderet quod fier& uerum &ia inde reatus accresceret quis xpi
anus ignosceret dicim' ergo in baptizatis paruulis quã uis eu nesciant
habitare spm scm sic eum nesciunt quãuis sit in eis quẽ ammodum
nesciunt & men[...]te sua cui in eis ratio qua uti nondum possunt
t ut quae di sci[...] ulla sopita ẽ excitanda aetatis accessu neque
hoc in paruulis [...] mirum deb& uideri cum apostolus quibusdam
&ia maiorib; di[...]cat nescitis quia templu di estis & sps di ha
bitat in uob de [...] qualibus paulo ante dixerat animalis aut ho
mo non pcipit qu[...] sunt sps di quos &ia paruulos uocat non carnis
aetate sed mentis. Non itaque pcipiebant cogitatione spm scm qui ha
bitabat in eis & habitante in se spu sco adhuc animales nondu spirita
les erant quia nondu poterant habitatore suu spm cognitione pci
pere habitare aut ideo & in talibus dicitur quia in eis occulte agit
ut sint templu ei. Itaque in pficientib; & pficiendo pseuerantib; p
ficit. Spe eni salui facti sumus sicut apostolus dicit. Cum alio loco di
cat saluos nos fecit p lauacru regenerationis eu hic ergo dicat saluos
nos fecit tamquã salus iã data sit. Quẽ in modu accipiendu sit quod
illic exponit ubi ait spe eni salui facti sum' spes aut quae uid&ur n
ẽ spes quod eni uidet quis quid sperat si aut quod non uidemus spera
mus p patientiã expectamus multa itaque dicuntur in scripturis
tamquã facta sint cum adhuc in spe ẽẽ intellegantur unde ẽ & illud
quod dns discipulis ait omia quae audiui a patre meo nota uob feci
secdm quod usq; adeo spem dictu ẽ futuroru ut ei postmodu dicat. Mul
ta habeo uob dicere sed non potestis illa portare modo ait ergo in
quibus adhuc mortalib; habitat ipse meditatione habitaculi sui qua
non in ista sed in alia post hanc uita pficit quando absorb&ur
mors in uictoria dic&ur que illi ubi ẽ mors uictoria tua ubi ẽ mors
aculeus tuus quidẽ aut mortis aculeus ẽ nisi peccatu pp quod nunc
&ia renati ex aqua & spu omnib; peccatis siue originis ex adam in
quo omnes peccauer siue factoru dictoru cogitationumque nraru
in illius lauacri mundatione del&is. Tam quia mansim in hac uita
humana quae temptatio ẽ sup terrã merito dicim' dimitte nob de
bita nra & hanc orationẽ uniuersa dicit ecclesia quã mundat sal

uacro lauacro aquae in uerbo ut eam sibi exhibeat gloriosam non haben
tem maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi tunc utique cum perficietur
in re ubi nunc proficiendo ambulatur in spe. Nam quomodo est nunc non
habens maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi quae in omnibus ad
eam pertinentibus hominibus qui iam ratione mentis utuntur et uolunta
tis arbitrio mortalisque carnis sarcinam portant certe quod etiam ipsos
contentiosos necesse est fateri in multis suis membris ueraciter dicit
dimitte nobis debita nobis debita nostra. Cum itaque proficientes in quibus
mortalibus habitandum de die in die renouantur magis magisque ut
perficiat et exaudiat orantes. Mundet et confitentes ut exhibeat sibi tem
plum inmaculatum in aeternum merito dicitur non habitare in eis qui cog
noscentes deum non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt colendo enim
et seruiendo creaturae potius quam creatori non unius ueri dei templum se
esse uoluerunt atque ita dum uolunt eum habere cum multis facilius effecerunt
ut eum non haberent quem ut diis multis falsisue miscerent et merito
dicitur habitare in eis quos secundum propositum uocatos iustificatos glo
rificandosque suscepit etiam ante quam incorpoream quae ubique tota est
ualeant eius nosse naturam quantum nosci ex parte per speculum et in enigma
te ab homine in hac uita cum plurimum proficerit potest. Sunt enim
in quibus habitat multi tales qualibus dicit apostolus non potui uobis loqui
quasi spiritalibus sed quasi carnalibus tamquam paruulis in Christo lac uobis
potum dedi non escam nondum enim poteratis sed nec adhuc quidem potes
tis. His quippe etiam illud dicit nescitis quia templum dei estis et spiritus dei
habitat in uobis. Hos tales etiam si ante quam perueniant ad spiritalem men
tis aetatem ubi non lacte alantur sed solido cibo dies uitae huius extremus
inuenerit perficiet in eis habitator illorum quicquid hic intellegentiae
minus habuerunt quo ab unitate corporis Christi qui nobis uia factus est et a tem
pli eius societate non recesserunt unde non recedunt regulam fidei pusil
lis magnisque communem in ecclesia perseueranter tenent et in quod
peruenerunt in eo ambulant donec eis deus reuelet si quid aliter sapiunt
cogitationes suas carnales non dogmatizant quia non obdurant con
tentiosis defensionibus in manendo sed quodammodo ambulando id est
proficiendo desudant intellegentiae perspicuitatem impetrantes per fidei
pietatem quae cum ita sint duo ista quae in uno fiunt homine nasci et

renasci ad duos homines ptinent unu ad illum primu adam alterum
ad secundu qui dicitur xps sed non prius ait apostolus quod spiritale e
sed quod animale postea spiritale. primus homo de terra terrenus
secundus homo de caelo caelestis qualis terrenus tales & terreni &
qualis caelestis tales & caelestes sicut portauim imagine terreni por
temus & imagine ei qui de caelo e ite dicit p homine mors & p homine
resurrectio mortuoru sicut eni in ada omnes moriuntur sic & in xpo
omnes uiuificabunt omnes & omnes ideo dixit quia in morte nemo
nisi p illu in uita nemo nisi p ipsum in primo posuit quod homines ar
bitriu ualer& ad morte in secundo aut quod di adiutoriu ualer&
ad uita denique primus homo non nisi homo secundus uero ds & homo
peccatum eni factum e relicto do iustitia non sit sine do ac p hoc nec mo
reremur nisi p carnale ppagine de membris illius uenirem nec uiue
remus nisi p spiritale conexione membra hui eem ideo nob opus fuit
nasci & renasci illi aut pter nos tantu modo nasci nos eni a peccato ad
iustitia renascendo transim ille aut a nullo peccato ad iustitia transitu
fec sed in eo quod baptizatus e nrae regenerationis sacramentu sua hu
militate utilius comendauit ueterē tam homine nrm passione no
uu au resurrectione significans in obaedientia naque concupiscentiae
quae habitat in carne mortali quia fit ut eadem membra & ia praeter
uoluntatis moueantur arbitrium ad eu modu redigitur iustitia coniu
gali ut licite copulatis parentib; generent quibus sit necessariu rege
nerari non tam p huiusmodi conuenientia maris & feminę uenire
uenire uoluit carne sua xps sed de uirgine nihil tale in ei concepu
concupiscentiae similitudine carnis peccati sumpsit ille p nob qua caro
peccati mundar& in nob sicut eni p unius delictu ait apostolus ad con
demnatione ita & p unius iustificatione in omnes homines ad iustifica
tione uitae nemo eni nascitur nisi operante concupiscentia car
nali quae tracta e ex primo homine qui e adā & nemo renascitur
nisi operante gratia spiritali quae data e p secundu homine qui e xps
quapropter sicut ad illu nascendo ptinem ad hunc renascendo nec renasci
quisqua potest ante qua natus sit p fecto ille singulariter natus e cui re
nasci non opus fuit quia non ex peccato in quo numqua fuit transitu
fec neq; in iniquitate conceptus e aut eum in delictis mater ei in utero

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

aliud quia spiritus sanctus supervenit in eam et virtus altissimi obumbravit ei. unde VII
quod natum ex ea sanctum vocabitur filius dei. nuptiarum enim bonum non extinguit
sed modificat inoboedientiae membrorum malum ut limitata quodam
modo concupiscentia carnalis fiat saltim pudicitia coniugalis. virgo
autem maria cui dictum est et virtus altissimi obumbravit tibi in concipien
da prole sancta sub tali umbraculo nullo ardore concupiscentiae huius aestua
bit. hoc ergo excepto lapide angulari non video quomodo aedificentur
homines in domum dei ad habendum in se inhabitantem deum nisi cum fue
rint renati quod non possunt esse antequam nati. quamlibet itaque
sententiam de praegnantibus immo de hominibus habeamus adhuc intra ma
terna viscera aliquo sanctificationis modo vel propter iohannem qui nondum
in hanc editus lucem tamen exultavit in gaudio quod utique nisi operatio
ne spiritus sancti fieri potuisse quis credat vel propter hieremiam cui dominus dicit pri
usquam exires de vulva sanctificavi te. tamen illa sanctificatio qua efficimur
singuli templa dei et in unum omnes templum dei non est nisi renatorum quod
nisi nati homines esse non possunt. nullus autem vitam in qua natus est bene
finit et nisi renatus antequam finiat. quod si quisquam dicit iam se esse natum
hominem et iam cum adhuc est in utero matris testimonium quidem adhibet
ex evangelio quia dictum est ad ioseph de praegnante virgine dei matre
quod enim in ea natum est de spiritu sancto est. numquid nam huic nativitati accedit
secunda nativitas. alioquin non erit iam secunda sed tertia. dominus autem hinc
loqueretur nisi quis inquit natus fuerit denuo ea sed hic computans
primam nativitatem quae fit matre pariente non concipiente atque preg
nante quae fit ex ea non quae fit in ea. neque enim renatum dicimus hominem
quem mater peperit tamquam iterum natus sit qui iam semel fuerat natus
in utero sed illa nativitate non computata quae gravidam facit natus dicitur
homo vel partus ut possit renasci ex aqua et spiritu. secundum quam ex matre
nativitatem et iam ipse dominus in bethleem iudae dicitur natus. si igitur homo re
generari per gratiam spiritus in utero potest quo restat illi adhuc nasci renas
citur ergo antequam nascitur quod fieri nullo modo potest. proinde in
conpage corporis christi tamquam in vivam structuram templi dei quae est ei
ecclesia nati homines non ex operibus iustitiae quae fecerunt. sed renas
cendo per gratiam transferuntur tamquam de massa ruinae ad aedificii
firmamentum praeter hoc enim aedificium quod beatificandum construitur

ad aeternã habitationẽ uita hominis omnis infelix & mors ẽ potius ap
pellanda quã uita quisquis ergo habitabitur d̃o ne ira dĩ maneat
sup eum ab hoc corpore ab hoc templo ab hac ciuitate non erit alie
nus omnis autẽ non renatus alienus ẽ sacramentũ porro regeneratio
nis nr̃ae manifestũ ẽẽ uoluit manifestatus mediator erat autẽ an
tiquis iustis aliquod occultũ cum tamen & illi eadẽ fide salui fierent
quae fuerat suo tempore reuelanda non enĩ audem fideles tempo
ris nr̃i pferre amicis dĩ p quos nob istã pph&itas cum dm̃ abraham
& dm̃ isaac & dm̃ iacob ita se ds ẽẽ cõmend& ut hoc dicat suũ nom
in aeternũ quod si circumcisio antiquis scis p baptismo fuisse creditr̃
quid respondebitur de his quae ante quã hoc preceptũ ẽẽt d̃o placu
er non tam sine fide quia sine fide ut scriptum ẽ ad hebreos inpos
sibile ẽ placere habentes autẽ inquit apostolus eundem spm̃ fidei
pp̃ter quod scriptũ ẽ credidi pp̃ter qd̃ locutus sum & nos credimus
pp̃ter quod & loquimur non diceret eumdem nisi & illorũ idem ip
se ẽẽt sps fidei sicut autẽ illi quando idem sacramentũ occultum erat
credebant incarnationẽ xp̃i futurã sic & nos credimus factã & a nob
& ab illis futurus expectatur ad iudiciũ eius aduentus non ẽ enĩ aliud
dĩ mysteriũ nisi xp̃s in quo oport& uiuificari mortuos in adam quia
sicut in adã omnes moriunt̃ sic & in xp̃o omnes uiuificabuntur quẽ
ammodũ superius disserui m quam obrẽ ds qui ubiq; presens ẽ &
ubique totus non in omnib; habitat sed in eis tantũ quos efficit bea
tissimũ templum suũ ł beatissima templa sua eruens eos a po
testate tenebrarũ & transferens in regnum filii claritatis suae quod
quod incipit a regeneratione alter autẽ dicitur templum eius in sig
nificatione cum sit p manus hominũ de rebus inanimis sicut taber
naculũ lignis uelis pellib; atq; huiusmodi molibus sicut & illũ p sa
lomonẽ regẽ templum lapidibus lignis m&allis alter uero re ipsa
uera quae illis significationibus figurata ẽ unde dicitur & uos tã
quã lapides uiui aedificamini dom̃ spiritales & unde item scriptũ
ẽ & nos enĩ templa dĩ uiui sumus sicut ds dicit quõ inhabitabo
in illis & inambulabo & ero illorũ ds & ipsi erũ mihi plebs nec moue
re nos deb& quod p quosdã ad hoc templũ non ptinentes id ẽ
in quibus non habitat ł non dũ habitat ds aliquid uirtutis opera

tur sicut pillum qui in nomine xpi expellebat demonia cum xpm non
sequer&ur quem primitus iussit propter multis utile commendationem nominis
multos quoque ait sibi in nouissima die dicturos in nomine tuo uir
tutes multas fecimus quibus utique non responder& non uos noui si
ad templum dī quod inhabitando beatificat pertinerent. Cornelius &iā
centurio antequā regeneratione incorporar&ur huic templo mis
sū adse angelum uid& audiuitq; dicentē quo exauditae sunt orati
ones ei & aelimosinae acceptae. Agit enī haec dś tamquā ubique
praesens per scōs angelos suos. Nam illa priusquā exir& de uulua
scificatio hieremiae quāquā nonnulli hoc in typum saluatoris ac
cipiant qui regeneratione non eguit tam&iā si de ipso pph&a
accipiatur. potest & secundū praedestinationē non inconuenienter
intellegi sicut filios dī appellat euangeliū nondū regeneratos
ubi caiphas cum de dnō dixiss& expedit nob ut unꝰ homo moriatur
pro populo & non tota gens pereat mox euangeliū secutū adiunxit
hoc autē a se m& ipso non dixit sed cum ess& pontifex anni illius
pph&auit quia ihs moriturus erat pro gente & non tantū pro gente
sed ut filios dī qui erant dispsi congregar& in unū filios dī apella
uit utique praeter hebream gentē in ceteris &iā omnib; gentibus con
stitutos nondum fideles nondū baptizatos quomodo ergo dī filios
nisi secundū quā & apostolus dicit quod elegerit nos dś in xpo ante
constitutionē mundi illa uero in unū congregatio factura eos erat
filios dī. Neque enī in unū dictū ē aliquē corporalē locū cum de tali
uocatione gentiū pph&a praedixerit & adorabunt eū unusquisq;
de loco suo omnes insulae gentiū sed congregar& in unū dictū ē
in unū spm & in unū corpus cui unū caput ē xps. Talis congrega
tio aedificatio ē templi dī talē congregationē non generatio car
nalis sed regeneratio spiritalis facit habitat utique in singulis dś
tamquā in templis suis & in omnibus simul in unū congregatis
tamquā in templo suo quod templū quamdiu sicut in archa noe in
hoc seculo fluctuat fit quod in psalmo scriptū ē. dns diluuium
inhabitat quamuis & propter multos in omnib; gentib; populos
fidelium quos aquarum nomine apocalipsin significat possit
conguenter intellegi dns diluuium inhabitat. Sequitur aūt

& sedebit dns rex in aeternu˜ utiq; in ipso templo suo ia˜ in uita aeterna
post fluctuatione˜ hui˜ s͞cli constituto. Ds igitur ubiq; presens e͞ &
ubique totus p͞sens nec ubique habitans sed in templo suo cui p gratia˜
benignus e͞ & ppitius capitur aut˜ habitans sed in templo suo cui p gra
tia˜ benignus e͞ & ppitius capitur aut˜ habitans ab aliis amplius ab aliis
minus de ipso uero capite nr͞o apostolus ait . quia in ipso inhabitat
omnis plenitudo diuinitatis corporaliter non ideo corporalit˜ quia cor
poreus sit ds͞ sed uerbo translato usus e͞ tamqua˜ in templo manu
facto non corporaliter sed umbraliter habitauerit id e͞ praefiguran
tibus signis na˜ illas omnes obseruationes umbras futuroru˜ uocat & ia˜
ipso translato uocabulo sumus eni˜ ds͞ sicut scriptu˜ e͞ non in manu factis
habitat aut certe corporaliter dictu˜ e͞ quia & in xp͞i corpore qd͞
assumpsit ex uirgine tamqua˜ in templo habitat ds͞. Hinc eni˜ quodi˜
dicens signu˜ p͞petentib; cum diceret sol uite templu˜ hoc & triduo resus
citabo illud euangelista quid hoc eet consequenter exponens ait .
Hoc au˜ dicebat de templo corporis . quid ergo e͞ hoc inter ee͞ arbitra
mur inter caput & membra cetera quod in quolib& quamuis praeci
puo membro uelut in aliquo magno pph&a aut apostolo quamuis diui
nitas habit& non tam˜ sicut in capite quod e͞ xp͞s omnis plenitudo diui
nitatis na˜ & in nr͞o corpore in e͞ sensus singulis membris sed non totus
quantus in capite ubi prorsus omnis e͞ quinq; ptitus ibi eni˜ & uisus e͞
& auditus & olfatus & gustus & tactus in ceteris aut˜ solus e͞ tactus an
& ia˜ pter hoc quod tamqua˜ in templo in illo corpore habitat omnis
plenitudo diuinitatis e͞ aliud quod inter sit inter illud caput & cui
lib& membri excelenti ia˜ e͞ plane quod singulari quada˜ suscep
tione hominis illius qua facta e͞ una psona cum uerbo de nullo eni˜
scoru˜ dici potuit aut potest aut poterit uerbu˜ caro factu˜ e͞ nulus
scoru˜ qualib& prestantia gratiae unigeniti nom˜ accepit ut quod e͞
ipsu˜ di͞ uerbu˜ ante secula hoc simul cu˜ assumpto homine dicer&
singularis ergo e͞ illa susceptio nec cum hominib; aliquibus scis quanta
lib& sapientia & scitate p͞stantib; nullo modo potest ee͞ comunis
ubi diuinae gratiae satis pspicuu˜ clarumq; documentu˜ e͞ quis eni˜
tam sit sacrilegus ut audeat affirmare aliqua˜ posse anima˜ pme
ritum liberi arbitrii ut alter sit xp͞s efficere ut ergo ad psona˜

uerbi unigeniti pciperet quo pacto p liberu comuniter omnibus & na
turaliter datu una sola anima meruiss& nisi hoc singularis gratia
prestitiss& quã fas e predicare de qua nefas e uelle iudicare haec si
p uiribus nris quantum dns adiuuit rite tractauimus quando dm ubique
psentem & non spatiis distantibus quasi aliqua mole t distentione dif
fusum sed ubiq; totum cogitare te extendis. auerte mente ab omnibus
imaginibus corporum quas humana cogitatio uoluere consueuit
non eni sic sapientia non iustitia non sic denique caritas cogitatur
de qua scriptu e ds caritas e cum uero ei habitatione cogitas unitate
cogita congregatione quae scoru maxime in caelis ubi ppter ea
praecipue dicitur habitare quia ibi fit uoluntas ei pfecta eorum
in quibus habitat obedientia deinde in terra ubi aedificans habitat
domu sua in fine saeculi dedicanda. xpm aut dnm nrm unigenitu
di filiu aequale patri eundemq; hominis filiu quo maior e pater
& ubique totu praesente ee non dubit& tamquã dm & in eodem
templo di ee tamquã inhabitante dm & in loco aliquo caeli ppt
pter ueri corporis modu sed cu me delect& loqui tecu nescio utrum
seruauerim sermonis sufficientis modu quasi dicitur tuu silentium
loquacitate conpensem uerũ quia religione & beniuolentia qua
me praeoccupasti ita inuisceratus es cordi meo ut tamquã cum ami
co uere conloquar quicquid in opere salubri uiliter laboratum ee
cognoscis do gratias age si qua aut uitia mea pspicis ut carissimus
ignosce eadem salubri sinceritate dilectionis mihi optans medicina
qua concedis & uenia amen. EXPLIC AD DARDANU

INCIP LIBELLUS SCI AUGUSTINI ADUERSUS FULGENTIU DONATISTA

Libellu que mihi religio tua frater fulgenti direxit nonas spe
natus accepi que utru ipse dictaueris an aliunde quaesieris non sa
tis amiror e eni & hoc ntrae religionis officium non psonas intende
sed ueritate in omnibus quaerere inuenta cognoscere & agnitam
custodire sicut paulus apostolus dicit omia pbate qd bonu e tene
te ab omni specie mala abstinete uos breuiter igitur dica quod in
geniosius litteris dilatasti. I. Dixisti unu ee baptisma quod sama
ritanus id e her&icus habere non meruit. II. Unu horu conclusum

quod ē ecclesia fontē habere signatū de quo nullus alien attingit. III

Unū oleum quod ē chrisma scissimū quod morituræ muscæ corrumpunt
& peccatores omnino non dabunt contra haec mihi in adiutorio dni pa
randa responsio ē nec aliunde sumenda nisi ex lectione diuina
uerbi ergo principiū iā sumam immo ipsū uerbum principiū ihm dnm
ducē ac principē caelestis militiae teneamus bella gerant & dī manu
sacrata tuba p&amus muros ualidissimos ciuitatis nefariae hiericho
id ē altitudinē mundanae sapientiae testamentis dominicis circumde
mus ueritatis & libertatis uocibus concrepem̄ aduersarios in domo raab
id ē ecclesiae quae nuntios ei suscepit ppter mundi excidiū confugere
conpellamus p tinaces anathema condemnem̄ ut acten uictores ee
possim̄ haec ergo ex lege aduersus legē ex dī testamto aduersus dī
testamentū ex ueritatis fonte aduersus ueritatis fontē tam obice for
te prima fronte sumpsisti quasi possit ueritas a se m& ipsa deuinci
aut gloria luminis sua luce fuscari. Donatista dixit dns & saluator nr
ihs xps unici baptismi doctor & custos ne sitientes animas pa ridos la
cus mentis error adducer& perennes haustus sibi ee p clamans in eu
angelio suo ita testatus ē dicens qui sitit ueniat & bibat qui credit
in me sic esaias dic. catholicus respondit non hab& sic dic esaias sed
sic dic scriptura sed ista uelut impedimenta despiciā n longo ser
mone utilitatē legentis excludā. Donatista dixit qui credit in me
sicut dixit esaias flumina deuenire ei fluent aquae uiuae & no
passim & ubique uini posse dicer& merita aquarū ipse discreuit
dū samariae apostasiae originē in pprio fonte dānauit quae bibe
rit inquit ex hac aqua siti& iterū qui biberit ex aqua quā ego do
dero non siti& in aeternū sed fi& in eo fons aquae salientis in uitā
aeternā. Catholicus respondit haec utiq ideo posuisti ut nos catho
licos quasi samaritanos & sine baptismo demonstrares. iā ergo do
natista s in samaritanos incipe speculari sa maritanorū dogma
regnorū libro docente tale fuit dm̄ timebant & simul figmta
colebant diuinā legē seruabant & patrū errores minime di se
rebant circūcisionis signū habebant & israhelitarū collegium
non tenebant hoc & uos facitis dm̄ m& uitis & figmtū liteū dona
ti pariter colitis & hic eni exterre figuratus ē diuinā lege

seruatis & parentū errore nō relinquitis baptismi habetis sacramē
tū & catholicorū nō uultis habere consortiū ecce uos eis poma
similatis sicut ergo tunc samaritanorū circumcisio secundo dari
nō poterat ita nunc donatistarū baptisma iterari nō debet dn̄o
xp̄o dicente qui semel lotus ē nō habet necessitatē iterū lauan
di circumcisio samaritanorū baptisma significat donatistarū di
cente apostolo circumcisi estis circūcisione nō manufacta in expolia
tione corporis carnis sed in circū cisione xp̄i consepulti ei in baptis
mo quod autē ait dn̄s qui biberit ex hac aqua sitiet iterū nō de bap
tismate sed de terreno locutus ē elemento nā si baptisma hic uel
let ostendere nullo modo a samaritana a samaritana muliere pos
denique puteus ille nō samariae dictus ē sed iacob & utique ia
cob nō fuit hereticus sed dō dilectus semp carus & ipse ex eo bibit
& filii ei & peccora ei. Donatista dixit numquā ergo ecclesiae III
sp̄s patitur iungi qđ ore diuino meruit diffamari legis p̄conio
p̄monente duo duo unū contra unum & dn̄s in euangelio tunc
inquit duo erunt in agro un̄ assumetur & unus relinquetur
duo molentes in molendino una assumetur & una relinquetur
uides ergo duo ēē genera baptismatū & duo praemia meritorū
dū unū letalis ingenii ardor excurit & bibulas istis pennās haus
tus exc oquit alterū quod semel potandarū meatibus situm uitae
pennitate sanctiunt uiq; in effossis gurgitib; pp& uas ariditates
ostendit & dum ei pie meritum clausit mortis aditū pate fecit
dicente hieremia duo mala faciunt populus iste me dereliquer
& effoder sibi lacus detritos quia aquā nō possunt portare
& iterū om̄ qui derelinquunt te confundant recedentes ate seri
bantur in libro mortis quō dereliquer te confundantur recedentes
ate fonte uitae. Catholicus respondit tu unū contra unū ego mul
ta baptisma assero contra unū. & enī paganꝰ baptizat & iudaeus
baptizat & saduceus baptizat & multi extra regulā diuinae
legis baptizare nō cessant sed illud ē unū quod uerū illud uerū
quod xp̄i illud xp̄i quod patris & filii & sp̄s sc̄i hoc ē uerum hoc
salubre huic nullum ē comparandū hoc qui nō accipit ipse sibi
& uitae meritū clausit & mortis aditū pate fecit; Donatista IIII

dixit quod sicut asseris una fides in utroque consistit cur inter fide-
lem aquam et perfidem iusta separatione discreuit testante domino posui quis
nuntiauit uobis locum illum aeternum ambulans in iustitia praedicans uiam
rectam odio habens facinus et iniustitiam et manus abstinens a muneribus et
grauans aurem ut non audiat iudicium sanguinis et comprimens oculos suos
ne uideant iniquitatem hic inhabitauit in alta spe fortis panis illi dabitur
et aqua ei fidelis aquam fide perfidam separans hieremia testante sic posuit
ut quid inurantes me praeualent plaga mea solida facta est unde sanabo fac
ta est mihi sicut aqua mendax non habens fidem. Catholicus respondit
V heretici omnes licet in sua sibi disputatione discordent in baptismi ta
men traditione sollemni uerbo concordant sicut circumcisio una sed si
de uaria in iudaeis et samaritanis ueteribus consistebat necesse est ergo
sicut tunc ita et nunc fieri oportere conuersis ut quod disputatione sola
peccatur sola uerum disputatione soluatur ut audire de domino possint iam
mundi estis propter sermonem quem locutus sum uobis manete in me et ego in
uobis omnia enim in figura contingebant illis scripta sunt autem ad correptio
VI nem nostram in quos saeculorum deuenere. Donatista dixit ezechihel quoque
sic dicit et uidebunt quia plures sunt qui auerterunt aquam antiquae pisci
nae et non aspexerunt ad eum qui fecit eam ab initio et eum qui illam condidit
non uideres inaudita dementia perfidorum nec diuinis uelle uocibus cre
dere nec apostoli simplicem doctrinam erroris sui fabulis uelle seruare.
VII Catholicus respondit. absit absit ut aqua antiquae piscinae sicut uos in
partem ducamus aut diuinis eloquiis non credamus quod legimus credimus
et quod credimus praedicamus. audi quae sit origo nostra et ubi sit aqua diffusa
in Zacharia sic habes exibunt aquae uiuae de hierusalem medium ea
rum ad mare nouissimum hoc est a hierusalem usque ad fines terrae aestate
et hieme erunt id est omni tempore erunt et erit dominus rex super omnem
terram hoc est omni terrae christus dominabitur non donatus haec est possessio
haec hereditas christi quae ea sanctis colitur et perenni fonte rigatur de qua ei
dictum est dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos ter
minos terrae. Qui in ipsa est heres ascriptus est qui in ipsa est non est
iam damnatus est et morti destinatus est scriptura dicente qui egressus
fuerit domus tuae fores ipse sibi reus erit. Donatista dixit hinc sibi dis
VIII unicum baptismum esse proclamat hinc apostolus unum cunctis dixisse

confirmat ds̄ p̄ salomonē p̄bante ortus conclusus soror mea sponsa mea.
fons signatus puteus aquae uiuae paradisus cum fructu pomorū. Catho VIIII
licus respondit recordare lege mea aduerte diligenter & uide quod
ex hoc paradiso ex hoc horto concluso ex hoc fonte signato &iā foris salutis
unda decurrat quae uadit contra assirios contra uos uidelic& donatistæ.
ex assiriis enī samaritani illi nascuntur qui uob sunt comparati ipse ē inquit
scriptura fluuius qui uadit contra assirios contra inimicā dī populo gentē
non p̄ illis uadit sed contra quibusdā enī ē odor mortis in morte quibusdā
uero odor uitae in uita sic enī qui manducat & bibit sanguinē dn̄i indig
ne iudiciu sibi manducat & bib& sic & qui accipit indigne baptisma iu
diciū sibi accipit non salutē nā & iudas p̄ditor bonū corpus & simon magus
bonū baptisma xp̄i p̄cepit sed quia bono bene non usi sunt mali male uten
do del&i sunt bonū & baptisma bonū ē xp̄i sanguis & corpus bona ē
& lex sed si quis ea legitime utatur. neq; quia & foris ē diuina non ē aut
quia ab alienis hab& aliena putabitur aut quia a malis iniuste tractat̄
a nob iuste dānabitur. aqua paradisi aqua trinitatis ē hanc ubi ag
noscim̄ paradisi non negamus hanc ubi non p̄spiciam̄ paradisi omnino non
dicimus quaecumq; foris nata ē paradisi nullo modo dicenda ē ut puta
manicheus quia numquā fuit in paradiso nec sicut uos de ęcclesia fo
ras egressus ē aqua paradisi putandus ē quia foris exortus ē hic
opus hab& ut uiuat in aeternū moriatur sed ut legitime uiuat in ipsa ui
uat ne iudiciū manduc& & bibat. Donatista dixit econtra apostolus X
dixisse testatur unus ds̄ una fides unū baptisma nulla in diuina doc
trina uari&as p̄pria dn̄m sequitur seruus in nullo differt a magis
tro discipulus quē sequeris quē imitaris quē hui̇ flagitii arbitraris
auctorē da mihi aliquē s̄corum post trinitate rebaptizare quod facis lege
mihi non illas scripturas quarū auctoritate non teneor sed noui & ue
teris testamenti quibus utrique subiciamur si unū ē baptisma cur
duplicas unū non enī aliud iteras quā quod inuenis uerū quo ergo quae
destruxistis ea dix̄ rędificatis praeuaricatores uos ēē monstratis. Do XI
natista dixit aut si unū putas cum res aliqua p̄mixtione coniunctum
sacramentū baptismi audi p̄ph&is quibus sit recte dispensū dicente
salomone fons uitae in manibus iusti. Catholicus respondit bene XII
de uob dn̄s dix̄ qui errore ur̄m ante p̄uidit uos qui iustificatis uos

coram hominibus ds autem nouit corda nostra quia quod altum est hominibus ab
ominabile est apud dm. si iustus es et fons uitae in manu tua est non homo
sed ds es ad te confugiatur tibi credatur in te spes omnis uitae ponatur
ipsum baptisma in nomine tuo detur et de dno dicatur. uis scire ubi hunc
fontem uitae requiras in psalmo habes apud te est fons uitae et in lumine
tuo uidebimus lumen. non legisti filius malus super bos oculos habet filius ma
lus ipse iustum dicit exitus autem suos non abluet nisi ut hominem rem uitae
cognoueris nisi te peccato rem ueraci corde clamaueris iustificari omni
no non poteris dicente propheta dic iniquitates tuas ut iustificeris et iohannes
apostolus si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos decipimus et
XIII ueritas in nobis non est. Donatista dixit et dauid dicit oleum autem peccatoris
XIIII non impinguat caput meum. Catholicus respondit da ergo mihi aliquem tuo
rum quem probes non esse peccatorem ut oleum uestrum non possit esse peccatoris cum
scriptum sit nullus est hominum qui non peccet. interpretes male de super lege
ut sensum possis accipere sic ait corripiet me iustus in misericordia
et increpabit me oleum autem peccatoris non unguat caput meum hoc est me
lior est misericors increpatio quam lenis adulatio sicut et illud meliora
sunt uulnera amici quam uoluntaria oscula inimici oleum peccatoris blan
dimentum est adulatoris de quo alibi dicit molliti sunt sermones eius super oleum et
ipsi sunt iacula oleum iusti sps est di dicente petro ihm a nazareth que
unxit ds spu sco desine itaque spm scm oleum dicere peccatoris ne dm
XV incipias asserere peccatorem. Donatista dixit aperta confessio pfidox
isto loco monstratur quae inimica presumptione a facinoroso sacerdote
contracta polluitur cuius sacrificium uelut oleum uoce diuina respuitur
facinerosus inquit qui sacrificat mihi uelut qui canem occidat et qui of
fert similaginem quasi sanguinem porcinum et qui offert thus in me
XVI moria quasi blasphemus. Catholicus respondit certum est quod sacer
dotis et plebis execratur ds ac despiciat holocausta si bona non fue
rit conscientia aut si de sacerdotibus soli dictum cupis intellegi quomo
do apud uos facinorosorum non polluuntur confectio sacerdotum dicis quam
diu mali latent inquinare non possunt propter quod scriptum est quae occul
ta mihi quae manifesta sunt uobis si ergo quamdiu mali latent in
quinare non possunt cur longe positas nationes quibus nomen donati
et ceciliani habetur incognitum rebaptizare non times qui sum

aequorum malam eorum perculit aliquando notitia et si perculisset et re-
probasset in nullo prorsus obesset iuxta illud quae occulta sunt mihi quae
manifesta sunt uobis. Donatista dixit adhuc ei aqua sancta cum propheta XVII
spiritu manifestat inposuisti inquit in mari equos tuos turbantes aquas
multas me contempsit galaat ciuitas qui operatur stulta turbis aquis
et fortitudo tua sicut hominis piratae. Catholicus respondit agnosce
in te tua tela sicut scriptum est gladius eorum intret in corda ipsorum et
et arcus eorum confringantur fortitudo tua donatista sic hominis pira-
tae qui uiribus rebaptizas uiribus in aqua pignas uiribus in aqua ne-
cas ista gerens pirata captus occideris nisi conuersus paenitueris
et regi christo catholica militaris. Donatista dixit si ergo unico fonti XVIII
ecclesia gloriatur utique traditorum spelunca est quae in aquarum multitu-
dine extollitur et baptismi sui ebrietate confusa cum regibus for-
nicatur dicente iohanne ueni ostendam tibi damnationem meretri-
cis magnae sedentis super aquas multas et inebriauit omnes inhabitan-
tes terram uino fornicationis eius rogo quae sunt aquae multae nisi
plura baptismata quae mulier fornicaria nisi traditorum spelunca
quae regum uoluptatibus seruit obnoxia a quibus persecutionibus pocula
bibens ebria continue populis miscet et in amentia quos rigauerit ducit
cuius accessu sapientissimus salomon interdixit ab aqua inquit aliena
abstine te et de fonte aliae non ebiberis ut longo uiuas tempus
et adiciantur tibi anni uitae tuae fons aquae tuae priuatus sit
tibi nequisquam extraneus communicet tibi solus ergo priuatum non ha-
bet fontem qui in meretricis aquarum possidet multitudinem iohannes
quoque apostolus aquarum multitudinem inprobat dicens et dixit mihi
angelus aquas quas uidisti super aquas sed et fornicaria illa populi turbae
et nationes sunt. Catholicus respondit et uideo ubicumque aqua
nominata est male bene baptisma credidisti sim bono tibi sim ma- XVIIII
lo mihi illa tribuere uoluisti ut de uobis impleretur quod paulus
apostolus dixit nescientes neque quae locuntur neque de quibus affirmant
quemadmodum enim iamnes et mambres resisterunt moysi ita hi resistunt
ueritati angelus dicit aquas quas uidisti populi turbae et nationes
sunt et tu angelo exponenti resistis et dicis rogo quae sunt aquae
multae nisi plura baptisma quae mulier fornicaria nisi tra-

dictorum spelunca si et traditorum uocabula cupis addiscere habes uros
siluanum cirtensem felici curatori sacramenta tradentem habes marianum
abaquis tibilitanis romano curatori tres codices offerentem habes
uictorem rusiccaziensem quattuor euangelia uelum de basilica con
burentem qui cecilianum absentem damnare ausus es innocentem haec est spe
lunca latronum haec progenies traditorum haec mulier fornicaria
quae relicto christo donato prestitit lupanaria cuius domum iuxta salo
monem secessus est mortis cuius uiae sunt inferorum quae se mundam uocat
cum sit sordibus plena quae se innocentem clamat cum sit sceleribus inre
tita quae pudenda committit et facta sua in alterum dicit nec prior au
diat quae commisit de factis enim uestris catholicos infamatis ut populos a deo
separatos per inde quod quasi tuos ut ab aqua nostra se abstineant hortaris
et dicis ab aqua aliena abstinete et de fonte alieno ne biberis fons
aquae tuae priuatus sit tibi nequisquam extraneus communicet tibi quis
non uideat per prophetam coniugibus pudicitiam commendasse et te auertisse
procul errasse aut si fonti tuo communicare nullus debeat extraneus cur
XX extraneos quaeris cur catholicos rebaptizas. Donatista dixit clarum est
ergo apud traditores esse multitudinem aquarum ubi diuersa scismatum
semina ubi hereticorum multimodas pestes ubi manicheorum detestanda
sordium feculenta et in abrupti ceno si gurgitis laci in aeterna mor
te abreptos caribdis uidit et extermini oleum flammis aedictibus anima
XXI tur. Catholicus respondit o probare o errare o delirare clarum est ergo
apud traditores esse multitudinem aquarum ubi diuersa scismatum semina
ubi hereticorum multimodas pestes ubi manicheorum detestanda sordium
feculenta quomodo probas nobiscum esse scismaticos multimodas pestes
XXII si nobiscum essent non heretici sed catholici essent. Donatista dixit audi
dicentem salomonem muscae moriturae exterminant confectionem
suauitatis olei est ergo genuina suauitas quae si tactu inprobo fuerit
uiolata fit ingrata confectione polluta et recte spiritus sanctus inmundis
alitibus traditores aequauit quod in aliena mensa inprobi corruant
XXIII et olei suauitatem inmundis tactibus fedant. Catholicus respondit
quis tactu inprobo uiolat qui quod inuenit seruat aut qui confectum
inpudenter exterminat quando oleum uestrum tetigimus quando
spiritum sanctum iniuriando fugauimus docete aliquem nostrum indumenta

tis oleū in pbe cecidisse aut trinitatis baptisma sic uos inliciente uiolasse
muscae morturae donatistae circumuolant protius corporis mem
bra sicubi repperiant uulnerata sana pungunt aegra lambent
et eorū ulcerib; peccatorū uermes fundunt quae conscientiā mor
deant quae animā finiant quae putredine nutriant quae nec ip
sis mortuis cadauerib; parcant muscae morturae cum oleum ex
terminant oleo perimuntur neq; eni uiuit is qui spm scm exflatis
Donatista dix hoc ppriae dauid scissim nrae fidei regulā subminis XXV
trans edocet eundem peccatoris oleum nec salutē afferre nec cuius
quā caput debere contingere oleū inquit peccatoris non unguat ca
put meū ergo diligenti examine peccatoris requirenda psona ē
si non de sacerdote sacrilego ut pphani asser dns dixit. Catholicus XXVI
respondit cum sis peccati conscius audes dicere peccatoris requiren
da psona ē audi quae sit peccatoris ista psona apostolus dixit om
peccauer et egent gloria di et salomon nullus ē hominū qui non pec
cet et iob sinagelis suis repperit prauitate quantomagis in filiis ho
minū qui terrenū habent domicilium. haec ē psona peccatoris id ē
omnis homo peccator si sacerdos es homo es et si homo es peccator es
quē te ipsū facis dixisti te solū ee scm solū iustū solū sine peccato
solū sine macula dixisti tuū ee baptisma tuū oleū scm tuā mensā
dominicā tua illa omā quae fidelibus diuinitus tribuunt quid resta
nisi ut caelerate et impie dm te ee pnunties sed audi quid caput
supbiae audire meruit quomodo cecidisti de caelo lucifer qui ma
ne oriebaris qui uulnerabas gentes qui dicebas in corde tuo sup cae
lum ascendā sup astra di exaltabo sedē meā sedebo in monte testa
menti in laterib; aquilonis et ero similis altissimo uerūtamen in infer
nū descendes et in pfundū laci nisi ergo paenitueris nisi conuersus
fueris nisi deposita supbia peccatorū ueniā postulaueris audies qd
et ille quia cum sis homo facis teipsū dm. Donatista dixit simlit XXVIII
dns p aggeū pphetā inmundos tactus inquinamenta conferre
nec pollutū quēquā posse sancire simlicita psumptione conetur
attingere quod scm uideat contineri salubri expositione monstrauit
dn p nob pphetā cautū exhibuit interroga inquit dns sacerdo
tes dicens si alligauerit homo carnē scām in sūmo uestimento et tetigerit

summitas uestimenti aliquã creaturã panis aut uini aut olei si scĩficat̃ & respon
derũt sacerdotes & dixerũt non & dixit dñs si tetigerit inquinatus in a
nima horũ aliquid si inquinabitur & dixerũt sacerdotes inquinabitur
& dixit dñs sic & populus hic & sic gens ista omnis qui illuc accesserit
XXVIIII inquinabit̃. Catholicus hoc aduersũ te usus es testimonio qui donũ
dĩ in tuo ponis arbitrio si enĩ tactus scĩ inmundi inquinamta ñ tollit
uanũ ẽ quod geritis quod conficitis quod lauatis si tetigerit inquid
quod scm̃ ẽ creaturã panis aut uini t olei scĩficabitur & responderũt
sacerdotes & dixerunt non ubi ẽ qđ uos extollitis qđ scĩtatẽ urã
mundiciam conferre iactatis aut si illud mou& qđ ait sic populus hic
& sic gens ista omnis qui illuc accesserit inquinabitur docete aggeũ
qui ista docebat de medio eius de plebis exisse ne inter eos eẽt & ipse
pollutus tactus ille opera significat si ses inquit tetigerit inmun
dũ non scĩficabitur: si inmundus tetigerit scm̃ inquinabit̃ id ẽ faci
lius ses qui iunctus fuerit genti huic pessimae pessimatur quã gens
ista in melius cõmut&ur quia pclinius ad imitatione malorum cur
ritur quã ad uirtutes bonorũ animus excitatur sicut melli plurimo
parum absentii iniectũ uelocẽ amaritudinẽ trahit mellis uero & si a
si duplum mittatur non poterit ei obtinere dulcedo exeundũ nob
eẽ medio malorũ mente non carne operib; non corporib; nolite inquit
apostolus cõmunicare operibus infructuosis tenebrarũ operibus
ait non altarib; scriptum ẽ enĩ in esaia qui dicunt recede a me non
adppinques mihi quia inmundus es isti fumus erunt in ira mea
ignis ardens tota die si te hominũ dicta non terrent saltim di
XXX minantis ira conuertat. Donatista dixit numquã latro in lucem
ptulit praedã semp operarii noctis gratiã bonis omnib; lucem se
pius horruer̃ solus traditor nec diminis frangitur & in aliena
ueste inpbus gloriat̃ contra quẽ p sofonia dñs pclamat nec au
diuisse erit in die inquit sacrificii dñi & uindicabo in principib; &
in omnes uestitos ueste aliena. Catholicus dixit tua non timeo cri
mina quia mea munita ẽ conscientia quẽ dicis tradidisse nom
locum quae traditores ostende numquã id ualebis ostendere sicut
nec antea ualuisti sed & si aliquẽ ptuleris mihi ob eẽ non pote
rit dicente dño anima patris mea ẽ anima filii mea ẽ. Anima

quae peccauerit sola mori debet. ego tamen non in aliena ueste congaudeo
qui in catholica fide semper exulto illa est quam habeo quam me in die redemp
tionis misericors et benignus pater in decore uestiuit afferte inquit
stolam illam primam et induite illum quia hic filius meus mortuus erat
et reuixit perierat et inuentus est. illam nimirum de qua paulus apostolus
dixit quotquot in christo baptizati estis christum induistis hanc habeo in hac
gaudeo in hac semper gloriosior apparebo haec est quam uos aut ut latro
nes abstulistis aut miseri sordidastis. Donatista dixit In quantum enim XXXI
inputas de uos errores alienis bonis cupit astruere et falsa catholica
mendacii nebulas conatur obtegere per colles tortuosos incedit cum per
hieremiam dominus contradictor obuiauit nolite inquit fidere uobis in uer
bis falsis quia per omnia non proderunt uobis dicentes templum domini templum
dei est et dominus in deuteronomio attende tibi ne offeras holocaustomata
in omni loco quemcumque uideris sed in loco quem elegerit dominus deus tuus
in tribu tua in hac offeres holocaustomata et ibi facies omnia quae
cumque praecipio tibi hodie. Catholicus respondit optime et saluti tuae XXXII
multum conueniens testimonium posuisti attende tibi ne offeras holocausto
mata in omni loco quemcumque uideris sed in loco quem elegerit dominus deus
tuus in tribu tua in hac offeras holocaustomata et ibi facies omnia quae
cumque praecipiet tibi audi ergo qui sit locus electus et quae tribus domini
praedicata in psalmo centesimo tricesimo primo habes quoniam elegit dominus
sion elegit eam in habitationem sibi haec requies mea in saeculum saeculi
hic habitabo quoniam elegi eam. Item in psalmo centensimo uicesimo primo
stantes erant pedes nostri in atriis tuis hierusalem hierusalem quae
aedificatur ut ciuitas illuc enim ascenderunt tribus tribus domini testimonium
israhel hic est locus electus hic mons sanctificatus haec ciuitas super mon
te posita ita ut abscondi non possit haec radix catholica haec
uitis fructifera longe lateque diffusa quae in ecclesiastico cla
mat et dicit in sion fundata sum et in hierusalem potestas mea sic
enim oportuit pati christum et resurgere a mortuis tertia die et prae
dicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes
gentes incipientibus ab hierusalem recte me argueres si in hac he
reditate maneres at cum in hac dei patris hereditate non maneas
in hac christi regis tribu non milites cur desertor corporis militem

cur reus increpas innocentem & ego tibi dico. attende tibi ne offeras in
omni loco hoc est in omni heresi & dicas & hic est ds & ibi est ds sed in lo
co quem elegerit dns ds tuus in tribu tua hoc est in tribu ei ibi offeres
holocaustomata tua & ibi facies omnia quaecumque precepta sunt
XXXIII tibi hoc fac & uiues. Donatista dixit baptismata taq; dici non potest
quod aquarum turba dispersit quod ab ecclesiae fonte militia separauit
quod sterelis unda siccauit quod nec angelum uidit nec pphetam qui se me
deri poss& inuenit sicut in libro regnorum quarto letales aquas heli
seus scissimus discussa morte sanauit & maritante sermone infetus
uberes mare permisit & dixer uiri ciuitatis ad heliseum ecce comora
tio ciuitatis bona sicut & tu dne uides sed aquae multae & steriles s
hic & dixit heliseus accipite mihi unum uas fictile & mittite in eum
sale & acceper illud & uenit ad exitus aquarum & piecit sal & dixit
haec dicit dns sanaui aquas istas & non erit mors in eis neq; sterilitas
XXXIIII & sanatae sunt aquae usq; in hanc diem. Catholicus respondit gratias
do patri qui quod futurum ostendit in nob fidelis impleuit gratias in quam
do patri qui nob non angelos solum non pphetas sicut prius in hiericho
nram id est in hunc mundum sed pprium filium destinauit dnm uide
lic& angelorum & principem pphetarum qui aquarum sterilitatem hoc est
gentium infecunditate discussa morte sanar& accepit uas fictile
hoc est corpus fragilitatis humanae sal misit id est sapientia diuina
repleuit in aquam piecit hoc est in iordane descendit aquas suo dis
censu sanauit id est gentes suo aduentu redemit & maritante ser
mone aecclesiam ex gentib; congregauit & infetus uberes longe la
teque diffudit hoc in nob impl& um qui non uid& caecus qui non cre
dit insanus est attende uberes fetus dic ubi haec non sit ecclesia dic
ubi tua pter in angulo affrice inueniatur male collecta tamquam
sarmentum inutile ex haec ubi psa est ibi remansit ultra extendi non
XXXV potuit quia de radice praecisa statim exaruit. Donatista dixit
accepit una ciuitas saluatoris aquae substantiam accepit & olei dona
una cum liberis uidua nec beneficium diuinum passim pphetam eo
misit nisi ei quam unum uas olei habere cognouit regnorum ueritate
pbante & mulier una ex mulieribus pphetarum clamabat post he
liseum dicens seruus tuus uir meus mortuus est & tu scis quo ser

uus tuus erat timens dm̄ & ecce quibus debeo uenit accipere duos fi
lios meos in seruos & dixit heliseus quid faciā indica mihi quid ē tibi in do
mo tua at illa dixit non ē mihi ancillae tuae aliquid in domo nisi uas
unū olei & dix heliseus uade pete tibi uasa deforis ab omnibus commo
rantibus te cum uasa copiosa & introibis & claudes hostiū adte
& adfilios tuos & implebis uasa oleo & reddes debitum heliseus eni
pueri baptismi liniamta perire nā quia tuū ñ conpbo ideo tuos fi
deles exsuflo omnes enī hoc faciunt quod & tu omnes fideles exsu
flant dum unicū baptismi sibi uindicant sacramentū tale cū inuene
ris non capies non tenebis non isto uincolo colligabis sed agnito signo
piratico ut tecum artē pagat securū abire pmittis. fulgentius dix.
absit ut abire pmittā quo dīs dixit cōpelle om̄ introire ut impleat
dom mea qui omnes dix nullū exceptauit. augustin respondit
quid ergo facies. fulgentius dix docebo illum ecclesia mea ee cer
tissima. augustinus respondit in quo numquid xpm qui a patre
om̄ gentes accepit ad affricanā particulā tantū remansisse mon
strabis. fulgentius dix dicā quod in paucis consist&. augustinus re
spondit quid si & eī paucos habebit om̄ eni in comparatione catho
licae paucos habent. fulgentius dixit ostendā quo haec ē uera
quae psecutione patitur non quae fac. augustinus respondit quid
si & eī psecutione omnino non fec. fulgentius dixit insinuabo secun
dum apostolū quod ecclesia mea rugas & maculas sola ñ habeat
augustinus respondit continuo pbabit habere scriptū ē eni nemo
mundus a sorde nec si unius dies fuerit uita eī super terrā sed quid
pluribus quolib& ingenio capies & teneb quomodo suscipis qui fi
deles tuos forte retinx quis pm sem in corde credentis extinxit.
fulgentius dix distringo illum exsuflo & in remissione peccatorum
uera aqua baptizo. augustin respondit quomodo eī peccata dimit
tis cum scriptū sit blasphemiā sps sci in saeculū dimitti non posse
sed omittam alterū uideam dic & maximianistae emulo tuo quod
& mihi dixisti quomodo ab. habere non potest si mihi soli conces
sum ē aut si tu tibi tuo asseris traditum quare compbas alienū respon
debit & iste maximianista quomodo alter habere ñ potest
cum & mihi sicut tibi tu pbaueris ee concessum xpianos enim

meos et clericos extra ecclesiam tuam baptizatos et ordinatos absque ul
la demutatione baptismi et honoris in integro recepisti quod ubi
marcellini gestis obiectum refellere nullatenus ualuisti. Item augus
tinus respondit si iustus es cur sententia tua diuersa est cur maxi
mianistas suscipis et meos fideles exsuflas. Fulgentius dixit quia
ille meus erat. Augustinus respondit et tu meus eras cur in scisma
tico tuo pius in catholico impius et implacabilis persequeris. Fulgen
tius dixit plus peccasti et ideo in te aliter uindicatur. Augustinus
respondit quid ergo baptisma pro uindicta ponis et quod ad salutem
promittitur a te pro poena tribuitur si in baptismo non delicta donas
sed peccata castigas si in aqua non liberas sed flagellas piratam te
te ipse demonstras sed tamen quid plus peccaui quid feci. Fulgen
tius dixit codices tradidisti et idolis immolasti. Augustinus respondit
doce non feci facta tua mihi subponis. Fulgentius dixit pater tuus
fecit. Augustinus respondit ego patrem nescio nisi deum scriptum est enim
nolite uobis uocare patrem super terram unus est enim pater uester caelestis
Fulgentius dixit patrem tuum dico caecilianum ipse tradidit ipse turifi
cauit ipse omnia mala commisit. Augustinus respondit lego quis
illum accusauit quis conuicit quis coram positum condemnauit ergo fecit
quod non fecit numquid filius pro patre damnabor cum scriptum sit ani
ma patris mea est et anima filii mea est anima quae peccauerit
sola morietur. Fulgentius dixit tu filius eius non quidem tradidisti
sed nobis persecutionem fecisti. Augustinus respondit equidem non feci que
do tamen quod mei facere poterunt quaero causam quare quid si me reba
mini non enim malos persequi peccatum est nam et sancti et semen sanctorum dominum ma
los legimus persecutos daemones namque persecutionem domini non ferentes
clamabant. Quid nobis et tibi ihesu fili dei uenisti perdere nos et paulus
elimam magum ultus est cecitate et blasphemum hominem tradidit sata
nae et petrus ananiam et saphiram eius uxorem mendaces occidit et si
monem magum tamdiu persecutus est donec morte primeret sed et dauid
in persona christi clamat et dicit persequar inimicos meos et comprehendam
illos et non conuertar donec deficiant affligam illos nec poterunt
stare non igitur omnis qui persecutionem passus est iustus continuo
putandus est sed qui propter iustitiam passus est ille perfecto beatus est di

cente p&ro qem gloria ē si peccantes colafizantes sufferetis
sed si bene facites patimini & patienter sustinetis haec ē gra
tia apud dm̄. Fulgentius dixit. sed quos memoras edicta iudicum
saecularium meruer quod uri fecer. Augustin respondit. liceat
ut non liceat et delicto murmurare non deceat. si non liceat tum
crimen emendare liceat. maximianistas enim scismaticos tuos sic gesta
declarant & auctoritatib; iudicum saecularium & adminiculis ordinum
uirorum & exsecutione militum diversorum instructis defensorib; eccle
siae persecutus es eos a suis basilicis pepulisses qui me increpas cur
non te ipsum prius emendas. Fulgentius dix. ideo scismaticis nris
basilicas tulimus ut uerae ecclesiae redderem. Augustinus respon
dit hoc & nri fr̄ uob suis scismaticis tuler & matri catholicae
tradider qđ u fecer p pace donati hoc nri fecer p pace corporis xpi
Fulgentius dix. estis scismatici qui & turificastis & codices tradidis
tis. Augustinus respondit. efficiamur infirmis infirmi ut infir
mos lucri faciam deo qđ fieri non potest pars donati totum xpi de
uicit angulus affricanus orbem terrarum exclusit gens una univer
sas gentes addit sarmentum de uite pcidit & ramusculos arborum
amputabit. si priorum tuorum circa nos constitutas seruares non
rebaptizares & p paenitentia erraticas ut aestimas animas libe
rares relege gesta patrum tuorum & uide quid de traditorib; turifi
catis & scismatis cum aduersus caecilianum carthagine conspiraturi
uenissent sic oportere decreuer marcianus ut inter ceteros
talem sentent protulit dicens quam umque septuaginta qui aderant
cum non inpba pbans in euangelio inquit suo dns. ait ego sum uitis
uera & pater meus agricola omnem palmitem in me non afferentem
fructum excidit & picit & omnem manentem in me & fructum fe
rentem purg illud sicut ergo palmites infructuosi amputati
piciuntur i turificati traditores aborrentes dō manere in eccle
sia di non possunt nisi cognito ululatu suo p paenitentiam reconcili
entur unde a caeciliano in scismate a traditorib; ordinato non cōmu
nicare oport haec ē patrum tuorum fixa sententia ecce quod abst
nra didimus nos turificamus nos scisma cōmisim cur transgredi
mini mandatum seniorum ut uras traditiones statuatis sicut palmi

tes inquit infructuosi imputati perierunt ita et si fieri traditores et
qui in scismata a traditorib; ordinanť manere in eccl. di non pos
sunt nisi cognito ululatu suo p paenitentiā reconcilientur p paeni
tentiā non p unctionē si dignaris t tui te principes tanti uiri il
loru confirma decreta et tua depone figmenta aut p uis ualere
statuta illos seruare pnuntia si apud uos ueritas reg cur tradi
tio urā discordat saluator in euangelio suo sic ait om regnu in se
ipsu diuisu desolabitur et ideo quo regnu urm rete diuisu ē
diuisione necesse ē interitus subsequatur. Amen.

EXPLICIT LIBELLUS SCI AUGUSTINI DUERSUS
FULGENTIU DONATISTĀ

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

restauriert Februar 1970, R. Kr.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Decem libri sti augustini
De baptismo paruulorum ad marcellinum
Ad eundem de perfectione iusticie
Ad eundem de baptismo paruulorum
De spiritu et littera
De cura agenda pro mortuis ad paulinum
De immortalitate anime
De quantitate anime
Ad dardanum
Ad fulgentium donatistam

17.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Reichenau XCV.

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Innocencius
basilius
reblencohen
laoffmencus

18
19
1
December

restauriert Februar 1970, R. Kr.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg